

IMAGE OF THE MODERN PEDAGOGUE

№1 (202)
2022

**СВІТОВІ та ВІТЧИЗНЯНІ
ОСВІТНІ ТРЕНДИ**

**World and domestic
educational trends**

Website: isp.poippo.pl.ua

№ 1 (202), 2022

Тема: «Світові та вітчизняні освітні тренди»

ISSN: електронне – 2522-9729

Спеціальність: 011 освітні, педагогічні науки (02.07.2020)

Категорія: «Б»

УДК: 37.004

DOI 10.33272/2522-9729-2022-1(202)

Проблематика публікацій: актуальні питання педагогіки, педагогічних технологій навчання та виховання, післядипломної педагогічної освіти, педагогічної майстерності, освіти та навчання дорослих, педагогічного менеджменту

Періодичність видання: 6 разів на рік

Рукописні мови: українська, англійська, польська

Журнал заснований офіційно 1 червня 1999 року, як електронне наукове видання – 22 травня 2017 року

«ІМІДЖ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА» – електронне наукове фахове видання, яке постачає читачам контент у відкритому доступі

Міжнародні, закордонні і національні реферативні та наукометричні бази даних, до яких включено наукове видання:

- CrossRef
- Index Copernicus ICV 2020 (83,14)
- BASE
- Google Академія (h-index: 16; i10-index: 38)
- WorldCat
- OpenAIRE
- Наукова періодика України

ГОЛОВНА РЕДАКТОРКА

Білик Надія Іванівна, докторка педагогічних наук, доцентка, Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Аніщенко Олена Валеріївна, докторка педагогічних наук, професорка, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Боднар Оксана Степанівна, докторка педагогічних наук, доцентка, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

Вовк Мирослава Петрівна, докторка педагогічних наук, старша наукова співробітниця, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Горошко Юрій Васильович, доктор педагогічних наук, професор, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, Україна

Гриньова Марина Вікторівна, докторка педагогічних наук, професорка, член-кореспондентка НАПН України, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Дудак Анна, докторка габілітована, професорка, Інститут педагогіки і психології, Університет Марії Кюрі-Склодовської в Любліні (Республіка Польща)

Сльникова Галина Василівна, докторка педагогічних наук, професорка, Українська інженерно-педагогічна академія, м. Харків, Україна

Зелюк Віталій Володимирович, кандидат педагогічних наук, доцент, директор, Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна, заступник головного редактора

Льченко Віра Романівна, докторка педагогічних наук, професорка, дійсна членка НАПН України, Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна

Калініченко Ірина Олександрівна, кандидатка педагогічних наук, Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна

Королюк Світлана Вікторівна, кандидатка педагогічних наук, доцентка, Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна

Кравченко Ганна Юрївна, докторка педагогічних наук, доцентка, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна

Кравченко Любов Миколаївна, докторка педагогічних наук, професорка, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Україна

Кучерявий Олександр Георгійович, доктор педагогічних наук, професор, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Лаврінченко Олександр Андрійович, доктор педагогічних наук, професор, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Лук'янова Лариса Борисівна, докторка педагогічних наук, професорка, член-кореспондентка НАПН України, заслужена діячка науки і техніки України, директорка, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, заступниця головного редактора

Мажець Гелена, докторка габілітована, професорка, Гуманістична та економічна академія в Лодзь (Республіка Польща)

Мосейчук Юрій Юрійович, доктор педагогічних наук, професор, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

Отич Олена Миколаївна, докторка педагогічних наук, професорка, Інститут вищої освіти НАПН України

Палічук Юрій Іванович, кандидат педагогічних наук, доцент, ЗВО «Буковинський державний медичний університет», м. Чернівці, Україна

Пікула Норберт, доктор габілітований, професор, директор, Інститут соціальної педагогіки, Державний Педагогічний університет ім. Комісії Народнової в Кракові (Республіка Польща)

Рибалко Людмила Сергіївна, докторка педагогічних наук, професорка, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна

Самодрин Анатолій Петрович, доктор педагогічних наук, доцент, Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана», м. Дніпро, Україна

Сотєська Галина Іванівна, докторка педагогічних наук, професорка, член-кореспондентка НАПН України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Стрельников Віктор Юрійович, доктор педагогічних наук, професор, Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна

Федій Ольга Андріївна, докторка педагогічних наук, професорка, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Україна

Хомич Лідія Олексіївна, докторка педагогічних наук, професорка, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Шпак Валентина Павлівна, докторка педагогічних наук, професорка, Навчально-науковий інститут педагогічної освіти спеціальної роботи і мистецтва, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Засновники

Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Видавць

Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна

Адреса редакції

вул. Соборності, 64-ж, м. Полтава, Україна, 36014

Контактна інформація

тел./факс: 0532) 56 3852, e-mail: root@pano.pl.ua
контактна особа: (066) 033 1422, e-mail: bilyk@pano.pl.ua

Website: isp.poippo.pl.ua

Журнал включено до Переліку електронних наукових фахових видань України у галузі «Педагогічні науки», (наказ МОН України від 02.07.2020 року № 886)

Рекомендовано вченою радою Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (протокол № 2 від 27.01.2022 року)

Редакційна рада:

Білик Н.І., Зелюк В. В. (голова ради), Льченко В. Р.,

Курмишева Н. І., Пилипенко В. В., Хомич Л. О.

Підписано до друку: 22.02.2022 р.

Формат: 60x84 1/8.

© «Імідж сучасного педагога», 2022

© ПОІППО, 2022

№ 1 (202), 2022

Topic: «World and domestic educational trends»

ISSN: electronic - 2522-9729

Specialty: 011 education, pedagogical sciences (02.07.2020)

Category «B»

UDC 37:004

DOI 10.33272/2522-9729-2021-2(202)

Themes of publications: topical issues of pedagogy, pedagogical technologies, postgraduate and in-service pedagogical education, pedagogical mastery, education and training of adult, pedagogical management

Periodicity: 6 issues per year

Manuscript languages: Ukrainian, English, Polish

The journal was officially founded on June 1, 1999, as a scientific electronic edition – May 22, 2017

«IMAGE OF THE MODERN PEDAGOGUE» –
electronic scientific professional edition,
which provides readers with open access content

International, foreign and national reference and scientometric databases, «Image of the Modern Pedagogue» is indexed in:

- CrossRef
- Index Copernicus ICV: 2020 (83,14)
- BASE
- Google Академія (h-index: 16; i10-index: 38)
- WorldCat
- OpenAIRE
- Наукова періодика України

EDITOR IN CHIEF

Nadiia Bilyk, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
M.V. Ostrohradskyi Poltava Academy of Continuous Education, Ukraine

MEMBERS OF EDITORIAL BOARD:

Olena Anischenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

Oksana Bondar, Doctor of Pedagogical Sciences, Docent, V. Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University, Ukraine

Myroslava Vovk, Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Ivan Zyazun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

Yurii Horoshko, doctor of pedagogical sciences, professor, T.H. Shevchenko National University “Chernihiv Colehium”

Marina Gryniova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Anna Dudak, habilitated doctor, professor, deputy of the faculty of pedagogy at the Institute of Pedagogy and Psychology of the Maria Curie-Skłodowska University in Lublin (*Republic of Poland*)

Halyna Yelnykova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy, Kharkiv, Ukraine

Vitaliy Zeliuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Director, M.V. Ostrohradskyi Poltava Academy of Continuous Education, Ukraine, deputy of the editor in chief

Vira Ilchenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Full Member of National Academy of Sciences of Ukraine, Director, M.V. Ostrohradskyi Poltava Academy of Continuous Education, Ukraine

Iryna Kalinichenko, Candidate of Pedagogical Sciences, Director, M.V. Ostrohradskyi Poltava Academy of Continuous Education, Ukraine

Svitlana Koroliuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Director, M.V. Ostrohradskyi Poltava Academy of Continuous Education, Ukraine

Hanna Kravchenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Docent, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ukraine

Liubov Kravchenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

Alexander Kucheryavyi, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

Olexandr Lavrynenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

Helena Marzec, habilitated Doctor, Professor, University of Humanistic and Natural Sciences, Łódź branch of Piotrkow Trybunalski (*Republic of Poland*)

Yurii Moseichuk, doctor of pedagogical sciences, professor, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine

Larysa Lukianova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding Member NAES of Ukraine, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Director, Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine, deputy of the editor in chief, Ukraine

Olena Otych, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Ukraine

Yurii Palichuk, candidate of pedagogical sciences, docent, Bukovinian State Medical University, Chernivtsi, Ukraine

Norbort Pikula, habilitated doctor, professor, director. Institute of Social Pedagogics, Pedagogical University named after People's Commission in Cracow (*Republic of Poland*)

Ludmyla Rybalko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine

Anatoliy Samodryn, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, International Humanitarian and Pedagogical Institute «Beit Khan», Dnipro, Ukraine

Halyna Sotska, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

Viktor Strelnikov, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Director, M.V. Ostrohradskyi Poltava Academy of Continuous Education, Ukraine

Olha Fediy, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

Lidiya Khomych, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

Valentyna Shpak, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Educational and Scientific Institute of Pedagogical Education of Special Work and Art, Bogdan Khmelnytsky Cherkasy National University, Ukraine

Founders

M.V. Ostrohradskyi Poltava Academy of Continuous Education
Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

Publisher

M.V. Ostrohradskyi Poltava Academy of Continuous Education

Address

Sobornosti st. 64-Zh, Poltava, Ukraine, 36014

Contact information

tel. / fax: 0532) 56 3852, e-mail: root@pano.pl.ua
contact person: (066) 033 1422, e-mail: bilyk@pano.pl.ua

Website: isp.poippo.pl.ua

Journal is included in the List of electronic scientific professional editions of Ukraine in the field of «Pedagogical sciences», (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine, No 886 of July 02.2020)

Recommended by the Academic Council

Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine (protocol № 2, .27.01.2022)

Editorial Board

Bilyk Nadiia, Zeliuk Vitaliy (Chairman of the Board), Ilchenko Vira, Kurmysheva Nina, Pylypenko Vadym, Khomych Lidiya

Signed for print: 22.02.2022

Format: 60x84 1/8

© «Image of the Modern Pedagogue», 2022
© Poltava-INSETT, 2022

ЗМІСТ
електронного наукового фахового журналу
«Імідж сучасного педагога» №1 (202), 2022
Тема: «Світові та вітчизняні освітні тренди»

ТОЧКА ЗОРУ

- Дистанційне навчання як світовий освітній тренд: реалії та перспективи для ЗВО України **Лучанінова Ольга** 5
- Формування цифрової компетентності фахівців економічного фахового спрямування в умовах використання електронного порталу «ORACLE» **Нагаєв Віктор, Грідін Олександр, Чалий Ігор, Півень Альона**..... 11

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

- Політичний меседж соціальних працівників Франції: управлінський аспект **Журавська Ніна** 18
- Управління соціальною роботою як бізнес-культурою: досвід Франції **Ящук Сергій** (Франція).....22
- Розвиток ідей соціального партнерства в умовах забезпечення якості вищої освіти
Рибалко Людмила (Україна), **Ван Чжо** (Китай).....26

ПІСЛЯДИПЛОМНА ОСВІТА

- Інформаційно-аналітичний супровід підготовки наукових кадрів: трансдисциплінарний підхід **Ростока Марина** 31
- Особистісно-професійний саморозвиток вихователя закладу дошкільної освіти як показник його фахової компетентності **Вакун Ольга**.....37

ПЕДАГОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

- Підтримка продуктивності праці педагогів шляхом формування соціально-психологічного клімату в процесі управління персоналом закладу дошкільної освіти **Торубара Вікторія**..... 41

НАВЧАЮЧИ – ВЧИМОСЯ

- Цілісна освіта особистості: історико-педагогічні та інноваційні виміри дефініцій **Басенко Руслан** 46

КАЛЕЙДОСКОП МОВ

- Організаційні засади формування краси педагогічного мовлення в духовних закладах освіти України наприкінці XVII–XVIII ст. **Лаврінченко Олександр**.....52
- Формування іншомовної комунікативної компетентності учнів середньої школи засобами відеоматеріалів
Свириденко Ірина, Кравець Олена.....59
- Онлайн-тренінг іншомовного професійного спілкування майбутніх правознавців у процесі вивчення іноземних мов **Фідяєва Тетяна**..... 64

ВИЩА ШКОЛА

- Модернізація підготовки учителів історії в університетах України: компетентнісний підхід **Черевичний Геннадій** 69
- Навчання лідерству майбутніх фахівців у лісовому коледжі **Стрельников Віктор, Сметана Ірина, Солодовник Валерій**.....74
- Роль куратора у процесі оптимізації соціальної адаптації студентів медичних спеціальностей закладів фахової передвищої освіти **Прокопенко Вікторія, Андрейко Світлана, Дашевський Ігор**.....79

РЕЖИСУРА УРОКУ

- Використання кейс-методу в умовах Нової української школи **Горобченко Наталія, Тараба Ірина** 83

ВІНОК МИТЦІВ І МИСТКИНЬ

- Роль дуетних творів у репертуарі баяністів **Лузан Олександр, Самолюк Вадим** 87

CONTENT
electronic scientific professional journal
«IMAGE OF THE MODERN PEDAGOGUE» № 1 (202), 2022
Topic: «World and domestic educational trends»

POINT OF VIEW

- Distance learning as global educational trend: realities and prospects for higher education institutions of Ukraine
Luchaninova Olha..... 5
- The digital competence development in economics specialists in terms of using the electronic portal «Oracle»
Nagayev Viktor, Hridin Oleksandr, Chaly Igor, Piven Alona..... 11

EXTERNAL EXPERIENCE

- Political message of French social workers: managerial aspects **Zhuravska Nina** 18
- The management of social work as a business culture: the experience of France **Yashchuk Sergii (France)**..... 22
- The development of ideas of social partnership in the conditions of quality assurance of higher education
Rybalko Ludmila (Ukraine), Wang Zhuo (China)..... 26

POSTGRADUATE EDUCATION

- Information and analytical support of scientific personnel training: transdisciplinary approach **Rostoka Marina** 31
- The personal and professional self-development of modern educators of preschool education institutions as an indicator of his professional competence **Vakun Olga**..... 37

PEDAGOGICAL MANAGEMENT

- Supporting the productivity of teachers by forming a socio-psychological climate in the process of personnel management of preschool educational institution **Torubara Victoria** 41

LEARNING IN TIME OF TEACHING

- Holistic education of personality: historical-pedagogical and innovative dimensions of definitions **Ruslan Basenko** 46

RANGE OF LANGUAGES

- Organizational principles of the formation the beauty of pedagogical speech in the spiritual educational institutions of Ukraine in the end of the XVII-XVIII centuries **Lavrinenko Oleksandr** 52
- The formation of foreign language communicative competence of secondary school students by video materials
Svyrydenko Iryna, Kravets Olena..... 59
- Online-training of foreign language professional communication of future jurists in the process of learning foreign languages **Fidyaeva Tatiana**..... 64

HIGH SCHOOL

- Modernization of history teacher training in Ukrainian universities: a competency approach **Cherevychnyi Gennadii** 69
- The leadership training of future specialists in forest college **Strelnikov Viktor, Smetana Irina, Solodovnyk Valerii**..... 74
- The role of a curator in the optimization process of social adaptation of medical students of vocational education institutions **Prokopenko Viktoriia, Andreiko Svitlana, Dashevsky Igor**..... 79

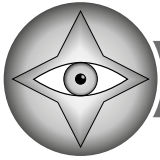
TUTORIAL LESSON

- The use of case method in the conditions of the New Ukrainian School **Gorobchenko Nataliia, Taraba Irina**..... 83

GALAXY OF TALANTED

- The role of a duet works in the repertoire of accordionists **Luzan Oleksandr, Samoliuk Vadym** 87

УДК 378.018.43:004

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-1\(202\)-5-10](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-1(202)-5-10)

Лучанінова Ольга

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-8336-9273>

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК СВІТОВИЙ ОСВІТНІЙ ТРЕНД: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ЗВО УКРАЇНИ

A Наголошено, що серед світових освітніх трендів сьогодні провідне місце займає дистанційна освіта та масштабований цифровий університет як центр реалізації навчальних програм. Автор спирається на стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки, згідно з якою віртуальні університети орієнтовані на розширення доступу до вищої освіти для різних категорій населення, поширення кращих навчальних практик.

Подано аналіз літератури, який показав розмаїття проблем і завдань, пов'язаних із дистанційною освітою. Автор наголошує, що університети, які презентують себе як центри з науково-навчальної діяльності, використовують потенційні можливості дистанційного навчання, пропонуючи як дистанційні дисципліни, так і курси, короткострокові курси як освітню послугу для пришвидшеної професійної підготовки здобувачів вищої освіти до вимог ринку праці.

Цікавою є думка автора про те, що заклади вищої освіти підтримують дистанційне навчання через його практичну й перспективну затребуваність, а в умовах карантину як швидко допомогу, яка підтримує неперервність освітньої діяльності. Через оцей «пожежний варіант» науковці змушені досліджувати як позитивні сторони, так і тривожні проблеми, до яких можна віднести неготовність матеріальної бази багатьох закладів вищої освіти (відсутність дистанційних центрів чи платформ), психологічна неготовність викладачів покоління X і Y (50–60-ті роки народження) активно використовувати дистанційні форми і методи навчання, відсутність певної частини студентів під час онлайн-навчання, і, на нашу думку, найсуттєвіше – проблеми із соціалізацією й вихованням здобувачів. Цей процес потребує тісного зв'язку з викладачами (вчителями).

Зазначається роль європейських закладів вищої освіти, які переходять на цифрове навчання, розробляють свої навчальні платформи, інформаційну систему рідною та англійською мовами. Автор наполягає на необхідності адаптуватися, бути на гребні змін, вміння критично та креативно мислити, працювати з інформацією, яка швидко змінюється, – все це вимагає від сучасного викладача розвитку в собі і студентах надпрофесійних гнучких навичок, емоційної компетентності.

Ключові слова: дистанційна освіта; дистанційне навчання; світовий освітній тренд; метанавички; здобувачі вищої освіти

S *Luchaninova Olga. Distance learning as global educational trend: realities and prospects for higher education institutions of Ukraine.*

The article considers distance education and scalable digital university as a centre for the implementation of educational programs. The idea is based on the higher education development strategy developed for Ukraine for 2021–2031, according to which virtual universities are focused on expanding access to higher education for various categories of the population as well as the dissemination of best practices.

The literature analysis revealed various problems and tasks related to distance education: methods for organizing distance learning in information disciplines based on interactive technologies and a combination of synchronous and asynchronous modes of distance learning during quarantine restrictions; online learning platforms (Moodle, G Suite for Education); main technical problems that limit the correct and optimal functioning of the distance learning platform. It is emphasized that universities, which present themselves as centres of research and educational activities, use the potential of distance learning, offering distance learning courses, short courses and the like. Higher education institutions support distance learning due to its practical and long-term demand and in quarantine conditions as a tool that supports the continuity of educational activities. Therefore, scientists are forced to study both the positive aspects and the problems, which include the unpreparedness of the material base of many higher education institutions (lack of distance centres or platforms), psychological unpreparedness of teachers of generation X and Y (born in the 1950s and 1960s), distance forms, and methods of teaching, the absence of a certain part of students during online learning, and problems related to socialization and education of applicants.

The article examines the role of European higher education institutions that are using digital learning, thus developing their learning platforms and information systems in native and English languages. The problem to be solved is the formation and development of meta-skills of both teachers and students in the context of distance learning.

Key words: distance education; distance learning; world educational trend; metaskills; applicants for higher education

Лучанінова Ольга Петрівна, докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри інженерної педагогіки, Український державний університет науки і технологій ННІ «Інститут промислових та бізнес технологій», Дніпро, Україна

Luchaninova Olha, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Engineering Pedagogy, Ukrainian state university of science and technology Educational and scientific institute «Institute of industrial and business technologies», Dnipro, Ukraine

E-mail: 2017olgapetrovna@gmail.com

Актуальність проблеми. На часі нові навчальні стратегії у закладах вищої освіти, які спровоковані здебільшого пандемією, карантинном, а також впливом цифрових технологій на всі сфери життя людини.

Ще якихось десять років тому ректори українських вишів на порядку денному обговорювали питання відпрацювання моделі дослідницького університету, організації співпраці університетів в інноваційній сфері, університетської автономії, піднесенні ролі університетів України на міжнародній арені тощо. І дистанційна освіта не мала такої уваги, як сьогодні [2].

Серед світових освітніх трендів нині провідне місце займає дистанційна освіта та масштабований цифровий університет як центр реалізації навчальних програм, який фокусується на гнучкості, навчальних платформах, де необхідною умовою успішності є цифровізація всіх освітніх процесів та великі масштаби діяльності, інтернаціоналізація [12].

У «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки» зазначено, що віртуальні університети можуть здійснювати підготовку за багатьма або окремими спеціальностями, існувати як окрема онлайн-платформа, або бути віртуальним дублером традиційного ЗВО [там само].

З огляду на це й ситуацію, яка склалася у світі через пандемію, віртуальні університети орієнтовані на розширення доступу до вищої освіти для різних категорій населення, включення до освітнього процесу нетрадиційного контингенту, підвищення кваліфікації, опанування додаткових навичок, актуалізацію знань і навичок, поширення кращих навчальних практик. Вони є головним провайдером екстернатної, неформальної та інформальної освіти. Форма навчання – дистанційна [там само]. Положення про дистанційну освіту та Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні регулює права та обов'язки учасників освітнього процесу. Тож реаліями сьогодення, останніми документами стратегічного значення ще яскравіше підкреслюється актуальність проблеми дистанційного навчання в Україні й вищій освіти зокрема.

Зкладам вищої освіти нині треба вирішувати суперечності між: потребою суспільства у креативній, духовно розвиненій, соціально активній особистості і технократизмом сьогодення, відчуженням людини від культури; інтелектуально-інформаційним, духовним, морально-естетичним розвитком студентів і недостатнім розробленням теоретико-методологічних основ і педагогічних технологій, що надають можливості сформувати студента як професіонала й особистість [7, с. 36].

Світовий карантин ще раз наголосив, що дистанційна освіта – це можливість навчатися всім, не тільки студентам,

та отримувати необхідні знання віддалено від закладу освіти в будь-який зручний час.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблеми дистанційного навчання, е-навчання, застосування інформаційних технологій навчання, професійної підготовки викладачів до дистанційного навчання, досвід роботи в умовах дистанційного навчання під час пандемії, компетентність у дистанційному курсі – ці та інші проблеми висвітлюються в працях В. Кухаренка, І. Баркатова, В. Бондаренка, С. Гончарука, А. Лозко та ін.; використання дистанційних технологій у післядипломній освіті (І. Вороникова), дистанційне навчання студентів (І. Кучерак), дистанційне професійне навчання в умовах цифрової трансформації освітнього процесу (О. Базелюк), дистанційне навчання та проблеми особистості в діаді «викладач – студент» (О. Грицук О.В.) та ін.

Заслугує на увагу колективна монографія «Екстремне дистанційне навчання в Україні» (за ред. В. Кухаренка, В. Бондаренка), у якій автори наголошують на тому, що «процес планування освіти та її практична реалізація в умовах кризи вимагають не лише творчого підходу, але й прийняття серйозних організаційних заходів і не лише на рівні самих закладів освіти» [5, с. 6].

Р. Чемериський, директор одного з ліцеїв, з одного боку, позитивно характеризує організацію дистанційного навчання у своєму ліцеї, наголошує, чи є в інших закладах, які не так технічно оснащені, розуміння, як правильно вибудувати систему дистанційного навчання – від установки дистанційної платформи, зворотнього зв'язку від учнів, перевірці їхньої участі в різних видах роботи до вміння того, як у потоці інформації, що пропонує інтернет, знайти золоту середину й те, що необхідно для конкретного класу, дисципліни, форми роботи [13].

Н. Бандрівська, студіюючи проблеми дистанційної освіти у вищій школі, наголошує, що ширшому розгортанню дистанційного навчання сприяє кредитно-модульна система, де самостійна робота студентів є провідною [1].

Це, дійсно, є позитивним моментом, за цією системою 80% годин відведено на самостійну роботу студентів, які навчилися так працювати і знають її особливості.

Аналіз літератури показав розмаїття проблем і завдань, пов'язаних із дистанційною освітою: методика організації дистанційного навчання з інформативних дисциплін на основі інтерактивних технологій і поєднання синхронних й асинхронних режимів дистанційного навчання під час карантинних обмежень; ефективність дистанційного та змішаного навчання в залежності від існуючих типів онлайн-взаємодії та технологічної платформи (Moodle, G Suite for Education); основні технічні проблеми, що об-

межують коректне та оптимальне функціонування платформи дистанційного навчання тощо.

Виділення раніше невіршених частин проблеми. За останні два роки дистанційне навчання у закладах вищої освіти стало одним із пріоритетних напрямів діяльності. Університети, які презентують себе як центри з науково-навчальної діяльності, використовують потенційні можливості дистанційного навчання, пропонуючи як дистанційні дисципліни, так і курси, короткі курси як освітню послугу для пришвидшеної професійної підготовки здобувачів вищої освіти до вимог ринку праці.

На нашу думку, заклади вищої освіти підтримують дистанційне навчання через його практичну й перспективну затребуваність, а в умовах карантину як швидку допомогу, яка підтримує неперервність освітньої діяльності. Через оцей «пожежний варіант» науковці змушені досліджувати як позитивні сторони, так і тривожні проблеми, до яких можна віднести неготовність матеріальної бази багатьох закладів вищої освіти (відсутність дистанційних центрів чи платформ), психологічна неготовність викладачів покоління X і Y (50–60-ті роки народження) активно використовувати дистанційні форми і методи навчання, відсутність певної частини студентів під час онлайн-навчання, і, на нашу думку, найсуттєвіше – проблеми із соціалізацією й вихованням здобувачів. Цей процес потребує тісного зв'язку з викладачами (вчителями).

Необхідність адаптуватися, бути на гребні змін, уміння критично та креативно мислити, працювати з інформацією, яка швидко змінюється, – все це вимагає від сучасного викладача розвитку в собі й у студентів надпрофесійних гнучких навичок, емоційної компетентності. Тож частиною ще невіршеної проблеми є проблема формування/розвитку метанавичок як викладача, так і студента в умовах дистанційного навчання. Метанавички поки є підводною частиною освітнього айсберга. Ринок праці нині потребує 60–70% фахівців із розвиненими м'якими навичками, яким дають перевагу при влаштуванні на роботу. Як розвинути метанавички нарівні з м'якими разом в умовах дистанційного навчання? І чи є метанавички виходом із освітньої кризи?

Мета статті: охарактеризувати реальний стан речей у дистанційній освіті в Україні, зазначити певні недоліки дистанційного навчання у вищій освіті, які виявилися в період карантину, та окреслити перспективи цього світового освітнього тренду, наголосивши на метанавичках в умовах дистанта.

Викладення основного матеріалу. Дистанційне навчання з'явилося в Україні спочатку на експериментальних майданчиках провідних закладів вищої освіти ще в 2002 році (за іншими джерелами, з 1997 р.) й було підкріплено різними нормативними документами. Викладачам пропонувалося готувати ознайомчі курси, навчальні дисципліни про важливість дистанційного навчання. Україна з початку XXI ст. готувалася до світових викликів в освіті, таких, як:

– вища освіта виступає як можливість для розкриття людського капіталу країни;

– вища освіта має бути основною, базовою для здобувача, фундаментом для подальшого оновлення знань;

– перехід до освіти через усе життя (знання встигають утратити актуальність за роки навчання);

– цифровізація освіти, нові інформаційні технології отримання знань як найгнучкіші форми навчання;

– дистанційне навчання як зручний інструмент отримання знань, компетенцій для якісного життя й працевлаштування, як можливість для старшого покоління бути необхідним у суспільстві;

– дистанційна освіта як інструмент долання нерівності в отриманні освіти [11].

О. Хмель ще у 2005 р. визначив психолого-педагогічні особливості організації освітнього процесу в системі дистанційного навчання: зміщення акцентів на самостійну діяльність студентів; необхідність формування навичок дистанційної взаємодії, комп'ютерна грамотність викладачів і студентів, володіння навичками застосування телекомунікаційних технологій, ресурсами Інтернет тощо; новий спосіб взаємодії між викладачами та студентами; гнучкість навчання (навчання в зручний для кожного час) [14].

Зрозуміло, рушійною силою для викладачів у пошуку ефективних форм і методів навчання, підвищення кваліфікації викладачів, як не дивно, стали саме затяжні карантинні заборони у навчанні. Адаптація до нових форм навчання відбувається в усьому світі.

Ефективне онлайн-навчання є результатом планування. Такий досвід є в європейських закладах вищої освіти, які мають довший шлях застосування дистанційного навчання. Дистанційна, або електронна освіта, діє майже в 40 країнах світу, тільки в США охоплює понад 1 мільйона осіб. Популярності набирають відкриті онлайн-курси, що стають альтернативою традиційній вищій освіті.

Нині європейські заклади вищої освіти переходять на цифрове навчання, розробляють свої навчальні платформи, інформаційну систему рідною та англійською мовами. Спеціальні відділи розробляють нові ресурси, студент може зареєструватися на будь-яку програму, навчатися відповідно до розкладу, стежити за оцінками й у разі бажання виправити їх. За допомогою нових інформаційних систем можна буде не тільки ділитися навчальними матеріалами з іншими університетами, а й отримувати електронні дипломи, купувати ліцензії на продукти онлайн (є досвід об'єднання 6 європейських університетів). Мова йде про електронний університет. Це означає, що на перший план виступає цифрова компетентність викладача й студента.

Відомо, що нині отримують вищу освіту достатньо дорослі молоді люди. Завдяки дистанційній формі навчання вони приєднуються до процесу «освіти протягом усього життя». Багато хто з них вже має вищу освіту, проте через необхідність підвищення кваліфікації або розширення сфери діяльності у багатьох виникає потреба швидко та якісно засвоїти нові знання і набути навички роботи. Саме тоді оптимальною формою може стати дистанційне навчання.

Вища освіта є дзеркалом соціального замовлення на освітні послуги. Необхідність адаптуватися, бути на гребні змін, уміння критично та креативно мислити, працювати з інформацією, що швидко змінюється, – все це вимагає від сучасного викладача розвитку надпрофесійних гнучких навичок, емоційної компетентності. Найважче сьогодні викладачу, який має перенавчитися, відчути правильний вектор змін в освіті, стати менеджером для себе й студентів в організації навчальної діяльності, вдосконалити свої базові soft skills.

Ми на порозі підготовки здобувачів до нових професій, пов'язаних із технологіями майбутнього (архітектор територій; фахівець з робототехніки; інженер-проектувальник різного профілю; фахівець із 3Ддруку; розробник, диспетчер безпілотних апаратів; космогеолог); або з ІТ-технології і даних (проектувальник «розумного середовища», «розумних будівель»; програміст; аналітик даних; фахівець, аналітик з кібербезпеки; розробник технологій блокчейн; розробник віртуальної, доповненої реальності; фахівець з цифрового контенту; цифровий лінгвіст); з екологізації виробництва та життя (екоаналітик у будівництві; фахівець з альтернативної (сонячної, вітрової тощо) енергетики; біоетик; ресайклінг-дизайнер; фахівці з «сіті-фермерства»); зі здоров'я людини (біоенетик; біоінженер; біоінформатик; біофармаколог; телехірург, ІТ-лікар; медична сестра; фізіотерапевт; нейропсихолог) [12].

Будь-яка криза є можливістю для людини творити свою реальність, не відмовлятися від свого духовного й особистісного зростання. Вихід молоді людини із зони комфорту спонукає до дії, до подолання труднощів, переосмислення своїх якостей і можливостей. З огляду на вище сказане світ уже сьогодні потребує фахівця з надпрофесійними навичками (Meta-skills), які виходять за межі звичного мислення, сприйняття світу і себе в ньому.

Якщо дистанційна освіта стане пріоритетною завтра, то в умовах дистанційного навчання сучасний викладач, виконуючи роль фасилітатора освітньої діяльності здобувача, має охопити особистісну підготовку студента в межах своїх дисциплін, а це:

- здатність усвідомлювати свої дії, думки, почуття, щоб легше було розвивати відповідальність та інші soft skills;
- здатність стратегічно бачити своє життя: скласти глобальний план, правильно розраховувати ресурси, аналізувати і коригувати дії;
- пріоритет у вирішенні завдань, виборі кращого способу і плануванні своїх дій на перспективу.
- навички «4К», які часто відносять до soft skills: креативне і критичне мислення, комунікація та колаборація;

– постійний розвиток і активність, щоб бути готовим розсувати межі вже набутих навичок;

– відсутність страху зробити помилку [6; 8].

Якщо простіше, то метанавички – це про те, як стати і бути готовим до несподіваних змін, вміти приймати рішення на межі міжпредметності; це уміння постійно адаптуватися й змінювати свою професію за вимогами свого місця роботи або нового виробництва. Усвідомленість, планування, особиста продуктивність, креативність, вміння колаборації тощо – це надзвичайно важливі вміння в сучасному світі. Таким дисциплінами можуть бути «Тайм-менеджмент», «Івент-технології в освіті», «Психологія особистості», «Коучинг в освіті». Саме тому викладачі мають навчатися разом із студентами, бути готовими до змін, їхнє завдання – навчити студента вчитися протягом життя і бути професіоналом та особистістю в різних ситуаціях. Студенти мають навчатися, здобувати знання під гаслом «Навчання має бути корисним»; розвивати вміння перспективи, емоційний і соціальний інтелект (праця на благо іншого, корпоративна культура, задоволення від місця роботи тощо); дизайн-мислення як уміння генерувати унікальне рішення проблеми.

Ічар-менеджери, рекрутери, журналісти розміщують в Інтернеті публіцистичні, аналітичні статті якраз про важливість метанавичок і сподівання на дистанційну освіту, яка забезпечить певні курси, які й будуть базою для розвитку метанавичок.

Треба не боятися брати участь у дистанційному навчанні, активно його використовувати, а цьому будуть сприяти такі інструменти, як відео-чати, електронна пошта, різні сучасні способи демонстрації інформації (презентації, онлайн-конференції, документи різних форматів, вебінари, графіки і таблиці) [3].

Головне – постійно студентам підтримувати дистанційний зв'язок із викладачем, який зацікавлений в успіху студента. А викладач самостійно створює та редагує ресурси електронного навчального курсу, надсилає повідомлення студентам, розподіляє, перевіряє завдання, налаштовує різноманітні ресурси курсу, організовує електронне обговорення актуальних проблем між студентами в синхронному чи асинхронному режимі через додатки Google (Google Classroom, Google Meet, Google диск і багато інших) [10].

Кожний заклад вищої освіти за цей час розробив положення про дистанційне навчання, яке є на порядку денному під час акредитації закладу [9].

Представимо ресурси дистанційного навчання та мету їх застосування (табл. 1):

Таблиця 1

Ресурси дистанційного навчання та мета їх застосування

Мета ресурсу	Ресурси дистанційного навчання
Для спільної роботи	ресурс padlet.com
Для створення презентації та графічної інформації	canva.com та prezi.com.
Для оцінки знань онлайн-тести	за допомогою google-форм

Таблиця 1 (подовження)

1	2
Для розміщення навчального матеріалу	Google Classroom
Для проведення дискусій, зустрічей	Google Meet, ZOOM
Для формування софт і метанавичок	Гейм, сторі онлайн,
Для отримання знань	Moodle, G Suite for Education
Для створення тестів; детального тестування	QUIZLET KAHOOT!
Для практичної роботи зі вставляння завдань в презентацію тощо	PROPROFS
Для опитування в класі	PLICKERS

Для студентів дистанційна освіта є технологією, яка може бути реалізована на основі різних моделей навчання – консультаційної, моделі кореспонденції (листування), регульованого самонавчання, «кейс»-технології, радіотелевізійної та мережевої моделі.

Результати цього дослідження. Аналіз науково-педагогічної літератури, діяльності викладачів в умовах дистанту показали недоліки й труднощі цього процесу: більшість викладачів самостійно опанувати нові для них технології та методики, а студенти – вивчати «нові правила» навчання (табл. 2):

Таблиця 2

Аналіз позитивних і негативних сторін застосування дистанційної освіти в Україні під час карантину 2020 н. р. (укладено за джерелом [4])

Позитивні сторони	Негативні сторони
Оновлення ролі викладача: наставник-консультант, який повинен координувати пізнавальний процес, удосконалювати свої курси, підвищувати творчу активність і кваліфікацію.	Низьке матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу (постійний доступ до мережі Інтернет, наявність комп'ютера чи ноутбука, планшета чи смартфона учасників онлайн-навчання).
Підвищення творчого й інтелектуального потенціалу студентів/учнів за рахунок самоорганізації, прагнення до знань, використання сучасних ІКТ.	Неготовність викладача/учителя : – працювати дистанційно; незадовільний рівень володіння ІКТ-компетентностями та методикою ДН; – відсутність навичок самостійно вивчати функціонал платформ для організації ДН.
Розмаїття форм неформальної освіти: очна (тренінги, майстер-класи, семінари, майстерні тощо); дистанційна (дистанційні курси, вебінари).	Відсутність процесу проєктування в більшості випадків у курсах під час карантину [15].
Орієнтація на самостійну пізнавальну діяльність; потенційні можливості ДН; можливість організації відкритого навчання, розширення аудиторії споживачів освітніх послуг.	Відсутність можливості або досвіду здійснення виховної роботи та соціалізації учнів/студентів в умовах дистанційного навчання. Відсутність постійного контролю й особистого спілкування з викладачем.
Інтеграція світових освітніх послуг; зниження, матеріальних витрат на організацію й здійснення процесу навчання.	Низька виробнича дисципліна – як студентів, так і викладачів, відсутність надійної аутентифікації на контрольних заходах, перевантаження документуванням освітнього процесу, комп'ютерна тривожність.

Отже, дистанційна освіта стане фундаментом університету майбутнього із культурним завданням – підготовки універсальності (наші метанавички) майбутнього студента. Якщо людина вже сьогодні визволяє свій час для робіт у побуті, то, можливо, саме професії майбутнього будуть заповнювати вільний час людини й сприяти гармонії її існування. Головне, щоб сучасна людина не занурилася у віртуальний світ, не загубила себе в ньому. Розвиваючи в собі певні навички, людина (важко вже сказати, чи це буде молода людина, студент) у форматі дистанта, тобто безконтактного навчання, будемо мати інший результат – відсутність викладача як особистості, відсутність контакту, а це

значить, що не буде особистісного впливу на особистість. Ми отримаємо не той результат, який мали під час традиційного навчання. Можливо, настане час віртуального студентського співтовариства? Ні, скоріш освітні послуги. Викладач може зникнути як цінність, як особистість, він буде наділений організаторсько-фасилітативними функціями.

Перспективи подальших розвідок. Дистанційна освіта – це пріоритетна форма освіти на сьогодні і для майбутнього. Кожен заклад освіти вже створив або створює стратегічний план упровадження цифрових технологій в освітній процес, положення або методику створення й використання електронних освітніх ресурсів і вимог до них, керівництво

тво має дбати про викладачів покоління X і Y в отриманні цифрової компетентності, бо саме ці викладачі в змозі пригальмувати тенденцію віртуальності життя, поділитися особистісними навичками, які знадобляться сучасному студенту для розвитку метанавичок. Метанавички допоможуть найактивнішим студентам жити в стилі «academia», вибудовувати складний менеджмент свого життя, кар'єри, щоб він не зміг не розчинитися в потоці інформації [4], а залишався людиною серед нано- біотехнологій, алгоритмів і штучного інтелекту. Маємо будувати освіту навколо людини. Подальшого дослідження заслуговують форми і методи дистанційної освіти, які сприяють розвитку метанавичок здобувачів вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Бандрівська Н. Дистанційна освіта у вищій школі. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2664>
2. Вища освіта в контексті європейської інтеграції. Інтерв'ю ректора НТУУ «КПІ» академіка НАН України М. З. Згуровського. URL: <https://kpi.ua/922-9>.
3. Електронне навчання: переваги та недоліки. URL: <https://ukr.media/science/384312/>.
4. Котляренко І. Саммари: Homo Deus – краткая история будущего. URL: <https://kotlyarenko-post.medium.com/>
5. Кухаренко В. М., Бондаренко В. В. Екстремне дистанційне навчання в Україні: монографія. Харків: Вид-во КП «Міська друкарня», 2020. 409 с.
6. Лещенко О. Метанавички XXI століття: без чого зараз не вижити. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/yak-rozvinuti-navichki-bez-yakih-ne-vizhiti-u-biznesi-poradi-psihologa-ostanni-novini-50206957.html>
7. Лучанінова О. П. Управління виховною системою закладу вищої освіти як процес взаємодії системи й особистості в забезпеченні якості професійної підготовки майбутніх фахівців. *Управління якістю освіти: досвід та інновації*: колект. монографія / за заг. ред. Л. Л. Сушенцевої, Л. М. Петренко, Н. В. Житник. Павлоград: ІМА-прес, 2018. С. 36–59.
8. Meta-skills: що це таке та як розвинути навички нової епохи. URL: <https://thepoint.rabota.ua/meta-skills/>
9. Положення про атестацію електронного навчального курсу на рівні ВНЗ та МОН України. URL: <https://www.mnau.edu.ua/files/moodle/PologAtDistKurs.pdf>
10. Савонова О. В. Організаційно-методичні засади створення електронних навчальних курсів на факультеті фізичного виховання. *Дистанційне навчання – старт із сьогодні в майбутнє*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Харків, 19–20 квіт. 2018 р.). Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2018. С. 17–19.
11. Світовий досвід розвитку дистанційних форм освіти у вітчизняному контексті: аналітична записка. URL: <https://old2.niss.gov.ua/articles/1693/>
12. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>
13. Чемериський Р. Дистанційна освіта в Україні: реальність, яка хвилює. URL: <https://i-school.kiev.ua/distancijna-osvita-realnist-yaka-xvilyuye/>
14. Хмель О. В. Психолого-педагогічні особливості системи дистанційного навчання. *Вісник Луган. нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка*. 2005. № 11. С. 181–190.
15. Hodges Charles, Moore Stephanie, Lockee Barb, Trust Torrey and Bond Aaron. The Difference Between Emergency Remote Teaching and Online Learning. 2020. URL: <https://er.educause.edu/articles/2020/3/the-difference-between-emergency-remote-teaching-and-online-learning>

References

1. Bandrivska, N. *Dystantsiina osvita u vyshchii shkoli [Distance education in higher education]*. Retrieved from <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2664> [in Ukrainian].

2. *Vyshcha osvita v konteksti yevropeiskoi intehtratsii. Interviu rektora NTUU "KPI" akademika NAN Ukrainy M.Z.Zghurovskoho [Higher education in the context of European integration. Interview of the rector of NTUU «KPI» Academician of the NAS of Ukraine MZ Zgurovsky]*. Retrieved from <https://kpi.ua/922-9> [in Ukrainian].
3. *Elektronne navchannia: perevahy ta nedoliky [E-learning: advantages and disadvantages]*. Retrieved from <https://ukr.media/science/384312/> [in Ukrainian].
4. Kotlyarenko, I. *Sammary: Homo Deus – kratkaia ystoriya budushcheho [Summary: Homo Deus - A brief history of the future]*. Retrieved from <https://kotlyarenko-post.medium.com/> [in Russian].
5. Kухаренко, В. М., & Бондаренко, В. В. (2020). *Ekstrene dystantsiine navchannia v Ukraini [Emergency distance learning in Ukraine]: monohrafia*. Kharkiv: Vyd-vo KP «Miska drukarnia» [in Ukrainian].
6. Leshchenko, O. *Metanavychky XXI stolittia: bez choho zaraz ne vyshyty [Meta-skills of the XXI century: what you can't survive without now]*. Retrieved from <https://biz.nv.ua/ukr/experts/yak-rozvinuti-navichki-bez-yakih-ne-vizhiti-u-biznesi-poradi-psihologa-ostanni-novini-50206957.html> [in Ukrainian].
7. Luchaninova, O. P. (2018). *Upravlinnia vykhovnoiu systemoiu zakladu vyshchoi osvity yak protses vzaiemodii systemy y osobystosti v zabezpechenni yakosti profesinnoi pidhotovky maibutnih fakhivtsiv [Management of the educational system of a higher education institution as a process of interaction between the system and the individual in ensuring the quality of professional training of future professionals]*. In L. L. Sushentsevoi, L. M. Petrenko, & N. V. Zhytnyk (Eds.), *Upravlinnia yakistiu osvity: dosvid ta innovatsii [Education quality management: experience and innovation]: kolektyvna monohrafia* (pp. 36–59). Pavlohrad: IMA-pres [in Ukrainian].
8. *Meta-skills: shcho tse take ta yak rozvynuty navychky novoi epokhy [Meta-skills: what it is and how to develop the skills of the new era]*. Retrieved from <https://thepoint.rabota.ua/meta-skills/> [in Ukrainian].
9. *Polozhennia pro atestatsiiu elektronnoho navchalnoho kursu na rivni VNZ ta MON Ukrainy [Regulations on attestation of electronic training course at the level of universities and MES of Ukraine]*. Retrieved from <https://www.mnau.edu.ua/files/moodle/PologAtDistKurs.pdf> [in Ukrainian].
10. Savonova, O. V. (2018). *Orhanizatsiino-metodychni zasady stvorennia elektronnykh navchalnykh kursiv na fakulteti fizychnoho vykhovannia [Organizational and methodological principles of creating electronic training courses at the Faculty of Physical Education]*. In *Dystantsiine navchannia – start iz sohodennia v maibutnie [Distance learning is a start from the present to the future]: materialy III Vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnar. uchastiu* (pp. 17–19). Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina [in Ukrainian].
11. *Svitovyi dosvid rozvytku dystantsiinykh form osvity u vitchyznianomu konteksti [World experience in the development of distance forms of education in the domestic context]: analitychna zapyska*. Retrieved from <http://old2.niss.gov.ua/articles/1693/> [in Ukrainian].
12. *Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2021–2031 roky [Strategy for the development of higher education in Ukraine for 2021–2031]*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> [in Ukrainian].
13. Chemeryskiy, R. *Dystantsiina osvita v Ukraini: realnist, yaka khvilyuie [Distance education in Ukraine: a reality that worries]*. Retrieved from <https://i-school.kiev.ua/distancijna-osvita-realnist-yaka-xvilyuye/> [in Ukrainian].
14. Khmel, O. V. (2005). *Psykhologo-pedahohichni osoblyvosti systemy dystantsiinoho navchannia [Psychological and pedagogical features of the distance learning system]*. *Visnyk Luhan. nats. ped. un-tu imeni Tarasa Shevchenka [Bulletin of Luhansk. nat. ped. Taras Shevchenko University]*, 11, 181–190 [in Ukrainian].
15. Hodges Charles, Moore Stephanie, Lockee Barb, Trust Torrey and Bond Aaron. *The Difference Between Emergency Remote Teaching and Online Learning*. 2020. Retrieved from <https://er.educause.edu/articles/2020/3/the-difference-between-emergency-remote-teaching-and-online-learning>

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 15.01.2022

Нагаєв Віктор
Грідін Олександр
Чалий Ігор
Півень Альона

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-3130-6112>
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-7236-2954>
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-4896-133X>
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-3795-1112>

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ФАХОВОГО СПРЯМУВАННЯ В УМОВАХ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПОРТАЛУ «ORACLE»

A Проаналізовані сучасні дидактичні підходи із формування цифрової компетентності майбутніх фахівців економічного фахового спрямування в умовах використання моделі педагогічного менеджменту з використанням електронного ресурсу «Oracle». Визначена структура цифрової компетентності фахівців економічного фахового спрямування, що складається з мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльнісного та особистісно-розвивального компонентів. Запропонована концептуальна модель підготовки економічних кадрів, яка заснована на кібернетичному та технологічному підходах і складається із сукупності взаємопов'язаних етапів (ціннісно-орієнтовальний, інформаційно-когнітивний, організаційно-діяльнісний, контрольний-аналітичний). Початковими вершинами цієї моделі є вимоги освітньо-кваліфікаційних характеристик, а завершальною вершиною – сукупність критеріїв цифрової компетентності фахівців економічного спрямування. Формування цифрової компетентності фахівців економічної сфери здійснюється в умовах педагогічної технології управління навчально-творчою діяльністю студентів у системі «освітній SMART-комплекс – здобувач – педагог» із використанням електронного ресурсу «Oracle». Педагогічними експериментами доведено, що загальна ефективність формування цифрової компетентності фахівців економічного фахового спрямування за моделлю інформаційно-цифрового ресурсу «Oracle» складає 17,5% порівняно з традиційною системою навчання.

Ключові слова: цифрова компетентність; фахівці економічного спрямування; модель цифрової компетентності; педагогічна технологія; електронний ресурс «Oracle»; SMART-освітнє середовище; управління освітнім процесом

S Nagayev Viktor, Hridin Oleksandr, Chaly Igor, Piven Alona. The digital competence development in economics specialists in terms of using the electronic portal «Oracle».

Topicality. Today, the problem of digital competence development in economic specialists within the combination of interactive digital technologies and electronic platforms of pedagogical interaction of the subjects of the educational process remains relevant.

The purpose and objectives of the study. The current article analyzes modern didactic approaches to digital competence development in future economics specialists in the use of the model of pedagogical management using the electronic portal «Oracle».

Task of research. The main objectives of this study were as follows: 1) theoretical justification of the semantic component of the concept of «digital competence of economics specialists»; 2) designing a model for the digital competence development of economics specialists in terms of using the electronic portal «Oracle»; 3) design of SMART-educational environment based on the electronic portal «Oracle» for online network contact in an interactive mode; 4) conducting pedagogical experiments to determine the efficiency of the proposed pedagogical mode.

Results. The structure of digital competence in economics specialists is determined, which consists of motivational-value, cognitive, activity, and personal-developmental components. A conceptual model of economic training is proposed, which is based on cybernetic and technological approaches and consists of a set of interrelated stages (value-oriented, information-cognitive, organizational-activity, control-analytical).

The analysis of the experimental results confirms the research hypothesis that the organization of the educational process on the model of educational management using information and digital electronic portal «Oracle» is much more productive than the traditional learning system. The results showed that the students of the experimental groups demonstrated the best professional skills in the system of all components of digital competence. The overall efficiency of the educational process of formation of digital competence of specialists in economic specialization according to the model of information and digital resource «Oracle» is 17.5% compared to the traditional training system.

Perspectives. The obtained results allowed us to determine the ways of further scientific and pedagogical research: the development of electronic information systems of educational and methodological support for the digital competence development in future economics specialists; integration of Oracle educational electronic portal and pedagogical SMART-technologies into the educational process of developing the components of digital competence in economic specialists.

Key words: digital competence; economics specialists; digital competence model; pedagogical technology; Oracle electronic portal; SMART-educational environment; learning process management

Нагаєв Віктор Михайлович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування, Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна

Nagayev Viktor, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of Management, Business and Administration Department, State Biotechnological University, Kharkiv, Ukraine

E-mail: nagaevviktor1966@gmail.com

Грідін Олександр Володимирович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування, Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна

Hridin Oleksandr, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Management, Business and Administration Department, State University of Biotechnology, Kharkiv, Ukraine

E-mail: aleksandr.gridin2015@gmail.com

Чалий Ігор Вільович, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри кібернетики та інформаційних технологій, Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна

Chaly Igor, Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Cybernetics and Information Technologies Department, State University of Biotechnology, Kharkiv, Ukraine

E-mail: tchal.igor.vil@ukr.net

Півень Альона Василівна, кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування, Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна

Piven Alona, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Management, Business and Administration Department, State University of Biotechnology, Kharkiv, Ukraine

E-mail: alenapiven2017@gmail.com

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями.

Професійна підготовка сучасних фахівців економічного фахового спрямування має ґрунтуватись на новому педагогічному та інтелектуальному мисленні, оновленні педагогічної системи інноваційними технічними засобами, програмними електронними продуктами в умовах цифровізації освітнього простору. Основою таких змін стає електронне управління освітою з урахуванням концепції цифрової педагогіки та впровадження SMART-освітніх технологій [2]. Особливо актуальною дана проблема постає в умовах організації дистанційної форми навчання під час пандемії Covid-19, яка довела необхідність технологізації педагогічного впливу засобами інтерактивних цифрових технологій та електронних платформ педагогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу. Саме такі зміни обумовлюють актуальність теми даного наукового дослідження, адже при інноваційних трансформаціях в освіті найсуттєвіші перетворення відбуваються насамперед в інформаційно-цифровій сфері.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Сучасні освітні стандарти визначають цифрові компетенції майбутніх фахівців економічного спрямування, виходячи із загального бачення світового майбутнього, провідними серед яких є цифрові компоненти, як здатності вільно користуватися електронними ресурсами й ефективно їх використовувати в умовах професійної діяльності [3]. Як зазначається в останніх положеннях Національної стратегії розвитку освіти в Україні, освітній процес має органічно поєднати професійну підготовку кадрів із сучасними цифровими технологіями, дослідженнями в галузі інформаційно-комунікаційних засобів управління педагогічними процесами [9]. Специфічними ознаками сучасного цифрового педагогічного процесу є його інноваційний, технологічний характер, пов'язаний із розробкою кібернетичних систем освітнього менеджменту, що дозволяють розв'язувати складні педагогічні проблеми [7].

Аналіз публікацій [1; 2; 5; 7] дозволяє виокремити деякі загальні підходи щодо забезпечення педагогічних умов процесу формування цифрової компетентності (ЦК) майбутніх кадрів економічної галузі: формування мотиваційно-ціннісного механізму засвоєння студентами компонентів цифрової компетентності; розвиток їх економічної культури; розроблення моделей управління змістом навчання на основі цілісного педагогічного процесу формування

ЦК; упровадження комп'ютерно-орієнтованих систем організації економічного навчання; застосування сучасних педагогічних технологій в умовах формування ЦК; запровадження студентських науково-дослідницьких проєктів у галузі економічної освіти; активізація практико-орієнтованої економічної підготовки майбутніх фахівців-економістів в умовах виробництва.

Розв'язання цих завдань у сучасному педагогічному просторі неможливе без комплексного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та відповідних електронних програмних продуктів (ЕПП). Наприклад, досягнення світового лідера в галузі сучасних інформаційних технологій – корпорації «Oracle» [14] загальновідомі й викликають закономірну повагу більшості ІТ-фахівців світу. Як свідчить світовий освітній досвід [16], студенти різних фахів знайомляться, починаючи з перших кроків навчання, з такими програмними продуктами: системами керування базами даних, засобами для розроблення баз даних, інформаційні системи планування ресурсів підприємства (ERP), взаємовідносин із клієнтами (CRM), керуванням ланцюжками постачання (SCM), об'єктно-орієнтованою мовою програмування «Java», а також багатьма іншими розробками компанії як у галузі програмного, так і апаратного забезпечення.

Також уже давно відома благодійна освітня програма корпорації Oracle Academy [15], яка зараз доступна у понад 120 країнах і пропонує як різноманітні навчальні ресурси з інформатики університетам, так і тематичні навчальні курси для студентів і викладачів. Для закладів вищої освіти встановлені додаткові привілеї на використання програмного забезпечення «Oracle» у навчальних аудиторіях для викладання, навчання та досліджень. Членство в Академії Oracle безкоштовне [14].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Різноманітні аспекти впровадження ІКТ в освітній процес стали об'єктом і проблемою дослідження багатьох науковців (В. Бикова, А. Гуржія, Л. Киш, О. Клочко, В. Лапінського, К. Метешкіна) [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7]. Незважаючи на досить вагомий результати наукових пошуків у галузі формування цифрової компетентності фахівців економічної сфери електронними засобами навчання та управління освітніми процесами, вони не набули ознак цілісного системного узагальнення технологічних засад. Поза увагою дослідників залишилися важливі теоретико-методичні аспекти формування ЦК зазначеної категорії фахівців

електронними засобами педагогічних технологій на основі моделей управління навчально-творчою діяльністю студентів у закладах вищої освіти.

Мета статті полягає в обґрунтуванні процесу формування цифрової компетентності майбутніх фахівців економічного спрямування та проектуванні відповідної педагогічної технології на основі управління навчально-творчою діяльністю студентів із використанням електронного ресурсу «Oracle».

Викладення основного матеріалу. Для визначення компонентної структури цифрової компетентності майбутніх фахівців економічної сфери розглянемо інтегральну характеристику змісту педагогічної діяльності – професійну компетентність. Компетентність – це об'єктивна категорія, що фіксує суспільно визнаний комплекс певного рівня знань, умінь, навичок, досвіду тощо, які можна застосовувати в широкій сфері діяльності людини [5; 11]. Огляд визначень поняття «цифрова компетентність» [12] дозволяє зробити висновок про те, що дане поняття розглядається як технологічний рівень завдань, які необхідно вміти вирішувати фахівцям в умовах широкого використання електронних ресурсів, цифрового програмного забезпечення, SMART-освітніх та інформаційно-комунікаційних технологій із позиції мотиваційного, когнітивного, діяльнісного та розвивального компонентів.

Урахування зазначених аспектів дозволило дійти висновку, що для ефективного формування ЦК фахівцю економічної галузі необхідно мати цілеспрямовану систему знань, умінь і навичок застосування інформаційно-комунікаційних технологій, досвід використання електронних платформ і цифрових засобів комунікації на основі системи алгоритмів управління вирішенням економічних проблем відповідної галузі діяльності фахівця [13]. Наведені положення доводять, що ЦК має відповідати конкретним напрямкам професійної діяльності й мати структурно-функціональну побудову у вигляді моделі цифрової компетентності.

На основі проведеного функціонального аналізу [8; 10; 11; 12; 13] визначено цифрову компетентність майбутнього фахівця економічного фахового спрямування як його здатність до успішного здійснення економічних заходів в умовах професійної діяльності, що ґрунтується на системних знаннях, уміннях і навичках із впровадження електронних ресурсів у виробництво, управління технологічними процесами, забезпечення мережевого оперативного планування економічних заходів, організації та контролю за функціонуванням системи цифрової мережі економічних даних, а також сукупності особистісних якостей, які охоплюють особисті якості з ефективного засвоєння та оновлення досвіду користування цифровим контентом. Особливістю цифровізації професійної підготовки фахівців економічної сфери є насичення освітнього процесу ЕПП як системи управління навчально-творчою діяльністю студентів. Одним із них є електронний портал «Oracle», що виконує загальнодидактичні функції організації SMART-

освітнього середовища, а також дозволяє ефективно формувати цифрову компетентність майбутніх фахівців.

Програма «Oracle Academy» дозволяє викладачам і студентам отримувати оперативний доступ до низки навчальних програм, матеріалів і ресурсів для навчання з метою підготовки студентів до сучасної ІТ-кар'єри. Окремі розділи, насамперед стосовно використання технологій штучного інтелекту, Інтернету речей, блокчейну, машинного навчання та деякі інші важливо знати студентам економічного фахового спрямування. Ці технології здатні суттєво змінити способи ведення бізнесу, адже їх використання дає можливість фахівцям створювати інноваційні бізнес-моделі, підвищувати рівень інвестиційного зацікавлення, надавати значну конкурентну перевагу в економічній системі [15].

Як свідчить світовий досвід, сучасні навчальні програми ІТ-спрямування фахових дисциплін збільшують у два рази обсяг інформаційного забезпечення бізнес-процесів у всіх компаніях кожні два роки. Науковець Клаус Шваб надав низку прогнозів розвитку цифрового контенту системи освітнього менеджменту до 2025 року [10]. Він обґрунтовує, що до 2025 понад п'ятдесят мільярдів пристроїв будуть підключені до мережі Інтернет, 90 % освітян будуть використовувати цифрові засоби навчання. На основі цих даних можна спрогнозувати загальну освітню політику щодо цифровізації освітнього менеджменту [9]: підвищення прозорості щодо використання й стану електронних ресурсів; зменшення вартості надання освітніх послуг; суттєве збільшення попиту на використання цифрових контентів; позитивне зрушення праці у бік підвищення попиту на економічні кадри; створення нових інноваційних освітніх проєктів; удосконалення та оновлення комунікаційних мереж; широке застосування кібернетичних моделей управління педагогічними процесами; включення цифрових послуг до системи освітнього менеджменту; створення інноваційних цифрових продуктів, що забезпечать прискорення технологічного розвитку освіти; генерування нових знань і цінностей, заснованих на штучному інтелекті; потенційний розвиток компаній із надання програмного забезпечення в освітній галузі; розширення освітньої інфраструктури у межах розвитку функціонального забезпечення цифрових процесів; автоматизація процесів індивідуалізації самостійної пошукової навчально-творчої діяльності студентів (аналіз, оцінка, діагностика) тощо.

З огляду на останнє, можна зробити висновок, що для майбутніх фахівців економічного спрямування дуже важливо у майбутньому формувати компоненти цифрової компетентності, що стосуються творчих і соціальних навичок, умінь використовувати інформаційно-комунікаційні технології, прийняття економічних рішень в умовах невизначеності та ризику. Розглянемо детальніше організаційні основи електронного навчального порталу корпорації «Oracle» в умовах формування цифрової компетентності майбутніх економістів на прикладі освітнього процесу Державного біотехнологічного університету. У

залежності від часу, який буде відведено на ці організаційні питання, освітній процес може мати гнучку структуру. Найпростіший варіант – студент обмежується методичними даними матеріалів відповідного сайту [14]. Його стартову сторінку можна знайти на багатьох електронних браузерях.

Розглянемо технологічну послідовність використання навчального продукту «Oracle». Для студентів спочатку краще уважно переглянути електронну книгу «Трансфор-

маційні технології сьогодні», де розглянуті основні питання тематики змісту технологічного забезпечення електронного ресурсу [14; 15; 16]. Далі доцільно вивчити галузі застосування технологій, які допомагають здійснити технологічні перетворення (трансформаційні технології). Для цього необхідно ознайомитися з матеріалом початкового рівня: «Transformational Technology Industry Use Cases», який включає в себе ілюстративні та практичні матеріали на основі методу кейсів (рис. 1):

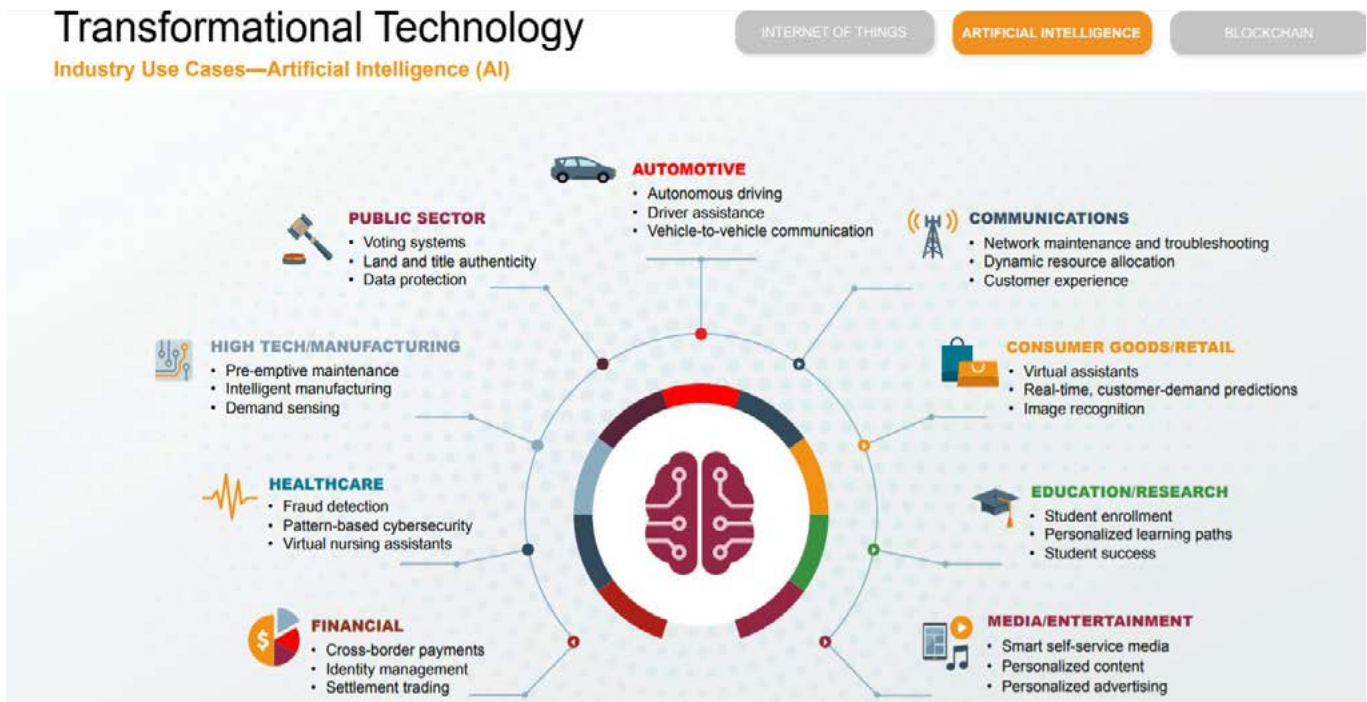

Рис. 1. Схема матеріалу «Transformational Technology Industry Use Cases», що розпочинає розгляд тематики штучного інтелекту

Із метою прищеплення студентам навичок дослідницької діяльності рекомендується використовувати проблемні ситуації, які потребують аналітичної оцінки. Наприклад, для дослідження запропоновано наступні чотири напрями: 1) «Інтернет речей захоплює світ»; 2) «штучний інтелект аналізує, вирішує і діє»; 3) «блокчейн запам'ятовує»; 4) «чат-боти покращують клієнтський досвід». У першому розглядається приклади та прийоми застосування Інтернету речей (в

оригіналі «Oracle'Internet of Things», «Intelligent Applications Cloud»). Ці додатки забезпечують розширену прозорість, ефективність та аналітику. Це досягається за рахунок збору даних із датчиків підключених пристроїв і використанням інтелектуального виробництва, підключених активів, підключеної логістики, безпеки на робочому місці і підключеної взаємодії із замовниками [16]. Наприклад, заслуговують на увагу презентації з товарними турами (рис. 2):

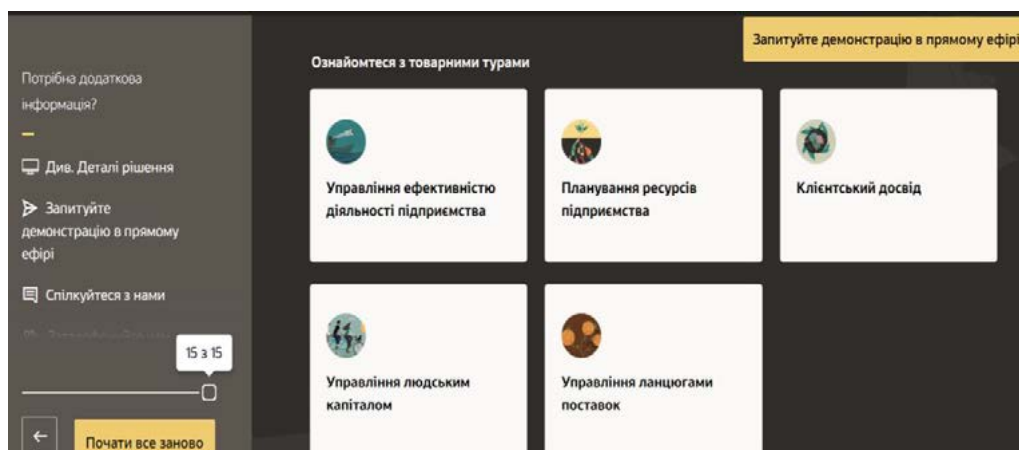

Рис. 2. Товарні тури електронного контенту «Oracle»

Наприклад, тур «Клієнтський досвід» знайомить студента з продуктом Oracle Customer Experience (CX). Цей продукт пропонує підключений набір програм, який виходить за рамки традиційних CRM, щоб допомогти вам створювати, управляти, обслуговувати та підтримувати тривалі відносини із клієнтами [16]. Він пов'язує всі ваші ділові дані в рекламі, маркетингу, продажах, комерції та сервісі. За його допомогою можливо скласти повний погляд на своїх клієнтів та кожну їхню взаємодію – незалежно від того, як, коли, де чи з ким вони взаємодіють. Це дає можливість бізнесу забезпечити виняткову якість обслуговування клієнтів – від залучення до утримання – і всього, що є між ними.

Далі можливо повернутися до подальших трьох дослідницьких напрямів. У подальшому студенти можуть спробувати попрацювати самостійно з деякими продуктами корпорації, наприклад, хмарні сервіси Always Free у межах програми Oracle Cloud Free Tier. Для студентів, які зацікавлені розширювати свої знання та вміння в галузі цього цифрового контенту, можливо запропонувати інші навчальні інструменти «Oracle».

Якщо перейти зі стартової сторінки <https://www.oracle.com/ua/index.html> по посиланню «Студенти і викладачі» ми потрапимо до Академії «Oracle» [там само], яка надає широкий спектр безкоштовних навчальних ресурсів, включаючи навчальну програму, навчальні ресурси в класі, програмне забезпечення, хмарні технології, практичне середовище тощо. Також Академія «Oracle» пропонує широкий спектр посилань на онлайн-ресурси для викладачів і студентів, включаючи низку форумів, сайтів і навчальних матеріалів.

Найпотужнішим навчальним ресурсом є «Oracle University» [там само]. Він дозволяє пройти навчання з опанування цифровим досвідом й отримати відповідну «сертифікацію». Щоб стати експертом із найпоширеніших у світі продуктів «Oracle», відповідні навчальні продукти ресурсу забезпечують якісне самостійне навчання слухачів за рівневою структурою вихідної підготовки і диференціації тематичного змісту. Програма «Oracle Learning Explorer» пропонує навчання та акредитацію за навчальними курсами початкового рівня та акредитацію для всього асортименту продуктів «Oracle». Даний електронний ресурс був розроблений, щоб дати можливість майбутнім професіоналам економічної галузі розвивати ІТ-навички на творчому рівні підготовки [там само].

Ми розглянули основні технологічні аспекти використання електронних ресурсів порталу корпорації «Oracle» для навчання студентів економічного фахового спрямування. Метою їхнього впровадження є активізація пізнавальної діяльності студентів, розширення творчих здібностей придбання навичок самостійного пошуку і використання сучасних цифрових ресурсів для вирішення економічних проблем на прикладі моделювання виробничих ситуацій. Далі розглянемо практичні аспекти впровадження в освітній процес технологічного забезпечення електронних ресурсів «Oracle», «Oracle University» за спеціальністю 073 «Менеджмент» та 051 «Економіка» (2020–2021 рр.) у Державному біотехнологічному університеті на прикладі дисциплін, що формують цифрову компетентність майбутніх менеджерів на бакалаврському та магістерському освітніх ринках (табл. 1):

Таблиця 1

Аналіз сформованості компонентів цифрової компетентності фахівців економічного фахового спрямування за моделлю інформаційно-цифрового ресурсу «Oracle» (ІЦР) і традиційною системою навчання (ТСН)

Навчальні дисципліни	Оцінка компонентів цифрової компетентності майбутніх фахівців за 100-бальною шкалою							
	Мотиваційно-ціннісний компонент (ЕЦК), бали		Когнітивний компонент (КК), бали		Діяльнісний компонент (ДК), бали		Особистісно-розвивальний компонент (ОРК), бали	
	ІЦР	ТСН	ІЦР	ТСН	ІЦР	ТСН	ІЦР	ТСН
Інформаційні системи та технології (бак.)	95	78	92	81	91	80	96	80
«Економічна кібернетика» (бак.)	93	81	90	78	88	73	95	82
«Економіко-математичне моделювання» (бак.)	94	80	89	76	88	77	92	75
«Інформаційні системи в економіці» (маг.)	92	79	88	73	87	75	93	78
У середньому	93,5	79,5	89,75	77	88,5	76,25	94	78,75
Ефективність педагогічної моделі ПТК, %	17,6		16,6		16,1		19,4	
Загальна ефективність, %	17,5							

Педагогічний експеримент мав класичну технологічну структуру з виокремленням контрольних та експериментальних груп і включав констатувальний, формувальний і контрольний етапи. Експериментальні групи навчалися за педагогічною моделлю з використанням інформаційно-цифрового ресурсу Академії «Oracle» (ІЦР), а контрольні – за традиційною системою навчання (ТСН). Формування цифрової компетентності фахівців економічної сфери в умовах технологічно підходу здійснювалося за сукупністю ціннісно-орієнтовального, інформаційно-когнітивного, організаційно-діяльнісного, контрольньо-аналітичного етапів. Функціональний складник запропонованої моделі педагогічного менеджменту відбувався в системі управління навчально-творчою діяльністю студентів і визначався функціями: планування, організації, мотивації, контролю та аналізу, координації та регулювання.

За підсумками педагогічного експерименту ефективність запропонованої моделі ІЦР була значно вища за традиційну систему навчання. При цьому відзначено підвищення рівня підготовки фахівців за всіма компонентами професійної компетентності майбутніх менеджерів: мотиваційно-ціннісний – на 17,6 %; когнітивний – на 16,6 %; діяльнісний – на 16,1%; особистісно-розвивальний – на 19,4 %. З огляду на викладений матеріал, вважаємо, що в умовах цифровізації освіти необхідно спроектувати інтерактивну педагогічну систему, яка б реалізувала концепцію управління навчально-творчою діяльністю студентів у системі «освітній SMART-комплекс – здобувач – педагог» [8].

Основні напрями вирішення цієї проблеми лежать у площині цифровізації педагогічної системи ЗВО на основі впровадження теоретико-методичних, інформаційних, управлінських і техніко-технологічних заходів [7; 11; 12]: 1) проектування та організація SMART-освітнього середовища на основі єдиного Інтернет-ресурсу для мережевого онлайн-контакту в інтерактивному режимі; 2) створення мережевої навчальної платформи освітнього менеджменту на основі електронного ресурсу «Oracle»; 3) формування електронних дистанційних навчальних комплексів (ДНК) «Oracle» на основі розроблення електронних підручників, навчальних посібників, рекомендацій до самостійної роботи студентів у мережевій системі; 4) створення цифрового діагностичного SMART-комплексу на основі електронного ресурсу «Oracle» та проектування електронної бази дистанційного контролю (електронні журнали відвідувань навчальних занять, обліку самостійної та індивідуальної роботи, тестового контролю знань (поточний, проміжний, підсумковий)); 5) розроблення нормативно-правової бази організації дистанційного навчання в умовах цифровізації педагогічних процесів.

Для реалізації запропонованих заходів потрібно забезпечити високий рівень децентралізації педагогічного впливу, створити таку структуру дидактичного процесу, за якої студенти матимуть можливість доповнювати інформаційну підсистему елементами самопланування,

самоорганізації та самоконтролю відповідно до завдань цифрової підготовки. При цьому функції викладача мають суттєво змінитися, він має стати фасилітатором – забезпечити ефективну освітню online-комунікацію в умовах використання електронного цифрового електронного ресурсу «Oracle».

Результати дослідження. Аналіз результатів експериментів підтверджують гіпотезу дослідження про те, що організація освітнього процесу за моделлю освітнього менеджменту з використанням інформаційно-цифрового електронного ресурсу «Oracle» (ІЦР) значно продуктивніша, ніж традиційна система навчання. Завдяки застосуванню запропонованої моделі освітнього менеджменту забезпечується online-керуваність педагогічного процесу, що визначає високий рівень сформованості цифрової компетентності майбутніх фахівців економічного спрямування. Загальна ефективність освітнього процесу формування цифрової компетентності фахівців економічного фахового спрямування за моделлю інформаційно-цифрового ресурсу «Oracle» складає 17,5 % порівняно з традиційною системою навчання.

Висновки з даного дослідження. Цифрова компетентність фахівців економічного фахового спрямування є обов'язковою умовою їх ефективної професійної діяльності та являє системне утворення з виокремленням мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльнісного та особистісно-розвивального компонентів. Формування цифрової компетентності майбутніх фахівців економічної сфери засноване на кібернетичному та технологічному підходах і складається із сукупності взаємопов'язаних етапів (ціннісно-орієнтовального, інформаційно-когнітивного, організаційно-діяльнісного, контрольньо-аналітичного). Цифровізація освітнього простору об'єднує всіх учасників педагогічної системи електронними ресурсами та контентом у межах єдиного освітнього процесу, що забезпечує ефективне досягнення результату.

Узагальнюючи освітній досвід підготовки фахівців вищої освіти в умовах цифрової педагогіки, зазначимо ефективність інтеграції цифрового електронного ресурсу «Oracle» в педагогічну систему закладу вищої освіти. Розроблення моделі освітнього менеджменту в умовах цифрової педагогіки передбачає педагогічне проектування відповідних функціональних підсистем і змістовне насичення їх інформаційно-цифровим контентом. Пропонована модель формування цифрової компетентності майбутніх фахівців економічної сфери є утворенням творчого рівня з динамічною структурою, в якості об'єкта управління якої виступає навчально-творча діяльність студентів, а предметна сфера визначається електронним ресурсом «Oracle» у поєднанні з високим рівнем інформатизації та автоматизації освітнього процесу в SMART-середовищі. Результатом реалізації цієї моделі є активізація дидактичних процесів та організаційно-технологічних алгоритмів у педагогічній системі, що спрямовані на вдосконалення структури навчально-творчої діяльності студентів і, як наслідок, підвищення якісних

характеристик цифрової компетентності майбутніх фахівців економічного спрямування.

Перспективи подальших розвідок. Отримані результати дозволили визначити шляхи подальших науково-педагогічних досліджень у цьому напрямку: розроблення електронних інформаційних систем навчально-методичного забезпечення формування цифрової компетентності майбутніх фахівців економічного спрямування; інтеграція освітніх електронних ресурсів «Oracle» та педагогічних SMART-технологій в освітній процес формування компонентів цифрової компетентності фахівців економічного профілю.

Список використаних джерел

1. Биков В. Ю. Дистанційне навчання в країнах Європи та США і перспективи для України. *Інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу. Інноваційні засоби і технології*: кол. монографія / АПН України, Інститут засобів навчання. Київ: Атіка, 2015. С. 77–140.
2. Буйдіна О. Інновації в освіті: світовий досвід і місцеві практики. *Імідж сучасного педагога: електрон. наук. фах. журн.* 2020. № 1 (190). С. 16–22.
3. Гуржій А. М. Інформаційні технології в освіті. *Проблеми освіти*: наук.-метод. зб. Київ: ІЗМН, 2013. С. 5–11.
4. Киш Л. М., Клочко О. В., Поталова Н. А. Інформаційні системи і технології управління організацією: навч. посіб. Вінниця: ВТРО, 2015. 320 с.
5. Клочко О. В. Професійна підготовка майбутніх менеджерів аграрного виробництва засобами сучасних інформаційно-цифрових технологій: монографія. Вінниця: Т. П. Барановська, 2018. 350 с.
6. Лапінський В. Електронні засоби навчального призначення – світовий досвід й українська освіта. *Вища освіта України*. 2011. № 3. С. 487–495.
7. Метешкин К. А. Кибернетическая педагогика (теоретические основы управления образованием на базе интегрированного интеллекта): монография. Харьков: Международный Славянский университет, 2004. 400 с.
8. Нагаев В. М. Методологические основы управления творческой деятельностью студентов: монография. Харьков: Стильная типография, 2018. 151 с.
9. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. URL: <https://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Fpon.org.ua%2Fengine%2Fdownload.php%3Fid%3D563%26viewonline%3D>.
10. Шваб К. Четверта промислова революція. Київ: КСД, 2019. 416 с.
11. Klochko O., Nagayev V., Kovalenko O., Fedorets V. Forming of professionally creative competence of prospective agrarian managers by facilities of digital technologies. *Society. Integration. Education*: proceedings of the International Scientific Conference. 2020. Vol. IV. P. 460–474. DOI: <http://dx.doi.org/10.17770/sie2020vol4.4847>.
12. Klochko O. V., Nagaev V. M., Kljchko V. I., Pradivliannyi M. G., Didukh L. I. Computer oriented systems as a means of empowerment approach implementation to training managers in the economic sphere. *Information technologies and learning tools*. 2018. Vol. 68, № 6. P. 33–46. DOI: <https://doi.org/10.33407/itl.v68i6>.
13. Nagaev V., Litvinchuk S., Taikhrib K., Yablunovska K. Modular-Competence Aspect of the Teaching Process Future Economists in Accordance with the Requirements of the Bolonga Process. *Modern Economics*. 2020. No. 23. P. 136–142. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V23\(2020\)-22](https://doi.org/10.31521/modecon.V23(2020)-22).
14. Oracle. URL: <https://academy.oracle.com/en/oa-web-overview.html>
15. Oracle Academy. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/>
16. Oracle University. URL: <https://education.oracle.com/>

References

1. Bykov, V. Yu. (2015). Dystantsiine navchannia v krainakh Yevropy ta SSHA i perspektyvy dlia Ukrainy [Distance learning in Europe and the United States and prospects for Ukraine]. In *Informatsiine zabezpechennia navchalno-vykhovnoho protsesu. Innovatsiini zasoby i tekhnologii [Information support of the educational process. Innovative tools and technologies]*: kol. monohrafiia (pp. 77-140). Kyiv: Atika [in Ukrainian].
2. Buidina, O. (2020). Innovatsii v osviti: svitovyi dosvid i mistsevi praktyky [Innovations in education: world experience and local practices]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 1 (190), 16-22 [in Ukrainian].
3. Hurzhii, A. M. (2013). Informatsiini tekhnologii v osviti [Information technology in education]. *Problemy osvity [Problems of education]*, 5-11 [in Ukrainian].
4. Kysh, L. M., Klochko, O. V., & Potapova, N. A. (2015). *Informatsiini systemy i tekhnologii upravlinnia orhanizatsiieiu [Information systems and technologies of organization management]*: navchalnyi posibnyk. Vinnytsia: VTPO [in Ukrainian].
5. Klochko, O. V. (2018). *Profesiina pidhotovka maibutnikh menedzheriv ahrarnoho vyrobnytstva zasobamy suchasnykh informatsiino-tsyfrovykh tekhnologii [Professional training of future managers of agricultural production by means of modern information and digital technologies]*: monohrafiia. Vinnytsia: T. P. Baranovska [in Ukrainian].
6. Lapynskiy, V. (2011). Elektronni zasoby navchalnoho pryznachennia – svitovyi dosvid y ukrainska osvita [Electronic teaching aids - world experience and Ukrainian education]. *Vyshcha osvita Ukrainy [Higher education in Ukraine]*, 3, 487-495 [in Ukrainian].
7. Meteshkyn, K. A. (2004). *Kybernetycheskaia pedahohyka (teoreticheskye osnovy upravleniya obrazovanyem na baze yntehyrovannoho yntellekta) [Cybernetic pedagogy (theoretical foundations of education management based on integrated intelligence)]*: monohrafiia. Kharkov: Mezhdunarodnyi Slavianskyi unversytet [in Russian].
8. Nahaiev, V. M. (2018). *Metodolohichni zasady upravlinnia navchalno-tvorchoiu diialnistiu studentiv [Methodological principles of management of educational and creative activity of students]*: monohrafiia. Kharkiv: Styl'na typhrafiia [in Ukrainian].
9. *Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 r. [National strategy for the development of education in Ukraine for the period up to 2021]*. Retrieved from <https://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Fpon.org.ua%2Fengine%2Fdownload.php%3Fid%3D563%26viewonline%3D> [in Ukrainian].
10. Shvab, K. (2019). *Chetverta promyslova revoliutsiia [The fourth industrial revolution]*. Kyiv: KSD [in Ukrainian].
11. Klochko, O., Nagayev, V., Kovalenko, O., & Fedorets, V. (2020). Forming of professionally creative competence of prospective agrarian managers by facilities of digital technologies. In *Society. Integration. Education: proceedings of the International Scientific Conference* (Vol. IV, pp. 460-474). DOI: <http://dx.doi.org/10.17770/sie2020vol4.4847>.
12. Klochko, O. V., Nagaev, V. M., Kljchko, V. I., Pradivliannyi, M. G., & Didukh, L. I. (2018). Computer oriented systems as a means of empowerment approach implementation to training managers in the economic sphere. *Information technologies and learning tools*, 68, 6, 33-46. DOI: <https://doi.org/10.33407/itl.v68i6>.
13. Nagaev, V., Litvinchuk, S., Taikhrib, K., & Yablunovska, K. (2020). Modular-Competence Aspect of the Teaching Process Future Economists in Accordance with the Requirements of the Bolonga Process. *Modern Economics*, 23, 136-142. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V23\(2020\)-22](https://doi.org/10.31521/modecon.V23(2020)-22).
14. Oracle. Retrieved from <https://academy.oracle.com/en/oa-web-overview.html>
15. Oracle Academy. Retrieved from <https://en.wikipedia.org/wiki/>
16. Oracle University. Retrieved from <https://education.oracle.com/>

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 16.01.2022

УДК 37.07(44)

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-1\(202\)-18-21](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-1(202)-18-21)

Журавська Ніна

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-8393-0841>

ПОЛІТИЧНИЙ МЕСЕДЖ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ФРАНЦІЇ: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

- A** Проведено аналіз інструментів, що використовуються в міжнародній практиці управління інституціями соціальної роботи: політичні меседжі до уряду, а також аналіз думок роботодавців щодо розвитку спільної культури соціальної роботи на регіональному рівні; відсутність визнання змін у соціальних інституціях на національному рівні дестабілізують співпрацю освітніх закладів і роботодавців, що породжує почуття невпевненості серед соціальних працівників через пошук сенсу своїх дій; розкрито змістове наповнення поняття «політичний меседж» через узагальнення та систематизацію поглядів роботодавців і клієнтів соціальної сфери; обґрунтовано, що фахівцям із соціальної роботи, за словами роботодавців, важко позиціонувати себе в органах місцевого самоврядування в рамках децентралізованої соціальної політики.

Ключові слова: управління; соціальна робота; політичний меседж; клієнти; роботодавці; інтегративне навчання-стажування

- S** **Zhuravska Nina. Political message of French social workers: managerial aspects.**

The analysis of tools used in international practice of management of social work institutions is conducted. These instruments are the following: political messages to the government, the analysis of employers' views on the development of a common culture of social work at the regional level, the lack of change recognition in social institutions at the national level considers destabilizing cooperation between educational institutions and employers, which creates a sense of insecurity among social workers by finding meaning in their actions. The content of the concept of "political message" is revealed through the generalization and systematization of the views of employers and clients in the social sphere. It is substantiated that, according to employers, it is difficult for social work specialists to position themselves in local self-government bodies within the framework of decentralized social policy. The proposal to the government contains optimized solutions for social workers and promotes the development of the social sector. Employers have suggested the following ways to promote the development of a common culture and cooperation with social workers: to increase the mobility and adaptability of social workers to prevent burnout among professionals. It is stated that employers, agreeing with the remark about the lack of attractiveness of the social work sector and obvious problems in the management of the social sphere, point to the following ways to solve it: bringing order to the issuance of certificates and diplomas in the social sphere and creating a common skills base, complemented by specializations, which will help create and consolidate a common professional identity, the lack of which is one of the main difficulties in the social sphere.

Key words: management; social work; political message; customers; employers; integrative training-internship

Журавська Ніна Станіславівна, докторка педагогічних наук, професорка кафедри управління та освітніх технологій, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Zhuravska Nina, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Management and Educational Technologies, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine

E-mail: juravska@ukr.net

Актуальність проблеми. Важливим інструментом в управлінні соціальними інституціями Франції є надсилання пропозицій, щоб «надати зміст соціальній роботі» [5, с. 60–68]. Аналіз бачень роботодавців та їхня прихильність до розвитку спільної культури соціальної роботи на регіональному рівні показав, що відсутність визнання змін у соціальних інституціях на національному рівні дестабілізують співпрацю освітніх закладів та роботодавців, що породжує почуття невпевненості серед соціальних працівників через пошук сенсу у своїх діях. Роботодавці запропонували

важливі заходи, що сприяють формуванню спільної культури та співпраці із соціальними працівниками у вигляді посилення мобільності та адаптованості соціальних працівників, щоб запобігти їхньому вигоранню.

Мета статті: визначити і теоретично обґрунтувати інструменти в управлінні соціальними інституціями Франції.

Викладення основного матеріалу дослідження. За словами роботодавців, соціальним працівникам важко позиціонувати себе в органах місцевого самоврядування в рамках децентралізованої соціальної політики, оскільки

непорозуміння, спричинене недостатнім знанням соціальними працівниками свого оточення, а також недостатнім знанням їхніх місій із боку керівників соціальною роботою. Роботодавці також погоджуються із зауваженням про відсутність привабливості сектору соціальної роботи та очевидними проблемами в управлінні соціальної сфери, зокрема, нерозбірливості галузі з багатьма титулами, сертифікатами та дипломами, а також із п'ятьма міністерствами, що видають сертифікати у соціальній сфері [7, с. 25–31].

Найчастіше роботодавці дуже сприятливо ставляться до ідеї навчання соціальних працівників, що підтримується створеною спільною базою навичок, доповненою спеціалізаціями. Спільна база сприяє побудові та закріпленню спільної професійної ідентичності, відсутність якої становить одну з основних труднощів у соціальній сфері [там само, с. 89–97].

Відповідно до останнього, це дозволить розвивати мобільність професіоналів, оскільки це є відповіддю на запобігання їх психосоціальним ризикам. Із цієї точки зору роботодавцям важливо представляти роль соціального працівника в територіальних установах. На початку навчання фахівці мають отримати навички праці зі своїми партнерами із соціального сектору, а також із галузі охорони здоров'я, психіатрії та економіки. Зміст навчання повинен сприяти вивченню методології [2, с. 79–80] спільної роботи та управління.

Сприяння професійній мобільності передбачає відкриття цього професійного поля для інших сфер впливу із самого початку [1, с. 8].

Отже, зв'язки між освітніми закладами та роботодавцями розглядаються як такі, що потребують зміцнення: збільшується «відстань між потребами роботодавців і стандартами навчальних організацій» [8, с. 67].

У своїх відгуках на навчальні роботи роботодавці часто виказують незадоволення якістю освіти соціальних працівників, яку вони вважають такою, яка не відповідає практичним вимогам на місцях. Однак роботодавці також повідомляють, що одним із основних обмежень соціальної роботи є кваліфікація, особливо в секторі допомоги по дому. Крім того, вони часто звертають увагу на необхідність удосконалення неперервної освіти. На їхню думку, важливо, щоб інвестиції продовжувалися протягом усієї професійної кар'єри шляхом неперервної освіти, і більше бралися до уваги їхні результати під час фінансування соціальної сфери. Роботодавці наполягають на необхідності збереження місця інтегративного навчання-стажування у підготовці соціальних працівників. Це здається їм важливим для професіоналізації студентів і викликає великий інтерес у професіоналів, які, вітаючи стажистів, змушені ставити під сумнів їхні практичні навички. Отже, інтегративна робота-навчання дозволяє кожному залишатися в динаміці освіти. Однак важливість інтегративного навчання-стажування соціальних працівників сприяє дефіциту місць стажування, що підкреслює важливість да-

ної форми навчання і необхідність задоволення потреб [11, с. 23–43].

Із свого боку клієнти («користувачі») очікують від політичного меседжу всебічного розширення можливостей подальших дій соціальних представників. Із точки зору клієнтів необхідність політичного меседжу викликана фрагментацією та розділенням соціальної роботи; процедуру доступу до соціальних прав можна сприймати лише «як намагання, оскільки одна і та ж особа часто запрошується заповнювати одні й ті ж розділи кілька разів і, насамперед, кілька разів розповідає свою історію та свої труднощі перед різними співрозмовниками» [5, с. 38].

Дійсно, теоретично за клієнтом слідує призначений інтервент (посередник), але у багатьох випадках клієнт переходить від служби до служби і «супроводжується» різними представниками соціальних служб. Парадокс у тому, що система підтримки, яка базується на індивідуалізації ситуацій, зрештою робить дійсно персоналізовану дію невизначеною. Водночас цю проблему не може ігнорувати потік тих клієнтів, хто користується різними соціальними послугами: «концепції життєвого шляху, глобального реагування – це всі елементи, до яких люди залишаються особливо прив'язаними» [там само, с. 109].

Однак існують стигматизовані ефекти, пов'язані з іміджем соціальної допомоги. Соціальне втручання також можна сприймати як вторгнення в приватну сферу. Такий підхід спричиняє дискомфорт: соціальна допомога, як виявилось, є останнім рішенням, коли всі інші засоби вичерпані. Отже, звернення за соціальною допомогою є емоційним випробуванням, навіть якщо суспільство обізнане, що нині ці рішення не рідкість. Крім того, клієнти можуть мати труднощі із системою спілкування, яка насамперед допомагає змінити їхню поведінку, і не завжди клієнти готові «торгувати» своєю конфіденційністю у відповідь. Обурення деяких людей також можуть бути результатом бюрократичного функціонування соціальної політики, оскільки укладання різноманітних механізмів і спеціалізація методів втручання породжують регуляторну плутанину, порядок якої видається найневизначенішим. Соціальна система має таку адміністративну складність, що клієнти відчують потребу у «підкуванні» соціальних працівників на місцях, які потім стають їхніми представниками та діють замість них. Якщо ж ця позиція посередника допомагає прояснити ситуації – це посилює почуття залежності клієнта. Нарешті, заходи накладаються один на одного і не завжди залучаються перші зацікавлені особи до прийняття рішень, що викликає у клієнтів почуття розчарування, а іноді й відхилення запропонованих рішень.

У політичному посланні наголошувалося також на місцях бенефіціарів (отримувачі соціальних допомог) і населення, що знаходиться у нестабільних ситуаціях, у визначенні, реалізації та оцінці державної політики. Покращення структури участі бенефіціарів виявилось вкрай важливим. На додаток до багатьох форм участі клієнтів, труднощі яких

зумовлені бідністю, важливо забезпечити підтримку інших людей, особливо тих, що підпадають під політику щодо інвалідності, захисту дітей, втрати автономії та секторів, де виникають нові форми соціального втручання на національному та місцевому рівнях, де дещо інший підхід, який запроваджений в опції «бідність» [11, с. 56–58].

У політичному меседжі поєднання індивідуальної підтримки, соціального розвитку та колективної соціальної роботи передбачає: сприяння доступу до закону та гарантування права на підтримку без обмежень. Враховуючи складний характер ситуацій вразливості або навіть виключення із інструктивних документів, глобальна підтримка ситуацій нині вимагає організації взаємодоповнюваності різноманітних знань: для забезпечення послідовних рішень дії фахівців мають бути скоординованими. Але для того, щоб професіонали змогли ефективно співпрацювати, потрібно, щоб їхні зусилля легітимізувалися та були забезпечені конвергентними стратегіями установ, які їх використовують. Отже, роздуми про способи організації роботи повинні бути предметом справжньої територіальної стратегії, у якій беруть участь усі суб'єкти, щоб краще задовольнити потреби клієнтів і намітити реальні шляхи співпраці, побудовані на повазі до обміну інформацією [6, с. 45–89].

Однак нинішня тенденція у практиці соціальної роботи полягає у множинності фахівців, які працюють в одних сім'ях і відсутності координації між ними. Координація державної політики на шляху кожної людини дорівнює підтримці життєвого шляху в цілому та його різноманітності, де надто часто домінує сегментація соціальних втручань. Так само принцип обережності, який нині є конституційно цінним, має тенденцію обмежувати прояв ініціатив, щоб не спричинити кримінальну або цивільно-правову відповідальність. Хоча принцип обережності необхідний певним суб'єктам, у щоденних діях він гальмує можливості діяти та творчість місцевих суб'єктів. Однак багато соціальних інновацій залежать від здатності фахівців «мислити нестандартно» та наявності стандартів (харчових, юридичних, освітніх тощо) [8, с. 11–13].

Тому громадські дії повинні визнаватись та сприяти автономії професіоналів і соціальних організацій. Це одна з основ соціальної роботи та одна з умов успіху місцевих соціальних проєктів. Автономія повинна бути предметом переговорів, щоб дати фахівцям свободу дій і можливість ініціативи. Визнання та сприяння дії соціальних працівників, оцінка їхніх ініціатив є важелем для відновлення заходів, що мають практичний результат. Заохочення таких підходів передбачає з боку політичних та адміністративних лідерів форму звільнення та встановлення рамок і просторів, вилучених із вузького бачення «підзвітності» [9, с. 14–17].

Щоб звільнити час і людські ресурси, в політичному меседжі пропонується, «виходячи з доповіді національної групи з питань соціального розвитку, працювати над спро-

ценням, спираючись на нові ініціативи, щоби надати їм більшої сили та наочності» [10, с. 37–39].

Як і підприємства, соціальна політика потребує «шоку спрощення», щоб зосередити свої навички для підтримки людей і громад. Тому видається важливим створити умови для відновлення часу та простору, щоб звільнити соціальну роботу від адміністративних завдань і повністю інтегрувати її в індивідуальну та колективну підтримку людей.

Результати нашого дослідження з урахуванням визначення інструментів управління соціальними інституціями: прагнучи спрощення доступу до прав, помічники соціальних служб відчують, що більшу частину свого часу вони присвячують адмініструванню справ через зростаючу складність, яка «прикрашає» послуги. Тому необхідно досліджувати шляхи, щоб соціальні працівники не опинилися обмеженими роллю протидії/відкриття прав, і дозволили б їм відновити час для здійснення своєї основної діяльності: підтримки людей. Усі зауваження та пропозиції у політичному меседжі соціальних працівників до уряду зводяться до вирішення питання спрощеного доступу до соціальних прав, щоб звільнити соціальних працівників від адміністративних завдань. Звільнений час, який надто часто скорочується, можна використати на благо клієнтів, зокрема, на «особистий діагноз». Нині, прагнення призначити кар'єрного радника клієнту, суперечить соціальній політиці, яка вимагає спеціалізованих систем і специфічних бізнес-навичок від фахівців [3, с. 15].

Однак неможливо, щоб один і той же професіонал був фахівцем у всіх соціальних системах, навіть якщо люди, яких він підтримує, так само прагнуть враховувати свою інтуїцію, професійну та експертну реакцію [4, с. 21].

Висновки з даного дослідження. Проведений нами аналіз наукових джерел показав, що підзвітність – це американська соціологічна концепція і перекладається на французьку як «відповідальність». Прямий і спрощений, навіть систематизований доступ до відкриття певних соціальних прав у найбільшій кількості мав би перевагу в економії часу, який можна було б реінвестувати в індивідуальний моніторинг людей, які цього найбільше потребують. Спрощення процедур і файлів дозволить покращити підтримку людей. Політичний меседж заохочує процес спрощення, започаткований урядом, заявлена мета якого – полегшити доступ до соціальних прав, спираючись на цифрові технології. У соціальному секторі це бажання знайшло своє відображення у створенні багатокористувацького симулятора прав і цифрового особистого простору («цифровий сейф»). Труднощі, пов'язані із масовим і зростаючим попитом: з одного боку, тривалий час очікування на прийом до соціального працівника і є причиною зневіри деяких людей; з іншого боку, рецепція – незалежно від установи – відчувається все менш людською. Більше того, після призначення на посаду соціальний працівник стикається з труднощами: збільшенням потреб клієнтів і недостатніми можливостями з його боку. Пропозиція в політичному меседжі пе-

редбачає територіальну узгодженість політики прийому, організацію послуг із метою першого прийому та організацію умов, що дозволяють естафету другого рівня: «між-інституційна координація між суб'єктами», яка вирішила просувати ідею «першого організованого та інтегрованого прийому».

Список використаних джерел

1. Журавська Н. С. Організація самостійної роботи студентів сільгосптехнікумів (на матеріалах предметів агрономічного циклу). Київ : НАУ, 1995. 24 с.
2. Журавська Н. С. Теорія і практика підготовки викладачів аграрних дисциплін у вищих навчальних закладах країн Європейського Союзу : монографія. Ніжин : Видавець ПП Лисенко ММ, 2011. 320 с.
3. Яшук С. П., Журавська Н. С., Олещенко О. В. Соціально-психологічний клімат педагогічного колективу: особливості стилів керівництва. *Імідж сучасного педагога*: електрон. наук. фах. журн. 2019. № 4 (187). С. 15–18. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-4\(187\)-15-18](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-4(187)-15-18) URL: <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/174252>
4. Яшук С. П. Конституционное и международное право: совершенствование основного закона. *Сучасні напрями теоретичних і прикладних досліджень* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Одеса, 20–31 берез. 2012 р.). Одеса, 2012. Т. 18. С. 21–22.
5. Chèrèque F., Vanackere S. Evaluation de la 1ère année de mise en œuvre du Plan pluriannuel contre la pauvreté et pour l'inclusion sociale : Rapport IGAS. Paris : IGAS, 2014. 678 p.
6. Jaeger M. Travail en réseau et territoire d'action. *Les Cahiers de l'Actif*. Paris, 2003. No 324–325. P. 45–89.
7. Marquier R. Studies and Results. *Drees*. Paris, 2014. No°893. P. 128–134.
8. Paugam S. L'exclusion, l'état des savoirs. Paris : Découverte, 1996. 189 p.
9. Penaud P. Politiques sociales. Paris: Dalloz, 2011. 128 p.
10. Verguin D. 20 ans de politique pour l'emploi des jeunes, revue. *Echanges santé-social*. Paris, 1998. No 90. P. 78–94.
11. Vidalenc E. Le défi du partenariat dans le travail social. Paris : L'Harmattan, 2002. 345 p.

References

1. Zhuravska, N.S. (1995). *Orhanizatsiia samostiinoi roboty studentiv silhosptekhnikumiv (na materialakh predmetiv ahronomichnoho tsykladu) [Organisation du travail indépendant des étudiants des écoles techniques agricoles (sur les matériaux des matières du cycle agronomique)]*. Kyiv: NAU [in Ukrainian].
2. Zhuravska, N. S. (2011). *Teoriia i praktyka pidhotovky vykladachiv ahramykh dystsyplin u vyshchyykh navchalnykh zakladakh krain Yevropeiskoho Soiuzu [Theory and practice of training teachers of agricultural disciplines in higher educational institutions of the European Union]: monohrafiia*. Nizhyn: Vydavets PP Lysenko MM. [in Ukrainian].
3. Yashchuk, S. P., Zhuravska, N. S., & Oleshchenko, O. V. (2019). *Sotsialno-psykholohichniy klimat pedahohichnoho kolektyvu [Socio-psychological climate of the teaching staff: peculiarities of leadership styles]: ocblyvosti tylyiv kerivnytstva. Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 4 (187), 15-18 [in Ukrainian]. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-4\(187\)-15-18](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-4(187)-15-18) URL: <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/174252>
4. Yashchuk, S. P. (2012). *Konstitucionnoe i mezhdunarodnoe pravo: sovershenstvovanie osnovnogo zakona [Constitutional and international law: improvement of the basic law]*. In *Suchasni naprjamy teoretychnykh i prykladnykh doslidzheni [Modern directions of theoretical and applied research]: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Is. 18, pp. 21-22)*. Odesa [in Ukrainian].
5. Chèrèque, F., & Vanackere, S. (2014). *Evaluation de la 1ère année de mise en œuvre du Plan pluriannuel contre la pauvreté et pour l'inclusion sociale: Rapport IGAS*. Paris: IGAS.
6. Jaeger, M. (2003). *Travail en réseau et territoire d'action. Les Cahiers de l'Actif*, Paris, 324-325, 45-89.
7. Marquier, R. (2014). *Studies and Results. Drees*, Paris. 893, 128-134.
8. Paugam, S. (1996). *L'exclusion, l'état des savoirs*. Paris: La Découverte.
9. Penaud, P. (2011). *Politiques sociales*. Paris: Dalloz.
10. Verguin, D. (1998). *20 ans de politique pour l'emploi des jeunes, revue. Echanges santé-social*. Paris. 90, 78-94.
11. Vidalenc, E. (2002). *Le défi du partenariat dans le travail social*. Paris: L'Harmattan.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 04.01.2022

УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ РОБОТОЮ ЯК БІЗНЕС-КУЛЬТУРОЮ: ДОСВІД ФРАНЦІЇ

A Проведено аналіз системи управління соціальною роботою як бізнес-культурою: від допомоги до підтримки; підтримка є аналогом індивідуалізації соціальної політики та узгодження відносин між людьми та інституціями, які перші показують свою готовність приєднатися до суспільства, щоб скористатися його солідарністю; у цьому сенсі соціальна робота – це не «робота над іншими», це «робота з іншими». Зазначається, що основна роль соціального працівника полягає у проведенні глобальної діагностики потреб людини та реалізації глобального проекту з нею; клієнт є суб'єктом соціального втручання, ініціатором у прийнятті рішень, відповідальною особою та автором власної «подорожі».

Ключові слова: управління; клієнт; бізнес-культура; система початкового та неперервного навчання; соціальна робота

S **Yashchuk Sergii. The management of social work as a business culture: the experience of France.**

The analysis of the management system of social work as a business culture is performed in the aspect from help to support. The support is analogous to the individualization of social policy and the coordination of relations between people and institutions, which are the first to show their readiness to join society to take advantage of its solidarity. In this sense, social work is not «worked on others», it is «work with others». The main role of a social worker is to conduct a global diagnosis of human needs and implement a global project with it; the client is a subject of social intervention, initiator of decision-making, responsible person and author of his own «journey». It is emphasized that the task is to move from the model of expertise (medical model with separate roles of those who know and those who talk about their problem – professionals/«users») to the catalyst model: allows reaction, but removed after (decision making); such a shift in reality destabilizes the professional model of social workers. It is substantiated that working with others, in its individual and collective dimensions, involves abandoning a certain comfort zone: it is necessary to put yourself on a par with the «user» and take the necessary discomfort of this work position; however, this discomfort should not be recognized, otherwise there is a risk of prejudice and judgment in customers.

Key words: management; client; business culture; primary and lifelong learning system; social work

Ящук Сергій Петрович, кандидат педагогічних наук, стажер, Асоціація Реновація, Бордо, Франція

Yashchuk Sergii, Candidate of Pedagogical Sciences, Intern in Association Rénovation, foyer R D'accueil, Bordeaux, France

E-mail: YashchukSerhii@ukr.net

Актуальність проблеми. Від допомоги до підтримки: підтримка є аналогом індивідуалізації соціальної політики та узгодження відносин між людьми та інституціями, які перші показують свою готовність приєднатися до суспільства, щоб скористатися його солідарністю; системи управління соціальною роботою як бізнес-культурою.

«Підтримка» відноситься до певної позиції соціального втручання, яку неможливо сконструювати без суб'єктивної прихильності людини, що допомагає в своєму «життєвому проекті». Очікується, що клієнт буде суб'єктом соціального втручання, ініціатором у прийнятті рішень, відповідальною особою та автором власної «подорожі». У цьому сенсі соціальна робота – це не «робота над іншими», це «робота з іншими» [5, с. 8–11].

Отже, очікуване рішення залежить не від досвіду інших, а від досвіду з іншими («перехід від діагноста до акушерки» [7, с. 23–45]).

Мета статті: визначити й теоретично обґрунтувати управління системою соціальної роботи як бізнес-культурою у Франції.

Викладення основного матеріалу дослідження. Оскільки створення «єдиного вікна» або рефералів (учасників партнерської програми, зареєстрованих за рекомендацією іншого учасника) не вирішує складності соціальної систем, ми повинні спільно визначити методи

призначення референта, беручи до уваги уподобання, релевантність, доцільність особи, а також її роль у підтримці клієнтів. Головна роль соціального працівника полягає у проведенні глобальної діагностики [2, с. 296–301] потреб людини та реалізації глобального проекту з нею.

Завдання полягає в тому, щоб перейти від моделі експертократії (медичної моделі з окремими ролями тих, хто знає, і тих, хто говорить про свою проблему – професіоналів/«користувачів») до моделі каталізатора: дозволяє реакцію, але вилучається по закінченні (прийнятті рішень).

Однак наші дослідження показали, що такий зсув у реальності дестабілізує професійну модель соціальних працівників. Робота з іншими, в її індивідуальному та колективному вимірах, передбачає відмову від певної зони комфорту: необхідно поставити себе нарівні з «користувачем» і прийняти необхідний дискомфорт цієї робочої позиції. Однак цей дискомфорт не варто визнавати, інакше існує ризик виникнення упереджень і суджень у клієнтів. Такий підхід передбачає визначення рамок і методів роботи: поєднання індивідуальної та колективної дії. Якою б не була модель втручання, індивідуальна чи колективна, соціальна робота повинна формувати турботу, захист, прагнення та заохочувати і розвивати повноваження діяти (індивідуальні та колективні) [10, с. 67–79].

Наші дослідження (анкетування соціальних працівників) показали, що фахівці не протиставляють індивідуальний і колективний підходи, а сприймають їх як взаємодоповнюваність.

Ми зробили висновок, що соціальна робота повинна постійно базуватися на взаємодоповнюваності між індивідуальною підтримкою та колективним втручанням: щоб розвивати індивідуальну здатність клієнтів діяти, необхідно відновити їхнє відчуття здатності діяти саме в своєму оточенні, посилюючи свою участь у громаді. Тому необхідно заохочувати навчання клієнтів («користувачів») щодо розвитку у них навичок-дій. Перший виклик для соціальних працівників – створити умови, щоб клієнти могли бути «акторами» та творцями своїх проєктів, використовуючи свої сильні сторони та потенціал. Бо нині соціальні працівники занадто часто орієнтують свої втручання (заходи) на слабкі сторони клієнтів.

Аналізуючи результати наших досліджень, ми звернули увагу на доцільність у роботі соціальних працівників тако-го напрямку: підкреслювати успіхи та можливості клієнтів, а не лише проблеми та виклики. Ці дії соціальних працівників мають бути предметом постійної професійної турботи: викладачів і практиків [1, с. 18].

Зауважимо, що основна система навчання із соціальної роботи була започаткована у 1960-х роках і основана на підходах періоду славетних тридцяти років, метою яко-го була індивідуальна реабілітація тих, хто у той час був названий «соціальними негідниками» [14, с. 56–98]. Ця професійна модель індивідуалізованої соціальної роботи нині ще дуже «жива» [6, с. 45–47].

Проте нині колективний і соціальний вимір соціальних проблем і нерівності вимагає додаткової орієнтації соціальної роботи та системи підготовки кадрів, яка покликана інвестувати в питання соціальної згуртованості на територіальному рівні, орієнтуючись на систему управління соціальною роботою як бізнес-культурою.

Із точки зору індивідуальної підтримки, розвиток здатності діяти передбачає зміну погляду на інших, із метою встановлення умов відносин на основі розвитку «спроможностей». Для соціальної роботи нині завданням є трансформація медичної моделі, яка дуже присутня у французькій традиції (подвійні відносини: професіонал/«користувач»), а також досвід професіоналів, допомагаючи їм розвинути «знання, як це зробити» «більше ніж знати» про («перехід від діагноста до акушерки») [8, с. 3–8]. Це означає відмову від «висячої» позиції на користь робочої позиції у «спілкуванні» з клієнтами нарівні зі своїм досвідом.

З точки зору колективних дій влада вимагає діяти через об'єднання мешканців, груп і партнерів у розробленні та реалізації соціальних дій, заснованих на можливостях і проблемах території, а не на проблемах, пристроях (заходах) і цільових аудиторіях. Це передбачає розвиток уміння керувати групами та вирішувати конфлікти, а також здат-

ність виявляти, закріплювати та просувати навички в інших [3, с. 15–18].

Процеси розширення соціальних прав і можливостей людей вирішальним чином містять частину ризику та експериментів, іноді тривалу тимчасовість, пов'язану із загальом скромною шкалою, переваги, які важко моделювати, результати, які не завжди можна озвучити. Тому, на нашу думку, саме в цьому сенсі соціальні працівники відіграють фундаментальну роль у соціальному розвитку. Це змістовне питання: необхідно також розрізнити поняття, що стосуються соціального розвитку та амбіцій як політичної стратегії, яка реалізується на рівні територій (передбачає реакцію регіональної політики), і стосується соціальної роботи як інструменту і технічних моделей соціального втручання [9, с. 21].

Наші дослідження показали, що важливо уточнити реєстри, оскільки плутанина між соціальним розвитком і колективними діями сама по собі є основною перешкодою розвитку соціальної галузі. Тому цей момент передбачає визначення важелів між політичним і стратегічним рівнем прийняття рішень, і рівнем професійної діяльності соціальних працівників. Важливо чітко сформулювати два рівні та інтегрувати індивідуальний підхід в управлінську та політичну стратегії. Це також означає: зробити для соціального працівника взаємодоповнюваність між індивідуальною підтримкою та моделями колективного втручання чіткішими та оперативнішими. Під час нашого інтерв'ю професіонали та «керівники мереж» (асоціацій) засвідчили конкретні інноваційні досягнення соціальних працівників [11, с. 34].

Шкода, що цей надихаючий досвід і практика не оцінюються, не пропагуються та не використовуються в повній мірі.

Отже, на національному рівні нині підтримуються пропозиції робочої групи «соціальний розвиток» щодо визначення простору для виявлення, оцінки та поширення індивідуальних практик соціального розвитку та колективної соціальної роботи за підтримки Фонду соціальних інновацій та експериментів для заохочення інноваційних підходів у навчання на місцях (in situ) – це індивідуальні заходи щодо соціального розвитку та колективні проєкти у галузі соціальної роботи як бізнес-культури, що впливають на розвиток територій (міжрегіональний розвиток) [12, с. 87].

Як показали наші дослідження, нині індивідуальні відносини (втручання в логіку особистої допомоги) переважають над колективними підходами. Це призводить до занадто часткового та надто формального ставлення до людей, які часто вважаються «користувачами-клієнтами».

Соціальній роботі як бізнес-культурі бракує рефлексії щодо збільшення інвестицій у людей. Як показали наші дослідження, нині підготовка керівників соціальної галузі ігнорує потенціал колективних підходів і соціального розвитку. Усвідомлення меж індивідуальної допомоги со-

ціальними працівниками, як це не парадоксально, встановило уявлення проти «класичного» соціального втручання, зосередженого на особистості, і «сучасного» соціального втручання, зосередженого на колективі.

Практики у соціальній сфері пооб'єднуються, що їхні навички із часом будуть поставлені під сумнів. Загалом нині не вистачає соціальних працівників, навчених колективному втручання через опцію «неперервне навчання». Ця професійна бізнес-культура в кінцевому підсумку породжує у практиків страх перед ослабленням у професії її ідентичності та уявлень фахівців про свою роль. Колективна соціальна робота передбачає відпущення, відмову від позиції контролю. Однак для соціальних організацій та керівництва така орієнтація може здатися такою, що суперечить системі управління: контролю процесів та імперативам управління, з якими стикається державна політика [4, с. 18–19].

Отже, між індивідуальною та колективною соціальною роботою немає протиставлення, а є відчутна взаємодоповнюваність.

Завдання системи управління соціальною роботою як бізнес-культурою полягає в тому, щоб примножити ефекти індивідуальної підтримки шляхом розроблення колективних підходів, які ще не знайшли застосування у Франції, хоча їхній вплив на населення має високу віддачу, і вони також допомагають надати роботі професіоналів нове значення. Отже, індивідуальна підтримка дає змогу виявити колективний характер більшості проблем, тоді як колективне втручання посилює вплив на індивідуальному рівні.

Результати нашого дослідження з урахуванням визначення інструментів управління соціальною роботою як бізнес-культурою: навчати та кваліфікувати соціальну роботу в рамках колективних втручань і методів мобілізації соціального середовища. Слухання (і звіти національних груп «соціальний розвиток») показали, що важливо підтримувати появу нових професійних позицій, заснованих не лише на індивідуальній допомозі та підтримці, а й на методах колективного втручання, що мобілізують середовище та розвиток соціальних ресурсів.

Колективна соціальна робота – це підхід, який ще недостатньо проник у всі професії соціальної роботи. Соціальні працівники залишаються недостатньо підготовленими щодо колективного втручання як з точки зору початкового, так і неперервного навчання. З одного боку, це призводить до відсутності інструментів і понять; з іншого – колективна соціальна робота залишається обмеженою специфічними заходами, які не зовсім корелюються з індивідуальною роботою як бізнес-культурою, що впливає на розвиток територій (міжрегіональний розвиток).

Висновки з даного дослідження. Проведений нами аналіз наукових джерел показав, що важливою мірою є залучення колективної соціальної роботи до змісту навчання, за межами індивідуального підходу. Важливо поси-

лити початкову та неперервну підготовку соціальних працівників із колективної соціальної роботи, щоб підвищити кваліфікацію учасників у цій сфері: сприяти підходу, спрямованому на розвиток умінь і навичок в управлінні колективними проєктами, на оцінку та дослідження результатів.

Ця позиція передбачає розвиток здатності соціальних працівників до колективної фасилітації (організація процесу колективного вирішення проблем) і розв'язання конфліктів (спілкування в групі, техніки фасилітації, вправи на усну комунікацію тощо), а також здатності виявляти, підкріплювати та розвивати навички інших, що вимагає знань існуючих концепцій та інструментів їх поширення («розширення прав і можливостей»; «організація громади»; спільне навчання через перетин знань; сімейні конференції; консультаційна клініка тощо [13, с. 3–9]) і, які також необхідно культивувати в рамках неперервного навчання.

Культура співпраці та методологія «знання, як співпрацювати» можуть бути надані студентам у соціальній роботі, незалежно від їхнього рівня, зокрема навчальні курси, побудовані за принципом навчання: «робота-навчання», інтегруючи цей вимір [6, с. 9–12]. Зусилля мають збігатися з навчанням-діяльністю, обміном практиками, між інституційною організацією та механізмами спільного навчання (професіонали/«користувачі»/виборні посадові особи).

«Навчання – це ще не все» [8, с. 67–71]: прихильність соціальної роботи політиці соціального розвитку зумовлена змістом початкової та неперервної підготовки. Однак це визначається, перш за все, можливостями та конкретними умовами його реалізації на місцях: це багато в чому залежить від способів управління установами і, зокрема, від їхньої здатності реалізовувати державну політику через соціальні заходи та систему управління соціальною роботою як бізнес-культурою.

Список використаних джерел

1. Журавська Н. С. Теорія і практика підготовки викладачів аграрних дисциплін у вищих навчальних закладах країн Європейського Союзу : монографія. Ніжин : Видавець ПП Лисенко ММ, 2011. 320 с.
2. Журавська Н. С. Тестування – суцільний метод контролю знань, умінь та навичок студентів вищої школи. *Науковий вісник національного аграрного університету*. 2003. Вип. 64. С. 296–301.
3. Ящук С. П., Журавська Н. С., Олещенко О. В. Соціально-психологічний клімат педагогічного колективу: особливості стилів керівництва. *Імідж сучасного педагога*: електрон. наук. фах. журн. 2019. № 4 (187). С. 15–18.
4. Ящук С. П. Європейський суд з прав людини. *Перспективні інновації в науці, освіті, виробництві і транспорті*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 19–30 берез. 2012 р.). Одеса, 2012. Т. 18. С. 18–19.
5. Boterf G. Travailler en réseau. Paris: Edition d'organisation, 2004. 169 p.
6. Dubouchez L., Gerard M. La dynamique des politiques sociales. Paris : L'Harmattan, 1998. 235 p.
7. Dhume F. Du travail social au travail ensemble. *Le partenariat dans le champ des politiques sociales*. Paris: Edition ASH, 2010. P. 23–45.
8. Dreyfus B. Vademecum des collectivités locales et territoriales. Paris : Séfi, 2010. 287 p.
9. Dumoulin Ph. Travailler en réseau. Paris: Dunod, 2003. 112 p.
10. Ion J. La professionnalité éducative à l'épreuve de l'individuation. *Vie Sociale et traitements*. Paris, 2010. NO 105. P. 67–79.
11. Ion J. Le travail social à l'épreuve du territoire. Toulouse: Privat, 1990. 348 p.
12. Jazouli A. Les années banlieues. Paris: Seuil, 1992. 189 p.
13. Latouche S. L'économie dévoilée. Paris: Autrement, 1995. 267 p.

14. Merini C. Le partenariat : histoire et essai de definition. Actes de la journée nationale de l'observatoire des zones prioritaires. Paris, 2001. P. 56–98.

References

1. Zhuravska, N. S. (2011). *Teoriia i praktyka pidhotovky vykladachiv ahrarykh dystsyplin u vyshchykh navchalnykh zakladakh krain Yevropeiskoho Soiuzu [Theory and practice of training teachers of agricultural disciplines in higher educational institutions of the European Union]: monohrafiia*. Nizhyn: Vydavets PP Lysenko MM. [in Ukrainian].
2. Zhuravska, N. S. (2003). Testuvannia–sucilinyi metod kontroliu znani, uminj ta navychok studentiv vyshchoi shkoly [Testing is a continuous method of controlling the knowledge, skills and abilities of high school students]. *Naukovyi visnyk natsionalnoho ahraryho universytetu [Scientific Bulletin of the National Agrarian University]*, 64, 296–301 [in Ukrainian].
3. Yashchuk, S. P., Zhuravska, N. S., & Oleshchenko, O. V. (2019). Sotsialno-psykholohichni klimat pedahohichnoho kolektyvu [Socio-psychological climate of the teaching staff: peculiarities of leadership styles]: ocoblyvosti ctyliv kerivnytstva. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 4 (187), 15-18 [in Ukrainian].
4. Yashchuk, S. P. (2012). Yevropeyskyi sud z prav liudyny [European Court of Human Rights]. In *Perspektyvni innovatsii v nauksi, osviti, vyrobnytstvi i transporti*

- [Promising innovations in science, education, manufacturing and transport]: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Is. 18, pp. 18-19). Odesa [in Ukrainian].
5. Boterf, G. (2004). *Travailler en réseau*. Paris: Edition d'organisation.
  6. Dubouchez, L., Gerard, M. (1998). *La dynamique des politiques sociales*. Paris: L'Harmattan.
  7. Dhume, F. (2010). Du travail social au travail ensemble. *Le partenariat dans le champ des politiques sociales* (pp. 23-45). Paris: Edition ASH.
  8. Dreyfus, B. (2010). *Vademecum des collectivités locales et territoriales*. Paris: Séfi.
  9. Dumoulin, Ph. (2003). *Travailler en réseau*. Paris: Dunod.
  10. Ion, J. (2010). La professionnalité éducative à l'épreuve de l'individuation. *Vie Sociale et traitements*. Paris. 105, 67-79.
  11. Ion, J. (1990). *Le travail social à l'épreuve du territoire*. Toulouse: Privat.
  12. Jazouli, A. (1992). *Les années banlieues*. Paris: Seuil.
  13. Latouche, S. (1995). *L'économie dévoilée*. Paris: Autrement.
  14. Merini, C. (2001). Le partenariat : histoire et essai de definition. Actes de la journée nationale de l'observatoire des zones prioritaires, Paris. 56-98.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 04.01.2022

РОЗВИТОК ІДЕЙ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА В УМОВАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

A Акцентовано на потребах замовників освітніх послуг, що стосуються підвищення ефективності професійної підготовки в закладах вищої освіти України та Китаю. Умови забезпечення якості вищої освіти визначено як обставини, котрі допомагають реалізувати відповідність професійної підготовки майбутніх фахівців вимогам роботодавців. Як засвідчили проведені акредитаційні освітні процеси, лідерство та соціальне партнерство є новітніми засадами забезпечення якості вищої освіти.

Мета статті: описати практики розвитку ідей соціального партнерства в умовах забезпечення якості вищої освіти.

Соціальне партнерство є добровільною й рівноправною взаємодією, спрямованою на розроблення, прийняття та реалізацію педагогічних і соціально-економічних рішень, що забезпечують підвищення ефективності розвитку, навчання та виховання здобувачів різних рівнів освіти, їх самовизначення та самореалізацію у соціальному середовищі, взаємодію учасників освітнього процесу. Прикладом практики розвитку ідей соціального партнерства у вищій освіті є створення й робота науково-методичної лабораторії духовно-інтелектуального виховання та навчання для розроблення методології, науково-методичного супроводу, використання теоретичних і практичних доробок у філософських, психологічних, педагогічних дослідженнях у закладах загальної середньої освіти і закладах вищої освіти.

Авторами апробовано практику вибіркової дисципліни «Лідерство і соціальне партнерство в освіті», метою якої є підготовка висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців, які мають високий рівень сформованості лідерських якостей, володіють конструктивним мисленням, теоретичними знаннями і прикладними вміннями, що забезпечують здатність здійснювати соціальне партнерство у сферах повної загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої та післядипломної освіти.

Ключові слова: якість вищої освіти; акредитація освітніх програм; освітні практики; здобувачі вищої освіти, лідер; соціальне партнерство; співпраця; науково-методична лабораторія; вибіркова дисципліна; фандрейзинг

S *Rybalko Ludmila, Wang Zhuo. The development of ideas of social partnership in the conditions of quality assurance of higher education.*

The article focuses on the needs of customers of educational services related to improving the effectiveness of vocational training in higher education institutions of Ukraine and China.

Conditions for ensuring the quality of higher education are defined as circumstances that help ensure that the training of future professionals meets the requirements of employers.

As evidenced by the accredited educational processes, leadership and social partnership are the latest principles for ensuring the quality of higher education.

The purpose of the article is to describe the practices of developing social partnership ideas in terms of ensuring the quality of higher education.

Social partnership is a voluntary and equal interaction aimed at developing, adopting and implementing pedagogical and socio-economic decisions that improve the development, training and education of students of different levels of education, their self-determination and self-realization in the social environment, interaction of participants in the educational process.

An example of the practice of developing social partnership ideas in higher education is the creation and operation of scientific and methodological laboratory of spiritual and intellectual education and training to develop methodology, scientific and methodological support, use of theoretical and practical achievements in philosophical, psychological, pedagogical research in general secondary education and institutions of higher education.

The author tested the practice of the elective course «Leadership and Social Partnership in Education», which aims to train highly qualified, competitive professionals who have a high level of leadership skills, have constructive thinking, theoretical knowledge and applied skills to ensure social partnership in the field of social partnership. general secondary, professional (vocational), professional higher, higher and postgraduate education.

Key words: quality of higher education; accreditation of educational programs; educational practices; higher education seekers, leader; social partnership; cooperation; scientific and methodical laboratory; elective discipline; fundraising

Рибалко Людмила Сергіївна, докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна

Rybalko Liudmila, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Education and Innovative Education, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine

E-mail: akme15@ukr.net

Ван Чжо, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна; викладачка кафедри дизайну візуальних комунікацій, Академія оптоелектронної інформації, Чанчунський технологічний університет, Китай

Wang Zhuo, Postgraduate student of the Department of Education and Innovative Education, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine; Lecturer of the Department of Visual Communication Design, Optoelectronic Information Academy, Changchun University of Technology, China

E-mail: 8739044@qq.com

Актуальність проблеми обумовлена недостатньо високим рівнем розвитку ідей соціального партнерства з метою підвищення якості освітніх послуг у вищій школі та суперечностями, між: потребами суспільства у висококваліфікованих фахівцях у будь-якій сфері, здатних до розв'язання не лише професійних, але й соціальних проблем на різних рівнях існування й піклування за власне життя й життя оточуючих, і наявним рівнем сформованості готовності до соціального партнерства. Особливої уваги заслуговують акредитаційні процеси у вищій школі, завдяки яким з'ясувалися прогалини в розвитку соціального партнерства у вищій школі. Пояснимо це тим, що професійна підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти України та Китаю має постійно оновлюватися як у змістовому контексті, так і в організаційних формах навчання через дослідження.

Нині недостатньо знаходиться в аудиторії, зокрема на онлайн-заняттях, слухати обов'язкові навчальні дисципліни, чекати екзаменаційно-залікову сесію. Популярними стає відкрите спілкування здобувачів рівня вищої освіти з внутрішніми й зовнішніми стейкхолдерами, в тому числі роботодавцями, вітчизняними та іноземними науковцями і практиками. Такі зустрічі допомагають реалізувати відповідність професійної підготовки майбутніх фахівців вимогам роботодавців, познайомитися з лідерами у будь-якій галузі, активізувати власне бажання бути успішними й конкурентоздатними в професійній діяльності. Соціальне партнерство розкриває комунікативний потенціал людини, розширює межі її самореалізації.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У дотичних до теми дослідження наукових працях акцентовано на проблемах виховання лідерських, харизматичних якостей педагогів у контексті компетентнісного підходу (Н. Мараховська [6], Н. Наталевич [7]), формуванні соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки та підготовки таких фахівців до фандрейзингової діяльності (Д. Бибик [2], І. Коваленко [5]). У наукових працях розглядаються питання співпраці закладів вищої освіти із стейкхолдерами, ідеї компетентнісного підходу до педагогічного партнерства в якості забезпечення підготовки майбутніх педагогів (І. Андрощук [1], В. Ворожбіт-Горбатюк [3]), формування мовно-комунікативної компетентності вчителя в ролях коуча, ментора, тьютора, фасилітатора (Л. Зеленська [4]), підвищення рівня професійної самореалізації вчителів старшої школи в освітній проєктній діяльності в контексті Нової української школи (Л. Рибалко, Р. Черновол-Ткаченко, С. Кириченко [9]).

Засадами розуміння фандрейзингової діяльності слугували наукові праці І. Коваленко [5], А. Соколової, О. Чернявської [10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Результати аналізу дозволили окреслити невирішену частину загальної проблеми: у межах забезпечення якості вищої освіти недостатньо розробляються й запроваджуються практики розвитку ідей соціального партнерства.

Мета статті: описати практики розвитку ідей соціального партнерства в умовах забезпечення якості вищої освіти.

Викладення основного матеріалу. У Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди на запити здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки ОП 011 Освітлогія запропонована вибіркова дисципліна «Лідерство і соціальне партнерство в освіті». Як зазначає Н. Мараховська [6], є процесом організації та управління колективом. Цінним є те, що авторка структурувала такий процес, як-от: лідер як суб'єкт діяльності, котрий організовує та спонукає до змін послідовників, виконує місію харизматичної людини; мотивація – інтерес до лідерства, влади, досягнення, професійного самоствердження, формування «Я»-концепції успішного працівника, сім'янина, громадянина; зміст – знання про природу харизми, механізми лідерства та способи його здійснення; конкретні дії та поведінка людини, зокрема в екстремальних умовах, – планування, організація, проєктування, розв'язання колективних завдань, виконання ролей і позиціонування себе в колективі; результат – позитивні зміни в послідовниках, достатньо високі результати колективної праці, сформовані вміння працювати в колаборації.

Лідерські вміння викладача представимо, як-от: організаторські – вміння згуртовувати колектив; комунікативні – вміння звертатися до іншої людини, привертати її увагу, ініціювати взаємодію в процесі спілкування; перцептивні – вміння сприймати, розуміти й оцінювати себе та інших; прогностичні – вміння передбачати поведінку іншої людини в процесі діалогу та визначати способи впливу на неї; креативні – вміння виявляти оригінальні ідеї, які ініціюють діалогічні форми взаємодії з іншою людиною; саморегуляційні – вміння зберігати рівновагу між внутрішнім станом та зовнішніми обставинами. Як стверджує Н. Наталевич «харизма являється не лише невід'ємною частиною образу лідера, а й інструментом впливу та управління, тому мистецтво і техніка створення образу полягає в тому, щоб

зрозуміти, що саме є привабливим для інших, пізнати себе і привести у відповідність свій образ» [7].

У лідерстві важливим є мистецтво переконувати іншу людину. Організація роботи інших людей на партнерських засадах вимагає впливу на свідомість і волю індивіда, його переконання і стереотипи, зміну поглядів і цінностей, перегляд відносин у колективі та до себе, власної діяльності. До переконання як методу формування свідомості особистості приєднуються емоції та почуття, симпатії чи антипатії до конкретної людини, попередній досвід вдалої чи невдалої співпраці. Безумовно, мотиваційно-емоційна сфера людини є рушійною силою її змін у поведінці, виконанні професійної діяльності, побудові міжособистісних взаємин у гармонії та злагоді.

Ураховуючи тенденції сучасної молоді, що полягають у широкій обізнаності з різних галузей освіти і науки, швидкому сприйняттю нового й цікавого, мобільному реагуванню на зміни, зазначимо про те, що викладачеві постійно потрібно вдосконалювати лідерську компетентність – уміти приймати швидко й правильно рішення, будувати міжособистісні взаємодії із колегами та здобувачами різного рівня вищої освіти на партнерських стосунках, виявляти професійну етику та академічну доброчесність. Цілком переконані в тому, що сучасному викладачеві необхідно постійно підвищувати рівень професійної майстерності, бути лідером освітнього процесу. Наведемо приклади стажування і підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, котрі є корисними в акредитаційних процесах освітніх програм.

Науково-педагогічне стажування на тему «Педагогічна освіта як складова частина системи освіти України та країн ЄС» у Куяльському університеті у Влоцлавеку (Республіка Польща) за фахом «Педагогічна та психологічні науки». Науково-педагогічне стажування на тему «Вивчення досвіду виховання в системі освіти Фінляндії» у West-Finland College, Huittinen (Фінляндія), educational programme the participant took part in study trips to (1) Finnish kindergarten (Hunkola), (2) High School (Lauttakyla), (3) The Department of Culture and Education of Punkalaidum Municipality, (4) Secondary school (Pellonpuisto), (5) University of Tampere.

Підвищення кваліфікації: а) у процесі авторського онлайн-тренінгу. Будь у тренді: МІГ в онлайні. Проєкт в Україні та Білорусі Фонду Фрідріха Науманна за свободу; б) на тему «Фандрейзинг та організація проєктної діяльності в закладах освіти: європейський досвід», Польща-Україна, Zustric Foundation Career Development Center of NGO Sobornist Luhansk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education; в) «Робота у CDO MOODLE (базовий рівень)» на базі Інституту інформатизації освіти ХНПУ імені Г. С. Сковороди; г) на тему «Трансформації вищої педагогічної освіти: світовий і український контекст» на базі Сковородинівської академії молодих учених, ХНПУ імені Г. С. Сковороди; д) участь в онлайн-форумі на тему: «Ліде-

ри освітніх змін», що проводить ВГО «Українська асоціація фахівців з інформаційних технологій».

Зазначимо про те, що активна участь науково-педагогічних працівників ЗВО у науково-педагогічному стажуванні та під час підвищення кваліфікації є прикладом формування лідерських якостей викладача в неформальній освіті. На основі аналізу власного досвіду підкреслимо практичну значущість названих вище заходів. Пізнання нового й занурення в глибини освітніх процесів, розширення простору професійної самореалізації, удосконалення іноземних мов, набуття досвіду командної роботи – це головні ознаки позитиву, що отримує викладач від час спілкування й виконання спільних завдань у тимчасових освітніх колективах. Кожен учасник привносить нове й цікаве, відбувається обмін науковою й практичною інформацією, змінюється на краще ставлення до професійної діяльності, до себе, оточуючих.

Родзинкою вибіркової дисципліни «Лідерство і соціальне партнерство в освіті» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності «Освітологія» є презентація ідей і практичної значущості соціального партнерства в освіті. Головною ідеєю соціального партнерства є підвищення загалом якості освіти в Україні, в тому числі якості вищої освіти. Соціальне партнерство є добровільною і рівноправною взаємодією, спрямованою на розробку, прийняття і реалізацію педагогічних і соціально-економічних рішень, що забезпечують підвищення ефективності розвитку, навчання та виховання здобувачів різних рівнів освіти, їх самовизначення та самореалізацію в соціальному середовищі, взаємодію учасників освітнього процесу, в результаті якої здійснюється підтримка ЗВО та інших соціальних інститутів.

Соціальне партнерство розглядаємо як цілісну відкриту систему, котра будується на принципах поваги до особистості, доброзичливості та позитивного ставлення, довіри у відносинах, стосунках, права вибору способів взаємодії, відповідальності за прийняті колективні рішення. В умовах забезпечення якості вищої освіти соціальне партнерство об'єднує небайдужих людей до проблем, що виникають у суспільстві, освітньому середовищі, життєвих обставинах кожної людини. Феномен соціального партнерства є важливим для розвитку освітніх програм різного рівня вищої освіти, оскільки відбувається обговорення їх змісту, розв'язуються питання духовної й матеріальної підтримки розвитку ЗВО.

Цінною виявилася ідеями соціального партнерства в ЗВО як залучення до освітнього процесу громадських організацій, створення на основі такої співпраці науково-методичних лабораторій. Науково-методична лабораторія «Духовно-інтелектуальне виховання та навчання» є спільною освітньо-науковою ініціативою кафедри освітології та інноваційної педагогіки, кафедри філософії ХНПУ імені Г. С. Сковороди, Громадської організації «Всесвітнє наукове ноосферно-онтологічне товариство» (ВННОТ),

Громадської організації «Фонд розвитку науки та освіти «Інтелект», Центру громадських ініціатив «Східна зірка». Названа лабораторія працює на підставі «Положення про науково-методичну лабораторію духовно-інтелектуального виховання та навчання». Мета діяльності лабораторії – розроблення методології духовно-інтелектуального виховання і навчання особистості, науково-методичного супроводу, використання теоретичних і практичних досліджень у філософських, психологічних, педагогічних дослідженнях, освітніх практиках у навчальних закладах різного рівня. Наукова тема лабораторії: «Духовно-інтелектуальний концепт виховання і навчання особистості у філософських, психологічних, педагогічних дослідженнях, науково-методичний супровід його реалізації в галузях освіти, науки, спорту, мистецтва й культури».

До роботи науково-методичної лабораторії долучаються активні та ініціативні здобувачі різних рівнів вищої освіти з метою поєднання навчання з дослідженням. Лабораторія формує наукове мислення педагога-дослідника, конкурентоздатного до входження у світове освітнє середовище. У засіданнях лабораторії беруть участь успішні випускники Університету, які долучилися до науково-дослідної роботи ще в студентські роки, захистили дисертації, продовжують наукові пошуки та готові поділитися досвідом із здобувачами та викладачами.

Проведено II Міжнародну науково-практичну конференцію «Духовно-інтелектуальне виховання та навчання в XXI столітті» (м. Харків, 21 жовтня 2021 року). Підготовлено й видано збірку до II Міжнародної науково-практичної конференції «Духовно-інтелектуальне виховання та навчання в XXI столітті». Отже, така співпраця на партнерських засадах є прикладом освітнього процесу, під час якого відбувається самореалізація його учасників, збагачення та примноження її духовних цінностей, передача кращих традицій новому

Практично значимою є ідея соціального партнерства як організація та здійснення фандрайзингу. Фандрайзинг (від англ. Fundraising – збір фондів) – це комплекс різних методів і процедур знаходження ресурсів для реалізації соціально-значущих програм і проєктів. Мета – створення системи партнерської взаємодії ЗЗСО чи ЗВО із донорами, зацікавленими в якійсій освітній продукції. Як зазначає І. Коваленко, фандрайзингова компетентність – це «інтегрована якість особистості, що виявляється в загальній здатності та готовності соціальних працівників до мобілізації фінансових та інших ресурсів із різноманітних джерел для реалізації соціально значущих і науково-дослідницьких неприбуткових проєктів» [5, с. 78].

У Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди на запити здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки ОНП 011 Освітні, педагогічні науки запропонована вибіркова дисципліна «Фандрайзинг і підприємництво в освіті». У змісті вибіркової дис-

ципліни розглядаються такі теми, як-от: Проєктування мети, завдання, змісту, принципів фандрайзингової діяльності в освіті. Ресурси ЗЗСО чи ЗВО: людські, матеріальні, фінансові. Сучасна модель фандрайзингової діяльності. Формування освітньої моделі здійснення фандрайзингової діяльності. Розробка концепції власного проєкту фандрайзингової діяльності в освіті. Визначення цільової аудиторії проєкту. Визначення «Дерева цілей» освітнього проєкту. Визначення мети та завдання проєкту. Методи та етапи реалізації фандрайзингової діяльності в освітньому просторі. Визначення провідних ресурсів проєкту (фонди, гранти, пожертвування тощо). Схема NAOMIE.

Висновки з даного дослідження. Отже, розвитку соціального партнерства в ЗВО сприяють освітні практики, сутність яких полягає в реалізації навчання через дослідження. Особливої уваги заслуговують такі практики в акредитаційних процесах і в оновлених освітніх програмах. До освітніх практик віднесено науково-методичні лабораторії, вибіркові дисципліни, освітні проєкти. Залучення внутрішніх і зовнішніх стейкхолдерів, у тому числі роботодавців, до оновлення змісту вищої освіти, впровадження інновацій у освітній процес сприяє розвитку ідей соціального партнерства. Ініціативи учасників освітнього процесу з'являються там, де розвивається лідерство й соціальне партнерство.

Перспективи подальших розвідок. У заявленому напрямі дослідження перспективним є розвиток ідей соціального партнерства в освіті на міжнародному рівні, ініціювання нових освітніх практик у ЗВО з метою забезпечення якості вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Андрощук І. В., Андрощук І. П. Співпраця закладів вищої освіти із стейкхолдерами як умова підвищення ефективності підготовки майбутніх педагогів. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2020. № 29. С. 215–226.
2. Бибик Д. Д. Формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки: дис. ... канд. пед. наук : 231 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2021. URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/Doctor_filosofii/Diser/Bybyk_dissertation.pdf
3. Ворожбіт-Горбатюк В. Компетентність педагогічного партнерства як базис якості вищої педагогічної освіти. *Молодь і ринок*. 2021. № 10/196. С. 63–68.
4. Зеленська Л. Д. Мовно-комунікативна компетентність учителя-коуча, ментора, тьютора, фасилітатора (на прикладі програми «Освітологія»). *Молодь і ринок*. 2021. № 9 (195). С. 16–20.
5. Коваленко І. Підготовка соціальних працівників до фандрайзингової діяльності. *Імідж сучасного педагога: електрон. наук. фах. журн.* 2021. № 6 (201). С. 77–82. URL: <https://isp.poiippo.pl.ua/article/view/247450>
6. Мараховська Н. В. Лідерська позиція майбутнього вчителя початкових класів як складова професійної компетенції. *Збірник наукових праць ХДУ. Педагогічні науки*. 2007. Вип. 45. С. 300–303.
7. Наталевич Н. Харизматичні якості викладача вищого навчального закладу – інструмент створення соціокультурного простору майбутнього фахівця. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/5701/1/Natalevich.pdf>
8. Освітнє лідерство: від теорії до практики : монографія / авт. кол. ; за наук. ред. В. Р. Міляєвої ; Київ. ун-т імені Бориса Грінченка. Київ : Кривий Ріг : Вид-ць Р. А. Козлов, 2021. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/36659/2/Osvitnie_liderstvo_21_NDLKL.pdf
9. Рибалко Л. С., Черновол-Ткаченко Р. І., Кіриченко С. В. Професійна самореалізація вчителів старшої школи в освітній проєктній діяльності в контексті Нової української школи : колективна монографія. Харків : Основа, 2018. 144 с.
10. Чернявська О. В., Соколова А. М. Фандрайзинг : навч. посіб. 2-ге вид., допрац. та допов. Київ : Алерта, 2015. 272 с.

References

1. Androshchuk, I. V., & Androshchuk, I. P. (2020). Spivpratsia zakladiv vyshchoi osvity iz steikkholderamy yak umova pidvyshchennia efektyvnosti pidhotovky maibutnikh pedahohiv [Cooperation of higher education institutions with stakeholders as a condition for improving the efficiency of training future teachers]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka [Pedagogical education: theory and practice]*, 29, 215-226 [in Ukrainian].
2. Bybyk, D. D. (2021). *Formuvannia sotsialnoho liderstva u maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv v umovakh profesiinoi pidhotovky [Formation of social leadership in future social workers in terms of training]*. (PhD diss.) Kyiv. Retrieved from https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/Doctor_filosofii/Diser/Bybyk_dissertation.pdf [in Ukrainian].
3. Vorozhbit-Horbatiuk, V. (2021). Kompetentnist pedahohichnoho partnerstva yak bazys yakosti vyshchoi pedahohichnoi osvity [Competence of pedagogical partnership as a basis of quality of higher pedagogical education]. *Molod i rynek [Youth and the market]*, 10/196, 63-68 [in Ukrainian].
4. Zelenska, L. D. (2021). Movno-komunikatyvna kompetentnist uchytelia-koucha, mentora, tiutora, fasyliatora (na prykladi prohramy «Osvitohiia») [Linguistic and communicative competence of a teacher-coach, mentor, tutor, facilitator (on the example of the program «Education»)]. *Molod i rynek [Youth and the market]*, 9 (195), 16-20 [in Ukrainian].
5. Kovalenko, I. (2021). Pidhotovka sotsialnykh pratsivnykiv do fandraizynhovoї diialnosti [Preparation of social workers for fundraising activities]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 6 (201), 77-82. URL: <https://isp.poippo.pl.ua/article/view/247450> [in Ukrainian].
6. Marakhovska, N. V. (2007). Lideraska pozytsiia maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv yak skladova profesiinoi kompetensii [Leadership position of the future primary school teacher as a component of professional competence]. *Zbirnyk naukovykh prats KhDU. Pedahohichni nauky [Collection of scientific works of KSU. Pedagogical sciences]* (Is. 45, pp. 300-303). Kherson: KhDU [in Ukrainian].
7. Natalevych, N. *Kharyzmatychni yakosti vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu – instrument stvorennia sotsiokulturnoho prostoru maibutnoho fakhivtsia [Charismatic qualities of a teacher of higher education – a tool for creating a socio-cultural space of the future specialist]*. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/5701/1/Natalevich.pdf> [in Ukrainian].
8. Miliiaeva, V. R. (Ed.). (2021). *Osvitnie liderstvo: vid teorii do praktyky [Educational leadership: from theory to practice]*: monohrafiia. Kyiv; Kryvyi Rih: Vyd. R. A. Kozlov. Retrieved from https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/36659/2/Osvitnie_liderstvo_21_NDLKL.pdf [in Ukrainian].
9. Rybalko, L. S., Chernovol-Tkachenko, R. I., & Kirychenko, S. V. (2018). *Profesiina samorealizatsiia vchyteliv starshoi shkoly v osvitnii proektnii diialnosti v konteksti Novoi ukrainskoi shkoly [Professional self-realization of high school teachers in educational project activities in the context of the New Ukrainian School]*: kolektyvna monohrafiia. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].
10. Cherniavska, O. V., & Sokolova, A. M. (2015). *Fandraizynh [Fundraising]*: navch. posib. Kyiv: Alerta [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 14.01.2022

УДК 378.22:004.942:001.89:001.61

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-1\(202\)-31-36](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-1(202)-31-36)

Ростока Марина

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-1891-5482>

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ СУПРОВІД ПІДГОТОВКИ НАУКОВИХ КАДРІВ: ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД

A *Порушується проблема інноватизації підготовки наукових кадрів у вітчизняній системі освіти. Проаналізовано основний контент нормативно-правової бази здійснення підготовки наукових кадрів. Розкрито актуальні аспекти інформаційно-аналітичної підтримки проведення наукових досліджень, виділено основні сфери наукової освіти та важливість наступності наукової підготовки. Визначено основні напрями дослідження інформаційно-аналітичного забезпечення в умовах трансдисциплінарної організації наукової діяльності за різними ланками освіти. Акцентовано увагу саме на застосуванні методології трансдисциплінарності щодо інформаційно-аналітичного супроводу підготовки наукових кадрів в умовах вітчизняних закладів вищої освіти та наукових дослідницьких інституцій (наукових установ). Визначено, що інформаційно-аналітичний супровід підготовки наукових кадрів на засадах трансдисциплінарного підходу підвищує ефективність організації та проведення наукових досліджень на будь-якому етапі становлення майбутнього ученого, наукового працівника тощо.*

Ключові слова: інформаційно-аналітичний супровід; наукові кадри; кадри вищої кваліфікації; наукова підготовка; трансдисциплінарність; трансдисциплінарний підхід; цифровізація

S **Rostoka Marina. Information and analytical support of scientific personnel training: transdisciplinary approach.**

The article raises the problem of innovating the scientific personnel training in the domestic education system. The fundamental content of the regulatory framework for the implementation of scientific personnel training is analyzed. Relevant aspects of information and analytical support for scientific research are disclosed. The main areas of scientific education and the importance of the continuity of scientific training are highlighted. The main directions of research of information and analytical support in the conditions of transdisciplinary organization of scientific activity at different levels of education are determined. The attention is focused specifically on the application of the methodology of transdisciplinarity in information and analytical support for the scientific personnel training in the conditions of domestic institutions of higher education and scientific research institutions (scientific institutions). It has been determined that information and analytical support for the training of scientific personnel based on a transdisciplinary approach increases the efficiency of organizing and conducting scientific research at any stage of a future scientist and researcher development.

Keywords: Information and Analytical Support; Scientific Personnel; Highly Qualified Personnel; Scientific Training; Transdisciplinarity; Transdisciplinary Approach; Digitalization

Ростока Марина Львівна, кандидатка педагогічних наук, старша наукова співробітниця відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, м. Київ, Україна

Rostoka Marina, Ph. D of Pedagogical, in Education, Senior Researcher in the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education, V. O. Sukhomlinskyi State Scientific and Pedagogical Library of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

E-mail: marilvross@gmail.com

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. В умовах глобалізаційних світових трансформацій актуальним є розбудова суспільства знань, що забезпечується активним розвитком інтелектуального і трудового потенціалу держав. У свою чергу, формування інтелектуального потенціалу залежить від ефективної організації й раціонального здійснення підготовки наукових кадрів. До того ж ця підготовка має триматися у полі отри-

мання достовірного, корисного та міцного наукового знання, що засновано на отриманні відповідних інформаційних даних як результату ґрунтовної аналітичної діяльності дослідників зі вивчення досвіду попередників.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій показав, що регулятивним чинником, що впливатиме на модернізаційні процеси підготовки наукових кадрів у вітчизняному освітньому просторі беззаперечно є чинне законодавство та рекомендаційна документація провід-

них науково-освітніх інституцій зарубіжжя (наприклад, ЮНЕСКО).

Результати контент-аналізу нормативно-правової бази з організації підготовки наукових кадрів дають підстави стверджувати про те, що у законах України «Про освіту» [5], «Про вищу освіту» [4], «Про наукову і науково-технічну діяльність» [6]; постановах Кабінету Міністрів України – «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» [9], «Про затвердження ліцензійних умов провадження освітньої діяльності» [10], «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» [11], Наказі МОН «Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти» [7], Національному освітньому глосарії «Вища освіта» [8] – надається чітке представлення термінологічно-понятійного апарату, характеристика відповідних галузей і спеціальностей набуття наукової освіти та визначення форм, методів, способів і видів наукової підготовки фахівців, зокрема забезпечення процесу становлення науковця/вченого. Актуальним є й позиції зарубіжної нормативно-правової регламентації, що подано у таких документальних масивах ЮНЕСКО, як: «Міжнародна стандартна класифікація освіти (ISCED 2011)» [18], «Сфери освіти та підготовки (ISCED 2013)» [19], «Запуск Огляду досліджень та експериментальних розробок щодо SDG 9.5 2021 року» [20], а також у «Стандартах і рекомендаціях щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG)» [21].

Важливими, на нашу думку, є інформаційні ресурси Європейського Союзу зі «Статистики освіти та навчання» [17], одним із результатів, який забезпечуватиме наш інтерес у ході дослідження є діяльність Міжнародної асоціації з оцінки освітніх досягнень (IEA) за напрямом «Міжнародне дослідження комп'ютерної та інформаційної грамотності» (ICILS) тощо.

Значимо, що актуальність інновації підготовки наукових кадрів визначається такими дослідниками, як: Дж. Барнетт, Л. Боррелл-Даміан, Л. Бурдонас, Н. Вавіліна, Н. Гілберт, Д. Кіраноскі, А. Ковальчук, Х. Ледфорд, Л. Лобанова, Б. Малицький, М. Мулвані, А. Найяр, О. Решетняк, Б. Саєн, М. Сарян, М. Стріха, Ж. Таланова, Л. Федулова, Н. Хаванова, Е. Хансон, Р. Харріс, А. Хасгалл, О. Чмирь, М. Шмідт, Н. Ясницька, М. Яхія та ін. Контент-аналіз джерельної бази дає нам змогу стверджувати, що проблематиці інформаційної аналітики, у т. ч. й моніторинговим дослідженням, надається нині велика увага дослідників і присвячено багато наукових праць таких учених, як: В. Андреев, Р. Богданов, І. Волков, А. Майоров, О. Нестеренко, С. Сафонова, С. Телешун та ін. До того ж з'ясовано, що розвитку трансдисциплінарної методології присвячено потужний науковий доробок таких дослідників, як: П. Гальвані, М. Гіббонс, Е. Джадж, Ю. Данилов, М. Жамборова, А. Кнігін, Е. Князева, В. Колберг, Е. Ласло, Л. Лессінг, М. Меллоу, М. Мокій, А. Моїсеєв, Е. Морен, Б. Ніколеску, О. Огієнко, В. Олійник,

Т. Осборн, С. Пейперт, Ж. Піаже, М. Симонов, Ф. Тошон, Я. Чайка, О. Шегай, Е. Янч та ін. Проте основні аспекти здійснення інформаційно-аналітичного супроводу підготовки наукових кадрів в умовах розбудови трансдисциплінарної парадигми у системі вітчизняної освіти не знайшли достатнього висвітлення у науковому доробку, що й зумовило визначення пріоритетів щодо тематики проведення нашого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є актуалізація підвищення рівня якості інформаційно-аналітичного супроводу підготовки наукових кадрів у системі роботи вітчизняних закладів вищої освіти і науково-дослідних інститутів (наукових установ).

Викладення основного матеріалу дослідження. Акцентуємо увагу на тому, що інформаційно-аналітична діяльність являє собою пріоритетний вектор у підготовці наукових кадрів, що відображає діяльність дослідників на кожному етапі отримання, осмислення й аналітично-синтетичній інтерпретації первинних, поточних, проміжних, додаткових, кінцевих і прогнозованих результатів – виявлення, опрацювання, збереження, відтворення, вдосконалення та поширення інформації у сфері спеціалізації галузі науки, яку вони представляють.

Дослідниця Н. Вавіліна наголошує, що «можливість для України в найближчому майбутньому наблизитися за технологічним рівнем до економічно розвинутих країн світу залежить від її інтелектуального потенціалу, який формують заклади вищої освіти (далі – ЗВО) та наукові установи» Вона стверджує, що «кадровий потенціал науки, освіти, галузей високих технологій стає одним із основних ресурсів піднесення економіки в епоху інформаційних, біо- і нанотехнологій, еру глобалізації та інтернаціоналізації, а також швидкого зростання та розвитку «індустрії знань», коли кількість знань подвоюється кожні п'ять років» [3, с. 16].

Погоджуючись з авторкою, є сенс додати те, що формування наукового (інтелектуального) потенціалу нині відбувається в умовах компетентісно-трансдисциплінарної парадигми освіти, яка дійсно вийшла на поверхню в умовах розбудови інформаційного суспільства, а також активно сформувалася у період карантинних обмежень, спричинених пандемією COVID-19.

Важливою ланкою у підготовці наукових кадрів є підвищення якості отримання результатів магістерських і докторських досліджень. Саме рівень їхньої організації є вирішальним у забезпечення розвитку науково-освітнього потенціалу України.

Дослідниця О. Решетняк вказує на взаємозалежність підготовки наукових кадрів від функціональної в країні моделі освітньої системи. За результатами проведеного нею аналізу «організаційних структур систем освіти, в тому числі й вищої, в країнах ЄС з'ясовано, що не глядячи на стандарти Болонської системи, здобуття таких рівнів вищої освіти, як бакалавр, магістр і доктор педагогічних

наук, мають значні відмінності в організації вищої освіти» [12].

Учена розглядає системи вищої освіти Великої Британії, Німеччини, Росії, США, Франції, Фінляндії, Швеції тощо.

Сподіваємось, що порівняльний аналіз, запропонований дослідницею уможливлуватиме забезпечення одного з компонентів інформаційно-аналітичного супроводу підготовки наукових кадрів в Україні (табл. 1):

Таблиця 1

Порівняльні характеристики освітніх програм з підготовки наукових кадрів у країнах ЄС і світу
(за О. Решетняк [12, с. 100])

Країна	Бакалаврат	Магістратура	Докторантура Ph.D / аспірантура	Докторантура
1	2	3	4	5
Австрія	Навчальна програма ↔ кваліфікаційний іспит рівень бакалавр	Навчальна програма дослідницька діяльність → магістерська робота	Дослідницька діяльність, навчальні програми → дисертація Ph.D	–
Канада	Навчальна програма ↔ кваліфікаційний іспит рівень бакалавр	Навчальна програма → магістерська робота		–
Німеччина	Навчальна програма ↔ кваліфікаційний іспит рівень бакалавр	Навчальна програма, дослідницька діяльність → магістерська робота		–
Росія	Навчальна програма ↔ кваліфікаційний іспит рівень бакалавр	Навчальна програма, дослідницька діяльність → магістерська робота	Аспірантура: дослідницька діяльність, навчальні програми → дисертація Ph.D (кандидатська)	Дослідницька діяльність ↔ дисертація доктора наук
США	Навчальна програма ↔ кваліфікаційний іспит рівень бакалавр	Навчальна програма → магістерська робота	Дослідницька діяльність, навчальні програми → дисертація Ph.D	–
Україна	Навчальна програма ↔ кваліфікаційний іспит рівень бакалавр	Навчальна програма, дослідницька діяльність → магістерська робота		Дослідницька діяльність ↔ дисертація доктора наук
Фінляндія	Навчальна програма ↔ кваліфікаційний іспит рівень бакалавр	Навчальна програма, дослідницька діяльність → магістерська робота	Дослідницька діяльність, навчальні програми ↔ кваліфікаційний іспит; дослідницька діяльність → дисертація Ph.D	–
Франція	Навчальна програма ↔ кваліфікаційний іспит рівень бакалавр	Навчальна програма, дослідницька діяльність → магістерська робота	Дослідницька діяльність, навчальна програма → дисертація Ph.D	–
Швеція	–	Навчальна програма, дослідницька діяльність → магістерська робота	Дослідницька діяльність, навчальні програми ↔, кваліфікаційний іспит; дослідницька діяльність → дисертація Ph.D	–

Отже, розвиток вітчизняної економіки знань потребує підвищення якості підготовки наукових кадрів за допомогою її модернізації та реформування. На думку Н. Вавіліної є сенс у створенні наскрізної системи відбору та підготовки наукових кадрів, починаючи зі школи до докторантури тощо [3].

Вважаємо, що навчання громадян країни, потенційно готових до набуття наукової освіти, здійснюватиметься на засадах трансдисциплінарного підходу з ефективним застосуванням сучасних технологій інформаційно-аналітичного супроводу їхньої підготовки.

Доцільність інструментарію інформаційно-аналітичної діяльності у підготовці наукових кадрів обґрунтовується шляхом визначення змісту інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності закладу освіти/наукової установи (або їх структурних підрозділів – кафедр, відділів, лабораторій тощо), у середовищі яких проходить становлення

майбутнього науковця/ученого. Адже, на нашу думку, інформаційно-аналітичне забезпечення – це система підтримки ефективного проведення наукових досліджень, що включає сукупність техніко-технологічних рішень збору, обробки, оцінки, аналізу та синтезу інформаційно-аналітичних даних, у т. ч. для проведення моніторингу й прийняття різних варіантів раціональних рішень.

Така система має забезпечувати адекватне й адаптивне застосування інформаційних ресурсів і технологій, що є основними компонентами організації функціонування науково-освітнього середовища (сукупність законодавчих, нормативно-правових, науково-методичних, дисертаційних, специфічних джерельних, інформаційно-бібліотечних та інших складників).

У свою чергу, згадане середовище уможливлує орієнтацію дослідників у руслі проблематики пошуку та сприяє об'єктивізації здійснення вибірки необхідної інформації

шляхом застосування відповідного інтерфейсу. Це дозволяє оперативніше проаналізувати тенденції, виклики, досвід тощо за відповідними критеріями і показниками, а також отримати результати власної інформаційно-аналітичної діяльності та здійснити якісну їхню апробацію та впровадження. Тим самим інформаційно-аналітичне забезпечення є головним етапом здійснення інформаційно-аналітичного супроводу підготовки наукових кадрів, що дає змогу дослідити процеси, явища і події у відповідній науковій галузі, наприклад, за такими напрямками:

- SWOT-аналіз у векторі проблеми дослідження;
- моніторинг сучасного стану об'єкта дослідження;
- контент-аналіз підготовки наукових кадрів та виконаних ними досліджень за спеціалізацією наукової галузі дослідника;
- івент-аналіз оприлюднення досвіду попередників з наукової діяльності за певною тематикою досліджень у середовищі науково-практичних заходів;
- констатувальний аналіз щодо обґрунтованості та юридичної правомірності розроблених шляхом ретроспективної екстраполяції документів у ході дослідження;
- експертний аналіз отриманих шляхом дослідження результатів наукової діяльності.

Зауважимо, що інформаційна аналітика як основний методологічний інструментарій, спрямований на забезпечення підтримки прийняття рішень бізнесового й управлінського характеру, є засобом ефективного супроводу динамічного розвитку суспільства взагалі та освітньої галузі зокрема. Це спосіб інформаційного пізнання всесвіту завдяки аналітично-семантичним пошукам з опанування дійсності.

Отже, інформаційно-аналітична діяльність є певним процесом, який забезпечуватиме формування інформаційного продукту шляхом здобуття, збереження, оброблення, перетворення, передавання, накопичення даних у просторі. До того ж, інформаційно-аналітичний супровід є невід'ємною частиною інформаційно-аналітичної діяльності, а значить, й складником інформаційної аналітики.

На нашу думку, інформаційно-аналітичний супровід – це певний етап інформаційно-аналітичної діяльності, який забезпечуватиме підвищення ефективності функціонування об'єкта аналітики, на який спрямовано супровід. Інформаційно-аналітичний супровід можна по праву вважати стратегічним напрямом поліпшення якості організації та проведення наукових досліджень, що передбачають підтримку й удосконалення наукового й педагогічного змісту роботи закладів освіти, наукових установ та інших організацій [15, с. 82–83].

Вважаємо, що нині одним із основних аспектів організації інформаційно-аналітичного супроводу підготовки наукових кадрів є забезпечення трансдисциплінарної стратегії наукових досліджень, що спричинено швидкими трансформаційними змінами глобалізованого світу, необхідністю трансферу знання з одної галузі науки в іншу та

навпаки, активізацією трансферу технологій тощо. Особливо це набуло значущості в умовах цифровізації сучасного науково-освітнього простору та розбудовою економіки знань.

Зауважимо, що у контексті вивчення основних аспектів розвитку трансдисциплінарної методології освіти дослідниками відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського задля ефективного забезпечення отримання прикладних результатів наукового дослідження «Бібліографічний та аналітичний супровід діяльності Національної академії педагогічних наук України щодо науково-методичного забезпечення модернізації та реформування освіти» здійснено певний інформаційний аналіз наукового доробку інституцій НАПН України. У цьому сенсі розглянуто перелік відповідних наукових досліджень і виявлено у цих документах інформаційні дані з наступною їх фіксацією як таких, що підтверджують наявність суттєвих ознак трансдисциплінарності [16, с. 89–90].

Також проведено ґрунтовний аналіз наукових, науково-педагогічних і інформаційно-бібліотечних джерел за напрямом «Трансдисциплінарний підхід у системі освіти України», результати якого зосереджено у довідковому бюлетені «Аналітичний вісник у сфері освіти й науки» [1, с. 30–48; 2, с. 20–36].

Ретроспективний досвід дає всі підстави стверджувати про те, що сьогодні дає нам певне уявлення щодо формування і розвитку інтелектуального потенціалу України [13].

У цьому контексті, підготовка наукових кадрів здійснюється на засадах наступності наукової освіти (набуття і трансферу наукового знання в умовах трансдисциплінарності).

Наприклад, Мала академія наук (далі – МАН) (як певний початковий осередок народження науковців) проводить детальний відбір претендентів, потенційно готових до наукової діяльності здобувачів позашкільної освіти (учнів-дослідників) і вже початково відтворюючи свої ідеї й бачення дійсності на різноманітних конкурсних змаганнях. Тим самим, їхні досягнення оцінюються за допомогою інформаційно-аналітичної системи (далі – ІАС), що має трансдисциплінарне підґрунтя.

Однією з умов створення ефективної системи оцінювання досягнень учнівської молоді у МАН є розроблення та прийняття Концепції створення мережевої інформаційно-аналітичної системи оцінювання досягнень учнівської молоді України (далі – Концепція). За Концепцією основною метою створення ІАС є виявлення інтелектуального потенціалу країни, який своїми визначними досягненнями заслуговує на увагу та підтримку з боку держави. До того ж, основне завдання функціонування ІАС – це аналітичне оброблення інформації щодо рівня та якості досягнень учнівської молоді. Тобто, «засобами ІАС здійснюється аналітичне спостереження та виявлення інтелектуального

потенціалу України, що в свою чергу, дозволяє привернути увагу до найкращих представників учнівської молоді, для яких необхідно створити відповідні умови для подальшого зростання у певній галузі знань, які мають право на своє інтелектуальне розкриття в рідній країні» [14].

Використовуючи вищезгадану ІАС, можна отримати результати інформаційного аналізу щодо динаміки виявлення наукового інтересу молодими дослідниками з тої чи іншої галузі науки, виявити рівень новизни їхніх досліджень, спрогнозувати зростання інтелектуального потенціалу на будь-який період часу тощо.

Висновки. Отже, проблема підвищення ефективності інформаційно-аналітичного супроводу підготовки наукових кадрів у системі роботи вітчизняних закладів вищої освіти і науково-дослідних інститутів (наукових установ) є актуальною в умовах розбудови трансдисциплінарної парадигми освіти у суспільстві знань. Цей напрям інформаційно-аналітичної діяльності у векторі наукових досліджень заслуговує на увагу й детальне розроблення, тому що майже кожний етап підготовки наукових кадрів починається зі застосування інструментарію інформаційної аналітики – як суто освітнього змісту навчання майбутніх науковців, так і в організації та проведенні ними наукових досліджень.

Перспективи наших пошуків окреслюють проведення наукових розвідок у фокусі вивчення методології побудови інформаційно-аналітичної системи, що посприятиме оперативному здійсненню інформаційно-аналітичного супроводу будь-якої наукової діяльності.

Список використаних джерел

1. Аналітичний вісник у сфері освіти й науки : довідковий бюлетень. 2020. Вип. 12. 91 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/722218/1/Analitichnuy_visnuk_2020-12.pdf.
2. Аналітичний вісник у сфері освіти й науки : довідковий бюлетень. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ». 2021. Вип. 13. 78 с. URL: <https://dnpp.gov.ua/?ourpublications=28817>; <https://lib.iitta.gov.ua/725240/>.
3. Вавіліна Н. І. Підготовка наукових кадрів як основа формування інтелектуального капіталу країни. 2019. Вип. 4. С. 16–27. DOI: <http://doi.org/10.35668/2520-6524-2019-4-03>.
4. Закон України «Про вищу освіту». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
5. Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
6. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.
7. Наказ МОН «Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти» від 16.01.2020 р. № 54. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/71055.
8. Національний освітній глосарій: вища освіта. URL: http://ihed.org.ua/images/doc/04_2016_glossariy_Visha_osvita_2014_tempus-office.pdf.
9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» від 29.04.2015 р. № 266. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-p>.
10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження ліцензійних умов провадження освітньої діяльності» від 30.12.2015 р. № 1187. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-p/page>.
11. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» від 23.11.2011 р. № 1341. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-p>.
12. Решетняк О. І. Особливості підготовки наукових кадрів у системах вищої освіти країн світу. *Економіка та держава*. 2020. Вип. 4. С. 96–103. DOI: <http://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.4.96>.

13. Ростока М. Л. STEM-підхід у контексті формування інтелектуального потенціалу України. *Наукові записки Малої академії наук України. Педагогічні науки*. 2017. Вип. 10. С. 60–67.
14. Ростока М., Савченко І., Храпач Г. Концептуальні аспекти створення загальнодержавної мережевої інформаційно-аналітичної системи оцінювання досягнень учнівської молоді. *Адаптивне управління: теорія і практика. Педагогіка*. 2017. Вип. 3 (5). URL: https://lib.iitta.gov.ua/710344/1/17ped3_5rostoka_r.pdf.
15. Ростока М. Л. Інформаційна аналітика як основний методологічний інструментарій організації наукових досліджень. *Інформаційне забезпечення сфери освіти України : матеріали звітної наук.-практ. конф. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ»*, 2020. С. 82–83. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/724788/>.
16. Ростока М. Л. (2021). Інформаційний аналіз результатів доробку інституцій НАПН України в контексті методології трансдисциплінарної освіти. *Інформаційне забезпечення сфери освіти України : матеріали звітної наук.-практ. конф. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ»*, 2021. С. 89–91. URL: http://dnpp.gov.ua/wp-content/uploads/2021/12/abstracts_collection_2021.pdf.
17. Education and Training Statistics. URL: <https://education.ec.europa.eu/resources-and-tools/education-and-training-statistics>.
18. International Standard Classification of Education (ISCED 2011): UNESCO Institute for Statistics URL: <http://www.uis.unesco.org/education/documents/isced-2011-en.pdf>.
19. Fields of Education and Training 2013 (ISCED-F2013): UNESCO Institute for Statistics. URL: <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/isced-fields-of-education-training-2013.pdf>.
20. Launch of the 2021 SDG 9.5 Survey of Research and Experimental Development. URL: <http://uis.unesco.org/en/news/launch-2021-sdg-9-5-survey-research-and-experimental-development>.
21. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). K.: CS Ltd., 2015. 32 p. URL: https://www.britishcouncil.org/ua/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_eha_2015.pdf.

References

1. *Analitychnyi visnyk u sferi osvity y nauky [Analytical Bulletin in the field of education and science]: dovidkovyi biuleten.* (2020), 12. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/722218/1/Analitichnuy_visnuk_2020-12.pdf [in Ukrainian].
2. *Analitychnyi visnyk u sferi osvity y nauky [Analytical Bulletin in the field of education and science]: dovidkovyi biuleten.* (2021). Vinnytsia: TOV «TVORY», 13. Retrieved from <https://dnpp.gov.ua/?ourpublications=28817>; <https://lib.iitta.gov.ua/725240/> [in Ukrainian].
3. Vavilina, N. I. (2019). Pidhotovka naukovykh kadriv yak osnova formuvannia intelektualnogo kapitalu krainy [Training of scientific personnel as a basis for the formation of intellectual capital of the country]. *Science, Technologies, Innovations*, 4, 16-27. DOI: <http://doi.org/10.35668/2520-6524-2019-4-03> [in Ukrainian].
4. *Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Law of Ukraine «On Higher Education»]*. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].
5. *Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «On Education»]*. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].
6. *Zakon Ukrainy «Pro naukovu i nauково-tekhnichnu diialnist» [Law of Ukraine «On scientific and scientific-technical activities»]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> [in Ukrainian].
7. *Nakaz MON «Pro zatverdzhennia Porядku provedennia monitorynhu yakosti osvity» [Order of the Ministry of Education and Science «On approval of the Procedure for monitoring the quality of education»]* vid 16.01.2020 r. № 54. Retrieved from http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/71055 [in Ukrainian].
8. *Natsionalnyi osvittnii hlosarii: vyshcha osvita [National Education Glossary: higher education]*. Retrieved from http://ihed.org.ua/images/doc/04_2016_glossariy_Visha_osvita_2014_tempus-office.pdf [in Ukrainian].
9. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia pereliku haluzei znan i spetsialnostei, za yakymy zdiisniuietsia pidhotovka zdobuvachiv vyshchoi osvity» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the list of branches of knowledge and specialties in which the training of applicants for higher education»]* vid 29.04.2015 r. № 266. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-p> [in Ukrainian].
10. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia litsenziynykh umov provadzhennia osvittnoi diialnosti» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of licensing conditions for educational activities»]* vid 30.12.2015 r. № 1187. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-p/page> [in Ukrainian].
11. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ramky kvalifikatsii» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the National Qualifications Framework»]* vid 23.11.2011 r. № 1341. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-p> [in Ukrainian].
12. Reshetniak, O. I. (2020). Osoblyvosti pidhotovky naukovykh kadriv u systemakh vyshchoi osvity krain svitu [Features of training of scientific personnel in the systems of higher education of the world]. *Ekonomika ta derzhava [Economy*

- and state], 4, 96-103. DOI: <http://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.4.96> [in Ukrainian].
13. Rostoka, M. L. (2017). STEM-pidkhid u konteksti formuvannya intelektualnoho potentsialu Ukrainy [STEM approach in the context of forming the intellectual potential of Ukraine]. *Naukovi zapysky Maloi akademii nauk Ukrainy. Pedagogichni nauky [Scientific notes of the Small Academy of Sciences of Ukraine. Pedagogical sciences]*, 10, 60-67 [in Ukrainian].
  14. Rostoka, M., Savchenko, I., & Khrapach, H. (2017). Kontseptualni aspekty stvorennia zahalnodержавnoi merezhevoi informatsiino-analitychnoi systemy otsiniuvannya dosiahnen uchnivskoi molodi [Conceptual aspects of creating a nationwide network information-analytical system for assessing student achievement]. *Adaptyvne upravlinnia: teoriia i praktyka. Pedagogika [Adaptive control: theory and practice. Pedagogy]*, 3 (5). Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/710344/1/17ped3_5rostoka_r.pdf [in Ukrainian].
  15. Rostoka, M. L. (2020). Informatsiina analityka yak osnovnyi metodolohichniy instrumentarii orhanizatsii naukovykh doslidzhen [Information analytics as the main methodological tool for organizing research]. In *Informatsiine zabezpechennia sfery osvity Ukrainy [Information support of the sphere of education of Ukraine]: materialy zvit. nauk.-prakt. konf.* (pp. 82-83). Vinnytsia: TOV «TVORY». Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/724788/> [in Ukrainian].
  16. Rostoka, M. L. (2021). Informatsiinyi analiz rezultativ dorobku instytutu NAPN Ukrainy v konteksti metodolohii transdystyplinarnoi osvity [Information analysis of the results of the work of the institutions of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine in the context of the methodology of transdisciplinary education]. In *Informatsiine zabezpechennia sfery osvity ta nauky Ukrainy [Information support of the sphere of education of Ukraine]: materialy zvit. nauk.-prakt. konf.* (pp. 89-91). Vinnytsia: TOV «TVORY». Retrieved from http://dnppb.gov.ua/wp-content/uploads/2021/12/abstracts_collection_2021.pdf [in Ukrainian].
  17. *Education and Training Statistics*. Retrieved from <https://education.ec.europa.eu/resources-and-tools/education-and-training-statistics>.
  18. *International Standard Classification of Education (ISCED 2011): UNESCO Institute for Statistics*. Retrieved from <http://www.uis.unesco.org/education/documents/isced-2011-en.pdf>.
  19. *Fields of Education and Training 2013 (ISCED-F2013): UNESCO Institute for Statistics*. Retrieved from <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/isced-fields-of-education-training-2013.pdf>.
  20. *Launch of the 2021 SDG 9.5 Survey of Research and Experimental Development*. Retrieved from <http://uis.unesco.org/en/news/launch-2021-sdg-9-5-survey-research-and-experimental-development>.
  21. *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG)*. (2015). K.: CS Ltd. Retrieved from https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 12.01.2022

ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК СУЧАСНОГО ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ПОКАЗНИК ЙОГО ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

A Аналізуються мотиви та складники особистісно-професійного саморозвитку сучасного вихователя закладу дошкільної освіти в контексті професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти», затвердженого Наказом Міністерства економіки України № 755-21 від 19 жовтня 2021 р., та вимог Базового компоненту дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) у новій редакції, затвердженого Наказом МОН України № 33 від 12.01.2021.

Розглядаються форми професійного самовдосконалення вихователів закладів дошкільної освіти та визначаються певні критерії особистісно-професійного розвитку «педагогів-дошкільників» як важливі чинники процесу формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти в закладі освіти.

У статті визначається зміст понять «саморозвиток» і «професійний саморозвиток».

Ключові слова: особистісно-професійний саморозвиток; саморозвиток; професійна компетентність; мотивація; критичне мислення; формальна освіта; неформальна освіта; інформальна освіта

S *Vakun Olga. The personal and professional self-development of modern educators of preschool education institutions as an indicator of his professional competence.*

The motives and components of the personal and professional self-development of a preschool educator are analyzed in the context of the professional standard «Educator of a preschool institution» approved by the Decree of the Ministry of Economy of Ukraine No. 755-21 dated October 19, 2021, – and requirements of the Basic component of preschool education (State standard of preschool education) in the new edition, approved by the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 33 from 12.01.2021.

Types of professional self-improvement of educators of preschool educational institutions are considered. Certain criteria of personal and professional development of «preschool educators» are defined as important factors during the formation process of internal system of maintenance the quality of education in educational institutions.

The article defines the meaning of concepts «self-development» and «professional self-development».

Key words: personal and professional self-development; self-development; professional competence; motivation; critical thinking; formal education; non-formal education; informal education

Вакун Ольга Василівна, магістрантка, Класичний приватний університет, м. Запоріжжя, Україна

Vakun Olga, master's student, Classical Private University, Zaporizhia, Ukraine

E-mail: vackunolya@ukr.net

Актуальність проблеми. Реформа системи освіти в Україні, досить потужна і швидка діджиталізація в нашій країні, всесвітня пандемія гострої респіраторної вірусної хвороби COVID-19, зростання кількості дітей, котрі мають особливості розвитку, підвищення інтересу громадськості до роботи працівників закладів дошкільної освіти, посилення вимог батьків здобувачів освіти до професійних якостей педагога – ось далеко не всі виклики сьогодення, що вимагають від сучасних педагогів взагалі, а вихователів – зокрема, бути готовими оперативно, виважено й компетентно реагувати на зміни, що відбуваються в суспільстві та професійному середовищі. Це не можливо без щоденного особистісного і професійного саморозвитку педагогічних працівників. А й досить високі стандарти професійної компетентності вихователя, визначені державою, мають мотивувати і педагогів-початківців, і досвідчених вихователів до самоосвіти, самовдосконалення, самопрезентації, самооцінювання власної педагогічної діяльності та її результатів.

Особливої актуальності питання особистісно-професійного розвитку педагогів взагалі, а вихователів закладів

дошкільної освіти – зокрема, набуло в процесі розбудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти в освітніх закладах, коли фахова діяльність педагогічних працівників була визначена, відповідно до Методичних рекомендацій із питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах дошкільної освіти, затверджених Наказом Державної служби якості освіти України від 30.11.2020 р. № 01-11/71, одним із ключових освітніх напрямів, за яким здійснюється самоаналіз діяльності закладу освіти протягом певного періоду.

Відтак, наразі актуальним є питання зміни професійної свідомості й формування критичного мислення педагогів, що моделюють не поведінку пасивного спостерігача і виконавця готових рішень, не позицію того, хто очікує позитивних змін у системі освіти, не змінюючись самостійно, а формують світогляд носіїв загальнолюдських і культурних цінностей, які мають активну життєву і громадянську позицію, що спонукатиме у повній мірі реалізувати свій фаховий і творчий потенціал завдяки високому рівню особистісно-професійного саморозвитку та професійної компетентно-

сті, готовності до постійного самовдосконалення та рефлексії, виховання професійної етики та культури, презентації власних досягнень як у професійному середовищі, так і серед батьків здобувачів освіти та громадськості з метою підвищення авторитету вихователя в суспільстві.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема особистісно-професійного саморозвитку педагога була об'єктом досліджень багатьох вітчизняних та іноземних науковців, педагогів, психологів, серед них: А. Маслоу, Л. Виготський, Л. Леонтьєв, С. Рубінштейн, Л. Василенко, С. Кузікова, Л. Передерій, С. Крамаренко, О. Романовський, В. Фрицюк.

Так, професором Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка С. Кузіковою, наводиться, на нашу думку, найточніше визначення поняття «особистісний саморозвиток», що визначається як «свідома, цілеспрямована і самокерована активність особистості, мета якої полягає у самозміні в позитивному напрямі, що й забезпечує особистісне зростання, самовдосконалення» [3, с. 175].

Доценти кафедри дошкільної та початкової освіти КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради» Л. Передерій, С. Крамаренко темою своїх наукових досліджень обрали професійний саморозвиток вихователя дошкільного закладу як необхідний складник його професійної компетентності. В їхній науковій праці, зокрема, визначено структуру професійного саморозвитку вихователя закладу дошкільної освіти, що може складатися з чотирьох компонентів:

1) самосвідомості, що включає ставлення вихователя до себе як до професіонала своєї справи, усвідомлення себе, своїх інтересів і переживань;

2) самооцінки, що характеризується розумінням власних особистих і професійних якостей, їх об'єктивною оцінкою;

3) самоорганізації, що виявляється в оцінці, контролі, аналізі вихователем себе як суб'єкта діяльності; регуляції дій, доцільності їх вибору; постановці цілей і обранні відповідних практичних дій для їх досягнення;

4) самоврядування, що включає рефлексію власної педагогічної діяльності та прогнозування результатів [4, с. 84].

Розуміння вихователями кожного складника професійного саморозвитку – важливий крок на шляху оволодіння власною поведінкою і досягнення успіхів в особистісному та професійному зростанні.

Викладачі та науковці Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради Х. Шапаренко, С. Пехарева, М. Ярославцева, Т. Коробова розробили методичні настанови: «Особистісно-професійне вдосконалення майбутнього фахівця з дошкільної освіти в процесі педагогічної практики», у яких, з-поміж іншого, визначили критерії саморозвитку майбутніх педагогів, котрі можуть бути актуальними і для досвідчених вихователів.

Критеріями саморозвитку майбутніх фахівців з дошкільної освіти, на думку вищезазначених науковців, є такі:

1) самоорганізація якісних змін в особистості та її діяльності;

2) домінування в структурі виховної діяльності дій майбутнього вихователя, спрямованих на професійне відновлення, на зміну своїх методів діяльності;

3) постановка і рішення стосовно самого себе педагогічних, психологічних, організаційних, предметних задач;

4) здатність майбутнього фахівця сприймати різні прояви середовища як передумови свого професійного розвитку [11, с. 242–243].

Отже, сучасні науковці, педагоги і психологи висвітлили різні аспекти особистісно-професійного саморозвитку педагогів взагалі, й зокрема вихователів закладів дошкільної освіти, та окреслили можливі шляхи вирішення даної проблеми, серед яких – створення в закладах сприятливого психологічного мікроклімату, формування професійного середовища творчих особистостей, здатних використовувати в освітній діяльності інноваційні технології, сучасні ІКТ, застосовувати особистісно-орієнтовану модель організації освітнього процесу та педагогіку партнерства щодо взаємодії з батьками здобувачів освіти, що в свою чергу, мотивуватиме педагогів як до саморозвитку, так і до самопрезентації власних досягнень у професійному середовищі.

Мета статті: визначити напрями особистісно-професійного саморозвитку сучасного вихователя закладу дошкільної освіти у відповідності до вимог професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти» та вимог Державного стандарту в галузі дошкільної освіти – її Базового компоненту.

Викладення основного матеріалу. Професійна діяльність – це одна із значущих сфер буття людини. Саме в ній відбувається самоактуалізація людини як індивіда, особистості, фахівця. За моделлю А. Маслоу, в ієрархії базових потреб людини на вищій сходинці знаходяться потреби у визнанні й у самоактуалізації. Потреба у визнанні включає як зростання особистісної самоповаги, значущості, так і пошану від інших, завоювання авторитету, визнання, престижу в професійному середовищі.

Реформування системи освіти в Україні забезпечує нові стандарти професійної компетентності педагога взагалі, а вихователя закладу дошкільної освіти – зокрема, що вже не обмежуються фаховою освітою, підвищенням кваліфікації один раз на п'ять років і досвідом професійної діяльності.

У ст. 59 «Професійний розвиток та підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» Закону України «Про освіту», який набув чинності 28.09.2017 року, зазначається, що «професійний розвиток педагогічних і науково-педагогічних працівників передбачає постійну самоосвіту, участь у програмах підвищення кваліфікації та будь-які інші види і форми професійного зростання» [6, с. 39].

У Базовому компоненті дошкільної освіти (Державному стандарті дошкільної освіти) у новій редакції, затвердженому Наказом МОН України № 33 від 12.01.2021 р., міститься розділ «Педагог як фахівець, який стимулює розвиток дитини», де визначені сучасні вимоги до особистісних і про-

фесійних якостей педагога, з поміж-яких, і сформованість гуманістичних цінностей, і особистісна зрілість, і широкий світогляд, і вміння будувати взаємини зі здобувачами освіти на засадах партнерства, і прагнення до створення освітнього середовища з урахуванням потреб дітей, і, безумовно, здатність до рефлексії та професійного теоретичного і практичного навчання на основі цілісної філософії розвитку особистості в період дитинства [1, с. 32–33].

За даними відділу гуманітарної політики Національного інституту стратегічних досліджень України, досвід країн ЄС свідчить про ефективність Концепції «Освіта впродовж життя», яка з 90-х років ХХ століття є основою освітньої політики країн Європи і реалізується відповідно до затверджені Радію Європи Програми навчання протягом життя (Lifelong Learning Programme).

За цілями, що ставляться й реалізуються в системі неперервної освіти за кордоном, відповідно до зазначеної вище концепції можна виділити три форми освіти: формальну, неформальну, інформальну [2].

І саме неформальна освіта доступна для людей будь-якого віку, як ніяка інша, покликана забезпечити самовдосконалення і професійне зростання особистості, а інформальна – реалізувати її внутрішній і творчий потенціал.

Прагнучи до інтеграції з європейським співтовариством, наша держава реформує систему освіти, спрямовуючи освітню політику на розвиток особистих і професійних компетентностей педагогічних працівників, актуальних у сучасному світі.

Так, у професійному стандарті «Вихователь закладу дошкільної освіти», затвердженому Наказом Міністерства економіки України № 755-21 від 19 жовтня 2021 р., з-поміж професійних компетентностей визначена ключова – «Професійний розвиток та самовдосконалення», що передбачає здатність до навчання впродовж життя, і розглядається як здатність педагога до саморефлексії та самооцінювання власної педагогічної діяльності, трактується як уміння планувати і реалізовувати індивідуальний професійний розвиток і самоосвіту. Отже, держава дає вихователю право вибору видів і форм самоосвіти, право самостійно визначати траєкторію власного професійного розвитку [7].

Професійне самовдосконалення фахівця відбувається у двох взаємопов'язаних формах: самовиховання та самоосвіти, що доповнюють одна одну та визначають напрям професійного зростання особистості. Самовиховання є активною, цілеспрямованою діяльністю особистості, метою якої є систематичне формування та розвиток у себе позитивних та усунення негативних якостей. Змістом самоосвіти є оновлення та вдосконалення професійних знань, умінь і навичок для досягнення найвищого рівня професійної компетентності [5].

Однак проблема полягає в тому, що у більшості вихователів відсутня мотивація до системного й постійного особистісно-професійного саморозвитку, що пов'язане з нестабільною суспільно-політичною та економічною ситуацією в країні.

Мотив – це спонукання людини до активності, пов'язане з намаганням задовольнити певні потреби. Внаслідок усвідомлення і переживання потреб у людини виникають певні спонукання до дій, унаслідок яких ці потреби задовольняються.

Система мотивів, яка визначає конкретні форми діяльності або поведінки людини, називається мотивацією.

Саморозвиток – це усвідомлений та керований особистістю процес, у результаті якого відбувається удосконалення фізичного, розумового і морального потенціалу людини, розгортання її індивідуальності [8, с. 225].

Професійний саморозвиток – це свідомо діяльність людини, спрямована на повну самореалізацію себе як особистості в тій соціальній сфері, яку визначає її професія; розвиток у себе особистісних, професійно важливих якостей, загальних (інтелект) і спеціальних (професійних) творчих здібностей. Професійний саморозвиток дослідники пов'язують із правильною постановкою і розв'язанням психологічних, педагогічних, організаційних і предметних завдань щодо себе й своєї професійної діяльності [там само, с. 225].

Професійний саморозвиток здійснюється за допомогою механізмів самопізнання, самоорганізації, самоосвіти, самооцінки, саморегуляції як прагнення до самоактуалізації на основі розвитку професійного мислення, реалізації творчого потенціалу, різноманітних форм дослідницької діяльності та способів інтенсифікації цього процесу [9, с. 218].

Мотивація педагога до здійснення професійного саморозвитку поділяється на зовнішню та внутрішню.

До зовнішніх мотивів професійного саморозвитку можуть належати:

- винагороди та премії за успіхи в освітній, викладацькій чи науковій діяльності;
- гранти на безкоштовні стажування у спеціалізованих закордонних установах чи закладах освіти для набуття досвіду, опанування фахом чи підвищення кваліфікації;
- стипендії від Президента України для студентів ЗВО;
- можливість працевлаштування на престижнішу роботу з вищою заробітною платою та перспективою підвищень;
- різноманітні подарунки за професійні заслуги чи перемоги у професійних конкурсах педагогічної майстерності: ноутбуки, інтерактивні дошки, мультимедійні проєктори, фахові журнали, медалі, грамоти тощо);
- участь у різноманітних, сприятливих для професійного саморозвитку, заходах: науково-практичних конференціях, вебінарах, майстер-класах, тренінгах професійного розвитку, що передбачають цілеспрямовану підготовку [10, с. 111].

До внутрішніх мотивів професійного саморозвитку сучасного педагога можуть належати:

- усвідомлення соціальної значущості професії педагога взагалі, а вихователя закладу дошкільної освіти – зокрема;
- потреби: у визнанні іншими особистісної та професійної компетентності, самоствердженні своєї особистості, демонстрації її цінності, значущості, прагнення до реалізації свого «Я»;

– змагання з іншими колегами з метою загартування психіки та перевірки рівня власної підготовки, вдосконалення комунікативних умінь;

– самовираженні своїх думок і переконань із метою розкриття власного «Я»;

– самореалізації своїх здібностей, можливостей, прагнень;

– самостійності щодо досягнення власних цілей, реалізації власних планів без допомоги та тотального контролю;

– потреба в енергійному ритмі життя, прагненні відстоювати свої інтереси (незважаючи на можливість виникнення конфлікту);

– бути у центрі уваги, проявити свої ораторські якості, підвищувати свій статус;

– професійні цінності;

– професійні ідеали;

– професійна відповідальність;

– професійні переконання [10, с. 112].

З огляду на вищезазначене, з метою мотивації вихователів до особистісно-професійного саморозвитку було б доцільним започаткування в нашій країні загальнонаціональної премії для педагогів закладів дошкільної освіти на кшталт престижної щорічної національної премії Global Teacher Prize Ukraine, одним із номінантів якої, у 2021 році, в номінації «Видатний вчитель хімії» став Сергій Джавахішвілі, викладач хімії Кременчуцького ліцею 4 «Кремійнь», завдяки постійному особистісно-професійному саморозвитку та використанню інноваційних технологій у роботі зі здобувачами освіти.

Із метою активізації професійної творчості необхідно впроваджувати дієві заходи щодо запобігання професійному вигоранню вихователів, створювати позитивний психологічний клімат у кожному педагогічному колективі.

Висновки. Отже, наразі важливо створити для вихователів такі умови, щоб кожен мав можливість будувати власний образ професійного «Я» і, аналізуючи суперечність між «Я – реальним» та «Я – професійним», програмувати та здійснювати особистісно-професійний саморозвиток.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти : державний стандарт дошкільної освіти в новій редакції, затверджений Наказом МОН України № 33 від 12.01.2021. С. 32–33. URL: <https://mon.gov.ua>
2. Карпенко М. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика : аналітична записка. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/252/>
3. Кузікова С. Б. Феноменологія саморозвитку особистості: визначення поняття. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки.* 2013. Т. 2, вип. 10 (91). С. 171–176.
4. Передерій Л. О., Крамаренко С. Г. Професійний саморозвиток вихователя дошкільного закладу як необхідний складник його професійної компетентності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2020. № 73, т. 1. С. 82–85.
5. Приходько Т. П. Мотивація професійного самовдосконалення викладача економічного напрямку як складова його готовності до педагогічної діяльності у вищій школі. *Ефективна економіка.* 2012. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_3_38
6. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Голос України.* 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 39.
7. Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти», затверджений Наказом Міністерства економіки України № 755-21 від 19 жовт. 2021 р. URL: <https://mon.gov.ua>

8. Уйсімбаєва Н. В. Особистісне самовдосконалення як форма усвідомленого саморозвитку майбутнього вчителя. *Наукові записки. Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. Педагогічні науки.* 2014. Вип. 132. С. 222–226. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2014_132_59
9. Фрицюк В. А. Психолого-педагогічне поняття «професійний саморозвиток майбутнього педагога». *Наукові записки. Педагогічні науки.* Бердянськ : БДПУ, 2016. Вип. 2. С. 218–222. URL: hfrjdcmrif@ukr.net
10. Фрицюк В. А. Формування мотивації професійного саморозвитку майбутніх педагогів у творчому освітньому середовищі ВНЗ. *Вісник Вінницького політехнічного інституту.* 2016. № 6. С. 107–114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvpi_2016_6_20
11. Шапаренко Х. А., Пехарєва С. В., Ярославцева М. І., Коробова Т. В. Особистісно-професійне вдосконалення майбутнього фахівця з дошкільної освіти в процесі педагогічної практики : методичні настанови / Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія». Харків, 2019. 91 с.

References

1. *Bazoviy komponent doshkilnoi osvity [The basic component of preschool education]: derzhavnyi standart doshkilnoi osvity v novii redaktsii, zatverdzhnyi Nakazom MON Ukrainy № 33 vid 12.01.2021. S. 32–33.* Retrieved from <https://mon.gov.ua> [in Ukrainian].
2. Karpenko, M. *Osvita protyahom zhyttia: svitovyi dosvid i ukrainska praktyka [Lifelong learning: world experience and Ukrainian practice]: analitychna zapyska.* Retrieved from <http://old2.niss.gov.ua/articles/252/> [in Ukrainian].
3. Kuzikova, S. B. (2013). Fenomenolohiia samorozvytku osobystosti: vyznachennia poniattia [Phenomenology of personal self-development: definition]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnogo universytetu imeni VO Sukhomlynskoho. Psykholohichni nauky [Scientific Bulletin of the Nikolaev State University named after VO Sukhomlynsky. Psychological sciences]*, 2, 10 (91), 171–176 [in Ukrainian].
4. Perederii, L. O., & Kramarenko, S. H. (2020). Profesiinyi samorozvytok vykhovatelya doshkilnoho zakladu yak neobkhidnyi skladnyk yoho profesiinoi kompetentnosti [Professional self-development of a preschool teacher as a necessary component of his professional competence]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh [Pedagogy of creative personality formation in higher and general education schools]*, 73, 1, 82–85 [in Ukrainian].
5. Prykhodko, T. P. (2012). Motyvatsiia profesiinoho samovdoskonalennia vykladacha ekonomichnoho napriamu yak skladova yoho hotovnosti do pedahohichnoi diialnosti u vyshchii shkoli [Motivation of professional self-improvement of a teacher of economic direction as a component of his readiness for pedagogical activity in higher school]. *Efektivna ekonomika [Efficient economy]*, 3. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_3_38 [in Ukrainian].
6. Pro osvitu [About education] (2017): Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 r. № 2145-VIII. *Holos Ukrainy [Voice of Ukraine]*, 178–179, 39 [in Ukrainian].
7. *Profesiinyi standart «Vykhovatel zakladu doshkilnoi osvity» [Professional standard «Educator of preschool education»], zatverdzhnyi Nakazom Ministerstva ekonomiky Ukrainy № 755-21 vid 19 zhovt. 2021 r.* Retrieved from <https://mon.gov.ua> [in Ukrainian].
8. Uisimbaeva, N. V. (2014). Osobystisne samorozvytku maibutnoho vchytelia [Personal self-improvement as a form of conscious self-development of the future teacher]. *Naukovi zapysky. Kirovohradskiy derzhavnyi pedahohichniy universytet imeni Volodymyra Vynnychenka. Pedahohichni nauky [Proceedings. Kirovohrad State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko. Pedagogical sciences]*, 132, 222–226. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2014_132_59 [in Ukrainian].
9. Frytsiuk, V. A. (2016). Psykholoho-pedahohichne poniattia “profesiinyi samorozvytok maibutnoho pedahoha” [Psychological and pedagogical concept of «professional self-development of the future teacher»]. *Naukovi zapysky. Pedahohichni nauky [Scientific records. Pedagogical sciences]*, 2, 218–222. Retrieved from hfrjdcmrif@ukr.net [in Ukrainian].
10. Frytsiuk, V. A. (2016). Formuvannia motyvatsii profesiinoho samorozvytku maibutnih pedahohiv u tvorchomu osvitnomu seredovyshchi VNZ [Formation of motivation of professional self-development of future teachers in the creative educational environment of the university]. *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu [Bulletin of Vinnytsia Polytechnic Institute]*, 6, 107–114. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvpi_2016_6_20 [in Ukrainian].
11. Shaparenko, Kh. A., Piekharieva, S. V., Yaroslavtseva, M. I., & Korobova, T. V. (2019). *Osobystisno-profesiine vdoskonalennia maibutnoho fakhivtsia z doshkilnoi osvity v protsesi pedahohichnoi praktyki [Personal and professional improvement of the future specialist in preschool education in the process of pedagogical practice]: metodychni nastanovy.* Kharkiv [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 04.01.2022

УДК 373.2.07

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-1\(202\)-41-45](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-1(202)-41-45)

Торубара Вікторія

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-4581-4246>

ПІДТРИМКА ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ ПЕДАГОГІВ ШЛЯХОМ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

A Досліджено поняття «соціально-психологічний клімат» і фактори, що впливають на соціально-психологічний клімат у колективі; визначено вплив позитивного та негативного соціально-психологічного клімату на продуктивність праці педагогів; винайдено шляхи формування та підтримки соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі в процесі управлінської діяльності керівника закладу дошкільної освіти. Автор приділяє увагу міжособистісній та колективній взаємодії педагогів та керівника дошкільного закладу в процесі колективного вирішення педагогічних завдань та аналізує стилі керівництва, їх реалізацію в різних колективах та їх вплив на соціально-психологічний клімат у педагогічному колективі дошкільної освіти.

Ключові слова: соціально-психологічний клімат; педагогічний колектив; управлінські рішення; міжособистісна взаємодія; колективна взаємодія; стиль керівництва

S **Torubara Victoria. Supporting the productivity of teachers by forming a socio-psychological climate in the process of personnel management of preschool educational institution.**

The article examines the concept of «socio-psychological climate» and the factors influencing the socio-psychological climate in the team. The influence of positive and negative socio-psychological climate on the productivity of teachers is determined. It is invented ways to form and maintain the socio-psychological climate in the teaching staff in the process of personnel management of preschool educational institution. The author pays attention to interpersonal and collective interaction of teachers and the head of preschool educational institution in the process of collective solution of educational tasks and analyses leadership styles, their implementation in different teams and their impact on the socio-psychological climate in the teaching staff of preschool educational institutions.

Key words: socio-psychological climate; educational staff; managerial decisions; interpersonal interaction; collective interaction; leadership style

Торубара Вікторія Вікторівна, магістрантка, Класичний приватний університет, м. Запоріжжя; директор, Кременчуцький заклад дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу № 55 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області, Україна

Torubara Victoria, master's student, Classical Private University, Zaporizhzhya; Director, Kremenchug Preschool Educational Institution (kindergarten) of combined type № 55 Kremenchug City Council of Kremenchug District of Poltava Region, Ukraine

E-mail: viktoriatorubara335@gmail.com

Актуальність проблеми. Однією з найважливіших сфер діяльності є ефективне управління колективом. Власник відомого автомобільного підприємства Генрі Форд, свого часу зазначив, що якби навчитися розв'язувати конфлікти, то це б допомогло значно знизити собівартість автомобілів, ніж запровадження технічних нововведень.

Колективи закладів дошкільної освіти щоразу зустрічаються зі складнощами у формуванні сприятливого для праці соціально-психологічного клімату. Крім об'єктивних соціальних умов, які є далекими від бажаних, не є належними

та не відповідають умовам, що виникли в аналогічній сфері за кордоном. Є також суб'єктивні причини: зміна концепції дошкільного виховання, виникнення дошкільних установ нових типів, розвиток мережі додаткової освіти, масовий перехід ЗДО на нові освітні програми та технології, невідповідність керівників, їхня низька комунікативно-управлінська компетентність тощо. Комплекс різних нових умов (нормативно-правових, адміністративних, економічних, соціокультурних) склався в певну систему і висуває до діяльності освітніх установ високі вимоги, що стосується

змін у діяльності керівників і педагогічних працівників закладів дошкільної освіти.

Особливої актуальності нині набувають такі характеристики позитивно соціально-психологічного клімату в процесі управління колективом закладу дошкільної освіти, що є запорукою високої продуктивності педагогічної діяльності вихователів. Актуальність і гострота цього питання пов'язана з труднощами нової парадигми соціально-психологічного характеру закладу дошкільної освіти, необхідністю використання керівником нового підходу у вирішенні проблем з управлінням різними сферами діяльності та колективом у процесі своєї роботи. Необхідно брати до уваги, що висококваліфікований педагог не завжди виявляється настільки ж вправним керівником.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У літературі можна знайти багато визначень терміну «соціально-психологічний клімат», які свідчать про те, що це явище багатогранне та динамічне.

За Н. Мансуровим, «психологічний клімат – це емоційне забарвлення психологічних зв'язків членів колективу, що виникає на основі близькості, симпатії, збігу характерів, інтересів, схильностей» [6, с. 36–40].

Г. Андрєєва визначає психологічний клімат, як «... сукупність психологічного стану, настрою, відносин людей у групі і колективі» [1, с. 83–100].

Також поняття «психологічний клімат» відображає характер взаємин між людьми, переважаючий тон суспільного настрою, рівень управління, умови й особливості праці й відпочинку в даному колективі [8, с. 428].

У свою чергу основними показниками соціально-психологічного клімату педагогічного колективу вважають такі: особливості міжособистісних взаємин, емоційні та моральні відносини, проте також можна виділити і найзагальніші характеристики ефективності колективної діяльності. Одним із важливих компонентів соціально-психологічного клімату виступає задоволеність працівників своєї життєдіяльністю в трудовому колективі. Вона визначає емоційні стани людей, їх прихильність до місця роботи [там само, с. 428].

Н. Лосєва, О. Сергєйчук стверджують, що на формування сприятливого соціально-психологічного клімату впливає низка факторів мікро- та макросередовища [5, с. 3481–3485].

Розглядаючи соціально-психологічний клімат, потрібно враховувати складну систему соціальних і психологічних відносин, які з'являються в результаті взаємних зв'язків мікро- (суспільний фон, на якому будуються і розвиваються відносини людей і макросередовища (матеріальне і духовне оточення особистості в трудовому колективі). Зрештою, соціально-психологічний клімат демонструє оточення особистості, відносини в макросередовищі й знаходяться у великій залежності від будь-яких її змін.

Мета статті: досягнення успішного функціонування організації, підтримка продуктивності праці педагогів шля-

хом формування соціально-психологічного клімату в процесі управління персоналом закладу дошкільної освіти.

Викладення основного матеріалу. Керівник закладу дошкільної освіти – це всебічно розвинена, креативна особистість, здатна знаходити нетрадиційні шляхи для вирішення поставлених задач; долати стереотипи, створювати і використовувати інноваційні управлінські технології.

Управлінські якості насамперед, на нашу думку, потребують всебічного розвитку, як і будь-які інші професійні якості. Саме тому у більшості закордонних фірм керівники щорічно проходять підвищення кваліфікації з проблем спілкування, емоційної реабілітації, вміння розв'язувати конфлікти, розвивати навички та ознайомитись з технологіями формування сприятливого соціально-психологічного клімату в своїх колективах.

Розвиток освіти, її модернізація повинні тягти за собою зміни «правил гри», нове форматування та перезавантаження нормативної та законодавчої бази сучасної освітньої діяльності [7, с. 60].

Зазначимо, що у процесі діяльності формується неповторний «почерк» керівника, який у деталях скопіювати практично неможливо. Але він суттєво відіграє роль на формування соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі. Найголовнішим у сучасній управлінській діяльності є вміння змінювати стиль роботи, у залежності від вимог в конкретний момент, і винайти свій неповторний стиль «золотої середини», при якому не ігноруються інтереси та потреби членів закладу освіти, але й надмірна турбота про підлеглих не відображається на успішному виконанні поставлених завдань. Керівник має так налагодити роботу в колективі, щоб пануюча атмосфера мала вплив на кожного члена колективу, не тільки даючи оцінку її діяльності, але й своєрідним механізмом двостороннього зв'язку, який через моральні норми має великий вплив на кожного члена колективу. Щоб настрої тієї чи іншої групи людей у колективі визначав не тільки міру залучення кожного працівника до діяльності, але й кінцевий результат та ефективність.

Сучасний керівник ЗДО – це творча особистість, здатна долати стереотипи і знаходити нетрадиційні шляхи вирішення поставлених перед закладом завдань, створювати і використовувати інноваційні управлінські технології. Управління персоналом можна визначити як діяльність, що спрямована на досягнення найефективнішого використання роботи працівників для досягнення цілей закладу. Основне завдання керівника закладу дошкільної освіти – загальне керівництво процесом функціонування та розвитку системи управління та налагодження комфортного соціально-психологічного клімату в колективі, який прийнято вважати основою стабільного стану всього педагогічного колективу під час спільної діяльності по досягненню мети [10, с. 29–32].

Соціально-психологічний клімат – якісний бік стосунків, що проявляються у вигляді сукупності психологічних

умов, які сприяють або перешкоджають продуктивній, спільній діяльності та всебічному розвитку особистості в колективі. Такий клімат може бути сприятливим, несприятливим, нейтральним, позитивно чи негативно впливати на самопочуття людини. Якщо у колективі панує атмосфера співробітництва і взаємодопомоги, то педагоги мають бажання знаходитися в одному колективі, а також відчувають радість від спільної праці. Сприятливий клімат сприймається кожною людиною як стан задоволеності відносинами з колегами, керівниками, своєю роботою, її процесом і результатами [4, с. 188–195].

Це підвищує настрій людини, її творчий потенціал, позитивно впливає на бажання працювати в даному колективі, застосовувати свої творчі та фізичні сили на користь оточуючим людям. І навпаки, в педагогічному колективі, в якому переважає байдужість або тиск, педагоги будуть відчувати емоційну пригніченість і виснаженість, як наслідок стресовий стан і низький рівень професійної діяльності, можливе виникнення конфліктних ситуацій. Несприятливий клімат індивідуально сприймається як невдоволеність взаєминами в колективі, з керівниками, умовами і змістом праці. Це позначається на настрої людини, його працездатності й активності, на його здоров'ї. Важливим складником комфортного соціально-психологічного клімату в закладі дошкільної освіти є стиль керівництва, особистість керівника, а також те, чи задоволений він співробітниками.

Уся система управління дошкільною освітою в даний час орієнтована на результат, що передбачає не тільки особливу мотиваційно-цільову орієнтацію керівника, але й новий підхід до інформаційного забезпечення, педагогічного аналізу, планування, організації, контролю й регулювання всієї діяльності [3, с. 89–127].

Назвемо фактори, що впливають на формування комфортного соціально-психологічного клімату колективу закладу дошкільної освіти та обумовлюють ефективність його роботи:

1) Спрацьованість – це успішно виконана спільна діяльність, яка в свою чергу вимагає узгодженості між усіма ланками освітнього процесу. Характеризується високою продуктивністю спільної роботи всіх членів закладу дошкільної освіти. Науковці стверджують, що спрацьованість, злагодженість колективу визначається ступенем єдності формальної та неформальної структур. Неформальна структура будується на суб'єктивних індивідуальних симпатіях і антипатіях членів колективу, може стати причиною зародження внутрішньогрупових конфліктів, які згодом починають впливати і на формальні відносини, що відображається в свою чергу на нормальний режим роботи в колективі. Тобто, кожен член педагогічного колективу безпосередньо впливає на згуртованість, продуктивність і відсутність плинності кадрів.

2) Дисципліна – це форма зв'язку між членами колективу, яка обумовлює доброзичливі і довірчі відносини в колективі. Дисципліна служить важливим засобом і

обов'язковою умовою розвитку продуктивності педагогічного колективу, відсутність дисципліни послужить відсутністю, як самого колективу, так і відсутністю умов для формування оптимального соціально-психологічного клімату в колективі освітньої організації.

3) Адекватна самооцінка – в освітній діяльності велике значення має суб'єктивна оцінка особистісних і професійних якостей педагога, а також його особистий внесок у справу всього колективу. Потребу суспільного визнання педагога як особистості, позитивно впливає на професійне становлення педагога, а негативні оцінки загальмовують продуктивність педагога і заважають його розвитку, адже кожен педагог виконує досить багато педагогічних завдань й обов'язків.

4) Взаємоповага – це один із найістотніших критеріїв сприятливого клімату в організації, який є обов'язковою умовою. Впливає на прояв трудового потенціалу особистості в організації (є спільна відповідальність і вимогливість). Для педагога дуже важливо відчувати свою значущість у справах усього колективу і спільно реалізовувати плани, розкриваючи свій творчий потенціал і прагнення виразити себе.

5) Згуртованість, сумісність – досягти складно, труднощі пов'язані насамперед у тому, що немає методики неупередженої оцінки людських якостей, які мають вирішальне значення для налагодження стосунків. Тому дуже складно передбачити заздалегідь чи буде колектив згуртованим чи ні. Про те це є однією з умов ефективної роботи колективу, адже вона забезпечує особисте задоволення від роботи, дружні стосунки і на цій основі спільний успіх. Сумісність є показником згуртованості, ступінь міцності до міжособистісних стосунків, їх стійкість щодо негативних чинників. Згуртованість є показником психологічного клімату колективу закладу освіти, показником задоволення міжособистісними відносинами, які в свою чергу впливають на самопочуття та ефективність роботи. Це досягається в першу чергу тоді, коли всі члени колективу, керівництво зокрема, здатні виконувати взяті на себе соціальні функції так, щоб усі вважали, що кожний конкретний працівник відповідає своїй посаді.

Отже, погоджуємося з твердженням А. Романова, що ефективність професійної діяльності педагогічного колективу визначається рівнем педагогічної культури його членів, характером міжособистісних відносин, розумінням колективної та індивідуальної відповідальності, співробітництва, ступенем організованості [9, с. 229–233].

Під час формування позитивного соціально-психологічного клімату у педагогічному колективі закладу дошкільної освіти керівнику необхідно враховувати особливості такого колективу.

Основною відмінною рисою педагогічного колективу закладу дошкільної освіти є специфіка професійної діяльності, а саме: відсутність чіткого регламенту часу на виконання тих чи інших видів педагогічної праці, обмеження в

спілкуванні, що негативно позначається на життєдіяльності всього педагогічного колективу, і може бути причиною перевантаження педагогів, неоліком часу для їх професійного та особистого зростання, що у свою чергу веде до виникнення стресів [2, с. 228–246].

Необхідно враховувати також існування формальної та неформальної систем управління. Складники формальної системи відомі кожному керівнику: планування, організація, мотивація та контроль. На перевагу їй неформальна система існує паралельно і виконує ті ж функції, але не з організаційної, а з соціальної міжособистісної сторони. Керівник мотивує зарплатою; колектив – спілкуванням, визнанням як особистості, контролює, щоб ніхто не виходив за межі неофіційно встановлених правил. Причому останні мають на нього набагато більший вплив. Стабілізацією взаємин у сучасному педагогічному колективі між обома системами управління є вмиле керівництво. Це вміння адміністрації знаходити з підлеглими спільну мову, делегування повноважень, згуртування навколо себе, справедливе оцінювання результатів праці, створювати атмосферу задоволення педагогічною працею, що сприяє розвитку творчості, педагогічної майстерності педагогів. Психологічний мікроклімат у колективі залежить і від відповідних стосунків між директором і його заступниками. Добре, коли немає конфронтації, коли керівник і його заступник діють в одному напрямі. Для створення комфортного соціально-психологічного клімату краще, коли і керівник, і його заступник використовують демократичний стиль управління, недопустимо коли жорстокий, тим паче з боку обох керівників. Отже, якщо керівник візьме під контроль соціальну підсистему, навчиться врегульовувати конфлікти, міжособистісні відносини в колективі та між групами, він автоматично стає неформальним лідером організації та має змогу контролювати все.

Колективи закладів дошкільної освіти складаються переважно з жінок, що в свою чергу вимагає особливих умов у керівництві, адже, жінки частіше, ніж чоловіки, потерпають від емоційно-психологічного виснаження та проявляють чутливість до соціально-психологічного клімату, відчують необхідність працювати у психологічно комфортній атмосфері. Соціально-психологічний клімат жіночого колективу завжди характеризується особливою атмосферою емоційного й психічного стану кожної його учасниці, а також залежить від загального стану оточуючих його людей.

Поліпшення соціально-психологічного клімату організації безпосередньо вплине на продуктивність професійної діяльності. У роботах західних психологів велика увага приділяється питанням тактики впливів керівника, як основного складника механізму регуляції й оптимізації виробничого клімату [8, с. 428].

Основними та переважно ефективними способами створення та підтримки соціально-психологічного клімату у закладі освіти є:

– міжособистісні взаємодії: заохочувати до відвертості, доброзичливого ставлення, впровадження методів і прийомів, які спрямовані на врегулювання негативних емоцій; прийняття компромісного рішення, враховуючи інтереси кожного члена колективу; створювати комфортні умови для підвищення самопочуття вихователів у колективі, впроваджувати неформальні форми спілкування (спільні екскурсії, вечори відпочинку тощо), усе це дозволяє встановити та зберегти стабільно-позитивні відносини між керівником і підлеглим; розвиток комунікативної культури, навичок спілкування і співпраці; вміння і потреби в пізнанні інших людей, толерантне до них ставлення;

– колективна взаємодія: ставлення цілей і створення умов для організації спільної діяльності педагогів; інформування їх про хід реалізації спільних завдань; заохочення активності, ініціативності, креативності; знаходження спільних інтересів, які об'єднали б колектив; формування традицій колективу; заохочення до участі у спільних справах, проєктах; створення ситуації колективного співпереживання значущих подій. Прагнення до емоційного включення в життя колективу кожного педагога. Факторами формування і підтримки соціально-психологічного клімату в колективі закладу дошкільної освіти, які має використовувати керівник, можна вважати: добір колективу за психологічною сумісністю; механізм згуртування колективу, стимулювання колективу через заохочення [6, с. 36–40]; планування кар'єрного зростання працівників; визначення системи стимулювання педагогів і використання моральних стимулів до праці; визнаний авторитет керівника колективом; достатня увага до соціальних і психологічних потреб колективу, груп і окремих працівників; покращення умов праці.

Висновки. Отже, сприятливий соціально-психологічний клімат є умовою підвищення продуктивності праці колективу закладу дошкільної освіти, задоволення своєю працею та діяльністю колег. Удосконалення соціально-психологічного клімату – це одне з найважливіших завдань керівника, яке є результатом виважених управлінських рішень та особистісно-орієнтованого підходу до кожного члена колективу через спільну роботу. Грамотне управління працівниками закладу на сучасному етапі розвитку суспільних відносин дозволяє створити оптимальні умови для колективу, досягати поставлених завдань за умови збереження їхнього здоров'я і підтримки сприятливого соціально-психологічного клімату, дотримуючись при цьому законодавства та вимог нормативних актів.

Перспективи подальших розвідок. Вивчення питання створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі закладу дошкільної освіти важливе, особливо в управлінській діяльності. Шляхом підвищення кваліфікації з проблем спілкування, емоційної реабілітації, вміння розв'язувати конфлікти, розвивати навички та ознайомлювати з технологіями формування сприятливого соціально-психологічного клімату у своїх колективах.

Список використаних джерел

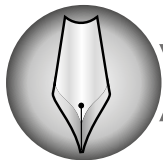
1. Аксенова И. С., Касаткина Н. С. Формирование благоприятного социально-психологического климата в педагогическом коллективе. *Вестник Челябинского государственного педагогического университета*. 2013. № 10 (15). С. 83–100.
2. Карамушка Л. М. Психологія освітнього менеджменту : навч. посіб. Київ : Либідь, 2004. 424 с.
3. Коломінський Н. Л. Психологія менеджменту в освіті (соціально-психологічний аспект) : монографія. Київ : МАУП, 2000. 286 с.
4. Комарова В. А. Основні принципи й методи ефективного управління персоналом. *Ефективність державного управління* : зб. наук. пр. / за заг. ред.: В. С. Загорський, А. В. Ліпенцева. Львів, 2010. Вип. 24. С. 188–195.
5. Loseva N. A., Sergeichuk O. S. Организационно-педагогические условия формирования благоприятного социально-психологического климата в коллективе дошкольного образовательного учреждения. *Концепт : научно-методический электронный журнал*. 2015. Т. 13. С. 3481–3485. URL: <https://e-koncept.ru/2015/85697.htm>.
6. Молочко М. В. Створення сприятливого соціально-психологічного клімату як передумови ефективної діяльності педагогічного колективу дошкільного закладу. *Наукові записки. Педагогіка і психологія*. Вінниця, 2002. Вип. 6. С. 36–40.
7. Москалик Г. Ф. Формування нових правил та норм функціонування освіти: філософські погляди. *Постметодика. Актуальні питання сучасної педагогіки*. 2017. № 2–3 (127–128). С. 60.
8. Процесно-структурований менеджмент: методологія та інструментарій : монографія / О. Є. Кузьмін, І. В. Алексеев, О. Г. Мельник, Н. Я. Петришин та ін. ; за ред. О. Є. Кузьміна. Львів : Растр-7, 2013. 428 с.
9. Романов А. Д. Дослідження факторів впливу на соціально-психологічну доміную систему управління персоналом. *Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка*. 2015. Вип. 2. С. 229–233.
10. Сосновенко Н. Соціально-психологічний клімат педагогічного колективу. *Практичний психолог: школа*. 2013. № 4. С. 29–32.

References

1. Aksenova, I. S., & Kasatkina, N. S. (2013). Formirovanie blagopriyatnogo sotcialno-psikhologicheskogo klimata v pedagogicheskom kolektive [Formation of a favorable socio-psychological climate in the teaching staff]. *Vestnik Cheliabinskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta [Bulletin of the Chelyabinsk State Pedagogical University]*, 10 (15), 83-100 [in Russian].
2. Karamushka, L. M. (2004). *Psikhologhiia osvitnoho menedzhmentu [Psychology of educational management]: navch. posib. Kyiv: Lybid [in Ukrainian]*.

3. Kolomynskyi, N. L. (2000). *Psikhologhiia menedzhmentu v osviti (sotsialno-psikhologichnyi aspekt) [Psychology of management in education (socio-psychological aspect)]: monohrafiia. Kyiv: MAUP [in Ukrainian]*.
4. Komarova, V. A. (2010). Osnovni pryntsyipy y metody efektyvnoho upravlinnia personalom [Basic principles and methods of effective personnel management]. In V. S. Zahorskyi, A. V. Lipentseva (Eds.), *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia [Efficiency of public administration]: zb. nauk. pr. (Is. 24, pp. 188-195)*. Lviv [in Ukrainian].
5. Loseva, N. A., & Sergeichuk, O. S. (2015). Organizatcionno-pedagogicheskie usloviiia formirovaniia blagopriatnogo sotcialno-psikhologicheskogo klimata v kolektive doskolnogo obrazovatel'nogo ucherezheniia [Organizational and pedagogical conditions for the formation of a favorable socio-psychological climate in the team of a preschool educational institution]. *Kontsept [Concept]*, 13, 3481-3485. Retrieved from <https://e-koncept.ru/2015/85697.htm> [in Russian].
6. Molochko, M. V. (2002). Stvorennia spriyatlyvoho sotsialno-psikhologichnoho klimatu yak peredumovy efektyvnoi diialnosti pedahohichnoho kolektyvu doshilnogo zakladu [Creating a favorable socio-psychological climate as a prerequisite for effective activities of the teaching staff of the preschool institution]. In *Naukovi zapysky. Pedahohika i psikhologhiia [Proceedings. Pedagogy and psychology]* (Is. 6, pp. 36-40). Vinnytsia [in Ukrainian].
7. Moskalyk, H. F. (2017). Formuvannia novykh pravyl ta norm funktsionuvannia osvity: filosofski pohliady [Formation of new rules and norms of education: philosophical views]. *Postmetodyka. Aktualni pytannia suchasnoi pedahohiky [Postmethodology. Current issues of modern pedagogy]*, 2-3 (127-128), 60 [in Ukrainian].
8. Kuzmin, O. Ye. (Ed.). (2013). *Protsesno-strukturovani menedzhment: metodolohiia ta instrumentarii [Process-structured management: methodology and tools]: monohrafiia. Lviv: Rastr-7 [in Ukrainian]*.
9. Romanov, A. D. (2015). Doslidzhennia faktoriv vplyvu na sotsialno-psikhologichnu dominantu systemy upravlinnia personalom [Research of factors influencing the socio-psychological dominance of the personnel management system]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Ekonomika [Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Economy]*, 2, 229-233 [in Ukrainian].
10. Sosnovenko, N. (2013). Sotsialno-psikhologichnyi klimat pedahohichnoho kolektyvu [Socio-psychological climate of the teaching staff]. *Praktychnyi psikholog: shkola [Practical psychologist: school]*, 4, 29-32 [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 04.01.2022

УДК 37.014.542

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-1\(202\)-46-51](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-1(202)-46-51)

Руслан Басенко

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-9760-6321>

ЦІЛІСНА ОСВІТА ОСОБИСТОСТІ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ ВИМІРИ ДЕФІНІЦІЙ

A *Присвячено ретроспективному концептуальному аналізу історико-педагогічних та інноваційних підходів до осмислення категорії «цілісна освіта особистості». Автор, розуміючи цілісну освіту як атрибутивну основу сучасного суспільства, виокремлює шість концептуально-методологічних ліній аналізу цієї педагогічної категорії: планетарно-соціальну, антропологічну, цільову, змістову, акмеологічну. У дослідженні ретроспективно розглянуто освітософські пошуки раннього Нового часу (кінець XV – середина XVII століття). Зазначено, що в тогочасну добу в Європі відбулися серйозні соціокультурні зміни, драйверами яких стали модерні світські та релігійні культурно-філософські системи – Ренесанс та філософія раціоналізму, протестантська Реформація, католицьке Відродження, а на східнослов'янських землях – реформована православна традиція. Доведено, що саме в межах цих культурно-філософських систем було не тільки вибудовано та теоретично обґрунтовано ідею цілісної освіти особистості, але й докладено максимум зусиль для її реалізації серед широких верств ранньомодерного суспільства.*

Ключові слова: цілісна освіта; особистість; інноваційний світ; навчання; виховання; інтеграція змісту освіти; розвиток; концептуально-методологічна лінія

S **Ruslan Basenko. Holistic education of personality: historical-pedagogical and innovative dimensions of definitions.**

The article is dedicated to a retrospective conceptual analysis of historical, pedagogical and innovative approaches to understanding the category of «holistic education of the individual». The author, understanding holistic education as an attributive basis of modern society, identifies six conceptual and methodological lines that reveal different aspects in his understanding: planetary-social (as legitimization of holistic education by the integrity of the world and the totality of systemic social connections of a person acquired in the process of interaction with the environment); anthropological (holistic education testifies to the anthropological essence of a person, which is the unity of biological, social, psychological and spiritual components; holistic education calls for a holistic, solidary, complete and integral humanism); target (the ideal of a comprehensively and harmoniously developed personality, a universally holistic person and a personality of a holistic worldview as the goal of education); paradigmatic (holistic education as an educational paradigm that presents itself through goals, principles, content, a system of methods, organizational and pedagogical activities, etc.); content (holistic and integrated content of educational material, competency-based basis, consistency and integration of its didactic representation); acmeological (understanding of holistic education according to the criterion of the method of implementation – continuous education, lifelong education, self-education and self-development). The study retrospectively examines the formation and osophical searches of the early modern period (end of the 15th – mid-17th centuries). At that time, serious sociocultural changes occurred in Europe, the drivers of which were modern secular and religious cultural and philosophical systems – the Renaissance and philosophy of rationalism, the Protestant Reformation, the Catholic Renaissance, and in the East Slavic lands – the reformed Orthodox tradition. It is proved that it was within the framework of this cultural and philosophical system that not only the idea of a holistic education of the personality was built and theoretically substantiated, but maximum efforts were made to implement it among the broad strata of early modern society.

Key words: holistic education; personality; innovative world; training; education; integration of the content of education; development of the conceptual and methodological line

Басенко Руслан Олександрович, кандидат педагогічних наук, докторант Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, заступник директора з науково-педагогічної роботи, міжнародної та грантової діяльності, Полтавський інститут економіки і права ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Україна

Basenko Ruslan. Candidate of Pedagogical Sciences, Doctoral Student of Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Deputy Director for Scientific and Pedagogical Work, International and Grant Activities, Poltava Institute of Economics and Law of the Open International University of Human Development «Ukraine», Ukraine

E-mail: basenko_ruslan@ukr.net

Актуальність проблеми. Одним із-поміж визначальних атрибутів інноваційного суспільства є освіта, субстанціональна значущість якої виявляється не лише у трансляції та употужненні знань, а й насамперед засвідчується онтологічним потенціалом творення сучасного світу. Верифікованим тисячолітнім поступом людства є той факт, що освіта і якість життя – нерозривні категорії, діалектичний зв'язок між якими детермінований узалежненням долі людства від трансляції системи знань, образів культури, способів мислення та форм діяльності. Так, у визначенні Індексу людського розвитку (Human Development Index) – інтегрального показника, який ООН щорічно розраховує для порівняння рівня життя різних регіонів і країн, із-поміж трьох критеріїв, за якими проводяться розрахунки, рівень освіти та доступ до знань займає другу позицію (перша – здоров'я та довголіття, третя – матеріальне благополуччя). У доповіді «Індекси та індикатори людського розвитку. Оновлені статистичні дані» («Human Development Indices and Indicators: Statistical Update»), яка була підготовлена у межах Програми розвитку ООН (United Nations Development Programme) зазначено: «З точки зору людського розвитку, справжній прогрес може бути досягнутим винятково шляхом забезпечення якості освіти, здоров'я та інших сфер життєдіяльності людства» [17].

Сучасний світ – світ синергії, світ поєднання раціонального та інтуїтивного, індивідуального та соціального. Людство дедалі впевненіше долає метафізичний дуалізм, властивий мисленню попередніх епох і рухається у напрямі динамічної рівноваги. Цілком природно, що антропологічний запит початку XXI століття – цілісна та універсальна особистість, що володіє системою «м'яких навичок», здатна долати щоденні стреси, всезагальний апатичний та агресивний фон, має системний і цілісний погляд на політичні, соціокультурні та інші процеси сьогодення, є розважливою, раціональною та поміркованою, усвідомлює, що кожну хвилину свого життя виявляє себе через різні соціальні ролі, сприйняття яких формують її імідж та репутацію. Така соціокультурна панорама вмотивовує звернути увагу на освітній шлях подолання сучасних викликів – якісну цілісну освіту та педагогіку цілісного світорозуміння. Їхня мета – навчити особистість бачити світ у динамічній єдності його ключових ознак і характеристик.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Попри те, що проблематика якісної освіти, шляхи досягнення ідеалів цілісної освіти, холізму та інтегрованого змісту навчання нині належать до інноваційного тезаурусу та добре корелюють із сучасною «науковою модою», теоретичне осмислення історичного шляху розвитку цілісної освіти та інтегрованого навчання, можна визначити як спорадичне, їхній аналіз потребує більшої уваги дослідників, педагогів-практиків і громадськості. Окремі аспекти цілісної освіти були предметом наукових студійовань вітчизняних (Б. Год, М. Гриньова, В. Ільченко, В. Кремень, О. Лавріненко,

В. Ничкало та ін.) і зарубіжних (Г. Гарднер, Р. Міллер, Д. Слоан, Р. Кеслер, С. Форбс та ін.) учених.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Як бачимо, нині відчувається необхідність історико-педагогічної та освітософської експлікації цілісної освіти та педагогіки цілісного світорозуміння. Мова йде про важливість дослідження шляхів розвитку та збагачення гуманістичної ідеї цілісної освіти особистості в широкому європейському цивілізаційному контексті. Відомо, що її витоки сягають доби Античної цивілізації, творці якої запропонували ідеал калокагатії та визначили людину як міру всіх речей. У той же час, модерне осмислення ідеї цілісної освіти особистості вперше було здійснено європейцями у добу раннього Нового часу (кінець XV – середина XVII століття). У цей час у Європі відбулися серйозні соціокультурні зміни, драйверами яких стали модерні світські та релігійні культурно-філософські системи – Ренесанс та філософія раціоналізму, протестантська Реформація, католицьке Відродження, а на східнослов'янських землях – реформована православна традиція. Саме в межах відповідних світоглядних систем було не тільки вибудовано та теоретично обґрунтовано ідею цілісної освіти особистості, але й докладено максимум зусиль для її реалізацію серед широких верств ранньомодерного суспільства.

Гносеологічної та практичної актуалізації запропонованій темі дослідження додають декілька аспектів: *по-перше*, у вітчизняному та зарубіжному історико-педагогічному дискурсах на сьогодні не відомо комплексного дослідження, у якому було б компаративно вивчено проблему розуміння сутності якісної освіти в європейських світських і релігійних системах раннього Нового часу, зокрема у межах освітософської системи Товариства Ісуса; *по-друге*, дослідження історичного досвіду обґрунтування та реалізації траєкторій розвитку якісної освіти особистості дає змогу зрозуміти сутність сучасного виховного ідеалу, «впізнати» сучасні цінності освіти в історичних педагогічних уявленнях; *наступне*, осмислення педагогічного змісту якісної освіти відкриває шлях подолання викликів, які постають перед сучасною освітою в умовах інтернаціоналізації та універсалізації, дає змогу провести історико-педагогічну «експертизу» сучасних траєкторій розвитку освітнього простору; *нарешті* – історико-педагогічне осмислення розвитку ідеї освіти у ранній Новий час сприятиме точнішому розумінню шляхів історичного поступу європейської цивілізації, дозволить не лише підтвердити її історичну єдність, але й «реабілітувати» українську історію від міфологічних тверджень про її історичну відособленість від сім'ї європейських народів, адже східнослов'янські землі були невід'ємним складником ранньомодерного збагачення ідеї цілісної освіти.

Мета статті полягає у концептуальному аналізі історико-педагогічних і сучасних підходів до тлумачення категорії «цілісна освіта особистості», структуриванні існуючого наративу та обґрунтуванні су-

часного інтегрованого розуміння змісту цілісної освіти особистості.

Викладення основного матеріалу. Історіо- та освіто-софський аналіз концепції «цілісної освіти» засвідчує її багатовимірне розуміння. Від епохи Античності до наших днів ідея розвитку особистості цілісного світорозуміння не втрачає своєї актуальності. Інтеграція змісту освіти стала невід'ємним атрибутом європейської моделі організації шкільництва [10].

Водночас сьогодні ідея цілісної освіти звучить із новими контекстами, її розвиток розглядається у площині розв'язання екологічної та моральної кризи сучасності, цілісна освіта стає ключовою умовою безпеки нації та досягнення пріоритетів сталого розвитку людства, нарешті цілісне сприйняття світу є основою людиноцентризму [9].

Філософською основою цілісної освіти та педагогіки цілісного світорозуміння є концепція холізму (від грец. holos – ціле, увесь). Холізму протистоїть веризм (від грец. meros – частина), а також редуccionізм, елементаризм, механіцизм. Основа ідея холізму – пріоритет цілого над частинами, положення про те, що частини чають сенс винятково як складники одного цілого. Важливо підкреслити, що холістичне світорозуміння поширене, насамперед, серед природничих наук, натомість філософська та педагогічна рефлексія виявляє стриманість в інтеграції його методології до власного категоріального апарату [13, с. 1–2].

Водночас сучасні світові тенденції закликають гуманітаристику звернути увагу на неможливість антиномічного сприйняття світу, визнати важливість універсальності та цілісності як атрибутів сучасної особистості.

Філософське осмислення поняття «цілісна освіта», насамперед, умотивовує звернути увагу на його планетарний аспект. Світ – цілісність, Відтак *першою концептуально-методологічною лінією* розуміння цілісної освіти є *планетарно-соціальна*, яке виходить із положення про те, що цілісна освіта відповідає цілісній сутності світу, а також ураховує той факт, що життя людини – це система зв'язків із суспільством і оточуючим світом.

Друга концептуально-методологічна лінія філософського осмислення цілісної освіти – *антропологічна*. У межах її теорії конститується розуміння людини як цілісності, долається фрагментаризація особистості, підкреслюється єдність раціональної, матеріальної, соціальної, психологічної, емоційної та духовної сторін особистості. Антропологічне розуміння світу утверджує ідею про єдність тілесного і духовного, об'єктивного і суб'єктивного, раціонального та інтуїтивного, матеріального та ідеального, колективного та індивідуального, реального та потенційного, статичного і динамічного, кінечного і безкінечного, жіночого і чоловічого, мажорного і мінорного etc [3, с. 54].

Антропологічна лінія цілісної освіти є її методологією, яка стверджує, що цілісність є атрибутивною характеристикою людини, відтак іманентною їй може бути винятково цілісна освіта.

Третьою концептуально-методологічною лінією розуміння цілісної освіти є *цільова* – уявлення про едукологічний і людинотворчий потенціал ідеалу всебічно і гармонійно розвиненої особистості. У межах такого підходу цілісна освіта розглядається через її мету і результат – універсально-цілісна особистість, що володіє системою життєвих компетентностей [12].

Цілісна освіта – це освітня модель, основні інтенції якої спрямовані на розвиток цілісної особистості, людини цілісного світорозуміння, яка має системний погляд на світ і соціокультурні процеси.

Методологічний потенціал концепції цілісної освіти дає змогу розглядати її у площині універсальної системи, яка парадигмально виступає сукупністю взаємопов'язаних знань, методів і цінностей (Т. Кун) [6, с. 132].

Відповідно *четвертою концептуально-методологічною лінією* розуміння цілісної освіти є її інтерпретація як *парадигми*, що включає такі складники: *телеологічний* (мета, завдання освіти, виховання, едукація, їхнє місце у цілях розвитку людства etc), *онтологічний* (питання про сутність освіти, її місце у суспільній свідомості etc); *епістемологічний* (сутність знання, принципи дидактичної репрезентації знання, холізм, редуccionізм, аналітичний і парадигмальний рівні пізнання etc); *антропологічний* (місце людини в структурі освіти, мотивації вчителя, гуманізм, дитиноцентризм, рівні виховальних відносин etc); *аксіологічний* (система цінностей, що покладені в основу освіти, кодекс цінностей інноваційного суспільства, рівні їхньої взаємної кореляції, питання про те, наскільки цінності освіти і цінності, що покладені у зміст освіти і виховання відповідають пануючим у суспільстві аксіологічним пріоритетам, ризики девальвації цінностей, превентивна методологія протидії етико-моральному нігілізму etc); *методичний* (система методів, прийомів, форм і технологій навчання і виховання); *організаційно-педагогічний* (кадрове, методичне, наукове забезпечення освіти, етико-естетичні виміри педагогічної діяльності, філософія педагогічної майстерності, мистецтво красномовства); *праксеологічний і морально-етичний* (освітня практика, актуальні та дискусійні питання діяльності освітянина etc); *естетичний* (філософія педагогічної майстерності, мистецтво красномовства etc); *соціокультурний* (соціальний ефект освіти, місце і роль трансляції знань засобами системи освіти у цивілізаційному та соціокультурному розвитку людства etc); *економічний та ергономічний* (децентралізація, розподіл економічних ресурсів, матеріальні чинники мотивації вчителя та удосконалення освітнього середовища etc); *процесуально-інституційний* (логістика освіти, менеджурвання освітньої сфери, норми і правила в системі освіти, шаблонність VS креативність, стандартизованість VS індивідуальна ініціатива в реалізації освітньої місії etc); *результативний* (відповідність мети результату).

Аналіз існуючої освітософської палітри трактувань цілісної освіти вимагає звернути увагу на те, що холізм як фі-

лософія цілісності передбачає таку єдність, за якої окремі складники мають сенс винятково як частини цілого. Відповідні конотації дають змогу стверджувати, що цілісність освіти – це насамперед цілісність її змісту, інтеграція знань та їхня синтезна дидактична репрезентація. Відтак *п'ятою концептуально-методологічною лінією* розуміння цілісної освіти є освіта, що пропонує *цілісний зміст та інтеграцію навчального матеріалу*. Такі пріоритети викликають алузію із ідеєю універсалізації та енциклопедизації знання. У наш час основні мотивації побудови цілісного змісту освіти пов'язані із необхідністю розвитку в учнів цілісного світорозуміння, набуття ними універсально-життєвих компетентностей, м'яких навичок («soft skills»), уміння активно й соціально жити в суспільстві.

Водночас, філософський аналіз холізму та інтеграції знання у змісті освіти змушує звернути увагу на те, що цілісний зміст освіти є насамперед результативною категорією, адже цілісне знання формується у свідомості особистості за підсумками засвоєння сукупності галузевого знання, єдиним шляхом представлення якого є диференціація, редукація, покерованість. Більше того, ідея цілісного змісту освіти виявляє практично невіршувану глобальну суперечність між безмежністю знання та обмеженістю людських ресурсів [8, с. 17].

Значний методологічний і практичний потенціал інтеграції змісту освіти становить сучасна теоретично обґрунтована та експериментально перевірена модель інтеграції змісту освіти «Довкілля» (В. Ільченко), людинотворчі результати якої розглядаються у площині сталого розвитку суспільства. Основними її інноваціями є: цілісність змісту освіти, що орієнтований на формування в учнів життєстверджувального національного цілісного образу світу, зокрема екологічного образу природи; природовідповідність; орієнтація на представлення учням цілісної картини світу; здоров'язбережувальне навчальне середовище тощо. Важливо підкреслити, що модель цілісної освіти «Довкілля» володіє системним навчально-методичним забезпеченням, едукологічний потенціал якого відбито в підручниках: «Дивуюсь доквіллям» (4–5 років), «Запитую доквілля» (1–2 класи), «Спостерігаю доквілля» (3 клас), «Досліджую доквілля» (4 клас), «Пояснюю доквілля» (5 клас), «Вивчаю основні природні системи доквілля» (6–9 класи), «Взаємодію з доквіллям» (10–11 класи) [7, с. 140].

Освітньо-філософський аналіз методологічного та світоглядно-смыслового потенціалу холізму дає змогу констатувати, що цілісна освіта також є реалізацією ідеї неперервної освіти. На користь цього, насамперед, свідчить той факт, що розвиток цілісного світорозуміння особистості відбувається у неперервному процесі встановлення зв'язків зі світом, а засвоєння цінностей передбачає перманентну активність суб'єкта [16, с. 175–176].

Відтак ще однією *концептуально-методологічною лінією аналізу цілісної освіти є парадигма неперервної освіти*, що організаційно здійснює свою екстеріоризацію у систе-

мі дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти, а також в освіті дорослих і самоосвіті впродовж життя. Сучасний світ вимагає від людини неперервного самовдосконалення, вимога освіти впродовж життя (life-long learning) стає ключовою умовою конкурентоздатності в суспільстві інновацій [15, с. 57].

Підкреслимо, що неперервна освіта дає змогу збагатити знання, виробництво та упровадження в практику яких теорія Human Capital називає основою формування людського капіталу на початку XXI століття [11, с. 247].

Неперервна освіта як смисловий аспект цілісного розвитку і саморозвитку особистості відповідає акмеологічним пріоритетам, актуалізує філософське уявлення про активний і перетворювальний характер діяльності людини, закликає суспільство до неперервного самовдосконалення, основним шляхом якого є самоосвіта.

Теоретико-категоріальний аналіз поняття «цілісна освіта» невід'ємно пов'язаний із історичними аспектами. Історико-педагогічний досвід звернення людства до ідей цілісної освіти надзвичайно багатий. Античність, ранній Новий час, Просвітництво etc. Зародившись у філософії Стародавньої Греції, античний ідеал калокагатії відродився у філософській і педагогічній думці Ренесансу, яка запропонувала світові новий ідеал всебічно і гармонійно розвинутої особистості [5].

На практиці ініціаторами втілення ідей цілісної освіти виступили вчителі-єзуїти – члени католицького ордену Товариства Ісуса. У заснованій ними молодіжній політиці було втілено цілісне розуміння ренесансного гуманізму: як відновлення античної спадщини (освіта особистості), як людяності (етико-моральний ідеал виховання), як індивідуалізму (розвиток особистості здатної до активного та перетворювального цілепокладання) [2].

У ранній Новий час єзуїти розпочали втілення гуманістичної стратегії цілісного розвитку особистості, яку гуманісти назвали «pietas litterata» («освічене благочестя»). Зміст єзуїтської освіти було інспіровано гуманістичною тріадою еразмівської педагогічної парадигми: знання латини (освіта), діяльна побожність (індивідуальна ініціатива у соціальному житті) та добродієність (виховання). Розуміючи гуманізм як «imitatio antiquorum» («наслідування давніх») і звернення до зразків античної освіченості, основними чеснотами єзуїти проголосили хист до навчання, освіченість, вишуканість латини, інтелектуальність, досконалість вченого слова і публічного виступу. Дидактичні акценти було зроблено на «bonae artes» («добрі мистецтва»). Із ренесансно-гуманістичних пріоритетів індивідуалізму кодекс єзуїтської добродієності збагатився діяльною побожністю, працьовитістю, енергійністю, рішучістю, раціональністю і розважливістю. Єзуїти високо цінували талант і здібності молоді, звертали увагу на приємний зовнішній вигляд, підкреслювали необхідність піклування про міцне тілесне здоров'я тощо. Педагогічні концепти «vita contemplation» («життя у спогляданні») та «vita active»

(«життя в діяльності») єзуїти визнали рівноцінними, запропонувавши нову виховну парадигму «святості в діяльності» та «активної духовності». Нарешті, етимологічному тлумаченню гуманізму як людяності у виховних пріоритетах єзуїтів відповідали завдання розбудови чеснот скромності та ввічливості, виваженості й толерантності, милосердя і співчуття, добра і любові, поваги, етики партнерства та єдності [1, с. 10].

Отже, педагогічна модель єзуїтської освіти стала інтегрованою парадигмою цілісної освіти. Учителі-єзуїти запропонували тогочасній європейській молоді педагогіку цілісного світорозуміння, впорядкувавши власну освітню систему на основі принципів всебічного і гармонійного розвитку людини.

Єзуїтський досвід цілісної освіти концептуальним мостом можна пов'язати із ще одним прикладом римського соціокультурного життя – сучасною діяльністю Римського клубу (1968, Швейцарія) – міжнародної неурядової організації, що об'єднує вчених, мислителів, представників бізнесу, громадських діячів більше із 30-ти країн світу. Учасники Римського клубу по-особливому відчують відповідальність за майбутнє світу, роблять спроби системно осмислити глобальні проблеми людства, пропонують шляхи розв'язання криз, організують дискусійні платформи із питань подолання перешкод, які ставить сучасний час перед людиною і світом.

Одним із-поміж вагомих внесків Римського клубу у формування цілісного розуміння світу та вирішення глобальних проблем є підготовка річних звітів, у яких мислителі пропонують власні оцінки актуальних проблем і викликів, що ставить світ, а також окреслюють можливі шляхи їхнього подолання. Першим звітом Римського клубу була праця його першого президента, економіста Ауреліо Печчеї (Aurelio Peccei) «Межі росту» («The Limits to Growth»), що побачила світ 1972 року. У ній було запропоновано концепцію «нульового зростання», що поклала основу ідеї «сталого розвитку людства» [14, с. 214].

У 2018 році було оприлюднено ювілейну доповідь «Come on! Capitalism, Short-termism, Population and Destruction of the Planet» («Come on! Капіталізм, недалекоглядність, населення і руйнування планети»), присвячену 50-літтю із дня заснування Римського клубу. Її автори: співпрезиденти клубу – швед Андерс Війкман (Anders Wijkman) і німець Ернст Ульрих Фон Вайцзекер (Ernst Ulrich von Weizsacker) підкреслили, що сучасний світ перебуває у стані безладу, людство відчуває безпорадність, а сталість сучасних тенденцій є фікцією. Маніфест звіту – досить грабувати своє майбутнє! Антропоцентризм, капіталізм і максимізація прибутку – це шлях до дестабілізації й деградації. Неперервний розвиток породжує страх і відчай, а спрощеність і фрагментарність у розумінні світу веде до безладу. Єдиним шляхом вирішення таких питань є Нове Просвітництво. Його зміст полягає у навчанні людства ціннісному сприйняттю світу, солідарному і повному гуманізму. Єдиним

шляхом подолання сучасних викликів є цілісна та інтегрована освіта, педагогіка цілісного світорозуміння й відповідальності за світ і довкілля [4, с. 1–3].

Як бачимо, важливість упровадження пріоритетів цілісної освіти не викликає сумнівів. Водночас спорадично висвітленими залишаються шляхи підготовки вчителів до сприйняття й упровадження ідей цілісної та інтегрованої освіти, що покликана розвинути цілісне світорозуміння.

Висновки з даного дослідження. Загалом треба підкреслити, що в основі цілісної освіти лежить методологія холізму, що стверджує думку про цілісність як таку якісну єдність, за якої окремі частини мають сенс винятково як складники одного цілого. Філософське осмислення полісемії цілісної освіти дало змогу виокремити шість концептуально-методологічних ліній, які виявляють різні сторони в її розуміння: планетарно-соціальна (як легітимізація цілісної освіти цілісністю світу та сукупністю системних соціальних зв'язків людини, які вона набуває у процесі взаємодії з оточуючим середовищем); антропологічну (цілісна освіта засвідчує антропологічну сутність людини, яка є єдністю біологічних, соціальних, психологічних і духовних складників; цілісна освіта закликає до цілісного, солідарного, повного та інтегрального гуманізму); цільова (ідеал всебічно і гармонійно розвиненої особистості, універсально-цілісна людина та особистість цілісного світорозуміння як мета освіти); парадигмальна (цілісна освіта як освітня парадигма, що репрезентує себе через мету, принципи, зміст, систему методів, організаційно-педагогічних заходів тощо); змістова (цілісний та інтегрований зміст навчального матеріалу, компетентнісна основа, системність та інтегрованість його дидактичної репрезентації); акмеологічна (розуміння цілісної освіти за критерієм способу реалізації – неперервна освіта, освіта впродовж життя, самоосвіта і саморозвиток). Історичний дискурс цілісної освіти свідчить про її одвічну актуальність, а сучасний контекст – про виняткову затребуваність у досягненні екологічних пріоритетів цілісного розвитку сучасного світу.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у здійсненні системного історико-порівняльного аналізу розвитку ідеї цілісної освіти особистості в світських і релігійних світоглядних системах раннього Нового часу; висвітленні змісту уявлень про методи, форми та засоби реалізації ідеї цілісної освіти особистості в світських і релігійних культурно-філософських системах.

Список використаних джерел

1. Басенко Р. О. Ренесансний досвід освіти і виховання в європейській молодіжній політиці ордену єзуїтів XVI–XVII століть : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава, 2018. 20 с.
2. Басенко Р. О. Ренесансні чесноти ранньомодерної особистості у європейських молодіжних ініціативах ордену єзуїтів. *Історико-педагогічний альманах*. Умань : ФОРМ Жовтий О. О., 2016. № 1. С. 15–18.
3. Буряк О. С. Концепція холістичної освіти у процесі формування цілісної особистості постмодерну. *Філософія неперервної професійної освіти*. 2015. № 3 (44). С. 52–56.
4. Вайцзекер Е., Війкман А. Come on! Капіталізм, недалекоглядність, населення і руйнування планети : доповідь Римського клубу. Київ : Саміт-книга, 2019. 276 с.

5. Год Б. В. Ідея всебічного й гармонійного виховання особистості в епоху європейського Відродження : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2005. 44 с.
6. Іванкіна Л. І. Тенденції сучасного освіти і проблема цілісного розвитку особистості. *Ізвестія Томського політехнічного університету*. 2003. Т. 306, № 3. С. 132–135.
7. Ільченко В. Р., Гуз К. Ж. Цілісна освіта «Довкілля» як варіант складової освіти для сталого розвитку. *Педагогічна і психологічна науки в Україні* : зб. наук. пр. : в 5 т. Київ : Педагогічна думка, 2012. Т. 3 : Загальна середня освіта, 2012. С. 137–148.
8. Клепко С. Ф. Інтеграція і поліморфізм знання у вищій освіті. *Філософія освіти*. 2006. № 1 (3). С. 13–23.
9. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. Київ : Педагогічна думка, 2008. 424 с.
10. Локшина О. І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : монографія. Київ : Богданова А. М., 2009. 404 с.
11. Нічкало Н. Г. Неперервна професійна освіта у контексті теорії людського капіталу. *Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: актуальні проблеми теорії і практики (до 25-річчя НАПН України)* : зб. наук. пр. / голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : ВД «Сам», 2017. С. 246–260.
12. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / Міністерство освіти і науки України. Київ, 2016. 36 с.
13. Оболкіна С. Ф. Онтологічна граматика холізму як філософська проблема : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.01 / Уральський гос. ун-т імені А. М. Горького. Екатеринбург, 2005. 20 с.
14. Римський клуб: ідея устійного розвитку. *Вестник університету імені О. Е. Кутафіна*. 2017. № 2. С. 213–225.
15. Філонович С. Р. «Life-long learning» : наслідки для вищої школи. *Вопросы образования*. 2009. № 4. С. 55–66.
16. Яковлев А. А. Холістичне освітнє процесу в контексті розвитку неперервності освітнього процесу. *Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития* : матеріали ХІ Міжнарод. конф., Минск, 27–28 вересня. 2013 г. Минск, 2013. Вып. 11, ч. III. С. 175–179.
17. Human Development Indices and Indicators. 2018 Statistical Update. Published for the United Nations Development Programme. URL: hdr.undp.org/en/2018-update (resource access date : 12.12.2021).

References

1. Basenko, R. (2018). *Renesansnyi dosvid osvity i vykhovannia v yevropeiskii molodizhnii politytsi ordenu yezuitiv XVI–XVII stolit* [Renaissance experience of education and upbringing in the European youth policy of the Jesuit order of the XVI–XVII centuries]. (Extended abstract of PhD diss.). Poltava [in Ukrainian].
2. Basenko, R. (2016). *Renesansni chesnoty rannomodernoi osobystosti u yevropeiskikh molodizhnykh initsiatyvakh ordenu yezuitiv* [Renaissance virtues of the early modern personality in the European youth initiatives of the Jesuit order]. *Istoriiko-pedahohichnyi almanakh* [Historical and pedagogical almanac], 1, 15–18 [in Ukrainian].
3. Buriak, O. S. (2015). *Kontsepsiia kholistychnoi osvity u protsesi formuvannia tsilisnoi osobystosti postmodernu* [The concept of holistic education in the process of forming a holistic postmodern personality]. *Filosofia nepererвної profesiinoi osvity* [Philosophy of continuing professional education], 3, 52–56 [in Ukrainian].
4. Vaiczeker, E., & Vikman, A. (2019). *Come on! Kapitalizm, nedalekohliadnist, naselennia i ruinuвання planety* [Come on! Capitalism, short-sightedness, population and the destruction of the planet]: dopovid Rym'skogo klubu. Kyiv: Samit-knyga [in Ukrainian].
5. God, B. (2005). *Ideja vsebichnogo j garmonijnogo vyhovannja osobystosti v epohu jevropejs'kogo Vidrozhennja* [The idea of comprehensive and harmonious education of the individual in the European Renaissance]. (Extended abstract of D diss.). Kharkiv [in Ukrainian].
6. Ivankina, L. (2003). *Tendencii sovremennogo obrazovannia i problema celostnogo razvitiia lichnosti* [Trends in modern education and the problem of holistic personal development]. *Izvestia Tomskogo politehnicheskogo universiteta* [Bulletin of the Tomsk Polytechnic University], 306, 3, 132–136 [in Russian].
7. Ilchenko, V., & Huz, K. (2012). *Tsilisna osvita «Dovkilla» yak variant skladovoi osvity dla staloho rozvytku* [Holistic education “Environment” as a variant of education for sustainable development]. In *Pedahohichna i psykholohichna nauky v Ukraini* [Pedagogical and psychological sciences in Ukraine]: zb. nauk. pr. (Vol. 3, pp. 137–148). Kyiv [in Ukrainian].
8. Klepko, S. (2006). *Intehratsiia i polimorfizm znannia u vyshchii osviti* [Integration and polymorphism of knowledge in higher education]. *Filosofia osvity* [Philosophy of education], 1, 13–23 [in Ukrainian].
9. Kremen, V. (2008). *Filosofia liudynotsentryzmu v stratehiakh osvitnoho prostoru* [Philosophy of anthropocentrism in the strategies of educational space]. Kyiv: Pedagogichna dumka [in Ukrainian].
10. Lokshina, O. (2009). *Zmist shkilnoi osvity v krainakh Yevropeiskoho Soiuзу : teoriia i praktyka (druga polovyna ХХ – pochatok ХХІ st.)* [The content of school education in the European Union: theory and practice (second half of ХХ – early ХХІ century)]. Kyiv: Bogdanova A. M. [in Ukrainian].
11. Nychkalo, N. (2017). *Neperervna profesiina osvita u konteksti teorii liudskoho kapitalu* [Continuing professional education in the context of human capital theory]. In V. H. Kremen (Ed.), *Naukove zabezpechennia rozvytku osvity v Ukraini: aktualni problemy teorii i praktyky (do 25-richchia NAPN Ukrainy)* [Scientific support for the development of education in Ukraine: current issues of theory and practice (to the 25th anniversary of the NAPS of Ukraine)] (pp. 246–250). Kyiv: VD «Sam» [in Ukrainian].
12. *Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly* [New Ukrainian school. Conceptual principles of secondary school reform]. (2016). Kyiv [in Ukrainian].
13. Obolkina, S. (2005). *Ontologicheskaia grammatika kholizma kak filosofskaia problema* [Ontological Grammar of Holism as a Philosophical Problem]. (Extended abstract of PhD diss.). Ekaterinburg [in Russian].
14. *Rimskii klub: ideia ustoichivogo razvitiia* [Club of Rome: the idea of sustainable development]. (2017). *Vestnik universiteta imeni O. E. Kutafina* [Bulletin of the O. E. Kutafin University], 2, 213–255 [in Russian].
15. Filonovich, S. (2009). «Life-long learning» : posledstviia dla vysshei shkoly [“Life-long learning”: implications for higher education]. *Voprosy obrazovaniia* [Questions of education], 4, 55–66 [in Russian].
16. Yakovlev, A. (2013). *Kholistskoe obrazovanie v kontekste razvitiia nepereryvnoi obrazovatel'nogo protsessa* [Holistic education in the context of the development of the continuity of the educational process]. In *Obrazovanie cherez vsiu zhizn: nepreryvnoe obrazovanie v interesakh ustoichivogo razvitiia* [Lifelong education: lifelong education for sustainable development]: proceedings of the 11 rd International Conference (Is. 11, b. III, pp. 175–179). Minsk [in Russian].
17. Human Development Indices and Indicators. 2018 Statistical Update. Published for the United Nations Development Programme. Retrieved from hdr.undp.org/en/2018-update.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 17.01.2022

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КРАСИ ПЕДАГОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ В ДУХОВНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ XVII–XVIII СТ.

- A** Розглядаються організаційно-педагогічні засади формування краси педагогічного мовлення у професійній підготовці майбутніх учителів духовними закладами освіти України наприкінці XVII–XVIII ст. Доведено існування складників педагогічної майстерності в системі духовної освіти означеного історичного періоду й усвідомлення необхідності підготовки майбутнього вчителя-вихователя на засадах високого рівня краси педагогічної дії, довершеності мисленнєво-мовленнєвої взаємодії з учнями.

Ключові слова: педагогічне мовлення; краса мовлення; духовні заклади освіти України; педагогічна майстерність; мовленнєва довершеність

- S** *Lavrinenko Olexsandr. Organizational principles of the formation the beauty of pedagogical speech in the spiritual educational institutions of Ukraine in the end of the XVII–XVIII centuries.*

The article considers organizational and pedagogical principles of the formation of the beauty of pedagogical speech in professional training of future teachers in the spiritual institutions of Ukraine at the end of XVII–XVIII centuries. The existence of the components of pedagogical skill in the system of spiritual education of the marked historical period and awareness of the need to prepare future teachers and educators on the basis of a high level of the beauty of pedagogical action, perfection of thought and language interaction with students is proved.

Key words: pedagogical speech; beauty of speech; spiritual institutions of education in Ukraine; pedagogical excellence; linguistic excellence

Лавріненко Олександр Андрійович, доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу теорії і практики педагогічної освіти, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України; вчитель історії і правознавства, Ірпінський ліцей інноваційних технологій – Мала академія наук України, Україна

Lavrinenko Olexsandr, doctor of Pedagogical Sciences, professor, chief researcher of the theory and practice of teacher education department, Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine; teacher of history and law, Irpen Lyceum of Innovative Technologies – Small Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine

E-mail: pedmeister@ukr.net

Актуальність проблеми. Вирішення складних завдань інтеграції національної освіти в світовий освітній простір неможливе без ретельного вивчення власного історичного минулого, ознайомлення з педагогічною спадщиною видатних теоретиків і практиків, які стояли біля витоків педагогічної освіти. Це, передусім, потрібно для обґрунтування теоретико-методологічних й організаційних концепцій, систем і технологій учіння, провідне місце серед яких у сучасних реаліях посідають педагогічні технології, що мають забезпечувати особистісний розвиток, саморозвиток учителя, його професійну і соціальну мобільність, конкурентоспроможність на ринку праці, адаптаційну гнучкість. Це можливо за єдиної умови: вчитель повинен мати високий рівень розвитку педагогічної майстерності, найважливішого атрибутивного складника нової педаго-

гічної дії, досконало володіти всіма необхідними засобами вербальної й невербальної комунікації.

На теренах України впродовж багатьох століть склалися оригінальні традиції підготовки майбутніх учителів і формування педагогічної майстерності, що базувалися на освітніх і виховних системах львівських, київських братських шкіл, Острозької та Києво-Могилянської академій, Київського Св. Володимира, Харківського, Одеського університетів, численних учительських і педагогічних семінарій, 3-річних педагогічних курсів і педтехнікумів, учительських і педагогічних інститутів. Саме в цих закладах проблемам краси й досконалості мовлення відводилося провідне місце в системі професійної підготовки майбутніх наставників-учителів. Особливо чітко цей процес простежувався на межі XVII–XVIII століть у Колегіумах

(Переяславському, Чернігівському, Харківському) на тіл тотального наступу російського царату на Україну, що характеризувався різким обмеженням українських прав і вольностей, посиленням тенденцій централізації, уніфікації, русифікації; цілеспрямованим розколом суспільства; хижацькою експлуатацією людських і матеріальних ресурсів на українських землях.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Ретроспективний, логіко-системний аналіз теорії й практики педагогічної майстерності уможливорює забезпечення науково обґрунтованого прогнозування її розвитку в освітньому процесі українських закладів вищої педагогічної освіти, що стали на шлях багаторівневої системи підготовки педагогічних кадрів, інтегруючись у світові та європейські освітні системи. Теоретико-методологічні засади розвитку педагогічної майстерності репрезентовані в працях сучасних учених В. Андрущенко, О. Антонової, Є. Барбіної, І. Зязюна, А. Кузьмінського, М. Лазарева, М. Лещенко, О. Матвієнко, Л. Мацько, В. Мозгового, Н. Ничкало, Л. Савенкової, О. Семенової, С. Сисоєвої, М. Солдатенка, Н. Тарасевич, Л. Хомич та ін.

Теоретико-методологічні засади розвитку української педагогічної думки та історії вітчизняної вищої школи розглянуті в працях Л. Березівської, В. Вихрущ, Б. Года, Н. Дем'яненко, О. Дубасенюк, Т. Зузяк, Н. Кузьменко, А. Кузьмінського, І. Лікарчука, С. Мельничука, О. Сухомлинської, І. Таможської, А. Ткаченка, Т. Усатенко та ін.

Широке коло проблем, що висвітлено у цих наукових працях, має засадничі функції у вивченні багатовекторного феномену «педагогічна майстерність», збагачуючи загальний внесок у її розробку та складають вагоме методологічне підґрунтя для подальших системних досліджень різних суб'єктів педагогічної дії.

Обраний аспект наукового аналізу феномену краси педагогічного мовлення залишається малодослідженим у психологічній і педагогічній науках, зокрема в історичному поступі української педагогічної освіти. Можна поправу стверджувати, що теорія педагогічної майстерності ще не набуває самостійної предметної наукової уваги, хоч перші дослідницькі пошуки мають значний теоретичний і практичний інтелектуально-творчий потенціал у вивченні феномена «національних шкіл» педагогічної майстерності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У сучасних реаліях реформування освітньої системи України уявлення про «ідеального» вчителя характеризується чималою кількістю якісних показників. Найголовніші з них: «ученість» (знання свого предмета); доступність методів педагога для учнів, тобто «методична грамотність»; здібності ці знання ефективно викладати; розуміння особистості дитини, бачення в ній задатків майбутніх здібностей; моральність педагога як зразок поведінки для вихованців; естетичність як необхідне постійне вміння вчителя включати в процес педагогічної дії позитивні почуття прекрасного і піднесеного, рідше – комічного, напов-

нюючи дію потребою-спонукую кожного учня до набуття статусу суб'єкта педагогічної дії. Останнє можливо лише шляхом опанування високим рівнем майстерності психолого-педагогічної дії-взаємодії, зокрема красою й вишуканістю мовлення.

Мета статті: розкрити організаційні засади формування краси і довершеності педагогічного мовлення у професійній підготовці майбутніх наставників-учителів провідними духовними закладами освіти наприкінці XVII–XVIII ст. На основі використання логіко-системного й проблемно-пошукового методів в історико-педагогічних дослідженнях показати сутність і специфіку розвитку педагогічної майстерності й комунікативної довершеності майбутнього наставника вчителя в ретроспективі становлення духовних закладів освіти України визначеного історичного періоду.

Викладення основного матеріалу. Провідним вищим закладом освіти на теренах Східної Європи у XVII ст., перлиною духовної і світської культури залишалася Києво-Могилянська Академія. Але важливого значення у підготовці вчительських кадрів для національних шкіл і розвитку освіти й культури України в цілому відігравали середні навчальні заклади – колегіуми, які були засновані в Чернігові (1700 р.), Харкові (1727 р.) та Переяславі (1738 р.). Численні дослідники звертають увагу на те, що ці навчальні заклади готували служителів культури, почасти державних службовців і, як виняток, учителів початкових класів [1, с. 205].

Саме в таких навчальних закладах, як засвідчило студіювання чисельних джерел, стародруків, періодичних видань зароджувалися традиції підготовки вчителя-майстра, виникали нові форми та методи становлення елементів педагогічної майстерності, зокрема в їх освітньо-виховних системах чільне місце відводилося красі й довершеності мовлення, як невід'ємного складника педагогічної культури наставника і вчителя.

Одним із духовних освітніх закладів був Український Чернігівський колегіум, заснований чернігівським архієпископом Іоанном Максимовичем у 1700 р. за підтримки гетьмана І. Мазепи. Проіснувавши до 1786 р., колегіум став одним із визначних осередків просвіти і культури XVIII ст. в Україні. Ведучи мову про розвиток тодішньої професійної освіти в Україні, Я. Звігальський та М. Іванов до числа перших навчальних закладів, що випускали нехай і некваліфікованих педагогів, відносили Чернігівський колегіум – одну із перших духовних шкіл на Українських землях [5, с. 262]. Про те, що колегіум випускав учителів, свідчить і доповідна записка Синоду від місцевого архієрея, датована 1728 р., у якій зазначалося: «Чернігівський колегіум при кафедральному монастирі відкритий 1700 р. за зразком Києво-Могилянської академії. Одні випускники його прагнуть продовжувати навчання в школах Києва, інші – приймають сан монахів, займаючись проповіддю слова Божого. А багато залишаються в чернігівській єпархії на посадах професорів (учителів)» [21, с. 3].

Можна з упевненістю зробити висновок, що освітньо-виховна система Чернігівського колегіуму не була позбавлена спрямування на педагогічну професію, а дослідження її поступу відкриває наявність елементів професійної майстерності в підготовці майбутнього наставника-вчителя.

Формуванню педагогічної майстерності випускника колегіуму сприяли класи поетики, у яких, як і у Київській академії, студенти вивчали теоретичні основи поезії, правила складання віршів, аналізували віршовані тексти античних поетів, латиномовні та російськомовні вірші. Практичні заняття, на яких учні вчилися складати віршовані твори, покликані були сформувати відповідні рівні уяви та творчого педагогічного мислення, вміння використовувати поетичні образи в процесі викладання навчального матеріалу. Професіоналізм майбутнього вчителя формували викладачі-поетики, які прагнули навчити своїх учнів збуджувати у слухачів позитивні естетичні почуття через гармонію змісту складених віршів. У 1736–1737 рр. префектом колегіуму і вчителем поетики був ієромонах Йосип Григорович Лип'яцький (чернець ім'я Йоасаф), який походив із сім'ї полтавського священика і здобув освіту в Київській академії. В інших класах курс поетики читав монах Сафроній (у миру – Іван Земенський) [15, с. 241].

Як стверджує В. Маслюк, у навчальному курсі Й. Лип'яцького простежується тенденція до використання вітчизняних поетичних зразків на кшталт поезії І. Величковського, його віршів, які на той час були вершиною барокової поезії кінця XVII – першої половини XVIII ст. [11, с. 57].

Майстерне володіння живим словом, вміння скласти поетичний твір, який би зворушив кожного, хто його послухав, – стало невід'ємною традицією в підготовці студентів колегіуму. Бурсаки, коли ходили просити милостиню під вікнами городян, співали псалом про страшний суд. Текст належав якомусь «поету Чернігівського колегіуму Латушевичу» [20, с. 18].

Уміння вплинути на почуття і настрої тих, хто на слух сприймав поетичні творіння студентів, краса майстерного інтонування і словесної дії стало невід'ємним елементом майбутньої професійно-педагогічної дії-взаємодії. Через такі «ходіння в народ», демонстрування власної креативності, встановлення контактної взаємодії з аудиторією, майбутні вчителі набували вмінь і навичок професійно-педагогічного спілкування, вишуканості та стриманості манер і виразу своєї сутності.

Як і в Києво-Могилянській академії, найпопулярнішим для вихованців Чернігівського колегіуму став курс риторики. Кожен викладач готував власноруч написані лекції, що диктувалися студентам. Уже в 1708 р. був створений перший підручник з риторики, автором якого став Андрій Стаховський (у чернецтві – Антоній) – випускник київської Академії, проповідник і намісник Чернігівського Борисоглібського монастиря, перший префект колегіуму. Історик М. Доучаєв доводить авторство А. Стаховського у скла-

данні риторичного твору «Clavis scientiarum» або «Ключ знання» [3, с. 413].

Риторика, як навчальний курс, покликана була навчити студентів основам красномовства, красі та комунікативній культурі мовлення, використанню мовних норм у процесі спілкування. Але, як стверджує О. Травкіна, вже на початку існування Чернігівського колегіуму в ньому ставилися п'єси, авторами яких були переважно викладачі риторичних і поетичних курсів: «Спудеї Чернігівського колегіуму часто виступали з п'єсами як на світські, так і на релігійні свята. На літніх канікулах студенти старших курсів, об'єднавшись у своєрідні театральні групи, мандрували Україною, розігруючи діалоги, сцени, п'єси в містах, селах, садибах, заробляючи таким чином на прожиття, на продовження навчання в колегіумі» [19, с. 72].

Такі форми навчання покликані були вдосконалювати не лише красу й довершеність педагогічного мовлення, але й сприяли формуванню майстерності внутрішньої та зовнішньої педагогічної культури. Цікавий факт про неоднозначну форму роботи над мовленнєвою майстерністю знаходимо у В. Литинського, який свідчить, що у 1748 р. студенти Чернігівського колегіуму з класу риторики у складі 10 осіб організували своєрідну концертну бригаду, запросивши двох музикантів із м. Полтави й вони з театральними постановками, піснями і віршами мандрували Україною, навіть виступали в Запорозькій Січі [10, с. 438].

Важливими чинниками мовленнєвої довершеності випускників вважалося дотримання благопристойності поведінки, регуляції психічного стану та зовнішніх мімічних і пантомімічних реакцій під час участі в диспутах («конклюдіях»). Численні дослідники історії Чернігівської духовної школи середини XVIII ст. зауважують, що курс чернігівської риторики 1708 р. завершувався викладанням елементів логіки і діалектики. Це робилося для того, аби навчити студентів логічному мисленню, довершеності побудови доказів, умінню застосовувати правильну та переконливу аргументацію. У Чернігівському колегіумі диспути, як форма професійної підготовки, проводилися ще до введення курсів філософії та богослов'я. Підтвердженням цьому, як зауважує О. Травкіна, є написані латиною тези диспутів, що відбувалися в 1737 р. за сприяння чернігівського архієпископа Іларіона Рогалевського – палкого поборника освітньої й видавничої справи, збирача пожертвувань на розвиток колегіуму [18, с. 118].

Можна також звернути увагу та те, що власне система підготовки майбутніх учителів, формування в них елементів майстерного володіння словесно-комунікативною дією в Чернігівському колегіумі опосередковано здійснювалася через предмети культурологічного циклу – співи, музику, образотворче мистецтво. У розглядуваний історичний період м. Чернігів стало осередком розвитку музичного мистецтва, бо в середині XVIII ст. тут жив і творив відомий церковний письменник Д. Ростовський, неабиякої слави здобула хорова капела, створена Л. Баранови-

чем – колектив, знаний не лише в Україні, але й відомий своїм вокальним професіоналізмом за межами України [19, с. 69]. Хор колегіуму став відомим широкому загалу завдяки неперевершеній манері виконання церковних і світських вокальних творів. Без нього не відбувалося жодне свято чи урочисті події в колегіумі, учасників хору запрошували на святкові літургії та зібрання, які проводилися при монастирях та у місті Чернігові. У репертуарі хору студентів, зокрема, був триголосний кант без інструментального супроводу, написаний на честь Св. Катерини. Як стверджує О. Коваленко, кант було вміщено як додаток до підручника риторики, впорядкованого під керівництвом першого префекта колегіуму Антонія Стаховського [7, с. 56]. Разом із тим, про поширення хорового церковного співу у першій половині XVIII ст. свідчить інформація, яку подає Л. Масол щодо існування у 1737 р. при чернігівській кафедрі 15-ти півчих, переважно студентів [12, с. 53].

Викладачі колегіуму, регенти хорового колективу прагнули через навчання виконавській манері сформувати у учасників такі необхідні професійні риси, як постановка голосу, дихання, дикція, інтонування – виняткові елементи для розвитку педагогічного професіоналізму тих, хто присвятить себе у майбутньому служінню педагогічній справі. Виконавська майстерність гри на інструментах сприяла розвитку темпоритму, почуття міри, такту та інших комунікативних якостей, необхідних для організації педагогічної взаємодії наставника-вчителя.

У визначений історичний період учительську професію можна було здобути й у так званих «шиферних» школах, у яких навчали читати, писати, закону Божому, арифметиці і деяким розділам геометрії. Ці школи знаходились у відомстві адміралтейства і діяли за зразком Києво-Могилянської академії. Проте на теренах України такий вид шкіл у духовних і світських чинів не знайшов підтримки [8, с. 186].

Центром просвітництва середини XVIII ст. став Харків.

Князь М. Голіцин, який керував Слобідською Україною і чия резиденція знаходилася у м. Харкові, прагнучи звеличити значення міста, звернувся із проханням до тодішнього преосвященного Єпіфанія перевести із м. Білгорода в 1726 році архієрейську школу. Так було засновано один із провідних освітніх закладів, який вніс вагомий вклад у підготовку педагогічних кадрів й освітню справу в цілому – Харківський колегіум. С. Рождественський, досліджуючи історію системи народної освіти в Російській імперії, акцентує увагу на тій обставині, що всестановий і загальноосвітній характер колегіуму офіційно був закріплений грамотою імператриці Анни Іоанівни у 1731 році, в якій стверджувалося: «Навчати (в колегіумі) всякого люду і чину дітей православних не лише піітиці, риториці, але й філософії та богослов'ю, слов'яно-грецьким мовам і мові латинській, а також прагнути, аби такі науки викладались власне російською мовою, і процес викладання із завзяттям і ретельністю не відхилився б від церкви святого східного віросповідання» [16, с. 50].

На становлення комунікативної й мовленнєвої культури випускника Харківського колегіуму значно впливали оригінальні методи і прийоми викладання. Цей заклад відрізнявся від інших духовних і навіть світських навчальних закладів перевагою практичної спрямованості системи учіння над теоретичною – традиційною для більшості шкіл подібного типу. Зубріння і безсистемне заучування предметів та окремих частин курсу не шанувалося в Колегіумі. Про це свідчить цитування А. Лебєдевим листа на ім'я ректора від преосвященного Феоктиста, датованого 20.09.1789 р. у якому мова йшла про настанови вчителям Харківського колегіуму: «Отрокамъ и юношамъ – в излишнія правила, как слабому желудку – излишняя пища – вот педагогическое правило Коллегиума» [9, с. 11].

Треба відзначити, що викладання предметів у Харківському колегіумі велося за більш-менш чіткою програмою. Із історико-педагогічних розвідок А. Лебєдева дізнаємося про Інструкцію ректору Іову, який викладав богослов'я та вчителю філософії М. Шванському, який за сумісництвом був префектом колегіуму, в документі були пояснення як і чому навчати студентів. Програмні настанови дозволяють виокремити необхідні складники, що були покладені в основу розвитку комунікативних умінь і навичок, зокрема краси й довершеності мовлення майбутнього вчителя. Ось основні з них:

1. Диспути з богослов'я треба проводити щомісячно, звертаючи увагу на чистоту й грамотність не лише латинської, а й російської мови. Учасники диспутів мають заздалегідь подавати викладачу богослов'я тези своїх виступів для ознайомлення і завчасного перегляду на предмет відсутності протиправних догм, відповідності риторичним, філософським і політичним правилам.

2. З риторики викладачі мали вправляти учнів у мистецтві красномовства, задавати додому писати риторичні промови і заслуховуючи публічні виступи учнів у класі, виправляти всі помилки, допущені в мовленні, звертаючи пристальну увагу на латинську та російську правильну граматичну вимову, на стислість і лаконічність, поєднані з гостротою.

3. Параграф 6 настанов з риторики для викладачів містить відомості про вправи учнів у мовній комунікації, застосування елементів педагогічної майстерності для майбутніх учителів у камерній класній обстановці: «Онныя речи, какъ ex Gurtio, такъ и изъ сочинения господина Ломоносова выбранныя и истолкованныя и переведенныя велеть ученикам наизусть на обоихъ языкахъ выучить, въ пристойное время говорить и изъ канцеля, то-есть катедры в школе, дабы через то ученики могли не только понять, но и опытно знать, что есть пристойное произношение, pronuntiatio» [9, с. 67].

За взірєць краси мовлення студенти брали переважно демонстрування майстерності мовленнєвої довершеності своїх викладачів. Варто зазначити, що у період розквіту Харківського колегіуму в ньому працювали передові вчи-

телі того часу, в основному вихованці Києво-Могилянської академії: С. Вишенський, П. Малиновський, Г. Сковорода та ін. Зокрема, як зауважують М. Ярмаченко та Н. Калениченко, Г. Сковорода прагнув перебудувати навчальний процес у Харківській колегії, оновити його зміст, особливо курс поетики, синтаксису, етики. На своїх лекціях з етики він часто розповідав притчу з Біблії про трьох отроків, які були кинуті у вогненну піч. Символи волі, діяльності, розуму, необхідні для пізнання людиною навколишнього світу, допомагали студентам у розвитку мислення, уяви, аналізу суспільного і морально-етичного буття [17, с. 82].

Краса слова, сповідувана в стінах Чернігівського колегіуму була тісно пов'язана з необхідністю опанування провідними формами й методами навчання й переконування. Одним із найпереконливіших способів комунікативного впливу, як свідчать публікації невідомих авторів в журналі «Київська старовина» за 1886 р. був яскраво втілений в особистості Г. Сковороди, а саме – вміння філософа через вишукане, обрамлене й педагогічно довершене слово сугестивно впливати на вихованця. Такий вияв старшої люблячої людини, яка не конфліктує з учнем, а діє разом із ним, шукаючи шляхів усунення його негараздів, застосовувався в індивідуальній роботі з вихованцем Харківського колегіуму, який став пізніше його близьким товаришем. Сковорода в індивідуальному педагогічному підході до цього учня застосовував навчання й переконування через слово, образи, інтонацію, власний авторитет і неперевершену майстерність впливу. Учень (ім'я його невідоме), згадував про сугестивну техніку видатного філософа: «1736 р., займаючись роздумами про вимоги, які навів мені Сковорода, і не погоджуючись внутрішньо з образами думок філософа, я сердечно прагнув, щоб хтось надав мені допомогу просвітити в істині. Знаходячись в такому становищі, я побачив сон: на фоні голубого неба на землі стояв Григорій Сковорода, піднявши вверх праву руку і ліву ногу, як проповідник Іоан Хреститель, якого живописці зображують в такому тілесному вигляді. Я стояв поблизу нього, іскри, що падали філософу на плечі, відскакували прямо на мене і спричинювали в мені легкість, розкутість, свободу, бажання, бадьорість, ясність і незбагненне душевне задоволення. В такому піднесеному стані я проснувся. Вранці свій сон я переповів доброчесному старцеві, троїцькому священику Бору, в якого проживав на квартирі. Старий, подумавши, сказав мені розчулено: «Ой, молодий чоловіче! Слухайте Ви цього мужа! Він приставлений до Вас від Бога бути ангелом, керівником, наставником, великим учителем» [4, с. 126].

Існування Харківського колегіуму було припинено у 1818 р, коли навчальний заклад був віднесений до третьорозрядних семінарій (за видатками на утримання), проте назва колегіум зберігалася до 1840 року. Після він повністю перейменований у духовну семінарію і стає закладом виключно церковним і становим.

Значний поступ у підготовці вчительських кадрів і становленні вчителя-майстра зробив Переяславський колегіум, відкритий завдяки ініціативі та активній подвижницькій і меценатській діяльності єпископа Арсенія Берло (в миру – Берло Андрій Іванович). 2 жовтня 1738 року в навчальному закладі, побудованому за зразком Києво-Могилянської академії та Чернігівського колегіуму, було відкрито шість класів: фара, інфима, граматика, синтаксима, поетика і риторика. Курс навчання тривав шість років. До складу нижчих класів зараховувалися діти духовенства й інших осіб, які навчалися вдома, а в старші класи, як зауважує у своїх наукових розвідках Л. Овчарик, були переведені ті діти, хто пройшов нижчі класи в Київській Академії [14, с. 63].

Серед провідних організаційних форм розвитку краси педагогічного мовлення студентів – майбутніх діячів освітньої й виховної справи були елементи мовленнєвої майстерності, що застосовувались в процесі викладання навчальних курсів риторики і поетики. З. Хижняк, описуючи риторичні школи України XVII–XVIII ст., наводить приклад, як дидаскал теорії поезії П. Гошкевич у 1742–1743 навчальному році назвав свій авторський курс «Сад муз, що квітує різними способами поетичної мови, або Мистецтва Поезії і ампліфікаціями певних основ прозової мови, викоханий на парнаському переяславо-берловіанському пагорбі вірного колегіуму для відродження душ руської молоді» [5, с. 69].

Учні на заняттях з поетики П. Гошкевича вчилися не лише аналізувати поетичні твори, а й майстерності передавати їх смисл і зміст, використовувати прийоми пафосу, перебільшення, своєрідного «глісандування» під час читання вголос – тим рисам читця, які необхідні в учительській діяльності для досягнення високого рівня педагогічної майстерності й краси педагогічної дії. До занять із поетики додавалася риторика, виклад якої П. Гошкевич розпочинав із характеристики вітальних орацій – надзвичайно популярних жанрів першої половини XVIII ст. Курс риторики називався «Запас слів і допоміжних засобів, необхідних для створення героїчних од, підбір на кожну букву алфавіту образів». Убачаючи у професійній мовній культурі випускника колегіуму майбутній стрижень ефективності практичної діяльності на вчительській ниві, на заняттях з риторики обов'язковим, як стверджує Л. Овчарик, було вивчення творів давньогрецьких філософів – Демосфена, Сенеки, поетів – Гомера, Геродота, Горація, промов і настанов полководців – Олександра Македонського, Катіліни, Тулія та ін. [14, с. 64].

Можна з упевненістю стверджувати, що не кожен випускник Києво-Могилянської академії міг працювати викладачем Переяславського колегіуму. При доборі на вчительську посаду враховувалися не лише наукові знання та особистісні риси майбутнього викладача, а й наявність професійних рис, які б сприяли процесу ефективної організації педагогічної взаємодії. В. Дем'янчук, досліджуючи систему освіти і виховання Переяславського колегіуму, на-

водить відомості про вчителя риторики І. Леванду (Сікачка), який не випадково потрапив до навчального закладу на викладацьку посаду, було відомо: народився у сім'ї бідного шевця. Вступив до Київської Академії чотирнадцятилітнім підлітком, а закінчив її у 1760 році двадцятишестилітнім парубком. Навчався він за митрополитів С. Ляско-ронського, Г. Кониського і префекта С. Миславського. При своїх неабияких здібностях і жвавому та симпатичному характері Леванда добре встигав у науках, був улюбленцем учителів і товаришів. Показна зовнішність юнака, звучний голос, жвавість, веселість і оригінальність думок справляли велике враження на всіх, хто стикався з ним. Після закінчення Академії І. Леванда був призначений учителем риторики в Переяслав [2, с. 374].

Помітний слід в історії Переяславського колегіуму залишив і Г. Сковорода, який з 1753 р. викладав там курс теорії поезії (піітики). Як зазначає А. Алексюк, подорожуючи у середині XVIII ст. багатьма країнами Західної Європи, Г. Сковорода ознайомився з працями європейських філософів-містиків і зав'язав особисті контакти з ними, що вплинуло на його власний світогляд. Але погляди молодого, всебічно освіченого педагога колегіуму на форми та методи викладання не збігалися зі сталою, традиційною методикою, обстоюваною ректором закладу, єпископом Іоанном Козловичем [1, с. 59]. Г. Сковорода склав новаторський курс поезії «Рассуждение о поэзии и руководство к искусству оной», відійшовши від традиційного, передбаченого програмою колегіуму. Про ставлення філософа до закам'янілих схоластичних канонів у філологічних науках, зокрема в піітиці М. Ковалинський писав: «Єпископ вимагав від нього письмової відповіді, погрожуючи судовою розправою через консисторію. На це Г. Сковорода відповів, що лише висновки професіоналів можуть послужити критикою на його роздуми про поезію. Підручник, написаний ним, був правильним, заснованим на природі цього мистецтва. При цьому в поясненні додав латинське прислів'я: *Alia res scerptrum, alia plectrum*, тобто: одна справа пастирський жезл, а інша – пастухова сопілка» [13, с. 188].

«На заняттях Г. Сковороди панував високий дух поезії, вочевидь молодий учитель читав і власні твори, оспівуючи людський розум, виняткове призначення людини на землі, віру Христову, висміював зло і славив добро», – писав про філософа А. Алексюк [1, с. 60].

Застосований Г. Сковородою новий метод виховання, що полягав в індивідуальному підході до учнів з метою виявлення і плекання притаманних їм природних схильностей, а також нетрадиційна інтерпретація проблем поетичного мистецтва призвела до звільнення його з посади викладача Переяславського колегіуму. Як стверджує А. Ніженець, єпископ, демонструючи своє незнання та небажання будь-якого новаторства, доповів консисторії: «Не живяше посреди дому моего творяй гордыню» [13, с. 189].

Переяславський колегіум дав освіту багатьом відомим як на теренах України, так і за її межами особам. До

них належать: Михайло Херасков – відомий письменник і поет, Ілько Тимківський – професор, письменник, майбутній ректор Харківського університету, Хома Тихорський – лікар, член Санкт-Петербурзької академії наук, доктор медицини і багато інших [2, с. 375]. Після закриття Переяслав-Бориспільської єпархії в 1785 р. частина педагогічного складу і студентів колегіуму була переведена до Новгород-Сіверської духовної семінарії, колегіум втратив статус середнього навчального закладу, поступово перетворившись у духовне училище.

Висновки. Освітня та виховна системи українських духовних закладів освіти кінця XVII–XVIII ст. – Чернігівського, Харківського, Переяславського колегіумів дає змогу простежити генезис становлення педагогічної майстерності в підготовці вчителя-вихователя, виокремити провідні тенденції та закономірності розвитку мовленнєвої та комунікативної культури, краси педагогічного мовлення для ефективного впливу на інтелект, волю й почуття учнів. Прогресивні педагоги того часу прагнули збудити в студентів бажання дошукуватися істини, професійно самовдосконалюватися. Діяльність колегіумів продемонструвала велике прагнення українців до здобуття освіти, генетично закладене в народній свідомості. Професійні вміння та навички, що опосередковано прищеплювалися студентам, які прагнули пов'язати своє життя з педагогічною діяльністю, засвідчували бачення тогочасними церковними й світськими культурно-освітніми діячами певної професіограми вчителя-майстра. Вимоги до вихователя і вихованців базувалися на засадах гуманізму, на традиціях родинного виховання, на усвідомленні високої місії вчителя в розвитку суспільних інституцій і державотворення у цілому.

Перспективи подальших розвідок полягають у дослідженні феномену краси педагогічної дії вчителя, виокремлення складників педагогічної майстерності, необхідних для вдосконалення системи професійної дії-взаємодії з вихованцями. В історико-педагогічних дослідженнях потребують пристальної уваги проблеми сутності і механізмів впливу педагога як особистості на особистість учня в ретроспективі професійної педагогічної освіти, розгляд організаційно-педагогічних засад такого впливу, напрацьованого й апробованого українськими закладами педагогічної освіти впродовж тривалого часу.

Список використаних джерел

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : підручник для студентів, аспірантів та мол. викладачів вузів / Міжнародний фонд «Відродження». Київ : Либідь, 1998. 558 с.
2. Дем'янюк В. М. З історії заснування Переяславського колегіуму. Сковорода Григорій: дослідження, розвідки, матеріали : зб. наук. праць / АН України, Ін-т філософії ; упоряд.: В. М Нічик, Я. М. Стратій. Київ : Наук. думка, 1992. С. 364–376.
3. Докучаев Н. Первые годы существования Черниговской духовной семинарии. Прибавление к Черниговским епархиальным известиям. 1876. № 20. С. 412–413.
4. Житие Сковороды Григория Савича. Киевская Старина. 1886. № 9. С. 113–130.
5. Звігальський Я., Іванов М. Професійна освіта на Україні. Олександрія, 1927. 410 с.

6. Києво-Могилянська академія в іменах XVII–XVIII ст. Енциклопедичне видання / упоряд. З. І. Хижняк; за ред. В. С. Брюховецького. Київ : Академія, 2001. 736 с.
7. Коваленко О. З історії музичного виховання у навчальних закладах старого Чернігова. *Три століття гуманітарної та педагогічної освіти в Чернігові : від колегіуму до університету* : зб. матеріалів ювілейної наук. конф., присвяч. 300-річчю Чернігів. колегіуму і 85-річчю Чернігів. держ. пед. ун-ту імені Т. Г. Шевченка / редкол.: О. Івоненко (голова), В. Дятлов, О. Коваленко, В. Лемківський, М. Носко. Чернігів : Сіверянська думка, 2001. С. 56–58.
8. Лаврінченко О. А. Педагогічна майстерність в історико-педагогічному вимірі: теорія, практика поступ : монографія. Київ : Богданова А.М., 2009. 328 с.
9. Лебедев А. С. Харьковский коллегіум как просветительный центр Слободской Украины до учреждения в Харькове университета : изд-е Императорского общества истории и древностей при Московском университете. Москва, 1886. 103 с.
10. Литинский В. Картинки из прошлого Черниговской духовной семинарии. *Прибавление к Черниговским епархиальным известиям*. 1896. № 14. С. 436–438.
11. Маслюк В. П. Латиномовні поетики і риторики XVII – I пол. XVIII ст. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні. Київ : Наук. думка, 1983. 234 с.
12. Масол Л. Музичне виховання у Чернігівському колегіумі та Чернігівській духовній семінарії. *Три століття гуманітарної та педагогічної освіти в Чернігові : від колегіуму до університету* : зб. матеріалів ювілейної наук. конф., присвяч. 300-річчю Чернігів. колегіуму і 85-річчю Чернігів. держ. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка / редкол.: О. Івоненко (голова), В. Дятлов, О. Коваленко, В. Лемківський, М. Носко. Чернігів : Сіверянська думка, 2001. С. 51–55.
13. Ніженець А. М. Діяльність Г. С. Сковороди в Переяславському і Харківському колегіумах. *Педагогічні ідеї Г. С. Сковороди* : зб. статей / редкол. О. Г. Дзеверін (відп. ред.) та ін. Київ : Вища школа, 1972. С. 185–193.
14. Овчарик Л. Переяславський колегіум в історії освіти України. *Рідна школа*. 2004. № 2. С. 63–65.
15. П-ко Вл. Из истории образования на Украине. *Киевская старина*. 1905. № 9. С. 236–247.
16. Рождественский С. В. Очерки по истории систем народного просвещения в России в XVIII–XIX веках. Санкт-Петербург : Типография М. А. Александрова, 1912. Т. 1. 679 с.
17. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (X – початок XX ст.) : нариси / редкол.: М. Д. Ярмаченко (відп. ред.), Н. П. Калениченко (заст. відп. ред.), С. У. Гончаренко та ін. Київ : Рад. школа, 1991. 384 с.
18. Травкіна О. Про викладання предметів у Чернігівському колегіумі. *Сіверянський літопис*. 1999. № 4. С. 110–123.
19. Травкіна О. І. Чернігівський колегіум (до 300-річчя заснування). *Український історичний журнал*. 2000. № 5. С. 68–78.
20. Травкіна О. І. Чернігівський колегіум (1700–1786). Чернігів : ДКП РВВ, 2000. 120 с.
21. Черниговский коллегіум в начале XVIII века. *Киевская старина*. 1895. Т. II. С. 2–3.
- Mohyla Academy in names, XVII-XVIII centuries: encyclopedic edition]. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].
7. Kovalenko, O. (2001). Z istorii muzychnoho vykhovannia u navchalnykh zakladakh staroho Chernihova [From the history of music education in educational institutions of old Chernihiv]. In O. Ivonenko (Ed.), *Try stolittia humanitarnoi ta pedahohichnoi osvity v Chernihovi: vid kolehiumu do universytetu* [Three centuries of humanitarian and pedagogical education in Chernihiv: from college to university]: zb. materialiv yuvileinoi nauk. konf., prysviach. 300-richchiu Chernihiv. kolehiumu i 85-richchiu Chernihiv. Derzh. ped. un-tu imeni T. H. Shevchenka (pp. 56-58). Chernihiv: Siverianska dumka [in Ukrainian].
8. Lavrinenko, O. A. (2009). *Pedahohichna maisternist v istoryko-pedahohichnomu vymiri: teoriia, praktyka postup* [Pedagogical skill in the historical and pedagogical dimension: theory, practice progress]: monohrafia. Kyiv: Bohdanova A.M. [in Ukrainian].
9. Lebedev, A. S. (1886). *Harkovskiy kollegium kak prosvetitelnyy tsentr: izd-e Imperatorskogo obschestva istorii i drevnostey pri Moskovskom universite* [Kharkov collegium as an educational center of Sloboda Ukraine before the establishment of the university in Kharkov: publishing house of the Imperial Society of History and Antiquities at Moscow University]. Moskva [in Russian].
10. Litinskiy, V. (1896). Kartinki iz proshlogo Chernigovskoy duhovnoy seminarii [Pictures from the past of the Chernihiv Theological Seminary]. *Pribavlenie k Chernigovskim eparhialnyim izvestiyam* [Addendum to the Chernihiv Diocesan News], 4, 436-438 [in Russian].
11. Masliuk, V. P. (1983). *Latynomovni poetyky i rytoryky XVII – I pol. XVIII st. ta yikh rol u rozvytku teorii literatury na Ukraini* [Latin poetics and rhetoric of the seventeenth – first half. XVIII century. and their role in the development of literary theory in Ukraine]. Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
12. Masol, L. (2001). Muzychne vykhovannia u Chernihivskomu kolehiumi ta Chernihivskii dukhovnii seminarii [Music education at the Chernihiv Collegium and Chernihiv Theological Seminary]. In O. Ivonenko (Ed.), *Try stolittia humanitarnoi ta pedahohichnoi osvity v Chernihovi: vid kolehiumu do universytetu* [Three centuries of humanitarian and pedagogical education in Chernihiv: from college to university]: zb. materialiv yuvileinoi nauk. konf., prysviach. 300-richchiu Chernihiv. kolehiumu i 85-richchiu Chernihiv. Derzh. ped. un-tu im. T. H. Shevchenka (pp. 51-55). Chernihiv: Siverianska dumka [in Ukrainian].
13. Nizhenets, A. M. (1972). *Diiialnist H. S. Skovorody v Pereiaslavskomu i Kharkivskomu kolehiumakh* [G.S. Skovoroda's activity in Pereiaslav and Kharkiv colleges.]. In O. H. Dzeverin (Ed.), *Pedahohichni ideii H. S. Skovorody* [Pedagogical ideas of GS Skovoroda]: zb. statei. (pp. 185-193). Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
14. Ovcharyk, L. (2004). *Pereiaslavskiy kolehium v istorii osvity Ukrainy* [Pereiaslav Collegium in the History of Education of Ukraine]. *Ridna shkola* [Native school], 2, 63-65 [in Ukrainian].
15. P-ko V. (1905). *Из истории образования на Украине* [From the history of education in Ukraine]. *Kievskaya starina* [Kiev Antiquity], 9, 236-247 [in Russian].
16. *Rozhdestvenskiy, S.V. (1912). Ocherki po istorii sistem narodnogo prosvescheniya v Rossii v XVIII – XIX vekah* [Essays on the history of public education systems in Russia in the eighteenth and nineteenth centuries]. (Vol. 1). Sankt-Peterburg: Tipografiya M. A. Aleksandrova [in Russian].
17. Iarmachenko, M. D. (Eds.). (1991). *Rozvytok narodnoi osvity i pedahohichnoi dumky na Ukraini (X – pochatok XX st.)* [Development of public education and pedagogical thought in Ukraine (X – early twentieth century): narysy. Kyiv: Rad. Shkola [in Ukrainian].
18. Travkina, O. (1999). *Pro vykladannia predmetiv u Chernihivskomu kolehiumi* [About teaching subjects in the Chernihiv Collegium]. *Siverianskiy litopys* [Severyansky Chronicle], 4, 110-123 [in Ukrainian].
19. Travkina, O. I. (2000). *Chernihivskiy kolehium (do 300-richchia zasnuvannia)* [Chernihiv Collegium (to the 300-th anniversary of its foundation)]. *Ukrainskiy istorychnyi zhurnal* [Ukrainian Historical Journal], 5, 68-78 [in Ukrainian].
20. Travkina, O. I. (2000). *Chernihivskiy kolehium (1700 – 1786)* [Chernihiv Collegium (1700 – 1786)]. Chernihiv: DKP RVV [in Ukrainian].
21. *Chernigovskiy kollegium v nachale XVIII veka* [Chernihiv Collegium at the beginning of the 18-th century]. (1895). *Kievskaya starina* [Kiev Antiquity], II, 2-3 [in Russian].

References

1. Aleksuk, A. M. (1998). *Pedahohika vyshchoi osvity Ukrainy. Istoriia. Teoriia: pidruch. dlia studentiv, aspirantiv ta mol. vykladachiv vuziv* [Pedagogy of higher education in Ukraine. History. Theory: textbook. for students, graduate students and junior university teachers]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
2. Demianchuk, V. M. (1992). *Z istorii zasnuvannia Pereiaslavskoho kolehiumu* [From the history of the founding of the Pereiaslav Collegium]. In V. M. Nychyk, & Ya. M. Stratii (Comps.), *Skovoroda Hryhorii: doslidzhennia, rozvidky, materialy* [Frying pan Gregory: research, exploration, materials]: zb. nauk. prats (pp. 364-376). Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
3. Dokuchaev, N. (1876). *Pervyye gody suschestvovaniya Chernigovskoy duhovnoy seminarii* [The first years of the existence of the Chernihiv Theological Seminary]. *Pribavlenie k Chernigovskim eparhialnyim izvestiyam* [Addendum to the Chernihiv Diocesan News], 20, 412-413 [in Russian].
4. *Zhitie Skovorody Grigoriya Savicha* [Life of Skovoroda Grigory Savich]. (1886). *Kievskaya Starina* [Kiev Antiquity], 9, 113-130 [in Russian].
5. Zvihalskyi, Ya., & Ivanov, M. (1927). *Profesiina osvita na Ukraini* [Vocational education in Ukraine]. Oleksandriia [in Ukrainian].
6. Khyzhniak, Z. I. (Comp.), & Briukhovetskiy, V. S. (Ed.). (2001). *Kyievo-Mohylianska akademiia v imenakh XVII-XVIII stolittia: entsyklopedychnye vydannia*. [Kyiv-

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 21.01.2022

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ

A Наразі Україна активно інтегрується у світову спільноту, розвиваючи у зв'язку з цим міжнародну співпрацю в різних галузях, підвищуючи інтерес до вивчення іноземних мов. Докорінні зміни українського суспільства, модернізація вітчизняної системи освіти, досягнення в галузі теорії та практики навчання іноземних мов зумовлюють необхідність оновлення змісту та методів застосування інноваційних підходів до їх викладання у закладах освіти України. Невипадково однією із цілей навчання іноземної мови у школі є формування іноземномовної комунікативної компетентності учнів.

Актуальним є дослідження теоретичних і практичних аспектів впровадження вчителями нових методів для формування іноземномовної комунікативної компетентності в учнів середньої ланки. Одним із уже існуючих методів є використання відеоматеріалів. Автори статті представили авторське бачення використання останніх на уроці з німецької мови, виділяючи певні етапи роботи, яким притаманні власні форми завдань.

Розробляючи експериментальну програму використання відеоматеріалів на уроці, автори спираються на ієрархію цілей як умову максимальної адаптації розробленої методики до освітнього процесу в школі.

Ключові слова: іноземномовна комунікативна компетентність; відеоматеріали; учні середньої школи

S *Svyrydenko Iryna, Kravets Olena. The formation of foreign language communicative competence of secondary school students by video materials.*

Currently, Ukraine is actively integrating into the world community. This process is connected with the development of international cooperation in various fields. The increasing interest in learning foreign languages is one of the radical changes in Ukrainian society. It has caused the modernization of the national education system and new achievements in the field of theory and practice of foreign language teaching. There is the necessity to update the content, methods and approaches of foreign language teaching in secondary schools of Ukraine.

So, a goal of the foreign language learning in a modern secondary school is the formation of foreign language communicative competence in pupils. Therefore, it is important to study the theoretical and practical aspects of the introduction of general school teachers of new methods for the formation of foreign language communicative competence in middle school students. One of the existing methods is the use of video materials. The authors of the article have presented their own vision of the use of authentic video materials at the German language lesson. The authors highlight certain stages of work, which are characterized by certain forms of tasks. In developing an experimental program of video materials use during the lesson, the authors rely on the hierarchy of goals as a condition for maximum adaptation of the developed methodology to the educational process of secondary school. The development of foreign language communicative competence without the use of video materials is rather doubtful, because video materials provide those important functions and tasks that are necessary for the formation of this competence. These aspects are important while selecting videos for the lesson accessibility, availability of tasks for videos. The main emphasis should be done on communicative and productive exercises. The use of video in foreign language lessons is necessary not only to improve the language, but also for the cultural enrichment of adolescents.

Key words: foreign language communicative competence; authentic video materials; secondary school pupils

Свириденко Ірина Миколаївна, кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри германської філології та зарубіжної літератури, Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Svyrydenko Iryna, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of German Philology and Foreign Literature, Zhytomyr Ivan Franko State University, Ukraine

E-mail: sviridenkoin@gmail.com

Кравець Олена Євгенівна, кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедра англійської мови з методиками викладання у дошкільній та початковій освіті, Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна.

Kravets Olena, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of the English Language and Primary ELT Methodology, Zhytomyr Ivan Franko State University, Ukraine

E-mail: elenakrawets@gmail.com

Актуальність проблеми. На сучасному етапі розвитку нашого суспільства велике значення має знання іноземної мови, адже це стало однією з основних вимог у різних сферах життя. Сучасна Україна потребує висококваліфікованих спеціалістів і творчих особистостей, які вміють ефек-

тивно взаємодіяти з іншими людьми, у тому числі з носіями різних мов і культур. Серед викликів, які нині постають перед учителями іноземної мови актуальною є проблема щодо забезпечення оволодіння учнями іноземної мови, розвиток у них уміння користуватися іноземною мовою, як

засобом спілкування, адже це є необхідною передумовою для їхньої успішної життєдіяльності в полікультурному просторі. Так, у Концепції «Нова українська школа» зазначено, що серед ключових компетентностей, якими мають оволодіти учні, важливе місце займає спроможність школярів спілкуватися іноземними мовами, що проявляється в «умінні належно розуміти висловлене іноземною мовою, усно і письмово висловлювати і тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання і письмо) у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів», «умінні посередницької діяльності та міжкультурного спілкування» [8].

У Державному стандарті базової і повної середньої освіти зауважено, що в основній школі треба забезпечити оволодіння учнями вміннями реалізовувати комунікацію з представниками різних народів на основі дотримання відповідних лінгвокраїнознавчих і соціокультурних норм, доводити співрозмовникові власну точку зору з наведенням переконливих аргументів, а також сформувати в кожного школяра прагнення дотримуватись у процесі спілкування основних правил етикету, усвідомлене й шанобливе ставлення до традицій, звичаїв, цінностей та ідеалів різних народів тощо [5].

Формування іноземної комунікативної компетентності має забезпечуватися у процесі організації навчання учнів на всіх етапах шкільної освіти. Значну роль у формуванні цієї компетентності відіграють відеоматеріали, адже посідають важливе місце у структурі сучасного уроку. У зв'язку зі стрибком технологій зростає потреба у використанні інноваційних технологій на уроках іноземної мови, вони значно підвищують мотивацію в учнів щодо вивчення мови та забезпечують на уроці якісне мовне середовище.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Вплив відеоматеріалів на формування іноземної комунікативної компетентності вивчали такі науковці, як: М. Бранті, Д. Вілліс, Ю. Комаров, Г. Жогліна, М. Аллан, Н. Пшенянікова, М. Руденко, О. Богданова.

Проблемі формування іноземної комунікативної компетентності присвячено дослідження: В. Аїтова, Н. Бідюк, Л. Біркун, І. Зимньої, М. Кенела, Г. Китайгородської, С. Козак, О. Леонтєва, Є. Пассова, С. Савіньона, М. Свейна, В. Скалкина, Д. Хаймза та ін.

Вчені розглядають іноземну комунікативну компетентність, з одного боку, як здатність здійснювати іноземне спілкування, правильно використовуючи систему мовних, мовленнєвих і стилістичних норм, а також правил комунікативної поведінки, відповідно до ситуації спілкування, а з іншого, як готовність до іноземного спілкування.

Викладення основного матеріалу. Н. Бідюк та Н. Ізорія розглядають іноземну комунікативну компетентність як інтегральну особистісно-професійну якість людини з певним рівнем мовної освіти, що характеризується сукупністю здібностей, знань, умінь, навичок, ставлень, цінностей, ініціатив і комунікативного досвіду особистості, необхід-

них для розуміння чужих і продукування власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування [2, с. 160; 7, с. 4].

У науково-педагогічній літературі не існує єдиного підходу щодо визначення структури іноземної комунікативної компетентності.

Н. Завіниченко виділяє наступні компоненти іноземної комунікативної компетентності [6, с. 47]:

– гностичний: система знань про сутність та особливості спілкування взагалі та професійного зокрема; знання про стилі іноземного спілкування, загальнокультурна компетентність;

– комунікативний: комунікативні вміння, що дозволяють встановлювати контакт із співрозмовником, керувати ситуацією взаємодії з суб'єктом іноземної комунікації; культура мовлення; експресивні вміння; перцептивно-рефлексивні вміння, що забезпечують можливість пізнання внутрішнього світу партнера спілкування та розуміння самого себе;

– емоційний: гуманістична установка на спілкування, інтерес до іншої людини; готовність вступати в особистісні, діалогічні взаємини, розвинуті емпатія та рефлексія; високий рівень ідентифікації з виконуваними професійними та соціальними ролями; позитивна Я-концепція та психоемоційний стан.

На думку Н. Бідюк складниками структури іноземної комунікативної компетентності є: *дискурсивна* (здатність поєднувати окремі речення у зв'язне усне або письмове повідомлення, дискурс, за допомогою різноманітних синтаксичних і семантичних засобів); *соціолінгвістична* (здатність здійснювати мовленнєвий акт і дискурс відповідно до певного соціолінгвістичного контексту іноземної комунікації); *стратегічна* (здатність обирати адекватну стратегію дискурсу з метою підвищення ефективності іноземної комунікації); *лінгвістична* (здатність розуміти та продукувати раніше засвоєні або аналогічні їм висловлювання, а також потенційна здатність розуміти нові висловлювання іноземного середовища) [2, с. 160].

Отже, враховуючи сказане вище, всі ці компетентності повноцінно відтворюють поняття «іноземна комунікативна компетентність» і його залежність від різних умінь і навичок. Дану компетентність можна назвати системним явищем, оскільки вона складається з багатьох факторів, які впливають на її якісне формування та засвоєння учнями. Іноземну комунікативну компетентність не можливо сформувати без ґрунтовних знань у граматиці, лексиці та усвідомлення соціокультурного контексту [1].

Важливо при формуванні іноземної комунікативної компетентності враховувати всі види мовленнєвої діяльності, а саме: усні: аудіювання, говоріння та письмові: читання й письмо. Говоріння та письмо є продуктивними видами мовленнєвої діяльності, які розвивають креативне мислення та дають змогу учневі проявити себе. Читання й аудіювання є рецептивними видами мовленнєвої

діяльності, вони допомагають сприймати та переробляти інформацію та розвивають критичне мислення.

Значну роль у формуванні іншомовної комунікативної компетентності відіграє комунікативне завдання – це комплексний вид навчальної діяльності, який передбачає не тільки використання вмінь вербальної взаємодії, що зумовлює інтегрування мовленнєвого досвіду, набутого під час вивчення теми, яка наразі опановується, та кількох тем, які вивчалися раніше, й адекватної комунікативної поведінки під час спілкування та здатності успішно користуватись різноманітними стратегіями для досягнення мети [11].

Учитель завжди повинен пам'ятати, що вікові особливості учнів впливають на вибір завдань і цілей на уроці при формуванні іншомовної комунікативної компетентності. Це варто враховувати при виборі вправ, щоб зацікавити і мотивувати учнів до вивчення іноземної мови, тому підхід має бути індивідуальним до кожної вікової групи.

Вивчення іноземної мови у середній школі є стадіальним, що сприяє формуванню іншомовної комунікативної компетентності [1]: початкова стадія – стадія рецептивного та імітативно-репродуктивного засвоєння іноземної мови; стадія аналізу мовленнєвих продуктів, пошуку й перевірки правил, моделювання зв'язків; стабільна – стадія встановлення і застосування правил мови. Етапність навчання допомагає учням успішно засвоїти матеріал та якісно застосувати його на практиці.

На формування комунікативної компетентності впливають внутрішні та зовнішні фактори. До внутрішніх факторів відносяться: мотивація; внутрішня позиція особистості; розвиток і становлення «Я» та почуття ідентичності особистості. До зовнішніх факторів: соціальні умови: діалектизми, соціальна структура, різниця у віці між комунікантами, соціальний статус, рівні культури та освіти, місце проживання, різниця у мовленнєвій поведінці відповідно до ситуації спілкування. Внутрішні та зовнішні фактори пов'язані між собою відповідно є взаємозалежними. Успішному засвоєнню іншомовної комунікативної компетентності сприятиме лише комплексність даних факторів [11].

Оволодіння іншомовною комунікативною компетентністю є досить складний процес, у якому необхідно використовувати автентичні відео- та аудіоматеріали, адже саме вони створюють атмосферу живої та емоційної комунікації. Відео – сучасна технологія, що з'явилась відносно нещодавно й відповідно до вимог Нової української школи її необхідно використовувати в освітньому процесі. Варто зазначити, що інформація сприймається при слуханні на 15%, при перегляді – 25%, а при слухозоровому сприйнятті – 60%. Отже, відеоматеріали є доречними і корисними для освітнього процесу, вони надають атмосферу спільного пізнання у класі, це сприяє також психічній діяльності учнів, а саме: увазі, пам'яті. При перегляді відео в будь-якому випадку потрібно докласти зусиль. Таким чином мимовільна пам'ять стає довольною, а чим інтенсивніше увага учня,

тим краще він запам'ятовує [3]. Відеоматеріали дозволяють задіяти майже всі органи чуття учнів, поєднуючи друкований текст, графічне зображення, рухоме відео, статичні фотографії та аудіозапис, створюючи «віртуальну реальність» справжнього спілкування. Доведено, що застосування мультимедійних матеріалів і комп'ютерних мереж скорочує час навчання майже втричі, а рівень запам'ятовування через одночасне використання зображень, звуку, тексту зростає на 30–40 відсотків [12]. Тому, застосування мультфільмів, відеофільмів є необхідними при формуванні іншомовної комунікативної компетентності.

Ще одна функція, яку виконують відеоматеріали – це наочність. Важливим завданням при вивченні іноземної мови є ознайомлення з культурою, традиціями та звичаями країни, мову якої вивчають. У цьому випадку відеоматеріали виконують головну роль, адже учні сприймають матеріал як зоровим, так і слуховим способом, що збільшує вірогідність якісного засвоєння матеріалу. Також школярі бачать живу іншомовну дійсність і в повному обсязі усвідомлюють культуру та цінності країни. Що стосується наочності, то відео можна використовувати і для презентації нових слів. Відомо, що зорова пам'ять набагато сильніша, ніж слухова, тому при перегляді відео матеріал засвоюється набагато краще. Проте звичайний перегляд відео не стимулює розвиток творчості, абстрактного мислення та самостійності. Потрібна спеціальна організація освітнього процесу, щоб відео стало джерелом проблемності та стимулом до самостійної роботи [10]. Матеріал уроку повинен відповідати рівню знань учнів, необхідно обов'язково враховувати вікові й індивідуальні особливості школярів, вони мають бути не пасивними глядачами, а активними учасниками обговорення побаченого. При правильному використанні відео – отримуємо бажані результати, а саме: виникає підвищена зацікавленість учнів, їхня вмотивованість та, звісно, високий рівень засвоєння матеріалу [9].

Важлива як внутрішня мотивація учня, так і зовнішня, адже якраз-таки відеоматеріали сприяють підвищенню мотивації, вони викликають зацікавленість. Більше того, використання відеозаписів сприяє індивідуалізації та розвитку мотивованості мовної діяльності учнів [4].

Крім того, відеоматеріали можуть виступати як підґрунтя до інших завдань, які розвивають іншомовну комунікативну компетентність. На основі відео можна створювати нові вправи, ситуативні діалоги, рольові ігри. Усе це забезпечить учням ілюзію живого спілкування та позитивно сприятиме їх навчання адаптації до життєвих ситуацій. Використання відео на уроках іноземної мови дає змогу розвивати творче мислення учнів. Продемонструвавши фрагмент відео, школярі намагаються здогадатися, яке буде продовження. Також досить важливим фактором перегляду відеоматеріалів є те, що учні можуть брати звідти відразу готові зразки мовлення, це досить корисно, оскільки учні чують мову носіїв і беруть собі зразки для наслідування.

У сучасній школі необхідно застосувати відеоматеріали на уроці іноземної мови, адже саме це дозволяє учням наочно пізнати всі ті теми, які вони вивчають і, звісно, мовні реалії країни, мова якої вивчається. Використання відео для формування іншомовної комунікативної компетентності учнів старшої школи є невід'ємним компонентом освітнього процесу у наш час. Під час роботи з відеоматеріалами можуть бути задіяні всі чотири види комунікативної діяльності: говоріння, аудіювання, читання та письмо. Послідовність навчальних дій може бути змінено відповідно до частоти проведення відеозанять, характеру відеоматеріалу та рівня сформованості мовленнєвих навичок і вмінь студентів.

Використовуючи на уроках іноземної мови відеоматеріали, вчитель має пам'ятати про вимоги: змістовність; узгодженість з навчальним матеріалом; відповідність рівню знань учнів; невелика тривалість у часі; відповідність стандартам зображення та звуку. Відео, яке відповідає всім цим параметрам, сприятиме якісному засвоєнню знань. Перегляд відеоматеріалів може здійснюватись на різних етапах заняття: перевірка домашнього завдання; пояснення нового матеріалу; закріплення вивченого матеріалу; перевірка знань у процесі заняття [12].

Презентацію відеоматеріалів варто проводити за чотирма етапами: «підготовка»; «етап перегляду»; «робота з відеоматеріалом»; «етап використання відеоматеріалу в комунікативній ситуації».

При використанні відеоматеріалу необхідно дотримуватися певних правил: відповідність щодо рівню знань учнів; наочність має бути не надмірна, треба вчасно її застосовувати; забезпечити видимість відео для всіх учнів у класі; необхідно чітко виділяти головне, істотне; детально продумувати пояснення, що надаються в ході демонстрації відеоматеріалу; демонстрований відеоматеріал повинен бути точно узгоджений із досліджуваним навчальним матеріалом, відповідати тому, що вивчається. Дотримуючись цих правил, учитель може досягти з учнями гарних результатів у вигляді якісно засвоєних знань.

Однією з важливих проблем відеоперегляду навчального матеріалу є побудова завдань до нього. У структурі відеозаняття можна виділити 3 етапи: етап підготовки до перегляду (переддемонстраційний), етап показу відеофільму (демонстраційний) і етап після перегляду (післядемонстраційний). Метою першого етапу є заохотити та підготувати учня до перегляду відео; актуалізувати знання, які наявні у відеофільмі. До типових завдань можна віднести наступні: створення асоціограм; обговорення теми на іноземній або ж рідній мові; читання й обговорення подібних текстів; висунення гіпотез щодо подій у відеофільмі; встановлення правильного ходу подій; робота з картками, щоб подолати певні труднощі; подолання фонетичних труднощів.

Наступний етап – перегляд фільму. Зазначимо, що однакова інформація сприймається по-різному учнями, адже

це залежить від віку, розвитку та індивідуальних особливостей. На цьому етапі необхідно використовувати наступні завдання: вибрати правильний варіант відповіді; позначити правильну відповідь; співвіднести інформацію за допомогою стрілок.

Метою другого разу перегляду відео є детальніше розуміння тексту. На думку вчених, необхідно виконувати такі завдання: заповнення пропусків у тексті; занесення інформації в таблицю; розставлення подій у правильній послідовності.

Ціллю третього етапу є контроль розуміння відео та подальша робота з текстом щодо розвитку вмінь говоріння та письма, вдосконалення репродуктивних і продуктивних навичок. Доцільним буде використання креативних вправ, під час виконання яких, учні зможуть продемонструвати свої знання та розширити свій лексичний запас, навчаються висловлювати свою думку щодо почутого. На даному етапі роботи важливо заохотити учня щодо подальшої активності на уроці [13].

Марія Луїза Бранді радить переглядати відео на початковому етапі від двох до трьох разів, якщо рівень знань є достатнім, то можна обмежитись двома, адже це допоможе учням повністю почути та зрозуміти матеріал. Перед першим переглядом учні ознайомлюються із завданнями, частково обговорюють тему відео. Це допоможе їм зрозуміти, про що буде йти мова, а також буде легше сприйматись відео. Після другого перегляду учні виконуватимуть завдання, якщо виникають труднощі, то варто переглянути відео втретє. Також відео можна розділити на невеликі фрагменти, які можна обговорити з учнями детально, що допоможе їм цілісніше зрозуміти картину відео. Загалом відео триває 3–4 хвилини, тому цілком можна вмістити в межі уроку.

Важливим фактором є підбір завдань після перегляду відео. Це можуть бути наступні завдання: назвати тему відео; вгадати назву відео відповідно до тематики; написання пропущеної інформації при перегляді відеоматеріалів; беззвучний перегляд відео: учні коментують німецькою мовою, що відбувається на екрані; пошук правильних відповідей на запитання; визначення правильних або неправильних тверджень; вибудувати логічну послідовність подій у відео; запитання учнів один одному по темі відео; встановити відповідність між картинками і новими словами у відео. Застосовуючи такі види вправ, перегляд відеоматеріалів принесе користь і сприятиме формуванню іншомовної комунікативної компетентності.

Для формування іншомовної комунікативної компетентності учнів середньої школи дуже вдалим будуть відеоматеріали від програми «Deutschlabor». Цей канал надає багато відео на різні тематики та пропонує завдання до відео. Це є досить актуально, оскільки вправи спрямовані на запам'ятовування лексики та інтеграції її до тексту. Після кожного відео є завдання на заповнення пропусків, але над комунікативними вправами доведеться попрацювати.

Якщо в учнів виникають проблеми зі сприйняттям аудіо або відео, то можна використати канал «Deutsche Welle», адже там є відео/аудіо зі сповільненим звуком і субтитрами, які допоможуть учням брати активну участь у роботі на уроці.

Висновок. Отже, використання відео на уроках іноземної мови при формуванні іншомовної комунікативної компетентності учнів основної школи дозволяє підвищити пізнавальну активність і мотивацію учнів, індивідуалізувати процес навчання, інтенсифікувати самостійну роботу школярів, забезпечує розширення кругозору та двостороннє спілкування, надає можливість створення штучного іншомовного середовища в будь-який час навчання, культурно збагачує підлітків.

Список використаних джерел

1. Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студентів класичних, пед. і лінгвіст. ун-тів / за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
2. Бідюк Н. М. Комунікативна компетентність майбутнього вчителя-філолога: зміст та структура. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи* : зб. наук. праць Третьої Міжнар. наук.-практ. конф. (12–14 листоп. 2012 р.). Львів, 2012. С. 158–160.
3. Варій М. Загальна психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 967 с.
4. Верісокін Ю. І. Відеофільми як мотивації школярів при навчанні іноземних мов. *Іноземні мови в школі*. 2003. № 5. С. 31–35.
5. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. URL: [http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/post-derzh-stan-\(1\).pdf](http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/post-derzh-stan-(1).pdf)
6. Завиниченко Н. Б. Особливості розвитку комунікативної компетентності майбутнього практичного психолога системи освіти : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2003. 202 с.
7. Изория Н. М. Формирование иноязычной компетентности будущих специалистов сферы туризма в вузах культуры и искусств : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Москва, 2008. 24 с.
8. Концепція «Нова українська школа». URL: <http://mon.gov.ua/%d0%9d%d0%be%d0%b2%d0%b8%d0%bd%d0%b8%202016/12/05/konzeptziya.pdf>
9. Куліченко Н. М. Використання відеоматеріалів на уроках англійської мови. 2015. URL: <http://dnz156.klasna.com/uk/article/vikoristannya-vidiomaterialiv-na-urokakh-anglijsko.html>
10. Леонтьев А. Н., Вилюнас В. К., Гиппенрейтер Ю. Б. Потребности, мотивы и эмоции. Москва : Владос, 2003. 278 с.
11. Ніколаєва С. Ю., Шерстюк О. М. Сучасні підходи до викладання іноземних мов. *Іноземні мови*. 2002. № 1. С. 39–46.
12. Соловова Є. М. Використання відео на уроках іноземної мови. *ELT NEWS & VIEWS*. 2003. № 1. С. 2–5.
13. Brandi Marie-Luise. Video im Deutschunterricht. Fernstudieneinheit Goethe-Institut. München : Langescheidt, 2003. 192 s.
14. Bärbel Brasch, Andrea Pfeil. Unterrichten mit digitalen Medien. Teil 9. Goethe-Institut, München : Ernst Klett Sprachen, 2017. 160 s.
15. Dietmar Rösler, Nikola Würffel. Lernmaterialien und Medien. Teil 5. Goethe-Institut, München : Ernst Klett Sprachen, 2014. 190 s.
16. Dorote Salomo, Imke Mohr. DaF für Jugendliche. Teil 10. Goethe-Institut, München : Ernst Klett Sprachen, 2016. 200 s.

17. Dunn O. Beginning English with Young Children. *Essential Language Teaching Series / general editors M. Vincent, R. H. Flavell*. London : Modern English Publications, 2019. 93 p.

References

1. Bihych, O. B., Borysko, N. F., & Boretska, H. E. et al., Nikolaieva, S. Yu. (Ed.). (2013). *Metodyka navchannia inozemnykh mov i kultur: teoriia i praktyka [Methods of teaching foreign languages and cultures: theory and practice]: pidruchnyk dlia studentiv klasychnykh, ped. i lnhvist. un-tyv*. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
2. Bidiuk, N. M. (2012). Komunikatyvna kompetentnist maibutnoho vchytelia filolooha: zmist ta struktura [Communicative competence of the future teacher of philology: content and structure]. In *Informatsiino-komunikatsiini tekhnologii v suchasni osviti: dosvid, problemy, perspektyvy [Information and communication technologies in modern education: experience, problems, prospects]: zbirnyk nauk. prats Tretoi Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (pp. 158-160). Lviv [in Ukrainian].
3. Varii, M. (2007). *Zahalna psykholohiia [General Psychology]*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
4. Verisokin, Yu. I. (2003). Videofilmy yak motyvatsii shkoliariv pry navchanni inozemnykh mov [Videos as motivations for students in learning foreign languages]. *Inozemni movy v shkoli [Foreign languages at school]*, 5, 31-35 [in Ukrainian].
5. *Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity [State standard of basic and complete general secondary education]*. Retrieved from [http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/post-derzh-stan-\(1\).pdf](http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/post-derzh-stan-(1).pdf) [in Ukrainian].
6. Zavynychenko, N. B. (2003). *Osoblyvosti rozvytku komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnoho praktychnoho psykholoha systemy osvity [Features of the development of communicative competence of the future practical psychologist of the education system]*. (PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
7. Izoriia, N. M. (2008). *Formirovanie inoiazychnoi kompetentnosti budushchikh spetsialistov sfery turizma v vuzakh kultury i iskusstv [Formation of foreign language competence of future specialists in the field of tourism in universities of culture and arts]*. (Extended abstract of PhD diss.). Moskva [in Russian].
8. *Kontseptsiia «Nova ukrainska shkola» [The concept of «New Ukrainian School»]*. Retrieved from <http://mon.gov.ua/%d0%9d%d0%be%d0%b2%d0%b8%d0%bd%d0%b8%202016/12/05/konzeptziya.pdf> [in Ukrainian].
9. Kulichenko, N. M. (2015). *Vykorystannya videomaterialiv na urokakh anhliskoi movy [Use of video materials in English lessons]*. 2015. Retrieved from <http://dnz156.klasna.com/uk/article/vikoristannua-vidiomaterialiv-na-urokakh-anglijsko.html> [in Ukrainian].
10. Leontev, A. N., Viliunas, V. K., & Gippenreiter, Ju. B. (2003). *Potrebnosti, motyvy i emocii [Needs, motives and emotions]*. Moskva: Vlados [in Russian].
11. Nikolaieva, S. Yu., & Sherstiuk, O. M. (2002). Suchasni pidkhody do vykladannia inozemnykh mov [Modern approaches to teaching foreign languages]. *Inozemni movy [Foreign languages]*, 1, 39-46 [in Ukrainian].
12. Solovova, Ye. M. (2003). *Vykorystannya video na urokakh inozemnoi movy [Using video in foreign language lessons]*. *ELT NEWS & VIEWS*, 1, 2-5 [in Ukrainian].
13. Brandi, Marie-Luise. (2003). *Video im Deutschunterricht*. Fernstudieneinheit Goethe-Institut. München: Langescheidt.
14. Bärbel, Brasch, & Andrea, Pfeil. (2017). *Unterrichten mit digitalen Medien*. Teil 9. Goethe-Institut, München: Ernst Klett Sprachen.
15. Dietmar, Rösler, & Nikola, Würffel. (2014). *Lernmaterialien und Medien*. Teil 5. Goethe-Institut, München: Ernst Klett Sprachen.
16. Dorote, Salomo, & Imke, Mohr. (2016). *DaF für Jugendliche*. Teil 10. Goethe-Institut, München: Ernst Klett Sprachen.
17. Dunn, O. (2019). *Beginning English with Young Children. Essential Language Teaching Series / general editors M. Vincent, R. H. Flavell*. London: Modern English Publications.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 16.01.2022

ОНЛАЙН-ТРЕНІНГ ІНШОМОВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ПРАВознавців У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

А *Онлайн-тренінг іншомовного професійного спілкування майбутніх правознавців у процесі вивчення іноземних мов подано як педагогічну взаємодію між учасниками освітнього процесу на етапах засвоєння й закріплення нового навчального матеріалу, як-от: мотивація і проектування позитивного спілкування за допомогою створення ситуації успіху, методів переконання, прикладу, заохочення; виконання професійних завдань, спрямованих на використання знань і вмінь іноземних мов у процесі розв'язання ділових конструктивних ситуацій, під час застосування інтерактивних методів виховання й навчання майбутніх правознавців, вправ і завдань різного рівня складності; коригування власної поведінки та дій під час іншомовного професійного спілкування за допомогою алгоритмів самоаналізу, прийомів і методів мовлення й спілкування. Застосування тренінгу в онлайн-режимі професійної підготовки майбутніх правознавців є ефективним, оскільки мотивує їх до вивчення іноземних мов. Іноземні мови допомагають встановлювати контакт з іноземними правознавцями, клієнтами, розв'язувати професійні ситуації; розробляти й реалізовувати спільні проекти в правничій галузі; вести документообіг і листування із замовниками правничих послуг мовами інших країн; дотримуватися культури спілкування між учасниками освітнього процесу в дистанційному форматі. Тренувальна функція тренінгу іншомовного професійного спілкування майбутніх правознавців у процесі виконання завдань професійного спрямування ефективно впливає на пам'ять особистості. Правила поведінки та професійних дій правознавця запам'ятовуються та відтворюються здобувачами вищої освіти на практиці. Задовольняються потреби учасників освітнього процесу в обміні навчальною інформацією, пізнанні іншої культури й традицій інших народів, оволодінні інформаційно-комунікаційними технологіями.*

Ключові слова: процес спілкування; правничі галузі; іншомовні партнери; клієнти; документообіг; тренінг; освітній процес; іноземні мови; навчальні завдання професійного спрямування; змішана форма навчання

С **Fidyeva Tatiana. Online-training of foreign language professional communication of future jurists in the process of learning foreign languages.**

In the article the online-training of foreign language professional communication of future jurists in the process of learning foreign languages is presented as a pedagogical interaction between the participants of the educational process at the stages of mastering and consolidating new educational material. Motivation and design of positive communication occurs through the creation of a situation of success, methods of persuasion, example, encouragement. The implementation of professional tasks aimed at the use of knowledge and skills of foreign languages in the process is conducted in the process of solving business constructive situations, from the application of interactive methods of education and training of future lawyers, exercises and tasks of varying difficulty. Algorithms of self-analysis, methods, and techniques of speech and communication contribute to the correction of one's own behavior and actions during foreign language professional communication. The use of online training for future lawyers is effective because it motivates them to learn foreign languages. Foreign languages help establish contact with foreign lawyers, clients, solve professional situations; develop and implement joint projects in the legal field; to conduct document circulation and correspondence with customers of legal services in the languages of other countries; adhere to the culture of communication between participants in the educational process in a remote mode. The training function of foreign language professional communication training of future lawyers in the process of performing professional tasks effectively affects the memory of the individual. The rules of conduct and professional actions of a lawyer are memorized and reproduced by higher education students in practice. The needs of participants in the educational process in the exchange of educational information, knowledge of other cultures and traditions of other peoples, mastering information and communication technologies are met.

Key words: communication process; legal branch; foreign language partners; clients, document circulation; training; the educational process; foreign languages; professional educational tasks; mixed form of education

Фідяєва Тетяна Сергіївна, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри початкової та професійної освіти, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна

Fidyeva Tatiana, Postgraduate Student, Department of Primary and Vocational Education, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine

E-mail: tatiana.fidiaeva@gmail.com

Актуальність проблеми обумовлена потребами фахівців правничої галузі виконувати професійні обов'язки іноземними мовами та організацією освітнього процесу в закладах вищої освіти (ЗВО) у змішаному форматі, переважно в онлайн-режимі. Відкрите суспільство сприяє широкому переміщенню населення в географічному про-

сторі з метою пошуку робочих місць, навчання в іноземних ЗВО, стажування на виробництві, утворення міжнаціональних родин та їхнє проживання як в Україні, так і за кордоном. За будь-яких обставин, незалежно від місця перебування громадян, вони потребують правничої допомоги та консультацій. Правознавцям для ефективної взаємодії з

клієнтами необхідно вільно володіти іноземними мовами, що допомагає утримати конфіденційність розмови, відчувати потреби клієнтів, вести документацію і бути впевненими у своїх професійних діях. Втручання перекладачів у професійні справи юристів і позивачів, як свідчить досвід правничої практики, не підвищує якість виконаної роботи.

Умови пандемії коронавірусом змінили ставлення людей до себе, власного здоров'я, а спілкування стає дистанційним. Бажання спілкуватися постійно зростає, оскільки тимчасове ізольоване життя кожної людини не задовольняє її життєві й професійні потреби. Здобувачі вищої освіти разом з науково-викладацьким складом постійно перебувають у творчих пошуках організації спілкування на відстані. Як відомо, підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців, у тому числі й правознавців, є нагальною проблемою сьогодення. Про це свідчать багаточисельні акредитаційні процеси у вищій школі. Тому організація іншомовного професійного спілкування майбутніх правознавців в онлайн-режимі заслуговує уваги як у професійному, так і в методичному аспекті.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У дотичних до теми дослідження наукових працях акцентовано на потребах формування іншомовної професійної компетентності правознавців і педагогічних умовах організації іншомовного професійного спілкування в ЗВО (В. Бондаренко, Д. Демченко, Л. Драмарецька, Т. Малєєва, І. Сковронська, Б. Юськів) [1; 4; 6; 10; 12]; з'ясовано певні труднощі, що пов'язані з якісним перекладом юридичної термінології (І. Галдецька, О. Хоменко) [2; 13]; запропоновано застосувати інтерактивні методи і форми навчання і виховання в різних аспектах, як-от: удосконалення культури мовлення майбутніх юристів (Ю. Короткова) [9]; навчання іноземної мови, у тому числі в дистанційній формі (Т. Головач, Л. Дзевицька, І. Заярна, Л. Кузьо, А. Медведчук, О. Романенко) [3; 5; 7; 8; 11].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Результати аналізу дозволили окреслити невирішену частину загальної проблеми: розроблення й проведення онлайн-тренінгу з іншомовного професійного спілкування майбутніх правознавців у процесі вивчення іноземних мов.

Мета статті: розробити зміст онлайн-тренінгу з іншомовного професійного спілкування майбутніх правознавців у процесі вивчення іноземних мов.

Викладення основного матеріалу. Онлайн-тренінг з іншомовного професійного спілкування майбутніх правознавців у процесі вивчення іноземних мов було розроблено на базі Харківського університету, Відокремленого підрозділу «Коледж Харківського університету», кафедри іноземних мов, спеціальності 081 «Право», на основі аналізу навчальної дисципліни «Іноземна мова професійного спрямування» та досвіду її викладання. Зазначимо про те, що в освітньому середовищі прийнятним є розуміння поняття «тренінг» як форма активного навчання, спрямо-

вана на засвоєння теоретичних знань і практичних умінь, формування необхідних навичок, виявлення й вироблення способів подолання типових труднощів через аналіз конкретних прикладів і проведення групових дискусій. У нашому розумінні, онлайн-тренінг – це не лише дистанційне спілкування, але й нові можливості для самореалізації учасників освітнього процесу, пошуки способів зворотного зв'язку, енергомісткість робочого часу за рахунок швидкого контакту й взаємодії за допомогою мобільних пристроїв та Інтернету.

Онлайн-тренінг з іншомовного професійного спілкування майбутніх правознавців у процесі вивчення іноземних мов наведемо як педагогічну взаємодію між учасниками освітнього процесу на етапах засвоєння і закріплення нового навчального матеріалу, як-от: мотивація й проектування позитивного спілкування за допомогою створення ситуації успіху, методів переконання, прикладу, заохочення; виконання професійних завдань, спрямованих на використання знань і вмінь іноземних мов у процесі розв'язання ділових конструктивних ситуацій, під час застосування інтерактивних методів виховання й навчання майбутніх правознавців, вправ і завдань різного рівня складності; коригування власної поведінки та дій під час іншомовного професійного спілкування за допомогою алгоритмів самоаналізу, прийомів і методів мовлення й спілкування.

Мотивація й проектування позитивного іншомовного професійного спілкування є важливою, оскільки, як відомо, першопричиною є той факт, що здобувачі вищої школи не прагнуть досконало вивчати іноземні мови, не знають яким чином обрана іноземна мова знадобиться. Але є багато прикладів, коли знання іноземної мови допомогло людям досягти успіхів. Хтось із юристів створив міжнародну компанію, а хтось із абітурієнтів вступив до одного з найкращих університетів світу.

Також можна сказати, що, коли людина знає іноземну мову, вона краще освічена, прикладом може слугувати мережа Інтернет, так як 51% усієї інформації написано англійською мовою. Ще одним прикладом може бути Вікіпедія, котра, якщо ми порівняємо статті, то на англійській мові вони значно ширше ніж на будь-якій іншій мові.

Із власного досвіду також наведемо приклад із роботи помічником адвоката. До нас звернулася іноземна студентка, її відрахували з університету, так як вона не оплатила навчання, але й до кінцевого строку було ще два тижні, також її відділ контрактного навчання не віддавав дівчині її примірник контракту. Вона прийшла з перекладачем, але він не знадобився, так як адвокат добре розмовляє англійською. Усі документи, які ми готували щодо її справи були надруковані двома мовами українською та англійською. Ураховуючи специфіку професійної правничої діяльності, для прикладу наведено лише фрагмент, оскільки певна інформація є адвокатською таємницею.

Завдання 1: Використати наступні запитання, щоб розпочати розмову зі своїм партнером.

Очікування: Як майбутнім правознавцям швидко й ефективно провести розмову зі своїм партнером? Завдяки цьому завданню вони тренуються розмовляти іноземною мовою.

Use the following questions to begin a conversation with your partner.

1. Have you ever witnessed a crime? Do you know anyone who has been the victim of a crime?

2. What do you think of the police, the courts and the prisons in your country? What do you think should be done to improve them?

3. Do you think there is more crime than in the past or less? Why? What do you think will happen in the future?

4. Should police officers be paid more? Would higher salaries discourage corruption in the police?

5. What do you think are the advantages and disadvantages of being a police officer?

6. What punishments, apart from imprisonment, are carried out in your country?

7. How should young offenders be dealt with? Should they be sent to prison?

8. What do you think about the death penalty?

9. If you found out that a member of your family had committed a crime, what would you do?

10. Would you like to be a police officer? Why/not?

Оволодіння майбутніми правознавцями досвідом іноземного професійного спілкування відбувається в процесі

виконання професійних завдань, вправ, ситуацій, перегляду наочних фільмів. Для того, щоб краще розуміти іноземну мову та тренуватися правильно вимовляти слова, як носії, краще організовувати перегляд фільмів або серіалів. По-перше, це весело, так як класичні методи бувають нудними. Процес перегляду фільмів добре впливає на вивчення мови, так як він невимушений. Однак це не означає, що треба забувати й про класичні методи. По-друге, кіно – це клондайк нових слів. Корисно дивитися сучасне кіно, бо в ньому використовується сучасна лексика та сленг. Це може знадобитися у житті, тому що частіше носії використовують саме сленг, якому не навчать у школах та університетах. По-третє, це прекрасне тренування вимови, так як вона є одним із найважливіших елементів володіння мовою. Повторюючи за акторами, студент переймає їх манеру розмовляти. Якщо студенту подобається як він вимовляє слова, він хотітиме розмовляти англійською більше. По-четверте, завдяки перегляду фільмів і серіалів на англійській мові, студент вчиться сприймати іноземну мову на слух, це необхідно для повноцінного, двостороннього спілкування. Навіть знайомі слова від носія можуть звучати не так як очікується. При цьому і носії вимовляють слова по-своєму, так що розуміти мову стає життєво важливим для повного оволодіння.

Завдання 2: Використати підказки зліва, щоб закінчити слова праворуч.

Очікування: Чи розуміють майбутні правознавці тлумачення термінів іноземною мовою? Також перевіряється їхній словниковий запас.

Use the clues on the left correct the mistakes in the words on the right:

1.	a country's body of judges (example)	JADICIARY → JUDICIARY
2.	senior official in a court of law	JADG →
3.	system of laws which evolved from the tribal and local laws in England	COMON LAW →
4.	system of laws which evolved in the 8th century BC	ROMANE LAW →
5.	the branch of law dealing with crime	CRIMENOL LAW →
6.	person who institutes a criminal case	PROSACUTORE →
7.	person who makes a claim in a civil case	PLANTEEF →
8.	the defendant normally pays this to the plaintiff	DAMEGESS →
9.	panel of 12 people who decide whether the accused committed a crime	DGURY →
10.	lawyer who presents a case to a higher court	BARISTARE →
11.	lawyer who advises clients	SOLEESITOR →
12.	untrained lawyer who presides over the lowest criminal court	MAGEETRAT →
13.	person against whom a civil case is brought	DAFANDENT →
14.	an act passed by a law-making body	LAGISLASHON →
15.	the control resulting from following a community's system of rules	ATHORETY →
16.	'apprenticeship' served by trainee barristers	PUPILAG →
17.	becoming an assistant to a practicing barrister	TANANSY →
18.	court which hears appeals from the Court of Appeal	HOUSE OF LARDS →

Завдання 3: Із партнером розіграти ролі, наведені нижче. Потім помінятися ролями.

Очікування: Дане завдання розраховане на те, як майбутні правознавці зможуть представляти інтереси своїх клієнтів у суді іншої країни.

Speaking

With a partner, act out the roles below based on Task 7. Then, switch roles.

USE LANGUAGE SUCH AS:

I spoke to ... this morning.

*Everything was handled properly, right?
I assume they're relevant?*

Student A: You are a lawyer. Discuss with Student B:

- kinds of evidence
- relevance of evidence
- handling of evidence

Student B: You are a lawyer. Discuss evidence for a bank robbery case with Student A.

Коригування майбутніми правознавцями власної поведінки та дій під час іншомовного професійного спілкування відбувається за допомогою алгоритмів самоаналізу, прийомів і методів мовлення й спілкування. У роботі правознавця важливо навчитися усувати наслідки мовленнєвої неохайності за рахунок розроблення й систематичного використання навчальних алгоритмів самоаналізу, корекції мовлення й спілкування. До мовленнєвих помилок віднесемо: неправильну вимову слів чи окремих звуків, неправильний наголос у словах, недоречне використання слів чи словосполучень, використання замість сталих професійних словосполучень їх аналогів, недотримання стилістичних норм, порушену логічність і неповну змістовність викладення інформації [6]. Письмові помилки виявляються в незнаннях особливостей юридичного письма, його лексичних одиниць, граматичних структур, мовних кліше [7; 8]. На нашу думку, корекція мовленнєвих і письмових помилок буде ефективнішою у формі зворотного зв'язку від викладача або інших здобувачів вищої освіти. У такий спосіб підтримується ділова атмосфера іншомовного спілкування.

Завдання 4: Ви юрист. Використати уривок для читання, щоб написати звіт, у якому вказати, які докази, на вашу думку, є прийнятними, а які ні (100-120 слів).

Очікування: Це завдання розраховане на правильність написання правових документів іноземною мовою.

Writing

You are a lawyer. Use the reading passage and the conversation from Task 8 to write a reporter stating which evidence you believe is admissible and which is not (100-120 words). Consider:

What real evidence do you have, and is it admissible?

What testimonial evidence do you have, and is it competent?

What demonstrative evidence do you have?

Висновки з даного дослідження. Отже, застосування тренінгу в онлайн-режимі професійної підготовки майбутніх правознавців є ефективним, оскільки мотивує їх до вивчення іноземних мов. Іноземні мови допомагають встановлювати контакт з іноземними правознавцями, клієнтами, розв'язувати професійні ситуації; розробляти й реалізовувати спільні проекти в правничій галузі; вести документообіг і листування із замовниками правничих послуг мовами інших країн; дотримуватися культури спілкування між учасниками освітнього процесу в дистанційному форматі. Навчальні завдання з іноземних мов професійного спрямування виконують тренінгову функ-

цію іншомовного професійного спілкування майбутніх правознавців.

Перспективи подальших розвідок. У заявленому напрямі дослідження перспективним є організація дистанційного спілкування майбутніх правознавців на базі правничої клініки з метою підвищення рівня іншомовної, професійної, інформаційно-комунікаційної компетентностей.

Список використаних джерел

1. Бондаренко В. А. Педагогічні умови розвитку усного іншомовного мовлення в фахівців з права. *Іншомовна підготовка працівників правоохоронних органів та фахівців із права* : матеріали X міжвуз наук.-практ. інт.-конф., (Київ, 30 квітн. 2020 р.). Київ, 2020. С. 11–14.
2. Галдецька І. Г. Труднощі перекладу юридичної термінології. *Іншомовна підготовка працівників правоохоронних органів та фахівців із права* : матеріали X міжвуз наук.-практ. інт.-конф., (Київ, 30 квітн. 2020 р.). Київ, 2020. С. 28–31.
3. Головач Т. М., Кузьо Л. І. Навчання писемному мовленню у процесі викладання іноземної мови. *Іншомовна підготовка працівників правоохоронних органів та фахівців із права* : матеріали X міжвуз наук.-практ. інт.-конф., (Київ, 30 квітн. 2020 р.). Київ, 2020. С. 36–38.
4. Демченко Д. І. Формування професійної іншомовної компетентності майбутніх юристів засобами іноземної мови у фаховій підготовці : монографія. Харків : Вид-ц Іванченко І. С., 2014. 213 с.
5. Дзевіцька Л. С., Романенко О. В. Особливості викладання іноземної мови професійного спрямування студентам юридичних спеціальностей. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 1 (70). С. 192–200.
6. Драмарецька Л. Б. Щодо питання розвитку навичок іншомовного усного мовлення. Труднощі перекладу юридичної термінології. *Іншомовна підготовка працівників правоохоронних органів та фахівців із права* : матеріали X міжвуз наук.-практ. інт.-конф., (Київ, 30 кв. 2020 р.). Київ, 2020. С. 41–45.
7. Заярна І. С. Деякі методичні аспекти формування умінь англійського аргументативного письма майбутніх правознавців в умовах е-навчання. *Vector of modern pedagogical and psychological science in Ukraine and EU countries* : Collective monograph. Riga : Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2020. P. 270–286.
8. Заярна І. С. Методика дистанційного навчання англійського аргументативного письма майбутніх правознавців : монографія. Львів ; Торунь : Ліго-Прес, 2020. 264 с.
9. Короткова Ю. Інтерактивні методи і форми вдосконалення культури мовлення майбутніх юристів. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2020. Вип. 13. С. 47–56.
10. Медвєєва Т. Є. Формування іноземної професійної компетентності студентів в юридичних закладах вищої освіти. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/16229/1/Malejeva_762-770.pdf (дата звернення: 20.10.2021).
11. Медведчук А. В. Інтерактивні методи навчання іноземної мови. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Педагогіка і психологія. Педагогічні науки*. 2018. № 2 (16). С. 307–311.
12. Сковронська І., Юськів Б. Складові фахової мовної комунікації правознавця. *Актуальні проблеми навчання іноземних мов для спеціальних цілей* : зб. наук. ст. Львів, 2020. С. 114–121.
13. Хоменко О. Ю. Особливості перекладу юридичних текстів англійською мовою. *Іншомовна підготовка працівників правоохоронних органів та фахівців із права* : матеріали IX міжвуз наук.-практ. інт.-конф., (Київ, 25 квітн. 2019). Київ, 2019. С. 78–80.

References

1. Bondarenko, V. A. (2020). Pedagogical conditions for the development of oral foreign language speech in law professionals. In *Inshomovna pidhotovka pratsivnykiv pravookhoronnykh orhaniv ta fakhivtsiv iz prava* [Foreign language training of law enforcement officers and legal professionals]: materialy X mizhvuz nauk.-prakt. int.-konf. (pp. 11-14). Kyiv [in Ukrainian].
2. Haldetska, I. H. (2020). Trudnoshchi perekladu yurydychnoi terminologii [Difficulties in translating legal terminology]. In *Inshomovna pidhotovka pratsivnykiv pravookhoronnykh orhaniv ta fakhivtsiv iz prava* [Foreign language training of law enforcement officers and legal professionals]: materialy X mizhvuz nauk.-prakt. int.-konf. (pp. 28-31). Kyiv [in Ukrainian].
3. Holovach, T. M., & Kuzo, L. I. (2020). Navchannia pysemnomu movlenniu u protsesi vykladannia inozemnoi movy [Teaching written speech in the process of teaching a foreign language]. In *Inshomovna pidhotovka pratsivnykiv pravookhoronnykh orhaniv ta fakhivtsiv iz prava* [Foreign language training of

- law enforcement officers and legal professionals*: materialy X mizhvuz nauk.-prakt. int.-konf. (pp. 36-38). Kyiv [in Ukrainian].
4. Demchenko, D. I. (2014). *Formuvannia profesiinoi inshomovnoi kompetentnosti maibutnikh yurystiv zasobamy inozemnoi movy u fakhovii pidhotovtsi [Formation of professional foreign language competence of future lawyers by means of a foreign language in professional training]: monohrafiia*. Kharkiv: Vydavets Ivanchenko I. S. [in Ukrainian].
  5. Dzevytska, L. C., & Romanenko, O. V. (2020). Osoblyvosti vykladannia inozemnoi movy profesiinoho spriamuvannia studentam yurydychnykh spetsialnostei [Features of teaching a foreign language for students of legal specialties]. *Pravovyi chasopys Donbasu [Legal magazine of Donbass]*, 1 (70), 192-200 [in Ukrainian].
  6. Dramaretska, L. B. (2020). Shchodo pytannia rozvytku navychok inshomovnoho usnogo movlennia. Trudnoshchi perekladu yurydychnoi terminolohii [On the development of foreign language skills. Difficulties in translating legal terminology]. In *Inshomovna pidhotovka pratsivnykiv pravookhoronnykh orhaniv ta fakhivtsiv iz prava [Foreign language training of law enforcement officers and legal professionals]: materialy X mizhvuz nauk.-prakt. int.-konf.* (pp. 41-45). Kyiv [in Ukrainian].
  7. Zaiarna, I. S. (2020). Deiaki metodychni aspekty formuvannia umin anhliiskoho arhumentatyvnoho pysma maibutnikh pravoznavtsiv v umovakh e-navchannia [Some methodological aspects of the formation of English argumentative writing skills of future jurists in the context of e-learning]. In *Vector of modern pedagogical and psychological science in Ukraine and EU countries: collective monograph* (Is. 2, pp. 270-286). Riga: Izdevnieciba "Baltija Publishing" [in Ukrainian].
  8. Zaiarna, I. S. (2020). *Metodyka dystantsiinoho navchannia anhliiskoho arhumentatyvnoho pysma maibutnikh pravoznavtsiv [Methods of distance learning of English argumentative writing of future jurists]: monohrafiia*. Lviv: Torun: Liho-Pres [in Ukrainian].
  9. Korotkova, Yu. (2020). Interaktyvni metody i formy vdoskonalennia kultury movlennia maibutnikh yurystiv [Interactive methods and forms of improving the speech culture of future lawyers]. *Profesionalizm pedahoha: teoretychni y metodychni aspekty [Teacher professionalism: theoretical and methodological aspects]*, 13, 47-56 [in Ukrainian].
  10. Malieieva, T. Ye. (2021). *Formuvannia inshomovnoi profesiinoi kompetentnosti studentiv v yurydychnykh zakladakh vyshchoi osvity [Formation of foreign language professional competence of students in legal institutions of higher education]*. Retrieved from https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/16229/1/Maleyeva_762-770.pdf [in Ukrainian].
  11. Medvedchuk, A. V. (2018). Interaktyvni metody navchannia inozemnoi movy [Interactive methods of teaching a foreign language]. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelia. Pedahohika i psykholohiia. Pedahohichni nauky [Bulletin of the Alfred Nobel University. Pedagogy and psychology. Pedagogical sciences]*, 2 (16), 307-311 [in Ukrainian].
  12. Skovronska, I., & Yuskiv, B. (2020). Skladovi fakhovoi movnoi komunikatsii pravoznavtsia [Components of professional linguistic communication of a lawyer]. In *Aktualni problemy navchannia inozemnykh mov dlia spetsialnykh tsilei [Current issues of learning foreign languages for special purposes]: zb. nauk. st.* (pp. 114-121). Lviv [in Ukrainian].
  13. Khomenko, O. Yu. (2019). Osoblyvosti perekladu yurydychnykh tekstiv anhliiskoiu movoiu [Features of translation of legal texts into English]. In *Inshomovna pidhotovka pratsivnykiv pravookhoronnykh orhaniv ta fakhivtsiv iz prava [Foreign language training of law enforcement officers and legal professionals]: materialy IX mizhvuz nauk.-prakt. int.-konf.* (pp. 78-80). Kyiv [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 14.01.2022

УДК 378.011.3-051:94

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-1\(202\)-69-73](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-1(202)-69-73)

Черевичний Геннадій

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-9094-8732>

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

A *Порушується проблема ефективності модернізації підготовки майбутніх учителів історії в університетах України на засадах компетентісного підходу. Це в умовах глобалізованого простору набуває нового значення та впровадження нових методологій у практику вищої школи, зокрема – трансдисциплінарної. Автор наголошує на тому, що саме майбутні вчителі історії мають бути носіями української ідентичності, а першочерговим їхнім завданням є формування громадянина України нової генерації. У цьому сенсі майбутні вчителі історії мають оволодіти певними технологіями, методами, способами і прийомами передавання підрастаючому поколінню неспотвореного знання про своє коріння, про витоки державності країни, в якій вони народилися і мають гідно жити.*

У статті також піднімається питання про необхідність оволодіння майбутніми вчителями історії дистанційними методами викладання історичних навчальних предметів. Тим самим сформованість трансдисциплінарної компетентності є актуальним аспектом їхнього професійного становлення. Тобто міцні, глибокі, достовірні знання та уміння управляти ними мають набуватися здобувачами історичної освіти на засадах міждисциплінарної інтеграції, спиратися як на науковий досвід, так і на реалії повсякденного буття поза межами навчальних дисциплін. Це й є оволодіння надпрофесійними (ключовими) і професійними компетенціями майбутньої педагогічної діяльності істориків – формування фахового складника їхньої професійної компетентності при роботі із законодавчої, архівної, бібліотечної, педагогічної та іншими джерельними базами.

Ключові слова: модернізація освіти; учитель історії; університети України; компетентісний підхід; трансдисциплінарний підхід

S **Cherevychnyi Gennadii. Modernization of history teacher training in Ukrainian universities: a competency approach.**

The article reveals the effectiveness of modernization of future history teacher training in Ukrainian universities based on a competency approach. In the post-pandemic space, it acquires new significance and the introduction of new methodologies in practice, in particular – transdisciplinary. The author emphasizes that future history teachers should be the bearers of Ukrainian identity, and their primary task is to form a new generation of Ukrainian citizens. For that purpose, future history teachers should master certain technologies, methods and techniques of imparting to the younger generation the necessary knowledge of their traditions, the origins of the statehood of the country in which they were born and must live with dignity.

The article also considers the need for future history teachers to master distance learning methods of historical subjects. The transdisciplinary competence is an important aspect of their professional development. The historical students should acquire strong, deep, reliable knowledge and ways to control them using the interdisciplinary integration, based on both scientific experience and acquired from everyday life outside the educational disciplines. It is the acquisition of key and professional competencies – the professional competence development in working with legislative, archival, library, pedagogical and other source bases.

Key words: modernization of education; history teacher; universities of Ukraine; competence approach; transdisciplinary approach

Черевичний Геннадій Семенович, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри новітньої історії України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Cherevychnyi Gennadii, Ph.D of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor in the Department of Modern History, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

E-mail: gscherevichnyj@gmail.com

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. В епоху розбудови інформаційного суспільства одним із пріоритетних напрямів визначається створення цілісної та ефективної національної системи освіти, роль якої зростає в умовах сучасних трансформацій. Проте питання модернізації та реформування

освітньої галузі, зокрема у векторі оновлення освітнього середовища щодо вдосконалення підготовки педагогічних працівників, які мають спрямовувати свою діяльність на формування й розвиток інтелектуального і виробничого потенціалу держави, залишається актуальним у векторі євроінтеграційного спрямування України.

У преамбулі нашої промови хотілось би зосередити увагу, на вагоміших, на нашу думку, аспектах сучасного етапу становлення української освіти [8; 12]:

1. По-перше, майбутнє держави залежить в об'єктивному сенсі від вчасного виявлення і формування особистості вчителя, а також збереження і розвитку його потенціалу. Саме тому, що інтелектуальний і виробничий потенціал особистості (країни, суспільства) є визначальним фактором економічного розвитку будь-якої держави.

2. По-друге, сталий розвиток освіти, зокрема, динамічність трансформаційних процесів у руслі її цифровізації, зумовлює необхідність ефективного використання педагогічних і науково-методичних ресурсів, інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури, сучасних техніко-технологічних засобів, соціально-педагогічних мереж, що потребує підтримки з боку держави, а також передбачає продуктивне використання та подальше інтелектуальне зростання громадян.

Поряд із цим, конкурентні позиції України мають відображати це на світовому рівні. У цьому сенсі перед педагогами, особливо які є вчителями історії, котрі спрямовуватимуть свою педагогічну діяльність, у першу чергу, на формування і розвиток національної ідентичності своїх учнів, постає низка логічних запитань: як спрямувати інтелект окремої людини у правильно визначене викликами сучасності русло; як узгодити особисті, суспільні та національні інтереси; яким чином забезпечити національній економіці перехід на випереджувальні позиції формування інтелектуального і виробничого потенціалу країни тощо.

3. По-третє, швидкоплинність інформаційних потоків, поява надзвичайних технологічних конструктів як у суспільному бутті людини, так і у професійному та освітньому просторі, вимагають підготовки інноваційно спрямованих громадян країни, які, у свою чергу, мають бути здатними до адаптивного сприйняття глобальних трансформаційних процесів сучасності, врешті-решт мова йде про підготовку до життя людини нової генерації.

Тож, актуальною залишається виразна невідповідність між існуючим педагогічним потенціалом учителів історії та забезпеченням їхньої ефективної діяльності економічно, що потребує належної державної підтримки.

Тим самим доцільним є спрямування потенційних можливостей майбутніх учителів історії, які й утворюватимуть, у першу чергу, інтелектуальний потенціал суспільства у чітко сформульовані пріоритети з метою досягнення позитивного економічного ефекту на засадах національної свідомості з урахуванням історичного досвіду й менталітету українства.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій показав, що за рахунок інноваційних перетворень, що спостерігаються в економіці України, сучасна освіта потребує виваженої стратегії, спрямованої на зміну своєї парадигми з одного боку та задоволення запитів роботодавців з іншого. Це відображено в Конституції України, законах України «Про

освіту», «Про вищу освіту», в положеннях «Національної стратегії розвитку освіти України», Рекомендаціях ЮНЕСКО [14] тощо. У цих документах підкреслюється необхідність виокремлення значущості компетентнісного підходу у підготовці педагогічних кадрів, зокрема вчителів історії.

Отже, компетентнісно-трансдисциплінарна парадигма підготовки майбутніх учителів узагалі, а вчителів історії – зокрема, привертає значну увагу вітчизняних і зарубіжних учених. У базис такої парадигми покладено визначення феноменів і семантика понять «система формування професійної компетентності педагога» і «трансдисциплінарність підготовки майбутнього вчителя історії».

Теоретико-методологічну базу дослідження становлять результати наукових досліджень попередників і надбання з власного досвіду, що:

- ґрунтуються на принципах науковості, історизму, інноваційності, адаптивності, рефлексивності, спрямованої самоорганізації, взаємозв'язку творчої самореалізації особистості й освітнього середовища, технологічності, зв'язку теорії з практикою, моніторингу тощо;

- реалізуються на засадах концептуальних методологічних підходів до розгляду педагогічних явищ: системному (М. Лазарев, Е. Лузік та ін.); трансдисциплінарному (А. Дадже, Ю. Данилов, М. Жамборова, А. Кнігін, Е. Князева, М. Меллоу, В. Моїсєєв, В. Мокій, М. Росток, М. Симонов, О. Шегай та ін.), у т. ч. – онтологічному (А. Гуралюк, О. Нестеренко, В. Поліщук, А. Трофімчук та ін.) і адаптивному (Н. Білик, Т. Борова, Г. Єльнікова, В. Третьяков та ін.) як різновиди; компетентнісному (О. Локшина, П. Лузан, В. Майборода, В. Манько, Н. Ничкало, М. Росток, О. Савченко, А. Слюсаренко, А. Субетто, Л. Штефан, А. Хуторської, у т. ч. у підготовці майбутніх учителів історії – В. Власов [15], А. Гриценко [1; 2], О. Курок [2], О. Пометун і Г. Фрейман [3], О. Худобець і Ю. Чебослаєв [6] та ін.); технологічному (В. Биков, Л. Богдановська, Р. Гуревич, М. Кадемія, В. Юрженко та ін.); діагностичному (Г. Костюк, С. Максименко, Я. Раєвська); – забезпечуються системою психолого-педагогічних ідей і соціально-культурних цінностей, концепцій, основних понять, що виявляють розуміння сутності трансдисциплінарної компетентності та умов її формування на засадах випереджувального розвитку освіти (А. Литвин, В. Мокій, П. Цегольник та ін.); потреб соціального замовлення – запити держави на конкурентоздатних педагогів, зокрема – учителів історії, що швидко адаптуються до вимог сучасного ринку праці (Л. Березівська, Л. Богдановська, А. Гриценко, Ч. Жоу, Г. Етцкович, С. Карачун, Л. Лідесдорфф, В. Лозовецька, О. Пометун, О. Сухомлинська, Л. Сергєєва, Г. Фрейман та ін.);

- ураховують чинні законодавчі акти й нормативно-правові документи у галузі освіти та європейської освітньої інтеграції.

Пропедевтична обґрунтованість існування безлічі парадигм щодо існування феномена трансдисциплінарності, безпосередньо пов'язана з іменами таких учених, як:

Д. Джедер [9], Б. Ніколеску [10], Ж. Піаже [11], Е. Янч [7] та ін.

Отже, теоретико-методологічний конструкт є визначальним фактором управління знаннями, який грає багатозадачну роль трансформаційного переосмислення природи виявлення, формування та історично обумовленого розвитку інтелектуального і трудового потенціалу країни в цілому, а також і кожної окремої особистості, у т. ч. і майбутніх учителів історії.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є порушення проблеми щодо організації та проведення ґрунтовного наукового дослідження щодо активізації ефективних процесів модернізації підготовки майбутніх учителів історії на засадах компетентнісного підходу.

Викладення основного матеріалу дослідження. Актуалізуючи розвиток компетентнісної парадигми вітчизняної освіти, необхідно зазначити, що нині підготовка учителів історії тісно пов'язана із формуванням у них професійної компетентності. Поряд із цим майбутнє вимагає й відповідного – трансдисциплінарного підходу як до інтелектуального, так і до психологічного саморозвитку педагогів упродовж життя, зокрема і майбутніх учителів історії. Дійсно, такий підхід орієнтує освітній процес на динамічний розвиток професійної компетентності майбутніх учителів історії як в освітньому середовищі університетів (закладів вищої освіти), так і в професійно зорієнтованому середовищі закладів загальної середньої освіти [4; 5; 9; 10; 11; 12].

Адже, на нашу думку, у логічному взаємозалежному функціоналі [13] «наукове пізнання й випереджувальний розвиток ↔ історико-фахові знання ↔ соціально-психологічна організація педагогічної діяльності ↔ інформаційні технології та інжиніринг (інженерія) ↔ математичне обґрунтування і підтвердження» відбувається формування держави, суспільства, світу, а значить й психолого-педагогічно розвиненої особистості майбутнього учителя історії. У такий спосіб, застосування основних положень компетентнісно-трансдисциплінарного підходу в контексті формування історико-педагогічної еліти українського суспільства, а відповідно й розбудова єдиного відкритого простору для її самоствердження, створюватиме адаптивне середовище з оновлення освітньої парадигми країни.

Отже, сталий і випереджувальний розвиток історико-філософської, психолого-педагогічної й техніко-технологічної компоненти у будь-якій галузевій сфері економіки країни в теперішній час вирізняється трансформаційною траєкторією інноваційних змін освітньої парадигми. Відтак, глобалізаційні трансформації та технологічні інновації у суспільстві, економічна криза та вихід українських закладів вищої освіти на міжнародний рівень взаємовідносин викликають до життя потребу в інноваційно налаштованих учителях історії, котрі здатні приймати оперативні рішення в ситуації суспільної та ринкової нестабільності, що зумовлює необхідність підготовки учнів закладів загальної се-

редньої освіти – конкурентоздатних із відповідним рівнем історичної свідомості та національної ідентичності громадян України для всіх галузей економіки країни.

Дослідники О. Пометун і Г. Фрейман слушно стверджують, що «сучасний період висунув перед методикою історії нові цілі й поставив учених, методистів, учителів-практиків перед необхідністю переосмислення основних положень методичної науки». Вони наголошують, що «система освіти на початку ХХІ ст. не задовольняє суспільство», а «розбіжність між цілями і результатами навчання стала очевидною», тобто «постала нагальна потреба реформування всієї системи освіти, зокрема історичної». Треба звернути також увагу на їх міркування, де вони підкреслюють – «основне питання, що стоїть перед ученими та вчителями: Чого і як учити дитину? Як визначити дійсно необхідний і доцільний склад і обсяг історичних знань? Як підвищити реальний рівень навчальних досягнень дітей, розвинути їхні ключові та предметні компетентності й здатність до самореалізації як у процесі навчання, так і в житті?» [3].

На нашу думку, підняте згаданими ученими питання на початку 2006 року не втратило актуальності й донині, бо стрімкі, динамічні процеси в освіті, зокрема – в історичній, спричинені суспільними змінами вимагають модернізації підготовки майбутніх учителів історії.

Зазначимо, що значущості проблематики, визначеної темою статті, додають виокремлені шляхом аналітичної діяльності дослідження суперечності між:

- зростанням попиту закладів загальної середньої освіти (працівців) на інноваційно налаштованих учителів історії та недостатнім рівнем модернізації існуючої системи їхньої підготовки в умовах компетентнісно-трансдисциплінарної парадигми сучасної освіти;
- порушеними викликами сучасності вимогами до системного формування методичного складника трансдисциплінарно-професійної компетентності майбутніх учителів історії у закладах вищої освіти і недостатньою забезпеченістю змісту освітнього процесу університетів необхідними інноваційними методиками і технологіями;
- сучасною потребою вдосконалення системи формування трансдисциплінарної компетентності майбутніх учителів історії й недостатньою розробленістю відповідних технологій (методик) щодо формування методичного складника їхньої професійної компетентності на засадах трансдисциплінарного підходу;
- об'єктивною закономірністю врахування аспектів науково-методичної організації підготовки майбутніх учителів історії в університетах і практичною неготовністю (недостатність знань, умінь і трансдисциплінарного досвіду) певної частини педагогів закладів загальної середньої освіти до їхнього визначення, аналізу й використання в роботі інноваційних методичних надбань;
- новими потребами в оновленні методичного складника підготовки майбутніх учителів історії в університетах і

вповільненими темпами перебудови системи такої підготовки на трансдисциплінарну основу, як в умовах вищої педагогічної освіти, так і в межах діяльності конкретних освітніх установ тощо.

У вимірі сучасної освіти наявність цих суперечностей дала змогу виокремити проблему – системне, поетапне підвищення рівня сформованості професійної компетентності майбутніх учителів історії на засадах трансдисциплінарності.

До того ж цікавим у цьому сенсі є дослідження А. Гриценка [1], де він пропонує «Концепцію формування професійної компетентності майбутніх учителів історії у процесі фахової підготовки», тим самим виокремлюючи теоретичний, методичний, практичний і методологічний концепти. Погоджуючись із дослідником, вважаємо, що дійсно «найважливішими педагогічними факторами розв'язання вказаних суперечностей» мають стати: мотивування майбутніх учителів історії у векторі формування професійної компетентності; впровадження в їхню підготовку інноваційних технологій навчання; високий рівень педагогічної майстерності педагогів вищої школи, які здійснюють підготовку здобувачів історичної освіти; створення відповідного інформаційно-освітнього середовища університету; організація педагогічних практик на робочому місці вчителів історії в закладах загальної середньої освіти; набуття пізнавальних фахових компетенцій майбутніми вчителями історії; приведення до сучасних вимог змісту освітніх програм з підготовки майбутніх учителів історії на компетентнісно-трансдисциплінарній основі; адаптивний контроль й оцінювання навчальних досягнень майбутніх учителів історії [1; 2].

Наприклад, звертаючись до практики компетентнісної підготовки майбутніх учителів історії кафедри новітньої історії України Київського національного університету імені Тараса Шевченка (<http://novitukr.history.knu.ua/>), зазначимо, що модернізаційні процеси відбуваються в усіх напрямках здійснення освітнього процесу в цьому векторі. Здобувачі вищої історичної освіти отримують підготовку за освітньою програмою «Середня освіта», якою передбачено вивчення курсів навчальних дисциплін із «Історії України», «Контролю і оцінювання навчання історії», «Методики викладання історії в школі», проходження навчальної практики у закладах загальної середньої освіти за програмою «Педагогічна практика» тощо, що забезпечують розвиток ключових фахових компетентностей і набуття певних професійних компетенцій майбутніми вчителями історії.

Зауважимо, що у період карантинних заходів, спричинених пандемією COVID-19, освітній процес було тимчасово переведено у режим змішаного навчання з використанням інструментарію дистанційної освіти. Дійсно, у цьому контексті виникла необхідність залучення сучасних онлайн-засобів для наведення навчально-освітніх комунікацій в Інтернет-середовищі таких, як: пропрієтарна програма для організації відеоконференцій Zoom, веб-

додаток Google Meet, програмне забезпечення з відкритим вихідним кодом Jitsi Meet та інші популярні Інтернет-платформи.

Отже, як у представників науково-педагогічного колективу, так і у здобувачів вищої історичної освіти (майбутніх учителів історії) виникає потреба в певному трансфері знань з інформатизації та цифровізації задля отримання суто історико-педагогічного знання. Звісно, це є етап формування трансдисциплінарного складника їхньої професійної компетентності.

Отже, головною гіпотезою нашого дослідження стає припущення, що рівень сформованості професійної компетентності майбутніх учителів історії підвищиться в умовах компетентнісної парадигми освіти та активних впливів сучасного глобалізованого простору, якщо у педагогічному процесі діяльності університетів України зреалізувати спеціально визначений та обґрунтований системний концепт, основою якого є формування згаданої компетентності засобами трансдисциплінарної організації навчання; мотивування здобувачів вищої історичної освіти до самоосвіти й самоорганізації; створення певних умов їхньої історико-пізнавальної діяльності; забезпечення сформованості в них трансдисциплінарної компетентності; проведення якісної консультативно-тренінгової роботи з ними засобами онлайн-технологій.

На нашу думку, для реалізації намічених планів відповідно до мети і гіпотези необхідно розв'язати такі завдання, як:

1. Визначення теоретичних і методологічних засад системної організації формування професійної компетентності в умовах трансдисциплінарної парадигми освіти у контексті педагогічної теорії, з'ясувати сучасний стан означеної проблеми, розкрити базові наукові поняття й окреслити основні концепти проблеми дослідження.

2. Обґрунтувати основні підходи щодо модернізації системи формування професійної компетентності майбутніх учителів історії як основи підвищення ефективності викладання історії у закладах загальної середньої освіти та підготувати відповідну програму.

3. Провести емпіричне дослідження науково-методичних основ системи формування професійної компетентності майбутніх учителів історії та розробити факторно-критеріальну модель оцінювання її рівнів.

4. Запропонувати авторську концепцію системи формування трансдисциплінарного складника професійної компетентності майбутніх учителів історії та відобразити її структурно-функціональну модель.

5. За результатами педагогічного експерименту визначити чинники, механізми та закономірності побудови системи формування професійної компетентності майбутніх учителів історії в університетах України.

6. Підготувати науково-методичні рекомендації з консультування й тренінгової роботи з педагогами вищої школи у напрямі запровадження системи формування профе-

сійної компетентності майбутніх учителів історії на засадах трансдисциплінарної методології.

Висновки. Отже, організація та проведення ґрунтовного наукового дослідження щодо всебічної активізації ефективних процесів модернізації підготовки майбутніх учителів історії на засадах компетентнісного підходу з урахуванням трансдисциплінарної методології, що забезпечує відповідь на виклики сучасних трансформаційних світових змін, а також соціальних і політичних суспільних змін у незалежній Україні за останні три десятиріччя, є своєчасним рішенням і необхідним фактом.

Список використаних джерел

1. Гриценко А. П. Концепція формування професійної компетентності майбутніх учителів історії у процесі фахової підготовки. *Педагогіка та психологія*. 2019. Вип. 62. С. 68–78. DOI: <https://doi.org/10.34142/2312-2471.2019.62.08/>.
2. Курок О. І., Гриценко А. П. Досвід формування професійної компетентності майбутніх учителів історії в Глухівському учительському інституті у 1874–1917 роках. *Сіверщина в історії України: зб. наук. пр.* 2020. Вип. 13. С. 233–237. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/181146/46-Kurok.pdf?sequence=1>.
3. Пометун. О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. Київ: Генеза, 2006. 328 с. URL: http://forlan.org.ua/doc/depositary/Методика_навчання_історії_у_вищій_школі/Пометун_О.І._Методика_навчання_історії_в_школі.pdf.
4. Росток М. Л. Пропедевтика трансдисциплінарної освіти. *Розбудова єдиного відкрито інформаційного простору освіти впродовж життя (Forum SOIS): зб. матер. 1-го Міжнар. наук.-практ. Web-форуму. Харків, 2019. С. 47–52.* URL: <https://lib.iitta.gov.ua/720145/>.
5. Росток М., Росток А. Феномен «трансдисциплінарність» у сучасному освітньому просторі. *Розбудова єдиного відкритого інформаційного простору освіти впродовж життя (Forum SOIS): зб. матер. 2-го Міжнар. наук.-практ. Web-форуму. Харків, 2020. Вип. 2. С. 54–58.* URL: <https://lib.iitta.gov.ua/720152/2/ZbForumSOIS-2020redag.pdf>.
6. Худобець О. А., Чебослаєв Ю. Н. Використання технології презентацій в практичній роботі шкільного вчителя історії. *Історія та правознавство*. 2005. Вип. 25. С. 19–21.
7. Янч Э. Самоорганизующаяся Вселенная. Введение и обзор: рождение парадигмы из метафлуктуации. *Общественные науки и современность*. 1999. Вип. 1. С. 143–158. URL: http://www.vixri.com/d/Janch%20E.%20_Samoorganizujushajasja%20vselennaja.pdf.
8. Cherevychnyi G. S., Rostok M. L. The Image of an Ukrainian Lecturer at the Turn of the 20th – 21st Centuries: Experience Historical of the Beginning of the Transformation of the Educational System. *World Science*. 2020. No 1 (53), vol. 2. DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws/31012020/6902.
9. Jeder D. Transdisciplinarity – the Advantage of a Holistic Approach to Life. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 2014. Vol. 137. P. 127–131. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.05.264>.
10. Nicolescu B. (2006). Transdisciplinarity—Past, Present and Future. *Moving Worldviews - Reshapingsciences, policies and practices for endogenous sustainable development* / B. Haverkort, C. Reijntjes (Eds.). 2006. P. 142–166. COMPAS. URL: http://basarab-nicolescu.fr/Docs_articles/Worldviews2006.htm#_ftn1.
11. Piaget J. L'interdisciplinarité: problèmes d'enseignement et de recherche dans les universités. *In Lépigstémologie des Relations Interdisciplinaires*. 1972. P. 154–171. OCDE. URL: http://www.fondationjeanpiaget.ch/fjp/site/textes/VE/jp72_epist_relatis_interdis.pdf.
12. Rostok M. L., Cherevychnyi G. S. Transdisciplinary Paradigm of STEM-knowledge Management in the Context of Adaptive Approach. *World Science*. 2018. Vol. 2, no 10 (38). P. 4–9. DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws/31102018/6180/.
13. Rostok M., Guraliuk A., Cherevychnyi G., Vyhovska O., Poprotskyi I., Terentieva N. Philosophy of a Transdisciplinary Approach in Designing an Open Information and Educational Environment of Institutions of Higher Education. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2021. Vol. 13 (3). P. 548–567. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/13.3/466>.
14. UNESCO. To Knowledge Societies. UNESCO World Report. 2005. URL: <http://www.intelros.ru/reports/17617-kobschestvam-znaniya-vsemirnyy-doklad-yunesko-za-2005-god.html/>.
15. Vlasov V. How to Test and Evaluate Students' Historical Competence: towards a concept of control work of the State Final Attestation on the History of Ukraine. *History in Schools of Ukraine*. 2010. № 4. С. 3–22.

References

1. Hrytsenko, A. P. (2019). Kontseptsiia formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnix uchyteliv istorii u protsesi fakhovoi pidhotovky [The concept of forming the professional competence of future history teachers in the process of professional training]. *Pedahohika ta psykholohiia [Pedagogy and psychology]*, 62, 68-78. DOI: <https://doi.org/10.34142/2312-2471.2019.62.08/> [in Ukrainian].
2. Kurok, O. I., & Hrytsenko, A. P. (2020). Dosvid formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnix uchyteliv istorii v Hlukhivskomu uchytelskomu instytuti u 1874–1917 rokakh [Experience of formation of professional competence of future history teachers at Glukhiv Teacher's Institute in 1874–1917]. In *Sivershchyna v istorii Ukrainy [Severshchyna in the history of Ukraine]: zb. nauk. pr.* (ls. 13, pp. 233-237). Retrieved from <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/181146/46-Kurok.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
3. Pometun, O. I., & Freiman, H. O. (2006). *Metodyka navchannia istorii v shkoli [Methods of teaching history at school]*. Kyiv: Heneza. Retrieved from http://forlan.org.ua/doc/depositary/Metodyka_navchannia_istorii_u_vyshchii_shkoli/Pometun_O.I._Metodyka_navchannia_istorii_v_shkoli.pdf [in Ukrainian].
4. Rostok, M. L. (2019). Propedevtyka transdystyplinarnoi osvity [Propaedeutics of transdisciplinary education]. In *Rozbudova yedynoho vidkryto informatsiinoho prostoru osvity vprodovzh zhyttia (Forum SOIS) [Building a single open information space for lifelong learning (Forum SOIS)]: zb. mater. 1-ho Mizhnar. nauk.-prakt. Web-forumu* (pp. 47-52). Kharkiv. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/720145/> [in Ukrainian].
5. Rostok, M., & Rostok, A. (2020). Fenomen «transdystyplinarnist» u suchasnomu osvithnomu prostori [The phenomenon of «transdisciplinarity» in the modern educational space]. In *Rozbudova yedynoho vidkryto informatsiinoho prostoru osvity vprodovzh zhyttia (Forum SOIS) [Building a single open information space for lifelong learning (Forum SOIS)]: zb. mater. 2-ho Mizhnar. nauk.-prakt. Web-forumu* (ls. 2, pp. 54-58). Kharkiv. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/720152/2/ZbForumSOIS-2020redag.pdf> [in Ukrainian].
6. Khudobets, O. A., & Cheboslaiev, Yu. N. (2005). Vykorystannia tekhnolohii prezentatsii v praktychnii roboti shkilnoho vchytelia istorii [The use of presentation technology in the practical work of a school history teacher]. *Istoriia ta pravoznavstvo [History and jurisprudence]*, 25, 19-21 [in Ukrainian].
7. Janch, Э. (1999). Samoorganizujushchaisia Vselennaia. Vvedenie y obzor: rozhdnye paradyhmy yz metafluktuatsyy [Self-organizing universe. Introduction and review: the birth of a paradigm from metafluctuation]. *Obshchestvennyye nauky y sovremennost [Social Sciences and Modernity]*, 1, 143-158. Retrieved from http://www.vixri.com/d/Janch%20E.%20_Samoorganizujushajasja%20vselennaja.pdf [in Russian].
8. Cherevychnyi, G. S., & Rostok, M. L. (2020). The Image of an Ukrainian Lecturer at the Turn of the 20th – 21st Centuries: Experience Historical of the Beginning of the Transformation of the Educational System. *World Science*, 1 (53), 2. DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws/31012020/6902.
9. Jeder, D. (2014). Transdisciplinarity – the Advantage of a Holistic Approach to Life. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 137, 127-131. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.05.264>.
10. Nicolescu, B. (2006). Transdisciplinarity—Past, Present and Future. In B. Haverkort & C. Reijntjes (Eds.), *Moving Worldviews-Reshapingsciences, policies and practices for endogenous sustainable development* (pp. 142-166). COMPAS. Retrieved from http://basarab-nicolescu.fr/Docs_articles/Worldviews2006.htm#_ftn1.
11. Piaget, J. (1972). L'interdisciplinarité: problèmes d'enseignement et de recherche dans les universités. *In Lépigstémologie des Relations Interdisciplinaires*, 154-171. OCDE. Retrieved from http://www.fondationjeanpiaget.ch/fjp/site/textes/VE/jp72_epist_relatis_interdis.pdf.
12. Rostok, M. L., & Cherevychnyi, G. S. (2018). Transdisciplinary Paradigm of STEM-knowledge Management in the Context of Adaptive Approach. *World Science*, 2, 10 (38), 4-9. DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws/31102018/6180/.
13. Rostok, M., Guraliuk, A., Cherevychnyi, G., Vyhovska, O., Poprotskyi, I., & Terentieva, N. (2021). Philosophy of a Transdisciplinary Approach in Designing an Open Information and Educational Environment of Institutions of Higher Education. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 13 (3), 548-567. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/13.3/466>.
14. UNESCO. (2005). To Knowledge Societies. UNESCO World Report. Retrieved from <http://www.intelros.ru/reports/17617-kobschestvam-znaniya-vsemirnyy-doklad-yunesko-za-2005-god.html/>.
15. Vlasov, V. (2010). How to Test and Evaluate Students' Historical Competence: towards a concept of control work of the State Final Attestation on the History of Ukraine. *History in Schools of Ukraine*, 4, 3-22.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 07.01.2022

НАВЧАННЯ ЛІДЕРСТВУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ЛІСОВОМУ КОЛЕДЖІ

- A** Розглянуто теоретичні засади навчання лідерству майбутніх фахівців у лісовому коледжі шляхом індивідуального підходу, зокрема інтегрованість індивідуального навчання у професійну діяльність майбутніх фахівців лісового господарства. Визначено, що навчання лідерству майбутніх фахівців у лісовому коледжі є соціально-педагогічною системою, що сприяє опануванню ними базовими лідерськими навичками: а) проведення діагностування рівня розвитку колективу; б) гнучкість; в) партнерство; г) кидати виклик прийнятим обмеженням; д) визначення рівнів своєї влади; е) співробітництво заради успіху. Визначено, що майбутній фахівець у лісовому коледжі має навчитися збільшувати джерела власної влади, особливо влади знання (добре розбиратися у власній справі – лісовому господарстві, комп'ютерній техніці тощо), особистої влади (розвиваючи свою особистість і міжособистісні вміння). Доведено, що ефективне формування лідерських навичок майбутнього фахівця у лісовому коледжі має відбуватися за чотирма рівнями: 1) управління собою; 2) управління окремими людьми; 3) управління колективом (командою); 4) управління організацією.

Ключові слова: лідер; лідерство; навчання лідерству; майбутні фахівці лісового господарства; лісовий коледж

- S** *Strelnikov Viktor, Smetana Irina, Solodovnyk Valerii. The leadership training of future specialists in forest college.*

The article considers the theoretical principles of teaching leadership to future specialists in forest college through an individual approach, in particular the integration of individual training into the professional activities of future forestry professionals. It is determined that leadership training of future specialists in forest college is a socio-pedagogical system that helps them master basic leadership skills: a) diagnosing the level of development of the team; b) flexibility; c) partnership; d) challenging accepted restrictions; e) determining the levels of their power; f) cooperation for success. It is determined that the future specialist in forest college should learn to increase the sources of their own power, especially the power of knowledge (well versed in their own business – forestry, computer technology, etc.), personal power (developing their personality and interpersonal skills). It is proved that the effective formation of leadership skills for future specialist in forest college should occur at four levels: 1) levels of self-management; 2) levels of management of individuals; 3) team (team); 4) levels of management of the organization.

Key words: leader; leadership; leadership training; future forestry specialists; forest college

Стрельников Виктор Юрійович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри філософії і економіки освіти, Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна

Strelnikov Viktor, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Philosophy and Economics of Education, Poltava Academy of Continuing Education M. V. Ostrogradsky, Ukraine

E-mail: strelnikov.poltava@gmail.com

Сметана Ирина Степанівна, викладачка, Чугуєво-Бабчанський лісовий фаховий коледж, Україна

Smetana Irina, Teacher, Chuguyevo-Babchansky Forest College, Ukraine

E-mail: smetanairinastepanovna@ukr.net

Солодовник Валерій Миколайович, викладач, Чугуєво-Бабчанський лісовий фаховий коледж, Україна

Solodovnyk Valerii, Teacher, Chuguyevo-Babchansky Forest College, Ukraine

E-mail: solodovnikvalery34@gmail.com

Актуальність дослідження і постановка проблеми. Державна програма розвитку закладів фахової передвищої освіти вимагає належної підготовки сучасного фахівця, у тому числі лісового господарства, володіння молодими людьми комплексом лідерських навичок. Важливе значення мають ініціативність, організаторські здібності, рішучість, інноваційне мислення, комунікативні навички, дисциплінованість тощо. Підготовку до лідерства сучасного фахівця лісового господарства розглядаємо як соціально-педагогічну систему, що сприяє опануванню студентами базовими навичками лідерства. Формування лідерських навичок у студентів зможе у майбутньому забезпечити Україну висококваліфікованими, конкурентоздатними і

компетентними фахівцями у лісовій галузі, що гідно реалізують себе у сучасному світі заради майбутнього України.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми, показав, що теоретичне обґрунтування різних аспектів феномену лідерства здійснено у зарубіжних і вітчизняних дослідженнях Б. Балдера (B. Balder), Б. Барнеса (S. Barnes), Р. Бернса (R. Burns), К. Бланшара (K. Blanchard), І. Вешлера (I. Weschler), Д. Големана (D. Goleman), Р. Дафта (R. Daft), Д. МакГрегора (D. McGregor), Д. МакКлеланда (D. McClelland), Ф. Масарика (F. Masaryk), Р. Мертона (R. Merton), Г. Мінсберга (H. Minzberg), Дж. Пейджа (G. Pager), Р. Такера (R. Tucker),

Р. Танненбаума (R. Tannenbaum), Дж. Террі (J. Terry), Г. Юкла (G. Yukl), Н. Білик, О. Бойка, В. Бондаренко, Л. Грень, О. Долгопол, О. Зоріної, К. Ємеліна, Л. Кайдалової, В. Михайличенко, О. Романовського, Р. Сопівника, Н. Шафєєвої, Л. Шигапової та ін.

Дослідниками відмічається недостатність лідерських навичок у молодих фахівців, які закономірно проходять етап розчарування й втрати мотивації, відчуття певної розгубленості через дефіцит професійної компетентності, через «вакуум лідерства» [2, с. 106].

У психологічній структурі лідерських навичок майбутнього фахівця сучасними дослідниками виділяються такі компоненти: комунікативно-організаційний (який складають такі навички, як: тактовність, переконливість, комунікабельність, схильність до організаторської роботи); емоційно-вольовий (наполегливість, урівноваженість, цілеспрямованість, рішучість, упевненість у собі); мотиваційний (мотивація успіху, мотивація лідерства); мисленнєвий (креативність, швидкість мислення, логічність, проникливість); особистісний (активність, обов'язковість, ініціативність, надійність, патріотизм); інтенсивність, широта мотивації, специфічність спрямованості, стійкість, дієвість, рівень задоволеності тощо; професійні, управлінські, морально-психологічні, анатоμο-фізіологічні, педагогічні навички, правильна артикуляція і риторичні навички [3; 5, с. 34–37; 17, с. 36; 19, с. 349–351].

Вважаємо, що подолання недостатності лідерських навичок можливе за умови збереження відкритого спілкування й вільного одержання інформації, приймання на себе влади. Зрештою, вакуум лідерства підсилює процес наділення владою підготовлених і навчених фахівців [2, с. 106].

Існує протиріччя між нормативними вимогами до професійної діяльності майбутніх фахівців лісового господарства і неформальними аспектами їхньої взаємодії з колегами, вирішити яке має навчання лідерству майбутніх фахівців у лісовому коледжі.

Тому постає потреба у розробленні педагогічної технології навчання лідерству майбутніх фахівців, на чому також наголошують вітчизняні дослідники [6, с. 112–113; 7, с. 22–25; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16, с. 25–30; 18].

Проте, незважаючи на видимі розробленість питань формування лідерських навичок майбутніх фахівців у закладах освіти в сучасних наукових джерелах, й досі не існує єдиної позиції щодо сутності системи навчання лідерству майбутніх фахівців у лісовому коледжі.

Отже, завдання статті полягає в окресленні теоретичних засад формування лідерських навичок шляхом індивідуального підходу до навчання майбутніх фахівців у лісовому коледжі.

Викладення основного матеріалу дослідження. Для вирішення завдання статті щодо окреслення теоретичних засад навчання лідерству майбутніх фахівців лісової галузі, проведемо аналіз комплексу навичок лідерства, які розвивалися нами у здобувачів ступеню молодшо-

го бакалавра Чугуєво-Бабчанського лісового фахового коледжу.

Навчання здобувачів ступеню молодшого бакалавра зосереджувалося на оволодінні ними навичками проведення діагностування розвитку колективу колег, навичкою гнучкості та навичкою партнерства. Доведення вмінь до рівня навички майбутній фахівець лісової галузі міг розвинути, постійно практикуючись.

Навичка проведення діагностування розвитку колективу колег передбачає вміння визначити рівень розвитку компетентності і захопленості підлеглих [2, с. 122].

Компетентність є сумою знань і вмінь, які майбутній фахівець лісової галузі як лідер використовує для досягнення мети чи вирішення завдання. Кращий спосіб визначення рівня компетентності працівника полягає в тому, щоб подивитися на його роботу. Наскільки працівник здатний планувати, організовувати, знаходити рішення проблем і спілкуватися? Чи може він досягати заданої йому мети точно і часно? Компетентність можна набути під час навчання в закладі освіти, на робочому місці, з досвідом; вона може бути досягнута із часом за підтримки керівництва [8, с. 45].

Важливим чинником, на який варто звернути увагу майбутньому фахівцю як лідеру під час діагностування рівня розвитку працівників, є захопленість – їхня мотивація й упевненість відносно мети чи завдань. Наскільки зацікавлений і натхнений працівник відносно конкретної роботи? Чи впевнений він у собі? Чи вірить він у свої здібності у досягненні мети чи вирішенні завдань? Якщо його мотивація й упевненість високі, працівника можна вважати зацікавленим [2, с. 123; 17, с. 38].

Друга навичка – гнучкість, з'являється тоді, коли майбутній фахівець лісової галузі може без великих зусиль застосувати декілька стилів лідерства, це значить, що він опанував цією навичкою. У міру того як він переходить від одного рівня розвитку до іншого, стиль лідерства може змінюватися. Щоб стати ефективним, майбутній керівник повинен використовувати всі чотири стилі лідерства [там само].

Третьою навичкою майбутнього фахівця як керівника і лідера є партнерство. Партнерство відкриває можливість спілкування з працівниками й збільшує його якість і частоту [там само].

Ефективне управління для майбутнього фахівця лісової галузі як лідера складається зі змін на чотирьох рівнях: формування лідерських навичок із управління собою; окремими працівниками; колективом (командою) і організацією.

Лідерство собою йде першим, оскільки ефективне управління починається із себе. Перш ніж керувати кимось, майбутній фахівець лісової галузі має навчитися керувати собою, знати, що він може, які навички необхідні йому для досягнення успіху. Знання себе дає розуміння своєї перспективи розвитку.

Коли майбутній фахівець лісової галузі набуде досвіду формування лідерських навичок з управління собою, він буде готовим управляти працівниками. Ключем до управління окремими працівниками є здатність встановлювати з ними довірливі стосунки. Без довіри колектив працівників не зможе ефективно функціонувати.

Наступним кроком на шляху формування лідерських навичок майбутніх фахівців у лісовому коледжі є підготовка їх до управління колективом як командою. Управління командою завжди складніше, ніж управління окремими людьми. Управління командою вимагає від майбутнього фахівця лісової галузі довіри до працівників та їхніх спільних зусиль.

Погоджуємося з Н. Білик, що в освіті нічого не можна зробити наодинці. Освітні системи регіону, країни чи будь-якої школи можуть розвиватися лише тоді, коли в їх надрах зростають лідери. Авторка зазначає, що якщо ви хочете змінити свою школу чи динамізувати освітню систему країни, регіону, міста, району, бути лідером самому замало, необхідно зрощувати навколо себе інших лідерів [1, с. 37].

Великі можливості для формування лідерських навичок у майбутніх фахівців лісового господарства у коледжі надає індивідуальний підхід у навчанні, аналізований нами у попередніх дослідженнях [8, с. 40–49; 16, с. 25–30; 17, с. 34–44; 19, с. 349–351].

Одним із дієвих способів надання інформації майбутнім фахівцям у лісовому коледжі є організаційне навчання, це один із ключових елементів високої ефективності діяльності. Мова йде не просто про одержання інформації, а фактично про навчання на основі цієї інформації та її застосування у нових ситуаціях. Висока ефективність навчання полягає в передаванні знань, заохоченні до діалогу, запитань і дискусій. Це суперечить практиці традиційного навчання, коли працівники лісової галузі накопичують інформацію, щоб захистити себе й мати підтримку керівника. Створюються структури з використанням крос-функціональних команд, які навчають працівників передавати набуті знання, тому що розуміють, що ділитися знаннями життєво важливо для досягнення спільного успіху [2, с. 98].

Щоб оволодіти новими вміннями, пов'язаними з формуванням лідерських навичок (зокрема, навичок планування, прийняття рішень, вирішення конфліктів, навичок суто професійної компетентності), майбутнім фахівцям у лісовому коледжі потрібна система цілеспрямованого навчання лідерству. Без неперервного навчання лідерству вони не можуть функціонувати в системі, яка спирається на наділення владою. Індивідуальне навчання, як ключовий елемент високої ефективності діяльності лісового коледжу, є найважливішою частиною формування лідерських навичок майбутніх фахівців лісової галузі, адже вміння колективу (команди) складаються з умінь окремих фахівців і не перевищують їх. Застосовуються формальне навчання, наставництво й підтримка на робочому місці для форму-

вання професійної компетентності й майстерності працівників лісової галузі [8, с. 46; 17, с. 39].

Хоча професіонали, які вже володіють лідерськими навичками, є відповідальними за своє навчання, не лише вони мають нести тягар навчання інших; навчання лідерським навичкам має підтримуватися всією системою формування професійних знань і вмінь [там само].

Найкраще це відбувається тоді, коли індивідуальне навчання інтегроване до професійної діяльності кожного працівника лісової галузі. Таке індивідуальне навчання має бути узгодженим зі стратегічним напрямом розвитку лісового коледжу й підтримувати його.

В індивідуальному навчанні насамперед мають формуватися такі навички майбутніх фахівців у лісовому коледжі, що засвідчують оволодіння лідерськими навичками стосовно самих себе – кидати виклик прийнятим обмеженням, визначати рівні своєї влади й співробітничати заради успіху [2, с. 134].

У навчанні першої навички (кидати виклик прийнятим обмеженням) враховуємо, що прийнятими обмеженнями є переконання, засновані на минулому досвіді, що обмежують поточні й майбутні можливості фахівця лісової галузі.

Ознаками прийнятого обмеження може бути негативний внутрішній діалог, відмовки, обвинувачення. Найчастіше прийнятим обмеженням є ситуація, коли у якийсь момент майбутній фахівець лісової галузі прийняв як належне, що, оскільки в нього немає відповідної влади (чи посади, часу, грошей, авторитету), він не може бути лідером чи впливати на результат. Формування лідерських навичок веде до розуміння, що обмеження не є проблемою; проблема полягає у подоланні власних переконань, що всі ці обмеження є єдиним джерелом лідерства і влади [17, с. 40].

Другою навичкою у формуванні лідерських навичок для себе є вміння визначати рівні своєї влади. Неприйнятними є зловживання владою, використання статусу й службового становища для примусу працівників, егоїзм. Майбутній фахівець лісового господарства ще під час навчання у лісовому коледжі має навчитися визначати п'ять джерел влади: владу положення, особисту владу, владу завдання, владу знання й владу відносин [2, с. 135–138]: а) влада положення (посади) є загальноновизнаним джерелом влади, залежить від займаної посади; влада положення надає можливість управляти працівниками чи розпоряджатися ресурсами; б) особиста влада базується на особистісних якостях, таких як сила характеру, ентузіазм, натхнення чи мудрість; сила особистості підсилюється за рахунок сильних міжособистісних навичок, таких як здатність до спілкування й переконання інших; якщо працівникам подобається бути поруч із особистістю керівника, то у нього є особиста влада; в) влада завдання визначається вирішуваним завданням чи конкретною роботою, дає право керівнику допомогти працівникам у виконанні якихось дій, роботи або, навпаки, заблокувати або зупинити їх виконання; г) влада

знання з'являється в результаті наявності у майбутнього керівника особливого досвіду чи вміння, наукових ступенів чи дипломів, що вказують на спеціальні знання і вміння; д) влада відносин має джерелом якості співробітництва керівника з колегами – установлення відносин дружби, взаєморозуміння чи зобов'язання (особливо, якщо вже є влада положення, особиста влада, влада завдання або влада знання).

Майбутній фахівець у лісовому коледжі має навчитися збільшувати джерела власної влади, особливо влади знання (добре розбиратися у власній справі, комп'ютерах тощо), особистої влади (розвиваючи свою особистість і міжособистісні вміння) тощо [8, с. 467].

Третьою навичкою є вміння співробітничати заради успіху [2, с. 140–143]. Це вміння виявити ініціативу для одержання підтримки від колег, які також прагнуть досягнення цієї ж мети, особливо в досягненні кращого результату. Щоб стати ефективним керівником, майбутньому фахівцю лісового господарства необхідно оволодіти вмінням встановлювати партнерські взаємини, що буде щонайкраще сприяти продуктивному діалогу між ним і працівниками лісової галузі, та даватиме різні результати.

Висновки з проведеного дослідження. Серед теоретичних засад формування лідерських навичок шляхом індивідуального підходу в навчанні майбутніх фахівців лісового господарства нами виокремлено інтегрованість індивідуального навчання у їхню майбутню професійну діяльність.

Під час навчання у фаховому лісовому коледжі формується три лідерські навички майбутнього фахівця лісового господарства: проведення діагностування розвитку працівників, гнучкість і партнерство, що розвиваються до рівня автоматизму в ході постійного відпрацювання.

Індивідуальне навчання фахівців лісового господарства має стати цілісною соціально-педагогічною системою, яка сприяє саморозвитку в них базових лідерських навичок – кидати виклик прийнятим обмеженням, визначати рівні своєї влади й співробітничати заради успіху.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробленні компонентів системи лідерських навичок майбутніх фахівців лісового господарства (управлінських, морально-психологічних, професійних, педагогічних, анатомо-фізіологічних тощо), застосування яких дасть змогу організувати педагогічний процес у фаховому лісовому коледжі, враховуючи індивідуальні особливості суб'єктів освіти, підвищить рівень розвитку лідерських навичок майбутніх фахівців лісового господарства і сформує в них навички самопізнання та самооцінки, завдяки яким вони зможуть управляти подальшою професійною діяльністю.

Список використаних джерел

1. Білик Н. І. Лідерство – ефективний спосіб побудови освітніх систем. *Імідж сучасного педагога*. 2007. № 7–8 (75–76). С. 34–37.

2. Бланшар К. Лідерство: к вершинам успеха. Санкт-Петербург : Питер, 2008. 368 с.

3. Гуманізація педагогічного процесу у вищій школі : колективна монографія / керівник колект. монографії д. пед. н. Л. В. Лебедик. Полтава : ПУЕТ, 2020. 196 с.

4. Джобс С. Путь лидера. Главные изречения об успехе, бизнесе и жизни. Москва : Эксмо, 2012. 200 с.

5. Кайдалова Л. Г., Шокіна Н. Б., Альохіна Н. В. Формування лідерських якостей студентів на основі інноваційних методів навчання. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe*. 2016. № 7. Р. 34–37.

6. Лебедик Л. В. Розвиток лідерства в колективі за системою Антона Макаренка. *Публічне управління та адміністративний менеджмент: сучасні тренди та перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Харків : ВЦ "Global Scientific Trends", 2021. С. 112–113.

7. Лебедик Леся. Розвиток лідерства майбутніх менеджерів у технологіях кооперативного навчання. *Шлях освіти*. 2008. № 3. С. 22–25.

8. Лебедик Л. В., Стрельников В. Ю. Формування лідерських якостей у майбутніх офіцерів Національної гвардії України. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2021. № 3. С. 40–49.

9. Лідерські якості в професійній діяльності / за заг. ред. О. Г. Романовського. Харків : НТУ «ХПІ», 2017. 143 с.

10. Морланд Э. 1001 путь к лидерству / пер. с англ. А. А. Горбатовой. Москва : Эксмо, 2014. 384 с.

11. Педагогіка лідерства : монографія / О. Г. Романовський, В. Є. Михайличенко, Л. М. Грень. Харків : НТУ «ХПІ», 2018. 496 с.

12. Романовський О. Г., Бондаренко В. В. Інноваційне формування повного спектру особистісних якостей лідера у всіх видах професійної діяльності на прикладі майбутніх психологів. *Теорія і практика управління соціальними системами*. Харків : НТУ «ХПІ», 2017. № 2. С. 3–13.

13. Романовський О. Г. Педагогіка успіху: її сутність та основні напрями вивчення. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2011. № 2. С. 3–8.

14. Романовський О. Г., Михайличенко В. Є., Грень Л. М. Педагогіка успіху : підручник. Харків : НТУ «ХПІ», 2011. 368 с.

15. Романовський А. Г., Михайличенко В. Е. Філософія досягнення успіху : учеб. пособ. Харків : Изд-во НТУ «ХПІ», 2003. 695 с.

16. Стрельников В. Ю., Лебедик Л. В. Дев'ять кроків ефективного навчання лідерству. *Імідж сучасного педагога*. 2007. № 7–8 (76–77). С. 25–30.

17. Стрельников В., Лебедик Л., Вонсович Л. Формування лідерських навичок майбутніх фахівців у закладах вищої і фахової передвищої освіти. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2021. № 1 (100). С. 34–44. URL: <http://dspace.npnu.edu.ua/handle/123456789/17994>

18. Формування лідерської позиції майбутніх інженерів у закладах вищої технічної освіти / за заг. ред. О. Г. Романовського. Харків : НТУ «ХПІ», 2018. 195 с.

19. Strelnikov V. Yu., Lebedyk L. V., Hura T. V., Sysoieva S. I., Stankevych S. V., Shapovalova E. V., Avilova O. Ye. Leadership and social work in the environmental management system. *Ukrainian Journal of Ecology*. 2021. № 11 (2). С. 349–351.

References

1. Bilyk, N. I. (2007). Liderstvo – efektyvnyy sposib pobudovy osvitnikh system [Leadership – an effective way to build educational systems]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 7–8 (75–76), 34–37 [in Ukrainian].

2. Blanshar, K. (2008). *Lyderstvo: k vershinam uspekha [Leadership: to the pinnacle of success]*. Sankt-Peterburg : Pyter [in Russian].

3. Lebedyk, L. V. (Ed.). (2020). *Humanizatsiya pedahohichnoho protsesu u vyshchiiy shkoli [Humanization of pedagogical process in higher school]: kolektivna monohrafiya*. Poltava: PUET [in Ukrainian].

4. Dzjobs, S. (2012). *Puti lydera. Hlavnnye yzrecheniya ob uspekhe, byznese y zhynny [The path of the leader. Key sayings about success, business and life]*. Moskva: Éksmo [in Russian].

5. Kaydalova, L. H., Shchokina, N. B., & Aliokhina, N. V. (2016). Formuvannya liderskykh yakostey studentiv na osnovi innovatsiynykh metodiv navchannya [Formation of leadership qualities of students on the basis of innovative teaching methods]. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe*, 7, 34–37 [in Ukrainian].

6. Lebedyk, L. V. (2021). Rozvytok liderstva v kolektivni za systemoyu Antona Makarenka [Development of leadership in the team according to the system of Anton Makarenko]. In *Publichne upravlinnya ta administrativnyy menedzhment : suchasni trendy ta perspektyvy [Public administration and administrative management: current trends and prospects]*: materialy mizhnarodnoyi nauk.-prakt. internet-konf. (pp. 112–113). Kharkiv: Vydavnychy tsentr "Global Scientific Trends" [in Ukrainian].

7. Lebedyk, L. (2008). Rozvytok liderstva maybutnikh menedzheriv u tekhnolohiyakh kooperativnoho navchannya [Leadership development of future managers in cooperative learning technologies]. *Shlyakh osvity [The path of education]*, 3, 22–25 [in Ukrainian].

8. Lebedyk, L. V., & Strelnikov, V. Yu. (2021). Formuvannya liderskykh yakostey u maybutnikh oftseriv Natsionalnoyi hvardiyi Ukrainy [Formation of leadership

- qualities in future officers of the National Guard of Ukraine]. *Teoriya i praktyka upravlinnya sotsialnymi systemamy [Theory and practice of social systems management]*, 3, 40-49 [in Ukrainian].
9. Romanovskyi, O. H. (Ed.). (2017). *Liderski yakosti v profesyniy diyalnosti [Leadership qualities in professional activities]*. Kharkiv: NTU «KHPi» [in Ukrainian].
  10. Morland, É. (2014). *1001 puti k lyderstvu [1001 path to leadership]*. Moskva: Éksmo [in Russian].
  11. Romanovskyi, O. H., Mykhaylychenko, V. Ye., & Hreni L. M. (2018). *Pedahohika liderstva [Pedagogy of leadership]: monohrafiya*. Kharkiv: NTU «KHPi» [in Ukrainian].
  12. Romanovskyi, O. H., & Bondarenko, V. V. (2017). Innovatsiynе formuvannya povnoho spektru osobystisnykh yakostey lidera u vsikh vydakh profesynoyi diyalnosti na prykladi maybutnikh psykholohiv [Innovative formation of the full range of personal qualities of a leader in all types of professional activities on the example of future psychologists]. *Teoriya i praktyka upravlinnya sotsialnymi systemamy [Theory and practice of social systems management]* (No. 2, pp. 3-13). Kharkiv: NTU «KHPi» [in Ukrainian].
  13. Romanovskyi, O. H. (2011). Pedahohika uspiyku: yiyi sutnosti ta osnovni napryamy vyvchennya [Pedagogy of success: its essence and main directions of study]. *Teoriya i praktyka upravlinnya sotsialnymi systemamy [Theory and practice of social systems management]*, 2, 3-8 [in Ukrainian].
  14. Romanovskyi, O. H., Mykhaylychenko, V. YE., & Hreni, L. M. (2011). *Pedahohika Uspiyku [Pedagogy of Success]: pidruchnyk*. Kharkiv: NTU «KHPi» [in Ukrainian].
  15. Romanovskyi, A. H., & Mykhaylychenko, V. E. (2003). *Fylosofiya dystyzenyia uspekha [Philosophy of success]: ucheb. posobye*. Kharkiv: Yzd-vo NTU «KHPY» [in Russian].
  16. Strelnikov, V. Yu., & Lebedyk, L. V. (2007). *Devyat krokv efektyvnoho navchannya liderstvu [Nine steps of effective leadership training]. Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 7-8 (76-77), 25-30 [in Ukrainian].
  17. Strelnikov, V., Lebedyk, L., & Vonsovych, L. (2021). Formuvannya liderskykh navychok maybutnikh fakhivtsiv u zakladakh vyshchoyi i fakhovoyi peredvyshchoyi osvity [Formation of leadership skills of future specialists in institutions of higher and professional higher education]. *Humanizatsiya navchalno-vykhovnoho protsesu [Humanization of the educational process]*, 1 (100), 34-44. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/17994> [in Ukrainian].
  18. Romanovskyi, O. H. (Ed.). (2018). *Formuvannya liderskoyi pozytsiyi maybutnikh inzheneriv u zakladakh vyshchoyi tekhnichnoyi osvity [Formation of a leading position of future engineers in institutions of higher technical education]*. Kharkiv: NTU «KHPi» [in Ukrainian].
  19. Strelnikov, V. Yu., Lebedyk, L. V., Hura, T. V., Sysoieva, S. I., Stankevych, S. V., Shapovalova, E. V., & Avilova, O. Ye. (2021). Leadership and social work in the environmental management system. *Ukrainian Journal of Ecology*, 11 (2), 349-351.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 14.01.2022

РОЛЬ КУРАТОРА У ПРОЦЕСІ ОПТИМІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

A Проаналізовані основні завдання, функції та напрями роботи, які здійснюються педагогом-куратором у процесі фасилітаційної взаємодії зі здобувачами освіти в межах особистісно-орієнтованого освітнього процесу; досліджені організаційні умови соціальної адаптації здобувачів освіти до навчання у закладі фахової передвищої освіти та найпоширеніші форми роботи куратора зі студентами в період адаптаційної кризи.

Ключові слова: куратор; суб'єктність; суб'єкт-суб'єктні відносини; фасилітація; фасилітаційна взаємодія; ключова компетентність; адаптаційні здібності; соціальна адаптація

S *Prokopenko Viktoriia, Andreiko Svitlana, Dashevsky Igor. The role of a curator in the optimization process of social adaptation of medical students of vocational education institutions.*

The article defines the content and place of the phenomenon of facilitation in humanistic-oriented pedagogical activity. The main tasks, functions and directions of work performed by a curator during the facilitation process interaction with students within the personality-oriented educational process are analyzed. The key problems faced by future medical workers when adapting to a new educational space are revealed. The influence of the adaptive abilities of the individual on the activity of the process of his comfortable psycho-emotional integration into the academic team is determined. The standard criteria necessary for a curator to make an accurate assessment of the level of adaptability of both the individual and the academic group as a whole are outlined. The organizational conditions of social adaptation of students to study at vocational education institutions and the most common forms of work of the curator with students during the adaptation crisis are investigated.

Key words: curator; subjectivity; subject-subject relations; facilitation; facilitation interaction; key competence; adaptive abilities; social adaptation

Прокопенко Вікторія Вікторівна, кандидатка філософських наук, викладачка, Фаховий медико-фармацевтичний коледж Полтавського державного медичного університету, Україна

Prokopenko Viktoriia, Candidate of Philosophical Sciences, Professional College of Medicine and Pharmacy of Poltava State Medical University, Ukraine

E-mail: vika.blondi@gmail.com

Андрейко Світлана Станіславівна, методистка, Фаховий медико-фармацевтичний коледж Полтавського державного медичного університету, Україна

Andreiko Svitlana, Methodist, Professional College of Medicine and Pharmacy of Poltava State Medical University, Ukraine

E-mail: andreikosvitlana69@gmail.com

Дашевський Ігор Олександрович, заступник директора з виховної роботи, Фаховий медико-фармацевтичний коледж Полтавського державного медичного університету, Україна

Dashevsky Igor, Deputy Director, Professional College of Medicine and Pharmacy of Poltava State Medical University, Ukraine

E-mail: dashevsky.igor86@gmail.com

Актуальність. Сучасні трансформаційні зміни в освіті зорієнтовані на формування у майбутніх фахівців не тільки професійних здібностей і вмінь, але й навичок соціальної комунікації та взаємодії, вміння працювати в команді. Для здобувачів освіти медичних спеціальностей такі вміння є вкрай важливими, оскільки саме навички роботи в команді є показником успіху всього медичного колективу.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Інститут кураторства є предметом вивчення багатьох дослідників-супільствознавців, серед яких варто виокремити С. Романову [9], В. Бураяка [2], О. Некрасову [6], Т. Волковницьку [4], В. Тернопільську [10], Р. Абдулова [8], Ю. Борисенка [1],

С. Омельченко [7] та багатьох інших. Основну увагу вони концентрують на ролі та місці куратора в освітньому процесі, основних аспектах роботи куратора в академічному середовищі, а також проблемах, із якими стикаються під час взаємодії зі здобувачами освіти та колективом викладачів.

Такі дослідники як: І. Авдєєва, І. Мельникова [5], М. Соловей, В. Демчук [3] у своїх дослідженнях наголошують на необхідності використання куратором у роботі з академічними групами інноваційно-комунікативних технологій фасилітаційної взаємодії з метою покращення процесу соціальної адаптації студентів до освітнього процесу.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. У контексті ефективної діяльності інституту кураторства у закладах фахової передвищої освіти, нині маловивченим залишається аспект, пов'язаний із покращенням соціальної адаптації майбутніх фахівців медичної галузі до освітнього процесу через призму специфічної фасилітаційної взаємодії.

Мета статті: проаналізувати основні завдання, функції та напрями роботи куратора зі студентами фахової передвищої освіти, що зорієнтовані на покращення соціальної адаптації здобувачів освіти в освітньому середовищі через призму фасилітаційної взаємодії між усіма суб'єктами освітнього процесу.

Викладення основного матеріалу дослідження. Ефективність, гнучкість, уміння спілкуватися, аргументовано відстоювати свою позицію, залученість до спільної справи та уміння брати на себе відповідальність – це ті компетентності, що стоять на порядку денному закладу фахової передвищої освіти. Без них неможливе становлення професіонала своєї справи, фахівця, який здатен адекватно реагувати на виклики часу та професії, швидко навчатися, адаптуватися до нових умов, не втрачаючи при цьому продуктивності. І тут постає питання: коли ці компетентності формуються, і що цьому процесу буде сприяти? Безперечно першість у процесі формування вищезазначених навичок мають гуманітарні дисципліни, потенціал яких у даному напрямі просто безмежний. Саме гуманітарна підготовка відкриває можливості для «прокачування» вмінь ефективно взаємодіяти в команді, активно слухати, критично мислити та відстоювати свою думку. Але це не єдиний шлях.

У цьому контексті не менш важливими є навички суб'єктної взаємодії здобувачів освіти в академічній групі. Академічна група – це перший етап соціалізації студента-першокурсника у межах закладу освіти, а тому важливо створити такі умови, які б дозволили максимально реалізувати його потенціал та створити передумови для формування корпоративної свідомості всіх учасників освітнього процесу.

Важлива роль у цьому процесі належить куратору. Часто роль куратора зводиться до простого посередництва між адміністрацією та здобувачами освіти. Однак сучасні тенденції освіти свідчать про важливість відходу від подібних формалізованих відносин і актуалізують роль куратора в організації якісного, гуманістично-орієнтованого освітнього середовища. Особливості функцій куратора полягають у тому, що він може забезпечити компонент цілісності у підході до формування особистісного, соціального та професійного аспектів розвитку здобувача освіти, тобто охопити цей процес максимально всеосяжно.

Метою будь-якого педагогічного процесу є формування особистості, здатної до творчого саморозвитку. Основною характеристикою особистісно-орієнтованого навчання є суб'єкт-суб'єктна взаємодія учасників освітнього процесу.

У ній педагог-куратор стосовно здобувачів освіти виступає в першу чергу у ролі фасилітатора. Саме явище фасилітації на практиці втілюється через систему різноманітних прийомів, методів і технологій навчання та виховання. Проте в її основі лежить певний набір світоглядних цінностей і рис, які нерозривно пов'язані зі способом життя та мисленням педагога-куратора.

Для покращення фасилітаційної взаємодії між здобувачами освіти та викладачем, останньому варто дотримуватися низки особистісних настанов, які передбачають формування довірливих стосунків між суб'єктами освітнього процесу за допомогою вираження «щирості», «відвертості» та «самовираження» у спілкуванні, відкритості власних думок для трансляції їхньому оточенню.

Особливо важливий приклад куратора для майбутніх медичних працівників, зокрема, медичних сестер, оскільки гуманність і вміння співпереживати у виконанні ними свого професійного обов'язку є першочерговими для збереження та підтримання життя пацієнтів. Такий підхід унеможливить «сухе», формальне ставлення до роботи, що неприпустимо для медичного працівника. Формування його позитивного морального образу відбувається в процесі виховання основних моральних і професійних якостей, прикладом яких має бути сам куратор. Медична сестра повинна уміти достойно репрезентувати себе у колективі, оскільки лише в умовах колективної праці у медичних працівників формуються позитивні моральні якості, зокрема, терпіння, витримка, повага до хворої людини.

Отже, наскрізною лінією всього освітнього процесу є особистий досвід і світогляд того, хто навчається, під регульованим керівництвом того, хто навчає.

На основі цього можна сформулювати ключові завдання куратора у процесі такої взаємодії. До них відносимо: сприяння усвідомленню всіма її учасниками вимог, які ставить перед освітнім процесом заклад фахової передвищої освіти; забезпечення формування алгоритму зворотної реакції на потребу соціальної ситуації; допомога на всіх етапах самостійного пошуку здобувачами освіти відповідей на виклики освітнього середовища.

Для їх успішної реалізації педагогу-куратору та академічному колективу варто реалізувати наступні етапи. До них належать: залучення кожного здобувача освіти до взаємодії через стимулювання впевненості та спонтанності у своїх відповідях під час діалогу; спільний пошук альтернативних рішень дискусійної проблеми, що, безумовно, сприяють формуванню самостійної пізнавальної діяльності суб'єктів взаємодії, їхнього критичного мислення та колективної відповідальності; підтримка один одного з метою самостійної активності до творчої самореалізації як у процесі навчання, так і в процесі життєдіяльності, взаємодії з оточуючим середовищем тощо.

Працюючи індивідуально зі здобувачем освіти, куратор реалізує комунікативно-організаційну функцію, де в процесі діалогу, використовуючи конструктивний стиль спіл-

кування, сприяє «мозковому штурму» та активному пошуку варіантів виходу з певної ситуації. Створюючи умови для пошуку самостійних рішень, куратор втілює на практиці організаційно-консультативну функцію, яка має діяти як певна психологічна підтримка перших творчих спроб як окремої молодшої людини, так і академічної групи загалом.

Ступінь ефективності розглянутих функцій на практиці, на нашу думку, неодмінно мають підкріплюватися фасилітативними тренінгами для кураторів, мета яких полягає у розширенні їхнього творчого інструментарію взаємодії з вихованцями.

Перш ніж перейти до основних напрямів роботи кураторів варто зупинитися на найпоширеніших проблемах, з якими зустрічаються здобувачі освіти після вступу до закладу освіти. Перша, і значуща проблема, полягає в необхідності подолання стану тривожності у колективі. Вона пов'язана з кризовими явищами переходу колишніх старшокласників до нового соціального інституту та освоєння нової соціальної ролі. Багато з них виявляються не готовими до самокерованої діяльності. Друга проблема, з якою стикаються молоді люди – це складність у спілкуванні та взаємодії між собою в межах нового колективу, як під час відпочинку, так і під час навчання. З нею пов'язана і проблема самотності у колективі.

Ці проблеми суттєво впливають на процес соціальної адаптації здобувачів освіти, які інколи вони долають самостійно, що неодмінно призводить до погіршення їхнього фізичного та психологічного самопочуття, низької успішності тощо. Сприятливий процес соціальної адаптації передбачає дієву взаємодію здобувачів освіти з принципово новим для них середовищем без суттєвого психічного напруження. Зважаючи на те, що у різних індивідів є різні адаптаційні можливості, педагог-куратор, аби виявити останні має користуватися різноманітними системами опитування, методиками тестування учасників освітнього процесу тощо. Куратори у роботі з аудиторією мають розробити власні методико-організаційні умови соціальної адаптації здобувачів освіти, зважаючи на психолого-педагогічні особливості колективу.

У плануванні роботи куратора не менш важливим аспектом є правильне визначення рівня адаптивності як окремих суб'єктів, так і всього колективу загалом. Для цього педагог має неодмінно враховувати такі критерії: самооцінку та особистий потенціал студента, його прагнення до громадянської активності та реалізації власних світоглядних вподобань, рівень інтеграції у колектив однолітків, а також психоемоційне самопочуття.

Отже, робота куратора має бути спрямована в першу чергу на формування комфортних психолого-педагогічних умов для соціальної адаптації здобувачів освіти як у межах однієї групи чи курсу, так і в освітньому процесі закладу освіти в цілому; організацію особистої допомоги у взаємовідносинах як з однокласниками, так із іншими членами колективу закладу освіти; створення такого мікроклімату

в колективі, де б існували необхідні умови для всебічної творчої самореалізації кожного здобувача освіти. Формами їхньої реалізації, особливо в період адаптаційної кризи, можуть бути як зустрічі з відомими діячами науки, культури та мистецтва у форматі діалогу чи публічних лекцій, так і різноманітні конкурси, олімпіади, тижні циклових комісій тощо. Крім того, доволі ефективним є відвідування разом з академічною групою чи курсом загалом кінофільмів, концертів, виставок, музеїв, а також проведення між ними інтелектуальних змагань і конкурсів, спрямованих на розкриття та реалізацію їхнього творчого потенціалу.

Дієвою формою міжособистісного спілкування куратора з академічним колективом є психологічні та соціальні тренінги, спрямовані на досягнення згуртованості та забезпечення психологічної підтримки здобувачами освіти одного в складних ситуаціях. Крім того, вони допомагають підвищити рівень комунікативних навичок вихованців у їхній взаємодії із соціумом.

Для реалізації цих напрямів педагог має вибір різноманітних методів і способів роботи зі своїми вихованцями, де поряд із традиційними методами все більшої популярності набувають інтерактивні технології, спрямовані на всебічний розвиток сучасної особистості.

Результати дослідження. Проаналізувавши роль куратора у процесі соціальної адаптації студентів закладів фахової передвищої освіти, ми спробували відобразити магістральні напрями роботи з академічним колективом, спрямовані на комфортну та ефективну соціальну адаптацію здобувачів освіти до нових освітніх умов.

Висновки з даного дослідження. Констатуємо, що у процесі навчання здобувачі освіти, на жаль, часто стикаються зі складністю адаптації до нових освітніх умов і нового для них колективу. Для спрощення цього процесу в кожному закладі освіти існує інститут кураторства. Педагог-куратор є тією людиною, яка має забезпечити комфортне психоемоційне включення до нового колективу всіх його учасників і допомогти швидко адаптуватися до особливостей та умов освітнього процесу, використовуючи для фасилітаційної взаємодії необхідне організаційно-методичне забезпечення та арсенал методів у межах особистісно-орієнтованої, гуманістичної парадигми навчання та виховання підростаючого покоління.

Перспективами подальших наукових розвідок має стати всебічне розширення методичного арсеналу педагога-куратора у процесі його фасилітаційної взаємодії із здобувачами освіти за рахунок активного використання ним інноваційно-інтерактивних технологій.

Список використаних джерел

1. Борисенко Ю. Професійно-нравствена культура студента і роль куратора в її формуванні. *Новий Колегіум*. 2007. № 4. С. 11–35.
2. Буряк В. Викладач університету: вимоги до особистісних і професійних рис. *Вища школа*. 2010. № 3/4. С. 11–35.
3. Виховна робота наставника академічної групи студентів вищого навчального закладу освіти : навч. посіб. / уклад.: М. І. Соловей, В. С. Демчук. Київ : Вид. центр КДУ, 2000. 68 с.

4. Волковницька Т. Робота куратора академічної групи вищого навчального закладу як педагогічна умова професійного становлення майбутніх фахівців. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2014. Вип. 115. С. 48–51. URL: https://divovo.in.ua/pars_docs/refs/30/29001/29001.pdf (дата звернення: 26.11.2021).
5. Інноваційні комунікативні технології в роботі куратора академічної групи : навч. посіб. / уклад.: І. М. Авдєєва, І. М. Мельникова. Київ : Професіонал, 2007. 304 с.
6. Некрасова О. Професіограма, функції та основні напрямки діяльності куратора вищої школи. *Позакласний час*. 2008. № 1. С. 100–101.
7. Омельченко С. Куратор академічної групи – домінуюча фігура у процесі формування здорового способу життя студентської молоді. *Гуманізація навчально-виховного процесу*: зб. наук. праць / голов. ред. проф. В. І. Сипченко. Слов'янськ : СДПУ, 2007. Вип. 34. С. 40–45.
8. Организация внеаудиторной воспитательной работы со студентами (негосударственные высшие учебные заведения) : учебно-метод. пособ. / уклад. Р. М. Абдулов. Павлоград : ЗПИЭУ, 2003. 140 с.
9. Романова С. В. Організаційно-виховна робота куратора академічної групи у вищих технічних навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Луганськ, 2006. 20 с.
10. Тернопільська В. І. Підготовка куратора академічної групи до організаційно-виховної роботи зі студентами ВНЗ. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. URL: file:///C:/Users/User1/App Data/Local/Temp/Nchnpu_016_2012_17_35.pdf (дата звернення: 28.11.2021).
- maibutnikh fakhivtsiv [The work of the curator of the academic group of the higher educational institution as a pedagogical condition for the professional development of future professionals]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Pedahohichni nauky [Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University. Pedagogical sciences]*, 115, 48-51. Retrieved from https://divovo.in.ua/pars_docs/refs/30/29001/29001.pdf [in Ukrainian].
5. Avdieieva, I. M., & Melnykova, I. M. (Comps.). (2007). *Innovatsiini komunikativni tekhnologii v roboti kuratora akademhrupy [Innovative communication technologies in the work of the curator of the academic group]: navch. posib.* Kyiv: Professional [in Ukrainian].
6. Nekrasova, O. (2008). Profesiohrama, funktsii ta osnovni napriamky diialnosti kuratora vyshchoi shkoly [Professiogram, functions and main activities of the curator of higher education]. *Pozaklasnyi chas [Extracurricular time]*, 1, 100-101 [in Ukrainian].
7. Omelchenko, S. (2007). Kurator akademichnoi hrupy – dominuiucha fihura u protsesi formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia studentskoi molodi [The curator of the academic group is a dominant figure in the process of forming a healthy lifestyle of student youth]. In V. I. Sypchenko (Ed.), *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu [Humanization of the educational process]: zb. nauk. prats (Is. 34, pp. 40-45)*. Sloviansk: SDPU [in Ukrainian].
8. Abdulov, R. M. (Comp.). (2003). *Orhanyzatsiia vneaudytornoj vospytatelnoj roboty so studentamy (nehosudarstvennye vysshye uchebnye zavedenya) [Organization of extracurricular educational work with students (non-state higher educational institutions)]: uchebno-metod. posob.* Pavlohrad: ZPYEU [in Ukrainian].
9. Romanova, S.V. (2006). *Orhanizatsiino-vykhovna robota kuratora akademichnoi hrupy u vyshchyykh tekhnichnykh navchalnykh zakladakh [Organizational and educational work of the curator of the academic group in higher technical educational institutions]*. (Extended abstract of PhD diss.). Luhansk [in Ukrainian].
10. Ternopil'ska, V. I. (2012). *Pidhotovka kuratora akademichnoi hrupy do orhanizatsiino-vykhovnoi roboty zi studentamy VNZ [Preparation of the curator of the academic group for organizational and educational work with university students]*. Kyiv: NPU imeni M. P. Drahomanova. Retrieved from file:///C:/Users/User1/App Data/Local/Temp/Nchnpu_016_2012_17_35.pdf [in Ukrainian].

References

1. Borysenko, Yu. (2007). Professionalno-nravstvennaia kultura studenta u rol kuratora v ee formirovaniu [Professional and moral culture of the student and the role of the curator in its formation]. *Novyi Kolehium [New Collegium]*, 4, 11-35 [in Ukrainian].
2. Buriak, V. (2010). Vykladach universytetu: vymohy do osobystisnykh i profesiinykh rys [University lecturer: requirements for personal and professional traits]. *Vyshcha shkola [High school]*, 3/4, 11-35 [in Ukrainian].
3. Solovej, M. I., & Demchuk, V. S. (Comps.). (2000). *Vykhovna robota nastavnyka akademichnoi hrupy studentiv vyshchoho navchalnoho zakladu osvity [Educational work of the mentor of the academic group of students of higher educational institution]: navch. posib.* Kyiv: Vyd. tsentr KDU [in Ukrainian].
4. Volkovnytska, T. M. (2014). *Robota kuratora akademichnoi hrupy vyshchoho navchalnoho zakladu yak pedahohichna umova profesiinoho stanovlennia*

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 04.01.2022

УДК 377.3:001

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-1\(202\)-83-86](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-1(202)-83-86)

Горобченко Наталія
Тараба Ірина

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-4388-1007>

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-5412-1700>

ВИКОРИСТАННЯ КЕЙС-МЕТОДУ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

A Процесу оновлення системи загальних закладів середньої освіти в Україні сприяють вимоги Нової української школи, які акцентують увагу на позитивній мотивації до вивчення іноземної мови та використанні сучасних технологій навчання. Одна з найцікавіших технологій навчання – «case-study». Кейс-метод розвиває комунікативні вміння, допомагає встановити емоційні контакти між учнями; вирішує змістовно-інформаційну проблему, оскільки він забезпечує учнів необхідною інформацією, без якої неможливо здійснити спільну діяльність; розвиває спеціальні навички критичного мислення, тобто забезпечує вирішення освітніх проблем; передбачає навчальне завдання, оскільки учнів навчають працювати в команді, вислуховувати думки інших людей.

Ключові слова: інтерактивне навчання; кейс-метод; мотивація; аналіз; синтез; науково-дослідний кейс; практичний кейс; навчальний кейс

S Gorobchenko Nataliia, Taraba Irina. The use of case method in the conditions of the New Ukrainian School.

Actively developing and changing society makes high demands to education in the New Ukrainian School, its content and competitiveness. Nowadays, attention is focused on improving the quality of education, where the main criterion is the level of competence of the individual, we speak about higher requirements for mastering the system of knowledge, intellectual and cognitive development, ability to use existing potential for practical purposes.

The process of updating the system of general secondary education in Ukraine is facilitated by the requirements of the New Ukrainian School, which emphasizes the positive motivation to learn a foreign language and the use of modern learning technologies. One of the most interesting learning technologies is case-study. Opportunities provided using the case method are highly appreciated by Ukrainian methodologists. The case method develops communication skills, helps establish emotional contacts between the students; solves the content-information problem. It provides students with the necessary information, develops special skills for critical thinking (analysis, synthesis, goal setting, and others), provides solutions to educational problems; provides a learning task, as students are taught to work in a team, listen to other people's opinions, and it is impossible to have common activities without this information.

The advantage of using the case method is that it does not give a clear solution to the problem, the ways that students can solve can be different from each other, the student can always find a unique solution. The value for high school students is the process of studying specific cases and finding a solution to the problem, gaining life experience, but also the need to prove themselves in the discussion and justify their choice of solving problems in a foreign language.

While working with the case, we suggest the following algorithm: 1. The development of a situation (case) from the material. The case contains information that students should analyze; based on the conclusions of the analysis, find a solution and then prove the correctness of their choice. 2. Material presentation. 3. Students' independent discussion of the problem. 4. Presentation of students' works. 5. Evaluation of student work by the criteria.

Key words: interactive learning; case method; motivation; analysis; synthesis; research case; practical case; training case

Горобченко Наталія Володимирівна, кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри германської філології та зарубіжної літератури, Житомирський педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

Gorobchenko Nataliia, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Germanic Philology and Foreign Literature, Zhytomyr Ivan Franko State University, Ukraine

E-mail: N.Gorobtschenko@gmail.com

Тараба Ірина Олександрівна, кандидатка філологічних наук, доцентка, доцентка кафедри германської філології та зарубіжної літератури, Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Taraba Irina, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Germanic Philology and Foreign Literature, Zhytomyr Ivan Franko State University, Ukraine

E-mail: 18.09.1982irina@gmail.com

Актуальність проблеми. Процес оволодіння знаннями будується на засвоєнні учнем навчальних дій, оволодівши якими, учень зміг би засвоювати знання самостійно, користуючись різними джерелами інформації. Навчити вчитися, а саме засвоювати і належним чином переробляти інформацію – головна теза вимог щодо навчання Нової української школи. Однією з форм організації пізнавальної діяльності є інтерактивне навчання, яке, в свою чергу, має на увазі конкретні й прогнозовані цілі. Одна з таких цілей – створення комфортних умов навчання, тобто умов, за яких учень відчуває свою успішність, свою інтелектуальну самостійність, що робить продуктивним сам процес навчання іноземної мови. Сутність інтерактивного навчання полягає в такій організації освітнього процесу, при якій практично всі учні є залученими до процесу пізнання, вони мають можливість розуміти та рефлексувати побачене й почуте.

Варто зазначити, що інтерактивні методи навчання учнів вирішують кілька завдань:

1) розвивають комунікативні навички та вміння, допомагають встановленню емоційних контактів між учнями;

2) вирішують інформаційне завдання, оскільки забезпечують учнів необхідною інформацією, без якої неможливо реалізувати спільну діяльність;

3) розвивають особливі навички та вміння (аналіз, синтез, постановка цілей тощо), тобто забезпечують рішення навчальних завдань;

4) забезпечують виховне завдання, оскільки привчають учнів працювати в команді, прислухатися до чужої думки [2].

Оскільки освітній процес сьогодення вимагає нового підходу, а саме використання інтерактивних методів, то метод case-study, або методи конкретних ситуацій (від англ. слова case – випадок, ситуація) варто досить широко застосовувати в процесі навчання іноземної мови.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У нашій країні використання кейс-технології відбувається відносно недовго, тоді як на Заході і в США використовується досить давно. Цей метод виник у США, у школі бізнесу Гарвардського університету. Уперше він був застосований у 1924 році. Культурологічною основою появи і розвитку кейс-методу з'явився принцип «прецеденту» або «випадку» [3].

Основними поняттями, що використовуються в кейс-методі, є поняття «ситуація» й «аналіз». Згідно з тлумачним словником, термін «ситуація» трактується як «сукупність обставин, положення, обстановка», термін «аналіз» – як «метод дослідження шляхом розгляду окремих сторін, властивостей, складових частин чогось» [9].

Сама по собі ситуація здатна до змін, які залежать від діяльності людей, що беруть участь у даній ситуації. Ситуація завжди відкрита для входження і впливу людей, а дії людей пов'язані з реалізацією їх цілей та інтересів у цій ситуації. Вона є завжди там, де поведінка учасників не детермінована і можливі різні погляди, думки учасників дискусії на занятті з іноземної мови [8].

Ситуативний метод передбачає підключення декількох видів аналітичної діяльності, необхідних при осмисленні ситуації, що вимагає високого рівня методологічної культури вчителя іноземної мови. Дана технологія сприяє підвищенню інтересу учнів до предмету (у нашому випадку); крім цього, технологія сприяє розвитку у школярів таких якостей, як: соціальна активність, навички спілкування, навички слухання і правильне вираження власних думок.

Мета статті: схарактеризувати та теоретично обґрунтувати використання кейс-методу в умовах Нової української школи, визначити етапи формування комунікативної компетентності засобами кейс-методу. Реалізація поставленої цілі потребує розв'язання наступних завдань: 1) уточнити та науково обґрунтувати сутність поняття «інтерактивне навчання» та «кейс-метод»; 2) визначити й охарактеризувати види кейсів та етапи їхнього створення при формуванні комунікативної компетентності.

Викладення основного матеріалу дослідження. Кейс-метод завойовує позитивне ставлення з боку старшокласників, які бачать у ньому особливу гру, що сприяє засвоєнню теоретичних положень й оволодіння практичним використанням мовного матеріалу. Метод case-study сприяє розвитку різних практичних навичок. Вони можуть бути описані однією фразою – творче розв'язання проблеми і формування вміння аналізу ситуації та прийняття рішення.

Структура кейс-методу ґрунтується на тому, що школярі зустрічаються з конкретним випадком, узятим із практики. Потім, обговорюючи цей випадок іноземною мовою, шукають альтернативи його рішення, пропонують свій власний варіант вирішення, який грамотно обґрунтовують, а потім порівнюють його з рішенням, яке було прийнято на практиці. Одного правильного рішення не існує, тому після закінчення презентацій може бути обраний кращий варіант рішення. При цьому школярами пропонується осмислити реальну життєву ситуацію, опис якої актуалізує певний комплекс лексичних і граматичних знань, який необхідно засвоїти при вирішенні даної проблеми [7].

При роботі з кейсом пропонують дотримуватися наступного алгоритму:

1. Розробка ситуації (кейса) з пройденого матеріалу. Кейс містить інформацію, яку учні повинні проаналізувати; на основі висновків щодо проаналізованого, знайти рішення і потім довести правильність свого вибору.

2. Презентація матеріалів учням.

3. Самостійне обговорення проблеми учнями. Ситуація спочатку аналізується кожним учнем самостійно, потім обговорюється в парах або малих групах, що складаються з 3–4-х осіб, де кожен учасник вносить свій внесок у розв'язання проблеми, і в кінці, у ході загальної дискусії після розгляду всіх альтернатив й обґрунтувань, робиться спроба прийняття єдиного рішення.

4. Презентація учнівських робіт.

5. Завершальний етап – оцінка учнівських робіт за такими критеріями:

- а) знання лексичного матеріалу;
- б) грамотна побудова граматичних конструкцій, тобто вміння правильно і грамотно будувати речення;
- в) активність учнів в обговоренні кейса [11].

При конструюванні кейсів спостерігається переважання одного з джерел, тому дана обставина може бути покладено в основу класифікації кейсів. Так, усі кейси умовно поділяються на:

- 1) науково-дослідні, що зорієнтовані на здійснення дослідницької діяльності;
- 2) практичні, що відображають реальні життєві ситуації;
- 3) навчальні, завданням яких виступає організація освітнього процесу [5; 10].

Науково-дослідний кейс виступає моделлю для отримання нового знання про ситуації й поведінку в ній. Його навчальна функція зводиться до формування навичок наукового дослідження за допомогою методу моделювання.

Практичний кейс ставить своїм завданням детальне й докладне відображення життєвої ситуації. Отже, цей кейс створює практичну модель ситуації. Навчальне призначення практичного кейса зводиться до тренінгу учнів у тій чи іншій лексико-граматичній темі, закріпленні знань, навичок і вмінь, прийняття рішень у конкретній мовній ситуації.

Навчальний кейс відображає типові мовні ситуації, які найчастіше зустрічаються в реальному житті і, з якими доведеться стикатися школяреві у професійній діяльності. При цьому на перше місце ставляться навчальні та виховні завдання.

Будь-який кейс охоплює:

- 1) ситуацію (будь-яка проблема, історія з реального життя, випадок);
- 2) контекст ситуації (історичний, хронологічний, особливості дії учасників ситуації);
- 3) коментар ситуації;
- 4) завдання для роботи з кейсом;
- 5) різні додатки [8].

Основні вимоги до кейсів:

- 1) бути наближеним до реального життя;
- 2) бути оформленим так, щоб була можливість встановлювати зв'язок із накопиченим життєвим досвідом, а також із майбутніми життєвими ситуаціями школярів;
- 3) надавати можливість інтерпретації з точки зору учасників;
- 4) містити проблеми і конфлікти;
- 5) бути вирішеним в умовах тимчасових рамок та індивідуальних знань, навичок і здібностей учнів;
- 6) допускати різні варіанти вирішення [4].

Виділяють наступні основні етапи створення кейсів:

- визначення мети створення кейса;
- ідентифікація конкретної реальної ситуації відповідно до мети;

- проведення попередньої роботи з пошуку джерел інформації для кейса;

- збір даних із використанням різних джерел;
- підготовка первинного варіанту представлення матеріалу кейса;
- отримання дозволу на публікацію кейса;
- обговорення кейса із залученням якомога ширшої аудиторії;
- підготовка методичних рекомендацій з використання кейса.

Розглянемо основні етапи організації занять із використанням кейс-методу та їхню специфіку. Аналіз матеріалу може проводитися з урахуванням конкретного питання або охоплювати всі аспекти ситуації, що залежить від формулювання завдання. Якщо кейс великий за обсягом, то знайомство з ним відбувається заздалегідь у вигляді самостійної роботи учнів. При першому прочитанні інформації у школярів має скластися загальне враження про предмет кейса; важливо зрозуміти, знання з яких дисциплін допоможуть вирішити ситуацію (переглядове читання). При повторному прочитанні пропонується, використовуючи навички селективного читання, відібрати ту інформацію з тексту, яка необхідна для вирішення кейса, виписати основні поняття, імена, цифри. Пізніше учні повинні зосередити свою увагу на докладному обробленні лише необхідної інформації (читання з повним охопленням змісту), оскільки в кейсах спеціально часто дана надлишкова інформація. На цьому етапі відбувається також занурення до спільної діяльності, на якому ставиться завдання, що полягає у формуванні мотивації до спільної діяльності.

Пошук додаткової інформації використовується недостатньо, оскільки це вимагає додаткового часу. Якщо однією з цілей кейса є навчання роботі з різними джерелами інформації, то ця фаза необхідна.

Обговорення різних варіантів вирішення проблеми відбувається в групах (3–5 осіб), у свою чергу, ця діяльність може проходити індивідуально. Якщо рівень мовної підготовки школярів досить високий, то обговорення відбувається іноземною мовою, в іншому випадку, з метою економії часу обговорення, може відбуватися рідною мовою. Учитель контролює цей процес. Цей крок передбачає організацію спільної діяльності, основним завданням якого є організація діяльності з розв'язання мовної проблеми. Учні в ході роботи над певним кейсом знаходяться у вигляді інтерактивного процесу прийняття рішень. У кожній підгрупі йде зіставлення індивідуальних відповідей, їхнє доопрацювання, вироблення єдиної позиції, оформлення презентації.

Навчання вести дискусію, висловлювати свою точку зору, аргументувати, доводити, заперечувати може відбуватися на заняттях з іноземної мови на основі невеликих кейсів.

Презентація рішення може бути представлена як в усній, так і в письмовій формі. Після усної презентації вчитель

організовує обговорення виступу, керується при цьому певним алгоритмом питань. На цьому етапі відбувається аналіз і рефлексія спільної діяльності, основним завданням якого є прояв освітніх і навчальних результатів роботи з кейсом, аналіз ефективності організації уроку з іноземної мови, постановка завдання для подальшої роботи. Учитель завершує дискусію й аналізує процес обговорення ситуації й роботи всіх підгруп [6; 10].

Використання методу конкретних ситуацій дозволяє:

- враховувати навчальні, особисті інтереси і потреби школярів, їхні індивідуально-психологічні особливості;
- контролювати знання з іноземної мови;
- використовувати всі форми аудиторної роботи зі школярами: індивідуальну, парну, групову, фронтальну;
- розвивати всі види мовленнєвої діяльності: читання (оглядове, селективне, детальне), говоріння (монологічне, діалогічне мовлення), письмо (складання плану, написання есе і тощо), аудіювання та переклад;
- здійснювати міжпредметні зв'язки;
- стимулювати творчу активність учнів.

Кейс-технологія вважається інтерактивною технологією навчання, оскільки інтерактивне навчання зумовлює активну та постійну взаємодію учнів. Процес інтерактивного навчання «занурює» у спілкування членів групи під час спільної навчально-практичної діяльності [5; 7].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Застосування кейс-технології позитивно сприяє розвитку комунікативних умінь учнів у контексті кейс-технології, їхнє покращення та застосування у процесі розв'язання поставлених завдань. На нашу думку, методичний потенціал кейс-технології характеризується певними факторами: по-перше, ця технологія дає можливість оптимально поєднати теорію й практику, розвивати навички роботи з різноманітними джерелами інформації. Учні не отримують вже готові знання, а навчаються їх здобувати самостійно; навчаються приймати рішення, знаходячись у життєвих ситуаціях, і, крім того, вони швидше запам'ятовують нову корисну інформацію, ніж тоді, коли мають заучувати правила. По-друге, процес вирішення проблеми, викладений у кейсі, – це творчий процес пізнання, який носить колективніший характер пізнавальної діяльності.

Отже, учні навчаються дотримуватися певних правил колективної роботи: працювати в групах, слухати співрозмовників, аргументувати свою точку зору, будуючи логічні схеми вирішення проблеми, які можуть мати неоднозначні рішення. Перспективи подальшого дослідження полягають у розробленні комплексу вправ для формування іншомовної компетентності старшокласників засобами кейс-технологій.

Список використаних джерел

1. Бігич О. Б. Кейсова і подкаст технології формування міжкультурної компетентності: колективна монографія. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2017. 160 с.

2. Біскуп В. С. Застосування методу аналізу ситуацій інтерформах навчання. URL: www.sau.kiev.ua/docs/.../v.s.biskup.doc (дата звернення: 15.11.2020).
3. Горобченко Н. В. Сучасні тенденції формування дискурсивної культури старшокласників. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. *Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2021. Вип. 79. С. 100–103.
4. Горобченко Н. В. Сучасні вимоги до оновленої української школи. *Педагогічні науки*. 2018. Вип. 81 (3). С. 110–114.
5. Дегтярьова Ю. В. Підвищення ефективності навчання іноземних мов з використанням кейс-методів. URL: <http://www-center.univer.kharkov.ua/vesnik/full/173.pdf>. (дата звернення: 15.11.2020).
6. Конспект лекцій з дисципліни «Методика навчання іноземних мов»: для студентів 5 курсу ф-ту «Референт-перекладач» / за заг. ред. І. Ю. Гусленко. Харків: Вид-во НУА, 2018. 64 с.
7. Кучерук О. А. Формування лексичної компетентності учнів засобами комп'ютерних ігор у навчанні української мови. Київ, 2018. 55 с.
8. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів. / за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ, 2013. 590 с.
9. Ожегов С. И. Словарь русского языка / под ред. Н. Ю. Шведовой. 23-е изд., испр. Москва: Рус. яз., 1991. 1128 с.
10. Шендерук О. Б. Пермінова В. А. Використання методу кейс-стаді під час викладання іноземних мов. URL: http://www.rusnauka.com/23_SND_2008/Philologia/26584.doc.htm
11. Kravets O. The use of educational information design technology in the course of foreign language distance learning at non-philological faculties. *Information Technologies and Learning Tools*. 2017. Vol. 60, no. 4. С. 195–204.

References

1. Bighych, O. B. (2017). *Keysova i podkast tehnologhii formuvannja mizhkulturnoi kompetentnosti [Case study and podcast technology for the intercultural competence formation]*. Kyiv: Kyiv National Linguistic University Publishing [in Ukrainian].
2. Biskup, V. S. *Zastosuvannja metodu analizu situacij interformakh navchannja [Application of the method of situation analysis in learning interforms]*. Retrieved from: www.sau.kiev.ua/docs/.../v.s.biskup.doc [in Ukrainian].
3. Ghorobchenko, N. V. (2021). Suchasni tendencii formuvannja dyskursyvnoi kultury starshoklasnykiv [Modern tendencies of high school students' discursive culture formation]. *Naukovyi chasopys NPU im. M. P. Dragomanova. Pedagogichni nauky: realii ta perspektivy [Scientific periodical of National Pedagogical University named after M. P. Dragomanova. Pedagogical sciences: realities and prospects]*, 79, 100-103 [in Ukrainian].
4. Ghorobchenko, N. V. (2018). Suchasni vymogy do onovlenoi ukrainskoi shkoly [Modern requirements for a renewed Ukrainian school]. *Pedagogichni nauky [Pedagogical sciences]*, 81 (3), 110-114 [in Ukrainian].
5. Deghtiarova, Ju. V. *Pidvyshhennia efektyvnosti navchannia inozemnykh mov z vykorystanniam keis-metodiv [Improving the effectiveness of foreign language teaching using case studies]*. Retrieved from: <http://www-center.univer.kharkov.ua/vesnik/full/173.pdf> [in Ukrainian].
6. Ghuslenko, I. Ju. (Ed.). (2018). *Konspekt lekcij z dyscypliny «Metodyka navchannja inozemnykh mov»: dlja studentiv 5 kursu f-tu «Referent-perekladach» [Synopsis of lectures on the subject «Methods of teaching foreign languages»: for 5th year students of the faculty «Referent-translator»]*. Kharkiv: People's Ukrainian Academy Publishing [in Ukrainian].
7. Kucheruk, O. A. (2018). *Formuvannia leksychnoi kompetentnosti uchniv zasobamy komp'uternykh ighor u navchanni ukrainskoi movy [Formation of students' lexical competence by means of computer games in the Ukrainian language teaching]*. Kyiv [in Ukrainian].
8. Nikolaieva, S. Yu. (Ed.). (2013). *Metodyka navchannia inozemnykh mov i kultur: teoria i praktyka: pidruchnyk dlja studentiv klasychnykh, pedagogichnykh i lingvistychnykh universytetiv [Methodology of teaching foreign languages and cultures: theory and practice: a textbook for students of classical, pedagogical and linguistic universities]*. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
9. Ozhegov, S. I. (1991). *Slovar russkogo iazyka [Russian language dictionary]*. Moskva: Rus. iaz. [in Russian].
10. Shenderuk, O. B., & Perminova, V. A. *Vykorystannja metodu keis-stadi pid chas vykladannja inozemnykh mov [Using the case study method while languages teaching foreign]*. Retrieved from: http://www.rusnauka.com/23_SND_2008/Philologia/26584.doc.htm accessed [in Ukrainian].
11. Kravets, O. (2017). The use of educational information design technology in the course of foreign language distance learning at non-philological. *Information Technologies and Learning Tools*, 60, 4, 195-204.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 08.01.2022

УДК 780.647.2:787.72

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-1\(202\)-87-90](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-1(202)-87-90)

Лузан Олександр
Самоліук Вадим

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-2935-9792>
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-1442-5272>

РОЛЬ ДУЕТНИХ ТВОРІВ У РЕПЕРТУАРІ БАЯНІСТІВ

A Присвячено особливостям баянного ансамблевого виконавства. Зосереджується увага на специфіці гри у баянному дуеті. Відзначено, що баян є одним з найпоширеніших народних інструментів. Універсальність і широкі виконавські можливості обумовлюють інтерес до нього. Наголошується, що показником майстерності баяніста виступає не лише сольна гра, а й ансамблева. Завдяки грі у різного типу ансамблях виникає можливість створювати збалансоване звучання та розвивати навички комунікації між його учасниками. Здатність скорегувати власне бачення твору заради досягнення колективної мети є проявом майстерності та зрілості виконавця. Потреба створення спільної виконавської версії, в якій роль кожного музиканта буде узгоджена, вимагає складання плану інтерпретації твору, а потім спільного розподілення функцій кожного з учасників дуету. Виконавці мають знати не лише свою партію, а й партію іншого інструмента. Ансамблеве виконавство сприяє вихованню вміння грати не основний, а другорядний за значенням матеріал, що буде корисним, з огляду на подальшу професійну діяльність. Відзначено, що учасники дуету баяністів мають подібні темброві характеристики і це сприяє інтеграції інструментів. При грі в однотипних дуетах відточуються навички диференціювання інструментів за допомогою метроритму, агогіки, особливостей звуковидобування тощо. Чимало творів у репертуарі дуетів баяністів є перекладеннями, в той час як оригінальних композицій бракує. Потреба створення виконавських перекладень допомагає розвивати аналітичні компетенції виконавців, формувати навички дослідження функцій кожного з учасників ансамблю, враховувати їхні технічно-виразні здібності. Актуальним завданням, яке сприятиме покращенню рівня підготовки музикантів-інструменталістів у ЗВО, є формування баянних дуетів і спеціалізованого оригінального репертуару для цього та інших типів ансамблевих поєднань.

Ключові слова: баян; дует баяністів; ансамбль; гра; методика; інтерпретація; репертуар

S **Luzan Oleksandr, Samoliuk Vadym. The role of a duet works in the repertoire of accordionists.**

The article is devoted to the peculiarities of accordion ensemble performance. The focus is on the specifics of playing the accordion duet. The accordion is one of the most common folk instruments. Versatility and wide performance capabilities determine the interest in it. It is emphasized that the indicator of the accordionist's skill is not only a solo playing, but also an ensemble performance. Due to the play in different types of ensembles, there is an opportunity to create a balanced sound and develop communication skills between its members. The ability to adjust one's vision of work to achieve a collective goal is a manifestation of the performer's skill and maturity. The need to create a joint performance version, in which the role of each musician will be agreed, requires a plan for the interpretation of the work, and then the joint distribution of functions of each member of the duet. Performers should know not only their part, but also the part of another instrument. Ensemble performance contributes to the education of the ability to play not the main, but secondary material, which will be useful for further professional activity. The members of the accordion duet have similar timbre characteristics, which contributes to the integration of instruments. The skills of differentiating instruments with the help of metrorhythm, agogics, features of sound production, etc. are improved during playing in the same type of duet. Many works in the repertoire of accordion duets are translations, while the original compositions are lacking. The need to create performing translations helps develop analytical competencies of performers, to form the function research skills of each member of the ensemble, to consider their technically expressive abilities. An urgent task that will help improve the level of instrumental musicians training at high school is the formation of accordion duets and specialized original repertoire for all types of ensemble combinations.

Key words: accordion; accordion duet; ensemble; play; technique; interpretation; repertoire

Лузан Олександр Володимирович, концертмейстер кафедри музичного мистецтва, Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

Luzan Oleksandr, concertmaster of the Department of Musical Arts, Kyiv National University of Culture and Arts, Ukraine

E-mail: san_bayan@ukr.net

Самоліук Вадим Михайлович, концертмейстер кафедри музичного мистецтва, Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

Samoliuk Vadym, concertmaster of the Department of Musical Arts, Kyiv National University of Culture and Arts, Ukraine

E-mail: VSamoliuk@ukr.net

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Баян є інструментом, який має широкі виконавські можливості. Він здатний виконувати матеріал різного ступеню складності, в якому інструмент буде трактуватися у мелодичній, басовій чи ритмічно-ударній функції. Віртуозно-технічні характеристики баяну є надзвичайно високими. Проте розкриття всіх виконавських можливостей інструменталіста здійснюється не стільки у процесі сольної гри, а, здебільшого, як учасника ансамблю. Питання необхідності виконання ансамблевих творів студентами-баяністами є вкрай актуальним, зважаючи на їхню подальшу мистецько-професійну практику.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У публікаціях вітчизняних авторів розглядалися деякі аспекти ансамблевого виконавства. У даному руслі представляється актуальним викладення теорії й методики ансамблевого виконавства, здійснене у навчально-методичному посібнику О. Шумської, В. Олешко, Т. Олешко [9]. Практичні рекомендації, що пов'язані з виконавською діяльністю студентських музичних колективів, висвітлюються у статті Г. Бродського та І. Шевченко [1]. Своєрідність вітчизняних шкіл баянного виконавства та історія їхнього становлення розкривається в публікаціях В. Суворова [8], О. Лузана та В. Самолюка [7]. Питання розвитку артистизму музиканта-інструменталіста кінця ХХ – початку ХХІ століття представлене в дисертаційній праці І. Єргієва [5]. Особливості баянного репертуару, створеного В. Власовим, аналізуються в статті А. Душного та Ю. Чумака [4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У наявному вітчизняному дискурсі масиви теоретичних розробок і практичних рекомендацій окреслюють загальні питання, що пов'язані з ансамблевим виконавством. Натомість дуету баяністів, як специфічному однотипному ансамблю, не приділено окремих публікацій.

Метою статті є обґрунтування значення ансамблевого (дуетних) творів у репертуарі баяністів.

Викладення основного матеріалу. Серед музичних інструментів, мистецтву гри на яких кожного року навчається багато студентів у різних закладах вищої освіти, виокремлюється баян. Універсальність інструменту дозволяє використовувати його у різних музичних напрямках. «Цьому інструментові відведено чільне місце у культурі, причому можна відзначити інтерес до нього у сфері народно-фольклорного виконавства, академічного та естрадного» [7, с. 89].

Значний інтерес до інструменту обумовлює й доволі високі критерії, що висувуються по відношенню до здобувачів вищої освіти. Сучасне баянне виконавство є сферою, яка потребує наявності комплексу навичок і вмінь. Виконавська майстерність музиканта-інструменталіста проявляється через мистецтво сольної та ансамблевої гри. Технічна вправність проявляється у творах, що виконуються інструменталістом при гри соло. Виконавці-баяністи

можуть із легкістю грати сольні концерти, де буде презентований різнохарактерний музичний матеріал. Проте набагато частіше вони є учасником ансамблю. Баян може супроводжувати гру хорового колективу чи вокального ансамблю, бути частиною суто інструментального складу.

«Колективне виконавство було і залишається своєрідним флагманом мистецтва гри на музичних інструментах, яскравим виразником споконвічних національних традицій, ефективним засобом естетичного, духовного, морального виховання молоді» [9, с. 6].

Одним із поширених нині складів є дует двох баянів. Гра у ансамблі дозволяє сформувати дещо інші навички гри музичного матеріалу, яких не можна досягнути наодинці.

Нагадаємо, що музичне мистецтво є комунікативним феноменом. Метою музики, як і інших часових видів мистецтва (театр, хореографія) є досягнення розуміння з публікою, причому комунікація з нею відбувається у процесі гри в реальному часі, що унеможлиблює можливість «переробити» чи «покращити» враження. Виконання в ансамблі збільшує потребу у створенні комунікаційного зв'язку не лише з публікою, а й між учасниками колективу.

«Успіх гри (співу) в оркестрі (ансамблі) залежить від характеру власної виконавської індивідуальності, яка може забезпечити творчий контакт, впливає на особистість» [1, с. 69].

Ансамблева гра дозволяє розвинути навички комунікації між музикантами. Вона породжує нові виміри інтерпретування музичних творів. Кожен виконавець-баяніст може мати власне бачення музичного твору та того, як він має його презентувати. Проте необхідним є створення спільної виконавської версії, в якій роль кожного музиканта буде узгоджена. Отже, необхідно заздалегідь створити план інтерпретації твору, а вже потім спільно розмірковувати щодо функцій кожного з учасників дуету.

«При ансамблевому виконанні музичного твору одним із умінь ансамбліста є вміння залучити партнера до свого задуму, тобто передавати партнеру своє бачення музичних образів, впевнити у правдивості та природності своєї інтерпретації, а одночасно – вміти розуміти бажання й задуми партнера» [1, с. 68].

Здатність скорегувати власне бачення твору заради досягнення колективної мети є проявом майстерності та зрілості виконавця. Вона в жодному разі не може проявитися під час сольного виконавства. Необхідність у спільній кооперації та аналітичні навички проявляються у разі необхідності формування нової версії твору. Внаслідок того, що нерідко баяністи самостійно здійснюють перекладення творів для певного ансамблевого складу, потрібне осмислення кореляції між початковим музичним текстом і виконавсько-технічними можливостями кожного з учасників. Рівень віртуозності учасників ансамблю є різним, так само не однаковими є артистичні якості музикантів.

«Артистизм у музиці – це категорія, зміст якої не вміщується в межі однозначного терміну, але являє собою

множинність, що вбирає в себе зміст наступних понять: діяльність, майстерність, творчість, віртуозність, рух (локомоції), сприйняття, естетика, враження, перетворення-перевтілення» [5, с. 344].

При виконанні твору має приділятися увага дотриманню авторських ремарок, передаванні художньо-виразного змісту. Кожен з виконавців має знати не лише свою партію, а й партію іншого баяна. Ансамблеве виконавство сприяє вихованню вміння грати не основний, а другорядний за значенням матеріал, що буде корисним, з огляду на подальшу професійну діяльність. Також необхідно відзначити, що чималу складність представляє саме гра у дуєті однотипових інструментів. Зважаючи на те, що учасники такого дуєту мають подібні темброві характеристики, це дозволить досягнути інтеграції інструментів. Проте досягнути диференціації між звучанням двох баянів буде набагато складніше. Ця творча задача буде вимагати залучення додаткових художньо-виразних засобів. Сприяти диференціюванню таких інструментів буде специфіка музичної «вимови» – агогіки. Також це можна робити за рахунок кореляції між динамічним і темпо-ритмічним компонентами. Надзвичайно важливим є те, що, хоча виконавці мають наперед визначений динамічний план твору та його драматургічну схему, у процесі гри має відбуватись контроль того, наскільки учасники дуєту сприяють формуванню збалансованого звучання.

Баянні дуєти віднайшли поширення у вітчизняній музичній культурі. Серед баянних дуєтів можна згадати наступні: «Ніжинський дует баяністів», дует баяністів Богдан та Руслан Пірог, дует «Menghini», шоу-дует баяністів «VIVA» (виконавці Олег Подольський та Олександр Алфьоров) та низка інших колективів.

До складу «Ніжинського дуєту баяністів» увійшли за служені артисти України Володимир Гранлісович Дорохін і Микола Олександрович Шумський (доценти кафедри інструментально-виконавської підготовки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя). У їхньому репертуарі були різнопланові твори, у тому числі авторські перекладення для дуєту баянів. Серед здобутків колективу можна відзначити презентацію хорових концертів композиторів українського бароко Д. Бортнянського, М. Березовського та А. Веделя в інструментальному викладі.

Київський дует баяністів Богдана та Руслана Пірог утворений двома братами, обидва є заслуженими артистами України, лауреатами міжнародних конкурсів. До їхнього репертуару входять світові шедеври класичної музики та твори сучасних композиторів, причому більшість композицій музиканти перекладають для дуєту самостійно.

Дует «Menghini» є також родинним ансамблем, до складу якого входили сестри Ірина та Марійка Серотюк, які були лауреатками різних міжнародних конкурсів. Їхнє творче становлення відбувалось під керівництвом батька П. Серотюка, а консультантом був проф. В. Бесфамільнов. Важ-

ливим чинником, який сприяє розвитку баянного ансамблевого виконавства, стала публікація у Тернопільському видавництві «Навчальна книга-Богдан» творів із репертуару дуєту «Menghini». Серед них можна згадати твори Є. Дербенка [3], В. Зубицького [6] та інших українських композиторів. Усі вони йдуть у виконавських редакціях П. Серотюка – члена секції баяна і акордеона обласного Навчально-методичного центру культури Буковини. Дані твори виступають важливим підґрунтям для формування баянного ансамблевого виконавства. Проте вони були переважно розраховані на технічні можливості учнів ДМШ.

У видавництві «Навчальна книга-Богдан» вийшли друком твори для двох баянів В. Власова [2]. Вони є здебільшого авторськими перекладеннями ансамблевих творів за участю баяну. Зокрема, у збірку ввійшли дуєти «Нічний дозор», «Бассо-остінато», «Босса-нова», що спочатку були написані для скрипки та баяну. Віктор Власов є майстерним баяністом, тому зроблені ним перекладення власних творів є дуже зручними для виконання та такими, що створюють враження оригінальних композицій, призначених саме для дуєту баяністів.

Також у творчому спадку В. Власова є твори для інших дуєтів – баяну та кларнету. «Неординарними формами співпраці позначено мішані склади з баяном, серед яких нерідко зустрічаються аранжування власних баянних творів. Серед цікавих репертуарних взірців для баяна і кларнета (з долученням контрабаса) – «Одеський дворик», «Босса нова», фантазія на тему популярної пісні «Бублички» для спільних концертних програм лауреатів міжнародних конкурсів Ірини Серотюк (баян) та Володимира Гітіна (кларнет)» [4, с. 135–136]. Є також твір «Гумореска» для ансамблю баяністів, у якому яскраво виражені «нефольклорні» орієнтири.

Вітчизняна практика підготовки фахівців, представлена в сучасній музичній культурі, дозволяє говорити про те, що здійснюється повномасштабна робота, спрямована на розвиток виконавства на баяні. Зокрема, впроваджуються конкурсні та фестивальні заходи, на яких презентуються здобутки представників різних шкіл.

«Українська академічна школа гри на народних інструментах на зламі століть – це потужна база для підготовки висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівців у галузі баянного мистецтва та педагогіки, це інституція, аналогів якої немає у світі» [8, с. 109].

Велике значення мають регіональні осередки баянного виконавства, зокрема у Києві, Одесі, Дрогобичі, Харкові, Львові. Фактично в усіх центрах, де розвивалось народно-інструментальне виконавство, були одні й ті самі етапи становлення музичного мистецтва – від аматорського до високопрофесійного. Вищою та останньою ланкою, яка виступає показником рівня самодостатності тієї чи іншої галузі музичного виконавства, виступає етап формування індивідуалізованого репертуару, який розрахований на можливості конкретного інструменту. Проте, наразі існує

замало оригінальних творів, які були б написані для дуету двох баянів. Переважна більшість репертуарних творів колективів становлять виконавські перекладення. Саме тому актуальним завданням постає створення спеціалізованого репертуару.

Висновки з даного дослідження. Баян є одним з найпоширеніших народних інструментів. Універсальність і широкі виконавські можливості обумовлюють інтерес до нього. Показником майстерності баяніста виступає не лише сольна гра, а й у більшій мірі ансамблева. Завдяки грі у різного типу ансамблях виникає можливість створювати збалансоване звучання та розвивати навички комунікації між його учасниками. Учасники дуету баяністів мають подібні темброві характеристики, що сприяє інтеграції інструментів. При грі в однотипних дуетах відточуються навички диференціювання інструментів за допомогою метроритму, агогіки, особливостей звуковидобування тощо. Чимало творів у репертуарі дуетів баяністів є перекладеннями, а оригінальних композицій бракує. У процесі створення виконавських перекладень відбувається розвиток аналітичних можливостей виконавців, акцентується увага на функціях кожного з учасників ансамблю, враховуються їхні технічно-виразні здібності. Актуальним завданням, яке сприятиме покращенню рівню підготовки музикантів-інструменталістів у ЗВО, є формування баянних дуетів і спеціалізованого оригінального репертуару для цього та інших типів ансамблевих поєднань.

Перспективи подальших розвідок полягають у висвітленні специфіки виконавства ансамблевих творів за участю баяна у разі поєднання різних інструментів. Це дозволить увіразнити ті завдання, що будуть поставати перед учасниками колективів.

Список використаних джерел

1. Бродський Г. Л., Шевченко І. Л. Формування виконавської майстерності учасників студентських музичних колективів. *Наукові записки. Педагогічні науки*. 2011. Вип. 101. С. 64–70.
2. Власов В. Твори для двох баянів. Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2005. 40 с.
3. Дербенко Є. Твори для двох баянів (з репертуару ансамблю «Menghini»). Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2012. 40 с.

4. Душний А., Чумак Ю. Ансамблево-оркестрова творчість Віктора Власова як складова музичної культури України другої половини ХХ – початку ХХІ століття. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2017. Вип. 17. С. 132–139.
5. Єрґів І. Д. Артистичний універсум музиканта-інструменталіста кінця ХХ – початку ХХІ століття : дис. ... д-ра мистецтвознавства : 17.00.03. Одеса, 2016. 454 с.
6. Зубицький В. Д. Твори для двох баянів (з репертуару ансамблю «Menghini»). Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2012. 28 с.
7. Лузан О. В., Самоліук В. М. Становлення професійних виконавських шкіл гри на баяні: український контекст. *Імідж сучасного педагога: електрон. наук. фак. журн.* 2018. № 6 (183). С. 89–92. URL: <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/147576>
8. Суворов В. Українська баянна школа як чинник національної культури на зламі ХХ-ХХІ століть. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2013. Вип. 4. С. 100–109.
9. Теорія і методика ансамблевого виконавства : навч.-метод. посіб. / уклад.: О. О. Шумська, В. Л. Олешко, Т. Є. Олешко. Харків, 2020. 108 с.

References

1. Brodskyi, H. L., & Shevchenko, I. L. (2011). Formuvannia vykonavskoi maisternosti uchasykyv studentskykh muzychnykh kolektyviv [Formation of performing skills of participants of student musical groups]. *Naukovi zapysky. Pedagogichni nauky [Proceedings. Pedagogical sciences]*, 101, 64-70 [in Ukrainian].
2. Vlasov, V. (2005). *Tvory dlia dvokh baiianiv [Works for two accordions]*. Ternopil: Navchalna knyha-Bohdan [in Ukrainian].
3. Derbenko, Ye. (2012). *Tvory dlia dvokh baiianiv (z repertuaru ansambliu «Menghini»)* [Works for two accordions (from the repertoire of the ensemble «Menghini»)]. Ternopil: Navchalna knyha-Bohdan [in Ukrainian].
4. Dushnyi, A., & Chumak, Yu. (2017). Ansamblevo-orkestrova tvorochist Viktora Vlasova yak skladova muzychnoi kultury Ukrainy druhoi polovyny XX – pochatku XXI stolittia [Ensemble and orchestral work of Viktor Vlasov as a component of the musical culture of Ukraine in the second half of the XX – early XXI century]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk [Current issues of the humanities]*, 17, 132-139 [in Ukrainian].
5. Yerhiiev, I. D. (2016). *Artystychnyi universum muzykanta-instrumentalista kintsia XX – pochatku XXI stolittia [Artistic universe of musician-instrumentalist of the late XX – early XXI century]*. (D diss.). Odesa [in Ukrainian].
6. Zubytskyi, V. D. (2012). *Tvory dlia dvokh baiianiv (z repertuaru ansambliu «Menghini»)* [Works for two accordions (from the repertoire of the ensemble «Menghini»)]. Ternopil: Navchalna knyha-Bohdan [in Ukrainian].
7. Luzan, O. V., & Samoliuk, V. M. (2018). Stanovlennia profesiynykh vykonavskykh shkil hry na baiani: ukraïnskyi kontekst [Formation of professional performing schools of accordion playing: Ukrainian context]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 6, 89-92 [in Ukrainian]. URL: <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/147576>
8. Suvorov, V. (2013). *Ukrainska baianna shkola yak chynnyk natsionalnoi kultury na zlami XX – XXI stolit [Ukrainian accordion school as a factor of national culture at the turn of XX – XXI centuries]*. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk [Current issues of the humanities]*, 4, 100-109 [in Ukrainian].
9. Shumska, O. O., Oleshko, V. L., & Oleshko, T. Ye. (2020). *Teoriia i metodyka ansamblevoho vykonavstva [Theory and methods of ensemble performance]: navchalno-metodychnyi posibnyk*. Kharkiv [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 01.01.2022